

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

Raport asupra stabilității financiare

2010

ISSN 1843-3235

Notă

Raportul asupra stabilității financiare a fost elaborat în cadrul Direcției Stabilitate Financiară sub coordonarea domnului viceguvernator Cristian Popa.

Raportul a fost analizat în Comitetul de supraveghere și a fost aprobat de către Consiliul de administrație al Băncii Naționale a României în ședința din 4 august 2010.

Analizele au fost realizate folosind informațiile disponibile până la data de 1 august 2010.

Tehnoredactarea a fost realizată de către Direcția Studii Economice.

Reproducerea publicației este interzisă, iar utilizarea datelor în diferite lucrări este permisă numai cu indicarea sursei.

Lista abrevierilor

AAF	Asociația Administratorilor de Fonduri
ALB	Asociația de Leasing și Servicii Financiare Nebancare
BCE	Banca Centrală Europeană
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BNR	Banca Națională a României
BRI	Banca Reglementelor Internaționale
CDS	<i>Credit default swaps</i>
CE	Comisia Europeană
CNVM	Comisia Națională a Valorilor Mobiliare
CRB	Centrala Riscurilor Bancare
CSA	Comisia de Supraveghere a Asigurărilor
CSSPP	Comisia pentru Supravegherea Sistemului de Pensii Private
DETS	Datoria externă pe termen scurt
EBIT	Câștiguri înainte de dobânzi și impozite
ECE	Europa Centrală și de Est
EUROSTAT	Oficiul de Statistică al Comunității Europene
FMI	Fondul Monetar Internațional
HH	Indicele Herfindahl Hirschmann
FNF Acționari	Flux de numerar aferent acționariatului
FNF TL	Flux de numerar aferent din surse bancare, indiferent de maturitate, la care se adaugă alte surse de finanțare pe termen lung
FNI	Flux de numerar din activitatea de investiții
FNO	Flux de numerar operațional
IFN	Instituții financiare nebankare
IFRS	<i>International Financial Reporting Standards</i>
IMM	Întreprinderi mici și mijlocii
INS	Institutul Național de Statistică
ISD	Investiții străine directe
MFP	Ministerul Finanțelor Publice
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONRC	Oficiul Național al Registrului Comerțului
OUG	Ordonanță de Urgență a Guvernului
PIB	Produsul intern brut
ReGIS	<i>Romanian electronic Gross Interbank Settlement</i>
ROA	Rentabilitatea activelor
ROBOR	<i>Romanian Bid Offered Interest Rate</i>
ROE	Rentabilitatea capitalului
RMO	Rezerve minime obligatorii
SEC	Sistemul European de Conturi
SENT	Sistemul Electronic cu decontare pe bază Netă administrat de TransFonD
TE	Țări emergente
UE	Uniunea Europeană
VAB	Valoarea adăugată brută
WEO	<i>World Economic Outlook</i>

Cuprins

CAPITOLUL 1. SINTEZĂ.....	7
CAPITOLUL 2. CONTEXTUL ECONOMIC ȘI FINANCIAR INTERNAȚIONAL.....	13
CAPITOLUL 3. SISTEMUL FINANCIAR ȘI RISCURILE ACESTUIA.....	16
3.1. Structura sistemului financiar.....	16
3.2. Sectorul bancar.....	20
3.2.1. Evoluții structurale.....	20
3.2.2. Evoluții la nivelul bilanțului agregat al instituțiilor de credit.....	24
3.2.2.1. Dinamica activelor bancare.....	24
3.2.2.2. Evoluția surselor de finanțare proprii, atrase și împrumutate.....	26
3.2.3. Adecvarea capitalului.....	27
3.2.3.1. Evoluția fondurilor proprii de care dispun băncile persoane juridice române.....	28
3.2.3.2. Analiza solvabilității.....	31
3.2.3.3. Rezultatele analizelor de testare la stres a sistemului bancar	36
3.2.4. Creditele și riscul de credit	38
3.2.4.1. Principalele evoluții ale creditului.....	38
3.2.4.2. Calitatea creditelor	44
3.2.4.3. Gradul de adecvare a provizioanelor constituite de bănci pentru riscul de credit.....	48
3.2.5. Riscul de lichiditate.....	51
3.2.6. Riscul de piață.....	53
3.2.7. Profitabilitate și eficiență.....	56
3.3. Sectorul financiar nebancar.....	59
3.3.1. Piața asigurărilor.....	59
3.3.2. Fondurile de pensii private.....	63
3.3.3. Instituțiile financiare nebancale.....	64
3.4. Piața de capital.....	69
3.4.1. Evoluții generale.....	69
3.4.2. Aversiunea față de risc.....	70

CAPITOLUL 4. RISCURILE AFERENTE EVOLUȚIILOR MACROECONOMICE INTERNE.....	74
4.1. Evoluții macroeconomice interne.....	74
4.1.1. Sectorul real.....	74
4.1.2. Evoluția pieței muncii.....	76
4.2. Strategiile de creditare ale instituțiilor de credit.....	77
4.2.1. Strategiile de creditare ale băncilor și accesul la finanțare al companiilor și al populației.....	77
4.2.2. Politica monetară și a cursului de schimb și implicațiile asupra stabilității financiare.....	84
4.3. Echilibrul extern.....	86
4.3.1. Deficitul de cont curent și finanțarea acestuia.....	86
4.3.2. Datoria externă.....	88
CAPITOLUL 5. SECTORUL COMPANIILOR ȘI POPULAȚIEI.....	90
5.1. Riscurile generate de sectorul companiilor.....	90
5.1.1. Impactul crizei asupra performanței economice și financiare a companiilor.....	90
5.1.2. Transmiterea efectelor crizei prin canalul companiilor nefinanciare.....	94
5.2. Riscurile generate de sectorul populației.....	98
5.2.1. Implicațiile crizei asupra sectorului populației.....	98
5.2.2. Transmiterea efectelor crizei prin canalul populației.....	101
5.3. Riscurile generate de sectorul imobiliar și de activele imobiliare.....	106
CAPITOLUL 6. INFRASTRUCTURA SISTEMULUI FINANCIAR.....	110
6.1. Evoluțiile cadrului de reglementare a piețelor financiare	110
6.1.1. Restructurarea cadrului de stabilitate financiară.....	110
6.1.2. Siguranța și eficiența schemelor de garantare a depozitelor	113
6.2. Infrastructura piețelor financiare – stabilitatea sistemului de plăți ReGIS.....	115

CAPITOLUL 1. SINTEZĂ

Stabilitatea financiară s-a confruntat cu provocări semnificative în perioada parcursă de la precedentul *Raport asupra stabilității financiare*, dar a rămas robustă. Capitalizarea băncilor s-a majorat la niveluri confortabile, iar lichiditatea s-a menținut la valori corespunzătoare. Aceste evoluții sunt consecințele eforturilor întreprinse de instituțiile de credit, solicitările în acest sens ale Băncii Naționale a României, precum și acordul de finanțare semnat de autorități cu Uniunea Europeană și Fondul Monetar Internațional, alături de angajamentele asumate în cadrul Inițiativei Europene de Coordonare Bancară de principalele 9 bănci străine cu activitate în România, fiind factori catalizatori determinanți ai acestor eforturi.

Calitatea activelor bancare a înregistrat deteriorări, riscul de credit rămânând vulnerabilitatea majoră a sectorului bancar. Gradul de îndatorare în valută constituie o preocupare permanentă a autorităților, atât din punct de vedere al gestionării prudentiale a stocului de împrumuturi existent, cât și din perspectiva prevenirii prin reglementarea corespunzătoare și coordonată la nivelul UE a reluării creșterii alerte a creditării în valută în detrimentul celei în monedă națională, în special la nivelul debitorilor neprotejați față de riscul valutar. Ca răspuns la existența acestor riscuri, sistemul bancar și-a intensificat eforturile de provizionare, alături de cele privind adecvarea capitalurilor. Ca rezultat, gradul de acoperire cu provizioane a expunerii neajustate aferente creditelor neperformante (credite și dobânzi afectate de restanțe mai mari de 90 de zile) s-a menținut la peste 90 la sută.

Capacitatea companiilor nefinanciare de a-și continua activitatea în bune condiții este constrânsă de durata prelungită și adâncimea contracției economice, precum și de problemele de lichiditate ce provin din funcționarea acestor entități în contextul unor lanțuri de ofertă afectate suplimentar de evoluții sectoriale nefavorabile, existând riscul ca aceste constrângeri să poată fi transmise între partenerii de afaceri și chiar să fie amplificate. La rândul său, populația are un grad semnificativ de îndatorare, ceea ce a afectat, pentru unele categorii de gospodării, posibilitatea de onorare în bune condiții a serviciului datoriei în contextul ajustărilor economice induse de perioada de recesiune.

Perspectivile pe termen scurt ale sistemului financiar din România depind în mare măsură de refacerea încrederii în economie, de relansarea sustenabilă a creșterii economice, precum și de evoluțiile internaționale, observându-se atât o înăsprire prociclică a standardelor de creditare, în corelație cu creșterea provizioanelor și cu tendința internațională de reducere în această perioadă a intermedierei bancare (ilustrată și printr-o diminuare a vulnerabilității sugerate de raportul între nivelul agregat al creditelor și cel al depozitelor bancare), cât și unele semne de revenire a activității de creditare, cu precădere la nivelul companiilor nefinanciare de dimensiuni mai importante precum și, în măsură relativ mai redusă, în privința creditelor imobiliare destinate populației. Abordarea prudentială a BNR, evidențiată și în *Raportul* anterior, a continuat și s-a diversificat prin asigurarea punctuală de lichiditate, supravegherea strictă a băncilor și îmbunătățirea cadrului de reglementare prudentială.

Economia mondială s-a deteriorat semnificativ în 2009 (-0,6 la sută), suferind prima contracție din ultimii 30 de ani, în timp ce economia UE a avut o scădere mai amplă (peste -4 la sută), chiar și în condițiile în care stimulul guvernamental a fost important.

Economia României a avut, ca direcție, o evoluție similară celorlalte țări din Europa Centrală și de Est, cu excepția Poloniei. Con tracția economică a fost severă (de 7,1 la sută), iar deficitul fiscal s-a majorat considerabil (la 7,4 la sută din PIB). Nu au fost necesare fonduri publice pentru sprijinirea sectorului bancar, creșterea semnificativă a capitalizării instituțiilor de credit din România fiind realizată integral prin efortul acționarilor, inclusiv ca răspuns la solicitările BNR. Necesitatea ajustării în volum și structură a cheltuielilor guvernamentale va pune indirect presiune pe termen scurt asupra sistemului financiar. Consolidarea fiscală are însă caracter imperativ în condițiile intoleranței piețelor financiare internaționale față de niveluri semnificative ale deficitelor bugetare și de creșteri rapide ale stocului de datorie publică.

Ajustarea deficitului de cont curent (de la 11,6 la sută din PIB în 2008 la 4,5 la sută în anul 2009 și menținerea la un nivel apropiat în semestrul I 2010) a contribuit la reducerea substanțială a uneia dintre vulnerabilitățile economiei României la momentul declanșării crizei. Concomitent, finanțarea deficitului extern s-a realizat cvasiintegral prin intermediul investițiilor străine directe (ISD), deși volumul acestora a fost în scădere cu circa 45 la sută față de nivelul înregistrat în anul 2008. Proiecțiile pe termen mediu indică creșterea gradului de acoperire a deficitului de cont curent prin ISD. În paralel, o parte importantă a datoriei private externe a fost reînnoită pe maturități în creștere, la niveluri superioare celor prognozate inițial, în pofida desfășurării unui proces de reducere a intermedierei financiare la nivel global, iar stocul de datorie externă pe termen scurt, precum și ponderea acesteia în totalul datoriei externe au scăzut semnificativ, contribuind la reducerea celei de-a doua mari vulnerabilități a economiei românești de la începutul crizei. Contribuția cea mai importantă la reducerea dezechilibrului extern au avut-o companiile de importanță sistemică din sectorul real. La nivelul acestui segment corporatist, după ce anul 2008 a consemnat un deficit comercial de peste 6 miliarde euro, tranzacțiile externe s-au soldat în anul 2009 cu un ușor excedent (0,1 miliarde euro).

Companiile care au primit investiții străine directe au făcut mai bine față crizei comparativ cu restul economiei. Indicatorii de performanță ai acestora s-au deteriorat mai lent. Firmele care au beneficiat de ISD pot contribui la realizarea unei convergențe sustenabile spre zona euro, deoarece: (i) au demonstrat că dețin o structură ce le permite preluarea mai eficientă a șocurilor, (ii) au un rol important în crearea valorii adăugate din economie (circa 40 la sută din valoarea generată de companiile nefinanciare) și (iii) contribuie cu peste 75 la sută din exporturile României. Aportul acestor firme la reluarea pe termen scurt a creditării interne ar putea însă să fie mai mică, acestea preferând în anul 2009 finanțarea externă (în creștere cu peste 20 la sută), în timp ce apelul lor la împrumuturi bancare interne s-a redus cu circa 2 la sută.

Stocul îndatorării totale a companiilor și populației de la instituțiile financiare (bănci și IFN, autohtone și din străinătate) a cunoscut o ușoară creștere în termeni reali (decembrie 2008 – iunie 2010). Raportat la PIB, stocul de datorie a ajuns la 63 la sută (iunie 2010), în special ca urmare a efectului de bază indus de contracția economică. În iunie 2010, îndatorarea financiară a companiilor și populației totaliza circa 310 miliarde lei și provenea în proporție de două treimi de la băncile autohtone, 9 la sută de la IFN locale și 24 la sută de la creditorii externi. De la începutul crizei, oferta de finanțare pentru companii și populație a devenit mai restrictivă din punct de vedere al condițiilor de preț, cât și din cel al volumului, în ton cu înăsprirea similară din regiune, cu variații în funcție de surse. La rândul ei, cererea de finanțare a cunoscut o reducere importantă. În aceste condiții, expunerea băncilor din România a scăzut continuu – în termeni reali anuali – din septembrie 2009 până în mai 2010, având prima creștere pozitivă reală anuală (+2 la sută) în iunie 2010, iar expunerea IFN s-a redus semnificativ. Pe de altă parte, creditele acordate de împrumutătorii externi au crescut cu 20 la sută (decembrie 2008 – iunie 2010).

O vulnerabilitate importantă semnalată în *Raportul* precedent – ponderea mare a datoriei externe pe termen scurt – s-a atenuat. Între finele anului 2008 și iunie 2010, ponderea datoriei externe private pe termen scurt în totalul datoriei externe s-a restrâns cu 11 puncte procentuale (de la aproape 28 la sută la circa 17 la sută).

Sectorul companiilor nefinanciare a cunoscut evoluții nefavorabile în 2009. Persistența constrângerilor financiare asupra firmelor debitoare este demonstrată de capacitatea în scădere a încasărilor nete înainte de acoperirea cheltuielilor cu dobânzile de a acoperi cheltuielile cu dobânzile. Capacitatea firmelor de a menține constante fluxurile de numerar înregistrează constrângeri, cauzele principale fiind, pentru o parte din firme, scăderea accesului la liniile de finanțare oferite de bănci, precum și diminuarea profitabilității. IMM, în special microîntreprinderile, au fost cele mai afectate de diminuarea accesului la finanțare, fiind percepute de bănci ca prezentând un risc de credit superior firmelor de mai mari dimensiuni. Rata creditelor neperformante generate de IMM a depășit 10 la sută (iunie 2010), în timp ce pentru corporații același indicator este de circa 2,5 la sută. Aceste evoluții confirmă anticipările enunțate în *Raportul* anterior. Expunerea valutară a firmelor ce s-au îndatorat în monedă străină este mare (circa 75 la sută din capitalurile proprii) și în creștere. Riscul cel mai important pe termen scurt este ca, în ipoteza unei reveniri economice modeste și relativ întârziate, alături de persistența arieratelor bugetare, să se exacerbeze problemele de lichiditate ce provin din funcționarea acestor entități în contextul unor lanțuri de ofertă afectate suplimentar de evoluții sectoriale nefavorabile, existând perspectiva ca aceste constrângeri să poată fi transmise între partenerii de afaceri și chiar să fie amplificate.

Conform predicțiilor teoretice legate de funcționarea canalului de credit, companiile de dimensiuni mai importante par a fi uzitate de poziția lor pentru a beneficia de condiții relativ mai laxe la plata facturilor, costul acestui comportament fiind suportat în special de firmele mici și foarte mici. Corporațiile au reușit ca în perioada de puternică expansiune economică (2007-2008) să-și scurteze ușor durata de încasare a creanțelor de la clienți. În aceeași perioadă, firmele cele mai mici (microîntreprinderile) au consemnat o deteriorare a perioadei de încasare a creanțelor de circa 15 la sută. În primul semestru al anului 2009, pe fondul dificultăților sporite, durata medie de încasare a unei facturi a crescut la nivelul economiei românești, șocul cel mai mare fiind resimțit de IMM (majorare cu 30 la sută a respectivei perioade), în timp ce în cazul corporațiilor majorarea a fost de doar 15 la sută.

Sectorul populației a pus la rândul său presiune asupra stabilității financiare: gradul de îndatorare este semnificativ, populația putând face față cu constrângeri unor eventuale noi evoluții nefavorabile. Portofoliul băncilor a înregistrat o anumită deteriorare în raport cu această categorie de debitori (rata creditelor neperformante la nivelul sectorului s-a majorat de la 2,4 la sută în decembrie 2008 la 6,9 la sută în iunie 2010). Avuția netă a populației s-a redus în 2009, efectul scăderii prețurilor aferente activelor nefinanciare (imobile) fiind factorul explicativ determinant. Avuția netă a fost afectată și de deprecierea mai rapidă a valorii de revânzare a activelor achiziționate prin credit (bunuri de consum și imobile) comparativ cu gradul de amortizare a pasivelor aferente (datoriile la creditori contractate pentru cumpărarea acelor active).

Sectorul construcțiilor și activele imobiliare au avut o evoluție nefavorabilă în 2009, existând indicii că acestea ar putea continua și în primul semestru din 2010. Calitatea portofoliului bancar provenind din creditarea ipotecară (sau cu garanții ipotecare) s-a deteriorat. Rata creditelor neperformante în acest caz a crescut în perioada decembrie 2008 – iunie 2010 de la aproape 1 la sută la 8,9 la sută (pentru portofoliul bancar privind companiile), respectiv de la 0,8 la sută la 4,5 la sută (pentru portofoliul privind sectorul populației). Ponderea ridicată a activelor imobiliare

în bilanțul firmelor și al populației generează preocupări privind implicațiile posibilei scăderi în continuare a prețurilor la aceste active.

Creditarea în valută furnizată de către instituțiile financiare interne și externe este însemnată. Riscul valutar asociat reclamă inițierea concertată la nivelul UE, atât pentru țările de origine, cât și pentru cele gazdă, de soluții pentru descurajarea creditului în monedă străină, aplicabile deopotrivă băncilor-mamă și subsidiarelor locale, alături de debitori. Soluțiile trebuie însă implementate diferențiat pe tipuri de credite, având în vedere că: (i) stocul semnificativ existent al creditului în valută nu permite ajustări bruște și de amplitudine ridicată pe termen scurt, fiind necesară o gestiune prudentială adecvată a acestuia, (ii) anumite tipuri de credite acordate în valută au justificare economică (de exemplu creditele de export pentru companii, alte tipuri de credit pentru debitori corporativi protejați față de riscul valutar). De asemenea, posibilitatea băncilor de a se finanța în monedă națională pe termene lungi este limitată de dimensiunea restrânsă a economisirii interne, precum și de scadențele limitate pe care se axează aceasta, fiind necesare eforturi pentru dezvoltarea de-a lungul timpului a piețelor în monedă națională.

Bilanțul băncilor a consemnat o serie de mutații în structură. Resursele externe (reprezentând o treime din pasivul agregat) s-au comprimat ușor pe parcursul anului 2009, în linie cu tendința la nivel regional. Acest lucru a redus dependența băncilor față de finanțarea externă. În paralel, și în contextul procesului de dezintermediere financiară, băncile-mamă au promovat o mai mare implicare a filialelor lor în colectarea de resurse de pe piețele locale. Cu toată reducerea nivelului agregat al creditelor în raport cu cel al depozitelor bancare, depozitele pe termen scurt au continuat să fie preponderente (96 la sută din totalul depozitelor companiilor și populației), menținându-se în linii mari necorelarea pe maturități a activelor cu pasivele. Sursele proprii ale instituțiilor de credit au crescut datorită: (i) majorărilor de capital efectuate de acționari, (ii) angajării de noi împrumuturi subordonate de la băncile-mamă și (iii) repartizării unei sume consistente din profiturile anului 2008 pentru rezerve. Pe partea de activ, dinamica accelerată a creditului guvernamental a contrabalansat parțial contracția stocului de împrumuturi acordate sectorului privat. Prelungirea incertitudinilor pe plan internațional și reevaluarea strategiilor băncilor din țările de origine ar putea accentua modificările deja evidente la nivelul structurii bilanțului bancar al instituțiilor de credit din România. Rata creditelor neperformante (definite ca restanțe mai mari de 90 de zile – indicator cel mai uzitat în raportările internaționale, similar celui utilizat în comparații internaționale și de către FMI) a avut o evoluție ascendentă, crescând de la 2,8 la sută în decembrie 2008 la 10,2 la sută în iunie 2010, valoarea situându-se puțin peste media regională. Creditele clasificate îndoielnic și pierdere s-au înscris pe aceeași tendință ascendentă, ajungând la 15 la sută la finele anului 2009, dar ritmul este mult diminuat în anul 2010. Rata de acoperire cu provizioane a pierderilor din creditare este superioară mediei UE.

Riscul afectării ofertei de finanțare în ipoteza diminuării substanțiale a reînnoirii pasivelor externe, perceput ca fiind important în momentul declanșării crizei, s-a diminuat. Pentru sectorul companiilor și populației, raportul dintre nivelul creditelor primite și cel al depozitelor constituite pe plan intern s-a îmbunătățit în perioada decembrie 2008 – iunie 2010 (de la 122 la 117 la sută). Evoluția este în linie cu ceea ce s-a întâmplat în celelalte sectoare bancare din economiile emergente europene. După criteriul denominării, finanțarea în euro implică un risc mai mare prin prisma acoperirii cu depozite în euro atrase din economisirea internă.

Capitalizarea băncilor a crescut, fiind la niveluri confortabile de-a lungul întregului an 2009 și până în prezent (14,3 la sută în iunie 2010, față de 8 la sută nivelul reglementat), ceea ce a facilitat absorbția șocurilor din economia locală. Programul de asistență financiară convenit cu UE, FMI și

alte instituții financiare internaționale a avut o contribuție importantă la consolidarea și creșterea nivelului capitalizării. În paralel, la inițiativa FMI, CE și BERD, băncile-mamă ale principalelor nouă subsidiare din România au semnat în premieră în 26 martie 2009 scrisori de angajament pentru menținerea unui nivel *ex ante* al raportului de solvabilitate de cel puțin 10 la sută pe durata acordului de finanțare menționat, ele angajându-se și în privința menținerii expunerilor la nivel agregat ale grupurilor bancare față de România în linie cu cele înregistrate la data de 31 martie 2009.

Rezultatele ultimului exercițiu de testare a rezistenței băncilor la șocuri economice au arătat că sectorul bancar românesc este capitalizat corespunzător pentru a rezista în fața unor evoluții adverse ale factorilor macroeconomici. Conform rezultatelor acestui test, indicatorul de solvabilitate la nivel agregat înregistrează o diminuare cu doar un punct procentual pe orizontul 2010-2011 (13,5 la sută la finele anului 2011, valoare semnificativ superioară nivelului minim reglementat de 8 la sută). Conform scenariului, la finele anului 2011 rata fondurilor proprii de nivel 1 s-ar diminua cu aproape 3 puncte procentuale (față de finele anului 2009), până la 10,5 la sută, valoare confortabilă și comparabilă cu cea medie înregistrată de grupurile bancare europene. Acest exercițiu a fost derulat concomitent cu cel la nivel european coordonat de CEBS, Comisia Europeană și autoritățile de supraveghere naționale, ambele fiind corelate din punct de vedere al șocurilor luate în considerare, testul local fiind însă întreprins independent.

Riscul de credit reprezintă o vulnerabilitate în creștere. Fenomenul s-a accentuat în anul 2009, în principal pe fondul recesiunii economice și al accentuării șomajului. Creanțele neperformante sunt la un nivel gestionabil, dar tendința reclamă menținerea monitorizării atente, precum și continuarea eforturilor de provizionare. Băncile dispun de suficiente resurse pentru acoperirea eventualelor pierderi neașteptate din riscul de credit, rămase neacoperite de provizioanele constituite și prin valorificarea garanțiilor. Pe termen scurt se anticipează menținerea evoluțiilor curente privind calitatea portofoliului.

Riscul de lichiditate s-a atenuat în 2009, în condițiile: (i) angajamentului băncilor-mamă ale principalelor nouă instituții de credit cu capital străin de a-și menține expunerea față de România; (ii) acordurilor de finanțare externă cu UE, FMI și alte instituții financiare internaționale; (iii) furnizării de lichiditate de către BNR prin intermediul operațiunilor de piața monetară, și (iv) eforturilor băncilor de a crește sursele interne de finanțare și de a-și majora portofoliul de titluri de stat, reprezentând active eligibile pentru eventuale operațiuni de refinanțare. Structura resurselor atrase de pe plan local (în mare parte pe termen scurt) și prezența încă importantă a finanțării externe rămân surse de potențiale vulnerabilități în condițiile unor eventuale sincope de lichiditate globale sau specifice băncilor-mamă.

Riscul de piață are un impact moderat asupra fondurilor proprii ale băncilor. Gestiunea bună a riscului de rată a dobânzii și reglementările privind poziția valutară netă au contribuit la diminuarea expunerilor băncilor față de evoluțiile adverse ale pieței.

Rezultatele financiare ale sectorului bancar au fost pozitive, dar modeste pe ansamblul anului 2009. În primele luni ale anului, creșterea cheltuielilor cu provizioanele specifice de risc de credit a avut un impact important asupra profitabilității instituțiilor de credit, cele mai multe dintre acestea reușind însă să se redreseze în semestrul al doilea. Prima jumătate a anului 2010 a marcat intrarea profitabilității în teritoriu negativ, în special pe fondul majorării necesare a cheltuielilor cu provizioanele. Băncile au inițiat măsuri de control al costurilor atât prin redimensionarea rețelei de unități, cât și prin amânarea sau reducerea programelor de investiții. Creșterea marjelor de dobândă la lei și valută, vânzarea de active imobilizate și achiziționarea de titluri de stat au fost printre cele mai frecvente strategii puse în practică de bănci pentru îmbunătățirea pe termen scurt a poziției lor financiare.

Celelalte componente ale sistemului financiar au fost de asemenea marcate de criza financiară. Piața asigurărilor s-a confruntat cu o reducere a ritmului de creștere în cazul asigurărilor generale și o contracție în cel al asigurărilor de viață. Principalele riscuri sunt persistența unui mediu economic fragil și costurile ridicate pe segmentul asigurărilor auto.

Fondurile de pensii administrate privat au continuat să își extindă portofoliul de active financiare și nu s-au confruntat cu riscuri majore în zona investițională. Încasările din contribuții au înregistrat o reducere ușoară pe parcursul anului 2009 datorită restrângerii activității economice, dar au revenit pe creștere în semestrul I din anul 2010. Factorii favorizanți ai acestei evoluții pozitive au fost majorarea nivelului contribuțiilor de la 2 la sută la 2,5 la sută în luna martie 2010 și stabilizarea relativă a economiei.

Instituțiile financiare nebancale și-au restrâns activitatea în anul 2009 ca urmare a: (i) deteriorării calității portofoliului de credite, (ii) restrângerii accesului la finanțare externă pe fondul tensiunilor financiare internaționale și (iii) diminuării cererii de credite în condițiile în care instituțiile financiare nebancale au finanțat puternic achizițiile de autovehicule, iar acest segment al economiei s-a redus semnificativ de la declanșarea recesiunii economice. Pierderile înregistrate datorită cheltuielilor cu provizioanele au reclamat infuzii importante de capital pentru ca nivelul fondurilor proprii să nu se diminueze. Rata creditelor neperformante a rămas la niveluri ridicate.

Percepția investitorilor față de riscul asociat plasamentelor pe piața locală de capital s-a îmbunătățit în termeni relativi pe parcursul anului 2009, dar s-a deteriorat din nou în trimestrul II 2010 în contextul unei instabilități la nivel global generate de criza datoriilor suverane. Evoluția favorabilă din anul 2009 a survenit pe fondul unei lichidități reduse, semnalând în principal o diminuare a volatilității în comparație cu sfârșitul anului 2008 și primele luni din anul 2009 și mai puțin o reluare a trendului crescător. Piața locală de capital, parte a pieței financiare europene, este sensibilă la evoluțiile economice și financiare regionale și internaționale.

Sistemul de plăți ReGIS a funcționat în condiții normale pe parcursul anului 2009 și în prima parte a anului 2010. Deficitele temporare de lichiditate din piața monetară au fost acomodate de banca centrală prin operațiuni de piață, astfel încât nu au avut loc perturbări la nivelul fluxurilor financiare interbancale.

Principala provocare la adresa stabilității financiare rămâne riscul de credit. Direcțiile de acțiune identificate sunt:

1. îmbunătățirea în continuare a cadrului de reglementare prudentială în vederea gestiunii adecvate a riscurilor asociate îndatorării populației;
2. descurajarea în continuare a creditului în valută, dar ținându-se seama de capacitatea actuală limitată a băncilor de a obține resurse în monedă națională pe termen lung, precum și de distincția între debitorii acoperiți față de riscul valutar și cei neacoperiți;
3. revederea politicilor privind garantarea expunerilor bancare cu colateral de tip imobiliar la valori actualizate pentru a se obține un *mix* mai bun între diferitele criterii avute în vedere la acordarea creditelor;
4. îmbunătățirea bazei de date gestionate de Centrala Riscurilor Bancare din BNR pentru a colecta informații suplimentare de risc.

CAPITOLUL 2. CONTEXTUL ECONOMIC ȘI FINANCIAR INTERNAȚIONAL

Economia globală s-a deteriorat semnificativ în anul 2009, iar revenirea se anunță a fi neuniformă. Spațiul UE se preconizează să aibă printre cele mai slabe performanțe. Stimulii monetari și fiscali au fost consistenti, dar lipsa de sustenabilitate a evoluției datorilor publice și riscul creșterii prețurilor aduc în discuție inițierea de măsuri pentru retragerea treptată a stimulilor.

Creșterea economică mondială a intrat pentru prima dată din 1980 în teritoriu negativ (-0,6 la sută), iar economia zonei euro s-a redus cu 4,1 la sută.¹ Schimburile comerciale au fost afectate, scăzând cu peste 20 la sută la nivel global, respectiv 16 la sută la nivel european.

Creșterea economică se așteaptă să revină în 2010, dar neuniform pe plan internațional. Țările din UE se preconizează să aibă printre cele mai slabe performanțe (1 la sută creștere economică, față de 4,6 la sută, media mondială). Revenirea este estimată a fi atât rezultatul pachetelor de măsuri fiscale adoptate de autorități, cât și ca urmare a începerii revigorării activității sectorului privat, însă viabilitatea acestei reveniri rămâne afectată de incertitudini pe termen scurt.

Stimulul guvernamental a fost semnificativ în 2009: media deficitului fiscal din UE a ajuns la aproape 7 la sută din PIB, în timp ce datoria publică exprimată ca pondere în PIB a crescut cu 12 puncte procentuale (preconizându-se o majorare suplimentară în 2010 de circa 6 puncte procentuale). Aceste evoluții nu sunt sustenabile, impunând măsuri de consolidare fiscală în majoritatea economiilor europene. Retragerea stimulilor fiscali poate afecta reluarea creșterii economice în principalele țări partenere ale României, ceea ce s-ar putea răsfârge în viitor asupra cererii pentru exporturile autohtone.

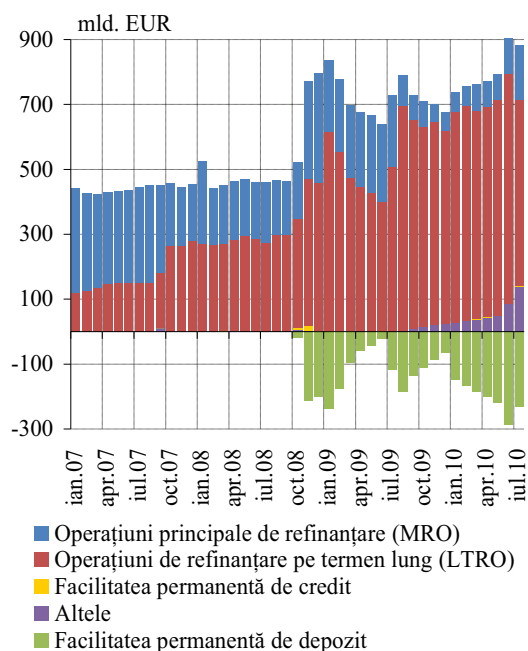
Sistemul financiar internațional a primit la rândul său un sprijin important în 2009 din partea autorităților monetare și fiscale. Băncile centrale din numeroase economii dezvoltate au apelat la măsuri extraordinare pentru a furniza lichidități². Ratele dobânzii de politică monetară au ajuns la minime istorice (1 la sută în cazul monedei unice europene, aproape de zero la sută în cazul dolarului american).

Deoarece măsurile convenționale de relaxare a politicii monetare au fost aproape epuizate, un număr de bănci centrale a trecut de la abordarea bazată pe randamente la cea cantitativă. De exemplu, pentru zona euro, măsurile au condus la creșterea volumului de lichiditate injectat în piață (de la aproximativ 460 miliarde euro în septembrie 2008 la circa 900 miliarde euro în iulie 2010), Grafic 2.1. Ca rezultat, bilanțurile băncilor centrale din respectivele țări dezvoltate au crescut semnificativ, iar maturitatea activelor deținute s-a majorat.

¹ WEO *Update*, iulie 2010

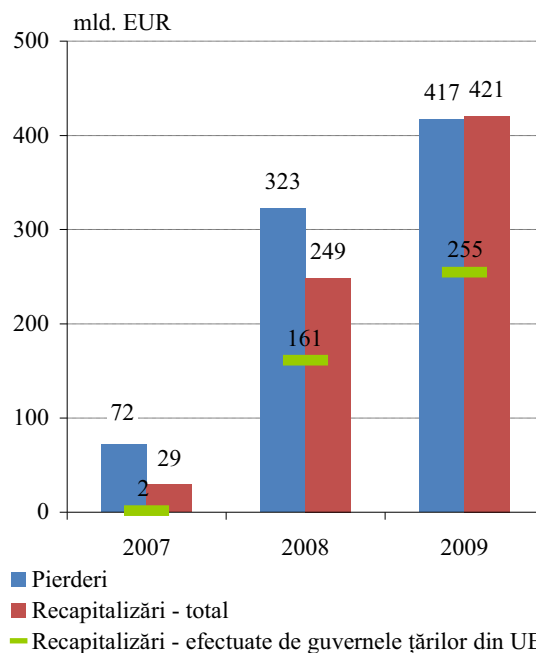
² De exemplu, măsurile BCE de suplimentare a lichidității au vizat: furnizarea de lichiditate în volum nelimitat și la rată fixă pentru toate operațiunile de refinanțare; prelungirea maturității operațiunilor de refinanțare pe termen lung (de la maximum de 3 luni, anterior crizei, la 1 an); lărgirea listei colateralului eligibil; asigurarea de finanțare în alte monede (dolari, franci elvețieni etc.) prin stabilirea unor programe de finanțare între BCE și alte bănci centrale; cumpărări de obligațiuni garantate.

Grafic 2.1. Volumul operațiunilor realizate de BCE (existent la sfârșitul lunii)

Sursa: Bloomberg

Grafic 2.2. Valoarea pierderilor și a recapitalizărilor în țările UE

Sursa: Bloomberg

Accesarea de către bănci a acestor resurse suplimentare a fost asimetrică. În ceea ce privește BCE, instituțiile de credit grecești au uzitat semnificativ de facilitățile existente (volumul operațiunilor de refinanțare depășind 20 la sută din PIB în decembrie 2009), astfel încât eliminarea treptată a acestor măsuri va trebui inițiată ținându-se seama și de dependența față de finanțarea externă a anumitor grupuri bancare. În primele luni din 2010, măsurile inițiate de BCE au condus în continuare la extinderea sprijinului oferit băncilor.

La rândul lor, autoritățile fiscale ale unor state membre UE au adoptat și în 2009 măsuri de sprijin al sectorului bancar. Peste 60 la sută din valoarea recapitalizărilor bancare au provenit din această sursă. Aceste acțiuni ale guvernelor au permis ca, la sfârșitul anului 2009, pierderile băncilor să poată fi acoperite prin volumul capitalurilor nou aduse (Grafic 2.2).

Sectorul bancar din ECE este dominat de grupurile bancare provenind din zona euro. Acest lucru se reflectă și în omogenitatea gradului de vulnerabilitate la șocurile regionale, problema creditorului comun fiind importantă (Tabel 2.1). Gradul de contagiune prin canalul bancar nu a cunoscut modificări importante în 2009 la nivelul ECE (cu excepția Rusiei, pentru care indicele importanței la nivel regional a coborât). Polonia, Cehia, România și Rusia rămân țările care pot avea cel mai mare impact asupra regiunii ECE (prin canalul creditorului comun), datorită volumului ridicat al expunerii băncilor din zona euro pe respectivele țări.

Tabel 2.1. Matricea importanței canalelor de transmisie³ a șocurilor determinate pe baza expunerilor indirecte ale principalelor grupuri bancare raportoare la BRI (trimestrul I, 2010)

	BG	HR	CZ	HU	PL	RO	RU	TR	UA	Importanța pentru regiune
BG		3	2	2	2	7	1	5	3	25
HR	7		8	8	4	9	4	1	8	49
CZ	8	18		11	6	14	7	6	12	83
HU	6	14	8		5	9	5	3	8	60
PL	13	15	9	10		14	11	13	13	98
RO	18	12	9	8	6		5	10	9	78
RU	6	10	7	7	7	8		7	9	62
TR	15	2	4	2	6	11	5		6	51
UA	3	4	3	3	2	4	2	2		22
Senzitivitatea la șocurile regionale	77	78	50	50	39	76	41	48	68	

Sursa: BRI, BNR, calcule BNR

³ O valoare ridicată a indicatorului presupune un grad mare de contagiune. Sumele pe rânduri reprezintă importanța țării în cauză în transmiterea șocurilor la nivel regional, în timp ce sumele pe coloane reprezintă vulnerabilitatea țării respective la șocurile regionale. Matricea indică importanța canalului de transmisie între două țări pe baza expunerii la un împrumutător comun, considerând doar canalul bancar, și asumând ipoteza transmiterii uniforme a șocului între țările considerate. Țările creditoare utilizate au fost: Austria, Grecia, Franța, Olanda și Italia. Criteriul a fost cel al importanței grupurilor bancare din aceste țări pentru sectorul bancar românesc. Metoda de calculare a expunerilor regionale se bazează pe definițiile uzitate de BRI în privința expunerilor bancare și este preluată din Fratzscher, M., "On Currency Crises and Contagion", Banca Centrală Europeană, nr. 139, aprilie 2002.

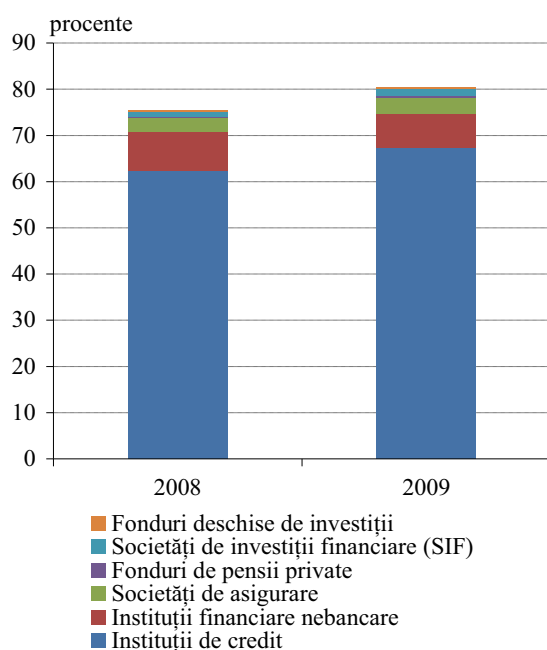
CAPITOLUL 3. SISTEMUL FINANCIAR ȘI RISCURILE ACESTUIA

3.1. Structura sistemului financiar

Sectorul financiar a continuat să se extindă în anul 2009, dar ritmul de creștere s-a redus semnificativ datorită turbulențelor financiare internaționale care au contaminat piețele financiare și economia internă. Riscurile s-au amplificat și au fost necesare infuzii de capital, restructurări ale costurilor și o mai bună administrare a lichidității pentru ca stabilitatea sistemului financiar să nu fie afectată. Sectorul financiar intern este puternic conectat la cel extern, în principal la cel european, prin relații de capital ori de finanțare, prin urmare dezvoltarea acestuia și evoluția riscurilor depind semnificativ de stabilitatea sistemului financiar internațional.

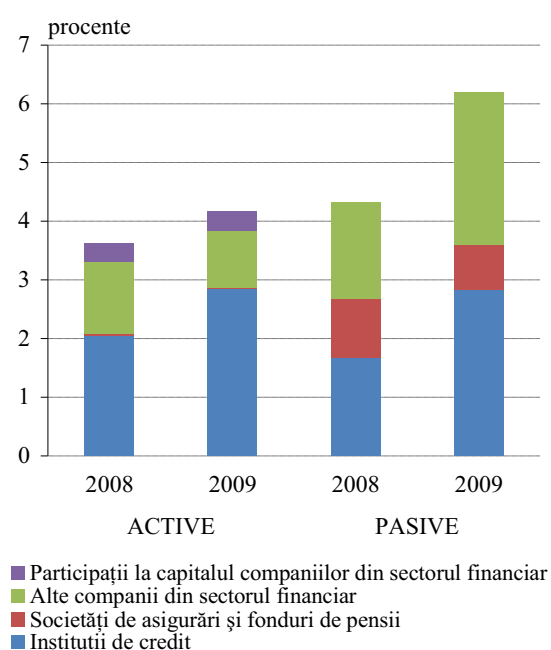
Nivelul de intermediere financiară, ca pondere în PIB, a crescut în anul 2009, însă evoluția a fost favorizată și de contracția economică, activele nete din sectorul financiar avansând nominal cu numai 4,1 la sută. Instituțiile de credit și cele financiare nebankare au continuat să reprezinte peste 90 la sută din sectorul financiar, iar fondurile de pensii private au avut cea mai puternică dinamică (Grafic 3.1). Acestea dețin în prezent o pondere nesemnificativă în sistemul financiar, dar beneficiază de fluxuri continue de contribuții ale participanților și vor ajunge, într-un orizont de timp mediu, să administreze un volum important de active financiare. Există însă riscul ca încasările de contribuții să se diminueze pe termen scurt datorită contextului economic fragil și dezechilibrelor fiscale. Sistemul financiar intern este dominat de instituțiile de credit, dar sectoarele asigurărilor și de investiții pe piața de capital au potențial ridicat de dezvoltare pe măsură ce procesul de convergență a piețelor financiare interne la cele europene va continua.

**Grafic 3.1. Structura sistemului financiar
(ponderea activelor nete în PIB)**

Sursa: BNR, CSSPP, MFP

**Grafic 3.2. Expunerile instituțiilor de credit
pe sectorul financiar intern**

Sursa: BNR

Sectorul financiar este caracterizat de o sensibilitate ridicată la evenimente adverse pentru că atrage resurse pe termen scurt și efectuează plasamente pe termen mediu și lung. Acest mod de funcționare nu este omogen la nivelul tuturor instituțiilor financiare, dar într-o anumită măsură este definitoriu pentru activitatea de intermediere financiară. Șocurile asupra sistemului financiar intern pot fi atât exogene, induse de piețele financiare externe sau de economia reală, cât și endogene. Cele endogene se pot produce la nivelul unuia sau mai multor participanți și se pot răspândi în interiorul sectorului financiar prin contaminare pură, determinată de scăderea încrederii în instituțiile financiare, sau prin expunerile bilanțiere și extrabilanțiere, cu efect de depreciere a activelor, retrageri de fonduri, plăți ori asumarea de pierderi din participații la capital.

Instituțiile de credit au o expunere bilanțieră scăzută în relație cu celelalte instituții financiare (Grafic 3.2). Aceasta a avansat în anul 2009, în principal datorită creșterii activității pe piața monetară, a randamentelor substanțiale oferite de depozitele bancare și a preferinței pentru lichiditate în condițiile manifestării unei aversiuni față de risc semnificative. Însă expunerile rămân la un nivel limitat, iar capitalizarea instituțiilor de credit și resursele alternative de lichiditate, precum titlurile de stat sau liniile de finanțare, pot atenua eventuale șocuri.

Expunerile instituțiilor financiare pe piața de capital sunt ne semnificative, cu excepția companiilor de asigurări de viață, dar și în acest caz riscul de investiție este transferat în cea mai mare parte clienților. Risc indirect, de răscumpărare a polițelor de asigurare, s-a manifestat în anul 2009, însă nu a afectat stabilitatea financiară a companiilor de asigurări de viață, iar redresarea pieței de capital începând cu trimestrul II din anul 2009 ar putea determina creșterea intrărilor de fonduri în perioada următoare.

Tabel 3.1. Numărul instituțiilor financiare active din România*

	2008	2009	Evoluție
Instituții de credit	43	42	↓
Societăți de asigurare	44	45	↑
Brokeri de asigurare	459	510	↑
Fonduri de pensii	23	25	↑
Fonduri deschise de investiții	54	52	↓
Societăți de investiții financiare (SIF)	5	5	→
Societăți de servicii de investiții financiare	66	64	↓
Instituții financiare nebankare (registru general)	238	228	↓
Instituții financiare nebankare (registru de evidență)	4 513	4 802	↑

Sursa: BNR, CNVM, CSA, CSSPP

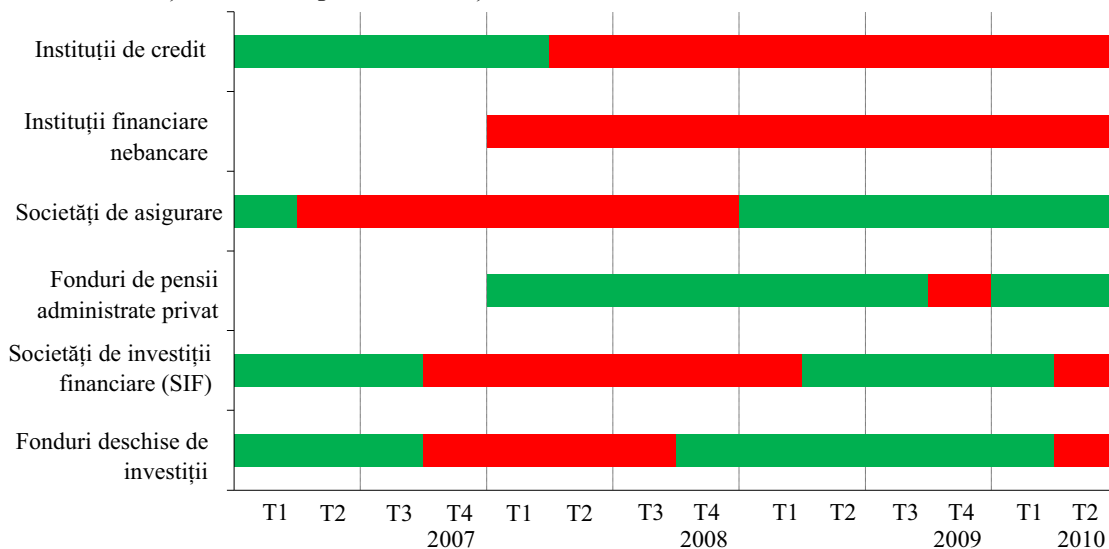
*) date la sfârșit de an

Numărul instituțiilor financiare nu a înregistrat evoluții semnificative pe parcursul anului 2009. Tensiunile din sectoarele financiar și economic s-au resimțit la nivelul participanților, însă fuziunile, achizițiile sau încetările de activitate au determinat o consolidare doar la nivel sectorial, nu și în ansamblul sistemului financiar. Un exemplu în acest sens îl constituie cele două fuziuni înregistrate între fonduri de pensii administrate privat (Pilonul II). Brokerii de asigurare și instituțiile financiare nebankare de dimensiune redusă s-au extins ca număr, acesta păstrându-se aproximativ constant pentru celelalte categorii de instituții financiare (Tabel 3.1).

Turbulențele înregistrate pe piețele financiare internaționale au fost resimțite mai întâi la nivelul pieței de capital, prin creșterea volatilității, reducerea lichidității și scăderea cotațiilor instrumentelor financiare. Datorită structurii sistemului financiar intern și expunerilor intersectoriale reduse, aceste evoluții negative din piața de capital nu au avut impact direct asupra celorlalte instituții financiare. În următoarea etapă a dezvoltării tensiunilor globale, restrângerea lichidității la nivelul sistemului financiar internațional și deteriorarea activității economice din țările dezvoltate, în special pentru partenerii comerciali ai României, au determinat reducerea activității de creditare

și intrarea în recesiune a economiei interne, iar așteptările pesimiste ale participanților din sectorul financiar și economia reală au accentuat dezechilibrele. Prin urmare, calitatea portofoliilor de credite deținute de instituțiile de credit și instituțiile financiare nebankare s-a deteriorat, iar creșterea șomajului și reducerea veniturilor au afectat contribuțiile încasate de fondurile de pensii private în ultima parte a anului 2009 (Grafic 3.3).

Grafic 3.3. Evoluția riscurilor pentru instituțiile financiare⁴

Notă: 1. culoarea roșie reprezintă creșterea riscurilor comparativ cu trimestrul anterior

2. culoarea verde reprezintă scăderea ori menținerea riscurilor la același nivel comparativ cu trimestrul anterior

Sursa: BNR, BVB, CSA, CSSPP, MFP, www.kmarket.ro

Companiile de asigurări au resimțit recesiunea economică, însă din punct de vedere al stabilității financiare, impactul nu a fost atât de puternic. Datorită politicii de expansiune a cotei de piață, a costurilor ridicate pe segmentul polițelor auto și creșterii semnificative a rezervelor tehnice constituite pentru asigurările RCA (conform legislației emise de CSA), companiile de asigurări au înregistrat evoluții negative ale rentabilității înaintea declanșării turbulențelor financiare internaționale. Recesiunea economică a determinat scăderea ritmului de expansiune a pieței asigurărilor, având loc chiar o contracție la nivelul asigurărilor de viață, dar restructurarea cheltuielilor, veniturile importante din plasamente și infuziile de capital au condus la creșterea indicatorilor de rentabilitate începând cu primul semestru din 2009. Instituțiile de credit și instituțiile financiare nebankare și-au mărit nivelul capitalurilor pentru ca deteriorarea portofoliilor de credite să nu le afecteze stabilitatea financiară.

Evoluția riscurilor prezentată în Grafic 3.3 nu indică și amplitudinea mișcărilor, iar creșterea riscurilor nu implică în mod automat intrarea într-o zonă de instabilitate financiară. Șocul pe piața de capital a fost puternic la declanșarea crizei financiare globale, iar redresarea ulterioară s-a resimțit mai întâi la nivelul fondurilor de investiții și apoi în cotațiile bursiere. În același timp, creșterea riscului de credit în economie nu a fost accentuată, iar baza scăzută de pornire menține calitatea portofoliilor de credite în afara zonei de risc semnificativ. Instituțiile financiare nebankare dețin portofolii mai riscante, comparativ cu instituțiile de credit, datorită ponderii mult mai mari a creditelor de consum în total expuneri.

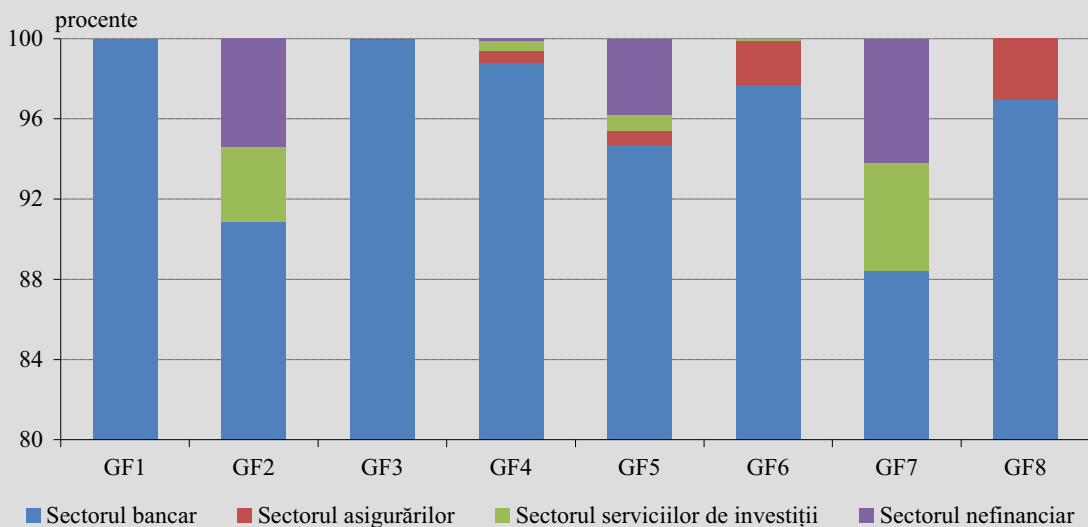
⁴ Pentru evaluarea riscurilor au fost folosite informații privind calitatea portofoliului de credite, profitabilitatea instituțiilor financiare, evoluția activelor nete, fluxurile de fonduri, volatilitatea prețurilor activelor financiare, randamentele activelor administrate.

Caseta 1. Grupurile financiare din România formate dintr-o instituție de credit, persoană juridică română și entitățile în care aceasta deține participații

În România operează două categorii de structuri de tip grup financiar. Cele mai importante sunt reprezentate de filiale (companii „fiice”) ale unor instituții „mamă” externe, care împreună cu entitățile dezvoltate de companiile fiice compun structuri de tip grup din perspectiva jurisdicției naționale, respectiv structuri de tip subgrup aparținând unor grupuri europene sau internaționale. O altă categorie de structuri de grup s-au format în jurul unor instituții de credit, persoane juridice române, care nu au acționariat străin și care dețin participații în alte entități financiare. Complexitatea și anvergura structurilor de grup sunt reduse, astfel încât acestea nu exercită presiuni suplimentare în interiorul sistemului financiar.

Grupurile financiare identificate au un grad ridicat de concentrare a activității în jurul sectorului bancar, care deține ponderi de peste 88 la sută din fondurile proprii la nivelul grupului. Dezvoltările pe segmentul asigurărilor și al serviciilor de investiții sunt reduse și au un efect limitat de diversificare a riscurilor în cadrul grupurilor financiare. Instituțiile de credit dețin participații la alte societăți financiare în principal pentru a nu externaliza servicii financiare conexe activității bancare (precum asigurarea creditelor sau a debitorilor, oferirea de consultanță clienților ori administrarea activelor), generatoare de venituri suplimentare, și mai puțin pentru a se dezvolta intensiv pe alte sectoare ale sistemului financiar.

Structura fondurilor proprii deținute de grupurile financiare din România, analizate la 30 iulie 2009

Notă: GF = grup financiar

Sursa: Chestionar BNR

Concentrarea grupurilor financiare în jurul sectorului bancar nu induce riscuri de natura complexității organizatorice sau de contagiune dinspre ceilalți membri ai grupurilor către instituțiile de credit. Din același motiv, riscul amplificării unor dezechilibre manifestate la nivelul unor membri din cadrul grupului financiar și al destabilizării ulterioare a sistemului financiar intern sunt reduse.

3.2. Sectorul bancar

3.2.1. Evoluții structurale

În anul 2009 și primul semestru al anului 2010 nu s-au remarcat modificări notabile în structura sectorului bancar românesc din punct de vedere al numărului instituțiilor de credit, al acționariatului și al gradului de concentrare a sectorului. Ca efect al crizei economice, instituțiile de credit și-au intensificat eforturile de reducere a costurilor prin închiderea unităților neprofitabile și reducerea numărului de salariați. Gradul de intermediere financiară rămâne sub media europeană, precum și sub valorile înregistrate de celelalte noi state membre ale UE. Gradul de concentrare a sistemului bancar românesc, moderat, aflat sub media UE, și-a păstrat trendul descendent început în urmă cu patru ani până la sfârșitul anului 2009, intrând pe o ușoară creștere în primul semestru al anului 2010.

În 2009 și primul semestru al anului 2010 nu se constată mutații importante în structura sectorului bancar românesc⁵ (Tabel 3.2).

Tabel 3.2. Indicatori structurali ai sistemului bancar românesc

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Trim. I	2010 Trim. II
Număr instituții de credit	39	40	40	39	42	43	42	42	42
Număr bănci cu capital majoritar privat	36	38	38	37	40	41	40	40	40
Număr bănci cu capital majoritar străin, din care:	29	30	30	33	36	37	35	35	35
– Sucursale ale băncilor străine	8	7	6	7	10	10	10	10	9
Pondere în total active a băncilor cu capital majoritar privat (procente)	62,5	93,1	94	94,5	94,7	94,6	92,5	92,8	93,2
Pondere în total active a băncilor cu capital străin, inclusiv sucursalele băncilor străine (procente)	58,2	62,1	62,2	88,6	88	88,2	85,3	85,7	86,1
Pondere primelor cinci bănci în total active (procente)	63,9	59,2	58,8	60,3	56,3	54,3	52,4	53,2	53,1
Indicele Herfindahl-Hirschmann	1 264	1 120	1 124	1 171	1 046	926	857	865	874

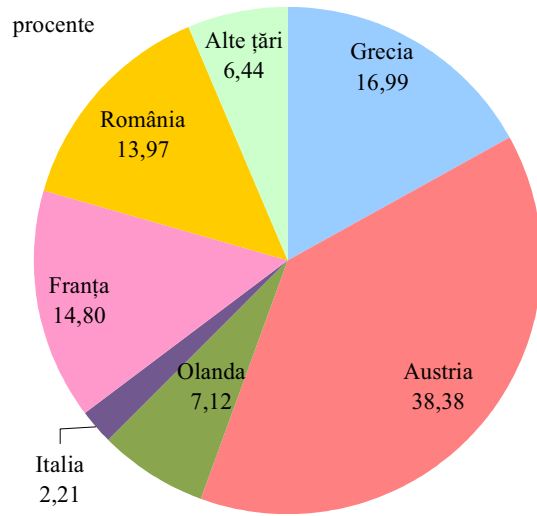
Notă: Date la sfârșit de perioadă.

Sursa: BNR

La 30 iunie 2010, cea mai mare cotă de piață continuă să o dețină băncile cu capital austriac, urmate de cele cu capital grecesc (Grafic 3.4), similar anului anterior. Sub aspectul țării de origine a capitalului investit în instituțiile de credit românești, nu s-au produs modificări semnificative față de iunie 2009, Grecia păstrându-și prima poziție (Grafic 3.5).

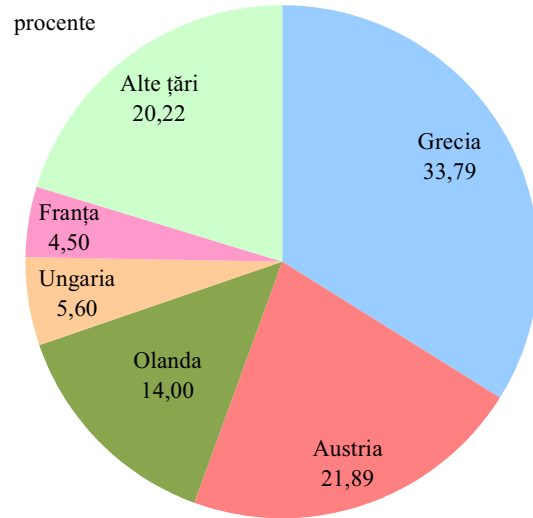
⁵ Modificările survenite pe parcursul anului 2009 la nivelul structurii sectorului bancar românesc includ: trecerea Citibank România de la statutul de persoană juridică română la acela de sucursală a unei bănci străine, închiderea în luna august a sucursalei Depfa Bank România, înființarea în luna noiembrie a Băncii Comerciale Feroviara – ca instituție cu capital majoritar românesc și preluarea prin absorbție, în luna decembrie, a HVB Banca pentru Locuințe de către Raiffeisen Banca pentru Locuințe. Pe parcursul anului 2009, un număr de 18 instituții de credit din străinătate au notificat BNR intenția de a oferi în mod direct servicii financiare pe teritoriul României.

Grafic 3.4. Cota de piață a instituțiilor de credit în funcție de structura acționariatului la 30 iunie 2010

Sursa: BNR

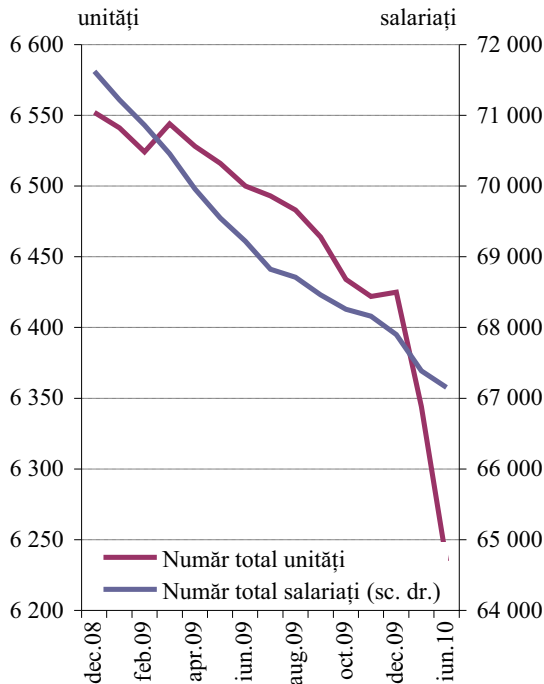
Grafic 3.5. Structura capitalului social al instituțiilor de credit în funcție de țara de origine la 30 iunie 2010 (pondere în total capital social privat străin)

Sursa: BNR

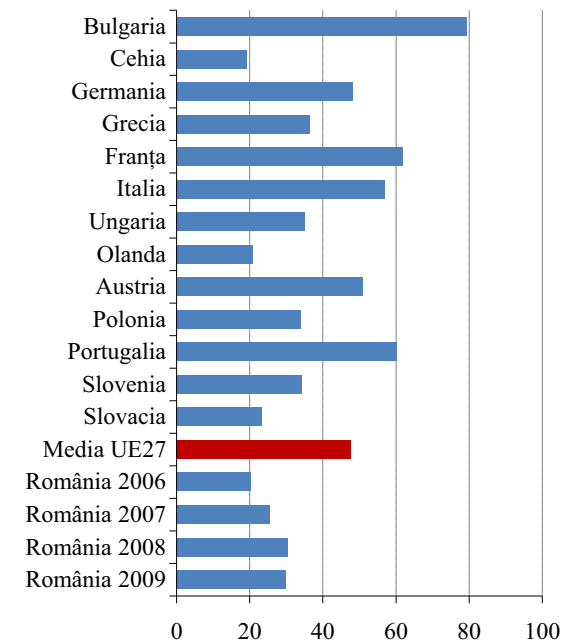
Pe fondul efectelor crizei economice asupra activității de creditare, instituțiile de credit și-au diminuat cu 2 068 persoane numărul de salariați și cu 265 numărul de unități față de perioada similară a anului anterior (Grafic 3.6). Din perspectiva numărului de unități teritoriale la 100 000 de locuitori, sistemul bancar din România continuă să se situeze sub media europeană (Grafic 3.7).

Grafic 3.6. Evoluția numărului de unități și a numărului de salariați pe sistem bancar

Sursa: BNR

Grafic 3.7. Numărul de unități teritoriale la 100 000 locuitori

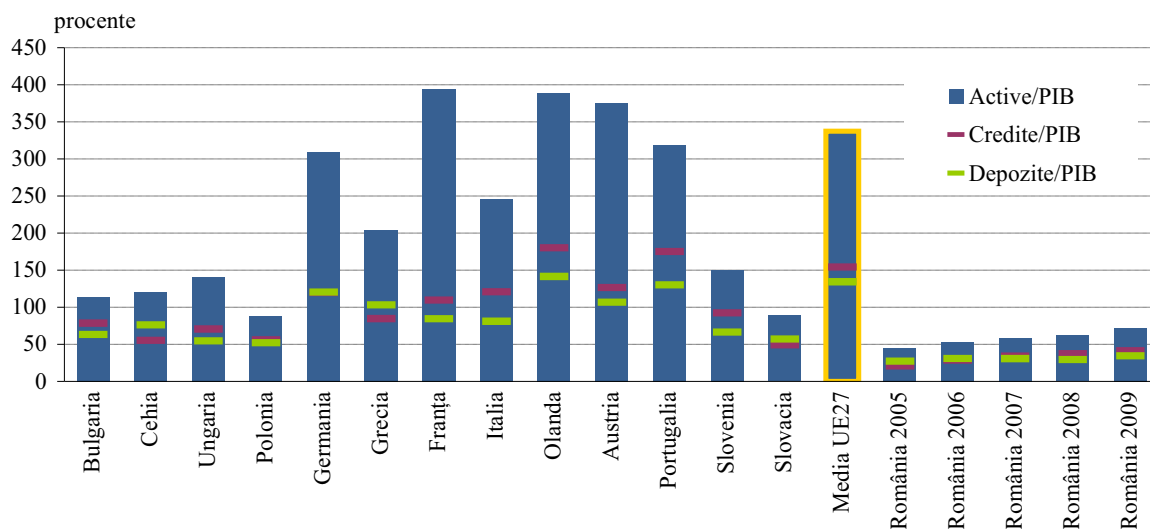

Notă: pentru țările UE au fost disponibile datele aferente anului 2008

Sursa: BNR, Eurostat

Gradul de intermediere financiară în România rămâne mult sub media europeană și chiar sub valorile înregistrate de celelalte noi state membre ale UE (Grafic 3.8). Trendul crescător al gradului de intermediere calculat ca pondere a activelor bancare în PIB a fost susținut până în anul 2008 în mare parte de ritmul ridicat de creștere a creditului neguvernamental, însă pentru 2009 creșterea nivelului acestui indicator se datorează, în principal, efectului scăderii PIB și nu majorării volumului activelor.

Grafic 3.8. Gradul de intermediere (comparații internaționale)

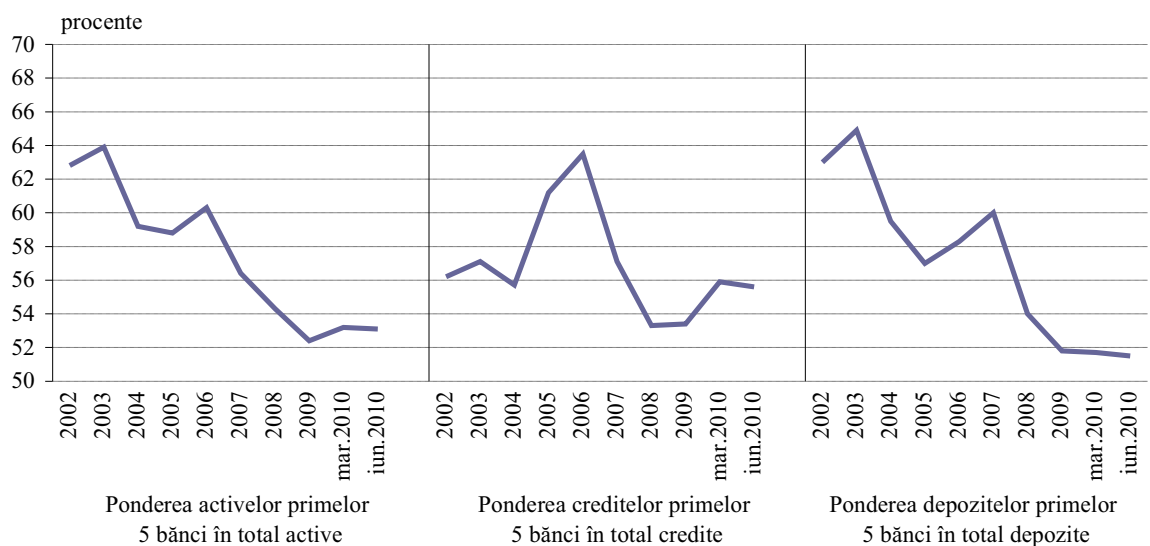

Notă: pentru țările UE au fost disponibile datele aferente anului 2008

Sursa: BNR, Eurostat

Gradul de concentrare a sistemului bancar românesc (Grafic 3.9) și-a păstrat trendul descendent început în urmă cu patru ani până la sfârșitul anului 2009, intrând pe o ușoară creștere în primul semestru al anului 2010.

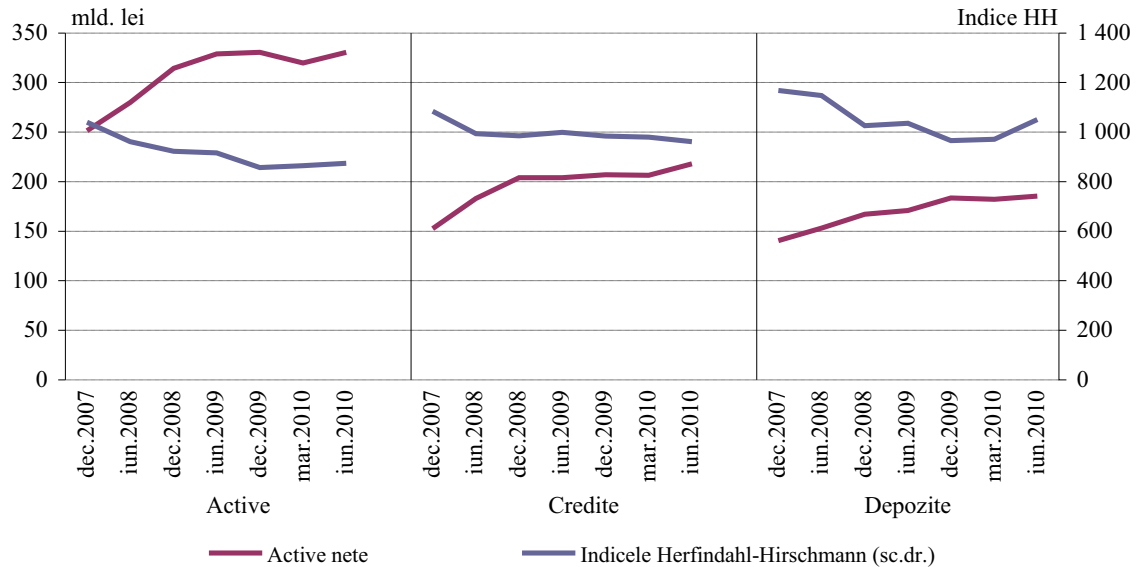
Grafic 3.9. Gradul de concentrare a sistemului bancar românesc

Sursa: BNR

Nivelul de concentrare a sistemului bancar, calculat pe baza indicelui Herfindahl-Hirschmann, este mai ridicat pe partea de depozite în comparație cu nivelul calculat pentru active (Grafic 3.10).

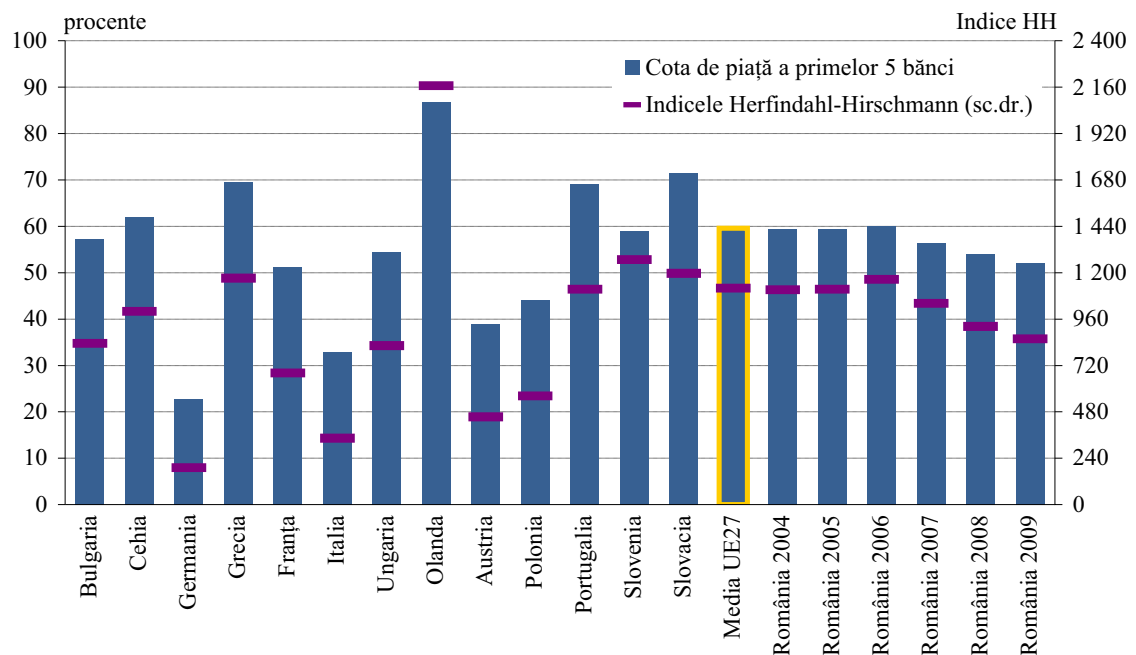
Grafic 3.10. Evoluția și gradul de concentrare pentru active, credite și depozite

Sursa: BNR

Pe partea de active, începând cu anul 2006, valoarea indicelui Herfindahl-Hirschmann s-a înscris pe un trend ușor descrescător, indicând un grad moderat de concentrare. Valoarea de 857 puncte consemnată la 31 decembrie 2009 situează România sub media de 1 120 puncte înregistrată în 2008 la nivelul UE (Grafic 3.11).

Grafic 3.11. Gradul de concentrare (comparație internațională)

Notă: pentru țările UE au fost disponibile datele aferente anului 2008

Sursa: BNR, Eurostat

3.2.2. Evoluții la nivelul bilanțului agregat al instituțiilor de credit

Resursele externe s-au comprimat ușor începând cu anul 2009, în linie cu trendul regional, reducând dependența băncilor față de finanțarea externă. Băncile-mamă au promovat creșterea eforturilor filialelor în colectarea de depozite de pe piețele locale. Ca urmare, se înregistrează un trend ușor crescător al disponibilităților și depozitelor atrase de la persoanele fizice rezidente. Preponderența depozitelor cu scadență pe termen scurt menține necorelarea pe maturități a activelor și pasivelor, băncile finanțându-și activele pe termen lung cu resurse pe termen scurt.

Sursele proprii ale instituțiilor de credit au sporit treptat pe seama noilor majorări de capital, contractării de noi împrumuturi subordonate de la băncile-mamă, precum și repartizării unei sume consistente pe destinația rezerve din profitul aferent anului 2008.

Plasamentele instituțiilor de credit au fost direcționate spre piața internă, preponderent sub forma titlurilor de stat; în paralel, după o tendință de contracție a creditului acordat sectorului neguvernamental în cea mai mare parte a perioadei analizate, în luna iunie a anului 2010 s-a înregistrat o creștere reală a acestuia. Prelungirea incertitudinilor pe piața financiară internațională, precum și reacția strategică corectivă a băncilor, ar putea accentua mutațiile din structura bilanțului sectorului bancar românesc.

3.2.2.1. Dinamica activelor bancare

Pe fondul climatului nefavorabil indus de criza financiară și economică globală, de la data precedentului Raport asupra stabilității financiare s-au înregistrat mutații în dinamica și structura activului bilanțier agregat al instituțiilor de credit din România:

- (i) dinamica extrem de redusă a activului bilanțier agregat, cu preponderență pe seama restrângerii activității de creditare;
- (ii) după o tendință de contracție a creditului acordat sectorului neguvernamental în cea mai mare parte a perioadei analizate, în luna iunie a anului 2010 s-a înregistrat o creștere reală a acestuia;
- (iii) accelerarea vitezei de creștere a creanțelor asupra sectorului guvernamental;
- (iv) trendul descrescător accentuat al plasamentelor instituțiilor de credit la banca centrală pe fondul reducerii rezervelor minime obligatorii.

Piața internă continuă să ocupe prima poziție ca plasament al instituțiilor de credit românești, contribuția decisivă revenind creanțelor asupra sectorului nebanca autohton (Tabel 3.3). Creșterea ponderii acestei componente în activul agregat al instituțiilor de credit a fost generată, începând cu ultimul trimestru al anului 2008, de dinamica accelerată a creanțelor asupra sectorului guvernamental, reflectată în stocul în creștere al titlurilor de stat deținut de bănci, dinamică sprijinită de amplificarea cererii de împrumuturi ale administrației publice centrale. Volumul de titluri emise de MFP în 2009 a fost de circa 65 miliarde lei prin intermediul a 65 de emisiuni, iar în semestrul I al anului 2010 de circa 21 miliarde lei. În plus, MFP a atras resurse în valută de pe piața internă prin intermediul a 4 emisiuni de titluri cu scadență de un an, trei și patru ani, mobilizând 3,88 miliarde euro.

Tabel 3.3. Structura activelor instituțiilor de credit care operează în România

	<i>procente în total activ</i>									
	2004	2005	2006	2007	iun. 2008	dec. 2008	iun. 2009	dec. 2009	mar. 2010	iun. 2010
Active interne, din care:	94,3	96,5	97,4	98,3	98,6	98,5	97,6	96,9	97,1	98,0
Creanțe asupra BNR și instituțiilor de credit, din care:	36,5	40,0	34,9	28,8	24,5	23,8	21,5	18,6	15,9	16,2
– Creanțe asupra BNR	28,5	37,5	31,3	24,9	21,4	21,8	19,8	15,7	12,9	13,8
Creanțe asupra sectorului nebancaar autohton, din care:	48,1	48,5	54,8	61,2	63,8	63,4	66,0	67,5	70,4	71,1
– Creanțe asupra sectorului guvernamental	2,4	1,9	1,6	3,7	3,7	5,0	10,3	12,7	14,2	14,1
– Creanțe asupra corporațiilor	32,7	30,2	30,8	29,9	30,8	29,2	27,7	27,3	28,5	28,8
– Creanțe asupra populației	13,0	16,4	22,4	27,6	29,3	29,2	28,0	27,5	27,7	28,2
Alte active	9,6	8,0	7,7	8,3	10,3	11,3	10,1	10,8	10,8	10,7
Active externe	5,7	3,5	2,6	1,7	1,4	1,5	2,4	3,1	2,9	2,0

Sursa: BNR

Creditul acordat sectorului privat și-a atenuat sensibil viteza de creștere începând cu ultimul trimestru al anului 2008; ritmul anual de creștere, în termeni nominali, s-a redus de la 33,7 la sută în decembrie 2008 la 0,9 la sută în decembrie 2009, plasându-se începând cu luna ianuarie 2010, pentru prima dată în ultimii zece ani, pe un palier negativ (-3,5 la sută în ianuarie, -3,7 la sută în februarie, respectiv -1,6 la sută în martie), evoluția fiind însă pozitivă începând cu luna aprilie (+0,5 la sută în aprilie, +1,4 la sută în mai, respectiv +3,8 la sută în iunie).

Tendința de comprimare a ritmurilor de creștere a caracterizat ambele componente ale împrumuturilor acordate sectorului privat – lei și valută – care, la finele lunii martie 2010, prezentau variații anuale procentuale negative în cazul împrumuturilor în lei pe ambele componente (-5,5 la sută populație, respectiv -4,4 la sută companii) și în valută pe componenta populație (-1,0 la sută), sectorul companiilor înregistrând o ușoară îmbunătățire (+2,6 la sută).

La 30 iunie 2010, creditul neguvernamental a înregistrat o creștere de 6,4 la sută (2,0 la sută în termeni reali) față de 30 iunie 2009, pe seama majorării cu 13,0 la sută a componentei în valută exprimate în lei (exprimat în euro, creditul în valută s-a majorat cu 8,8 la sută) și a diminuării cu 3,0 la sută a componentei în lei (-7,1 la sută în termeni reali).

Din perspectiva maturităților, toate tipurile de credite relevă ritmuri anuale negative la finele lunii martie 2010, mai accentuate în cazul creditelor pe termen mediu (-6,0 la sută) și scurt (-1,0 la sută). În cazul creditului pe termen lung contracția a fost de mai mică amplitudine (-0,05 la sută). În structură, creditele pe termen lung dețin 57,3 la sută, pe termen mediu și scurt, 19,7 la sută și respectiv 23,0 la sută în totalul creditului acordat sectorului privat la 30 iunie 2010. Evoluția creditului în valută pe termen lung a fost susținută pe de o parte de majorarea volumului creditelor noi în euro pentru bunuri imobiliare (derularea programului „Prima casă”) în cazul populației, iar pe de altă parte, de operațiunile de rescadențare/reeșalonare efectuate în scopul ameliorării capacității companiilor de a-și onora serviciul datoriei.

Adâncirea declinului activității economice în 2009, șomajul în creștere, înăsprirea standardelor și termenilor de creditare, în contextul majorării volumului creditelor neperformante și a riscului asociat garanțiilor, sunt factori cu impact inhibitor asupra cererii și ofertei de credite din sectorul privat.

Plasamentele interbancare, dominate în proporție de peste 80 la sută de cele aferente băncii centrale, continuă trendul descrescător pe fondul reducerilor nivelului ratei rezervelor minime obligatorii.

Activele externe parcurg o inversare de trend, în sens ușor ascendent, generat în principal de împrumuturile acordate în euro nerezidenților, al căror sold a crescut de aproximativ trei ori în 2009.

3.2.2.2. Evoluția surselor de finanțare proprii, atrase și împrumutate

În structura pasivului bilanțier agregat al instituțiilor de credit românești (Tabel 3.4) s-au conturat câteva tendințe:

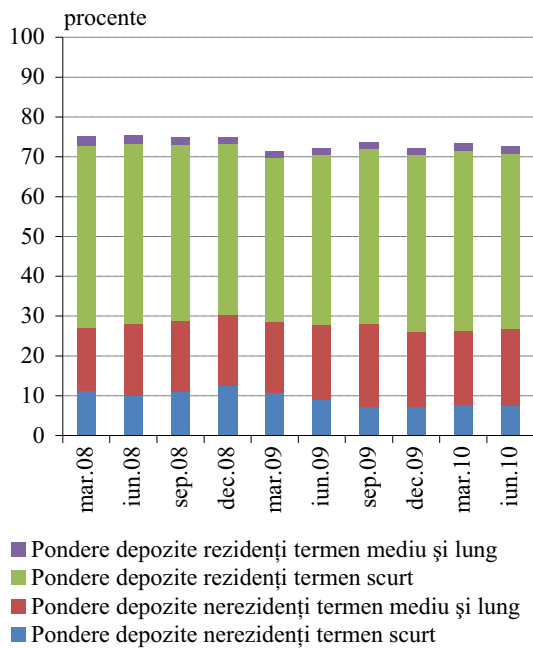
- (i) scadențele depozitelor de la rezidenți au rămas majoritar pe termen scurt;
- (ii) adâncirea variației negative a depozitelor atrase din sectorul administrației publice centrale în primul semestru al anului 2009. Începând cu al doilea semestru, variația anuală a acestor depozite a fost puternic pozitivă;
- (iii) majorarea surselor proprii prin intermediul infuziilor de capital ale acționarilor, creșterii rezervelor și al împrumuturilor subordonate;
- (iv) diminuarea volumului pasivelor externe, în principal a depozitelor și a împrumuturilor financiare pe termen scurt.

Tabel 3.4. Structura pasivelor instituțiilor de credit care operează în România

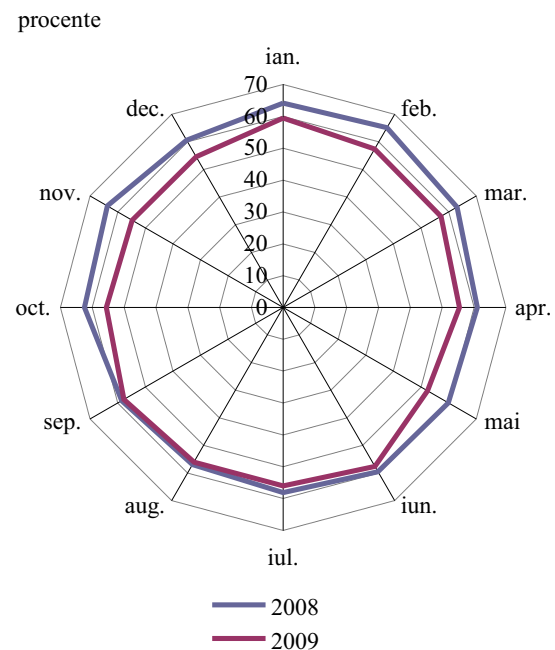
	<i>procente în total pasiv</i>									
	2004	2005	2006	2007	iun. 2008	dec. 2008	iun. 2009	dec. 2009	mar. 2010	iun. 2010
Pasive interne, din care:	84,1	79,1	77,5	71,7	71,0	69,3	72,0	73,7	73,5	73,0
– Depozite interbancare	3,0	2,5	3,6	3,8	3,0	2,1	6,0	5,4	2,9	2,4
– Depozite atrase de la sectorul guvernamental	2,6	3,5	3,1	2,9	2,6	3,1	2,6	2,1	2,1	2,3
– Depozite atrase de la companii și de la populație	62,3	57,5	55,0	49,7	47,4	44,6	44,4	46,0	47,1	45,9
– Capital și rezerve	11,7	12,2	11,8	9,9	10,1	10,7	10,9	12,1	13,3	13,7
– Alte pasive	4,5	3,4	4,0	5,4	7,8	8,8	8,1	8,1	8,1	8,7
Pasive externe	15,9	20,9	22,5	28,3	29,0	30,7	28,0	26,3	26,5	27,0

Sursa: BNR

Analiza structurii pasivelor bancare agregate relevă consolidarea (în jurul valorii de 46 la sută) a ponderii majoritare a depozitelor atrase de la clientela nebancară rezidentă. Pe ansamblu, la nivelul depozitelor rezidenților (populație și companii) s-au semnalat creșteri anuale reale de 5,8 la sută în decembrie 2009, respectiv 3,1 la sută în iunie 2010. Din perspectiva scadențelor, 96 la sută din totalul depozitelor atrase de la rezidenți sunt pe termen scurt (Grafic 3.12).

Grafic 3.12. Ponderea în pasiv a depozitelor atrase de la rezidenți (companii și populație) și nerezidenți, pe scadențe

Sursa: BNR

Grafic 3.13. Pasive externe în valută / credite în valută sector privat

Sursa: BNR

Pasivele externe ale sistemului bancar s-au diminuat ușor, în special pe seama depozitelor pe termen scurt atrase de la nerezidenți, ponderea acestora în volumul total al depozitelor nerezidenților diminuându-se vizibil de la 30,7 la sută în decembrie 2008 la 27,0 la sută la 30 iunie 2010, în favoarea celor pe termen mediu și lung – în contextul măsurilor întreprinse de banca centrală⁶, dar și al angajamentului asumat de băncile-mamă ale principalelor nouă instituții de credit cu capital străin de a-și menține expunerea lor față de România pe durata Acordului cu FMI și CE.

Pasivele externe raportate la împrumuturile acordate în devize sectorului privat s-au înscris pe un trend ușor descrescător pe fondul restrângerii finanțării externe într-un ritm superior celui înregistrat de creditele în valută. În condițiile crizei financiare externe, reducerea acestui raport a fost o reacție naturală și rămâne un obiectiv subsumat atenuării vulnerabilității externe. Pe de altă parte, această vulnerabilitate este atenuată de preponderența resurselor atrase de la băncile-mamă și de scadențele acestora majoritar pe termen mediu și lung (Grafic 3.13).

3.2.3. Adecvarea capitalului

Băncile românești au înregistrat o consolidare a capitalizării (la data de 30 iunie 2010, raportul de solvabilitate consemna un nivel de 14,3 la sută, iar rata fondurilor de nivel 1 era de 13,4 la sută), care a permis absorbția șocurilor din economia locală, de-a lungul ultimelor trimestre supuse presiunilor generate de criza financiară internațională. Nivelul confortabil al capitalizării oferă în continuare o protecție bună în fața unor șocuri macroeconomice, după cum atestă și rezultatele analizelor de testare la stres a sistemului bancar derulate de banca centrală.

⁶ Reducerea ratei rezervelor minime obligatorii pentru pasivele în valută cu scadență reziduală mai mare de doi ani de la 40 la sută la zero la sută.

Aționarii instituțiilor de credit au continuat eforturile de majorare a fondurilor proprii, inclusiv ca urmare a recomandărilor în acest sens ale băncii centrale. De asemenea, o contribuție importantă la această situație favorabilă o au programul de asistență financiară semnat de autoritățile române cu UE, FMI, Banca Mondială, BEI și BERD, precum și inițiativa în cadrul căreia băncile-mamă ale principalelor nouă filiale din România au semnat scrisori de angajament privind menținerea unui nivel al raportului de solvabilitate de cel puțin 10 la sută în perioada de valabilitate a programului (până în aprilie 2011).

Stabilizarea indicatorilor de adecvare a capitalului într-o zonă confortabilă a fost favorizată și de contracția activității de creditare, care s-a manifestat începând cu ultimul trimestru al anului 2008. Ca atare, nivelul de capitalizare va trebui revăzut permanent, odată cu relansarea creditării. Din această perspectivă, precum și datorită incertitudinilor încă manifeste în privința relansării economice și a celor legate de calitatea portofoliilor, menținerea și în perioada următoare a capitalizării în marje relativ importante peste nivelul minim reglementat (8 la sută) va consolida în continuare încrederea în sectorul bancar.

3.2.3.1. Evoluția fondurilor proprii de care dispun băncile persoane juridice române

Anul 2009 și prima parte a anului curent au consemnat evoluții favorabile în ceea ce privește sursele proprii de capitalizare ale băncilor, deși efectele crizei financiare internaționale au intensificat presiunile la adresa capacității de a genera profit. Principalele caracteristici ale capitalizării sunt: (i) majorarea capitalului social exclusiv pe baza efortului acționarilor, fără aportul fondurilor guvernamentale; (ii) repartizarea pe rezerve a unei cote semnificative din profitul net al băncilor; (iii) angajarea de noi împrumuturi subordonate de la băncile-mamă. În condițiile în care fondurile proprii sunt destinate să acopere pierderile neașteptate rezultate din activitatea bancară, evoluțiile menționate devin importante în evaluarea capacității instituțiilor de credit de a face față șocurilor exogene.

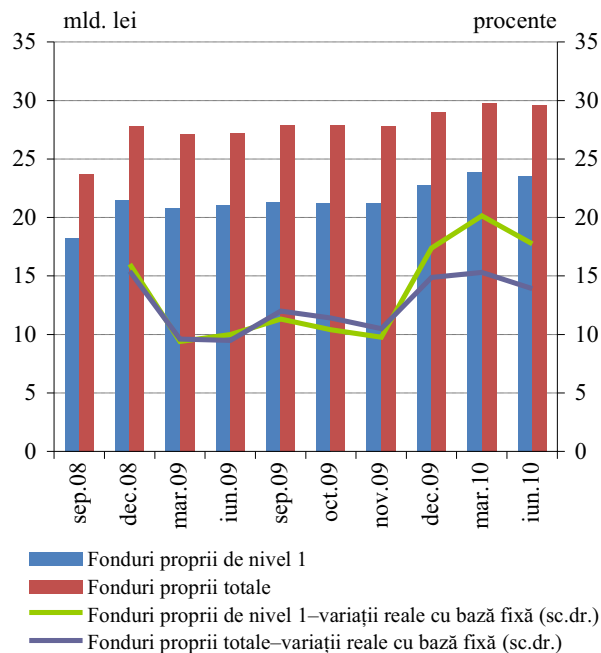
Banca centrală a amendat, în anul 2009, reglementările de prudență bancară referitoare la determinarea fondurilor proprii, pentru încurajarea activității de creditare și, implicit, creșterea economică. Noile prevederi, aplicabile începând cu luna mai 2009⁷, permit reintroducerea profitului interimar și a profitului reportat aferent exercițiului financiar anterior în calculul fondurilor proprii de nivel 1, cu condiția ca acesta să fie verificat de auditorii instituției de credit. Banca centrală a menținut abordarea prudențială a reglementării referitoare la modul de determinare a fondurilor proprii stabilind că, în cazul în care instituțiile de credit consemnează pierderi contabile, acestea se deduc din fondurile proprii de nivel 1, indiferent dacă au fost sau nu verificate de persoanele responsabile cu auditarea situațiilor financiare.

Modificarea anterior prezentată a avut un impact limitat: în semestrul II 2009 profitul auditat a contribuit cu doar 1 la sută la volumul fondurilor proprii totale. Această situație se datorează însă capacității mult reduse a băncilor de a genera profit în anul 2009. În anul 2010 impactul noilor reglementări va depinde de nivelul dobânzilor pasive (anticipările indică scăderea acestora) și de calitatea portofoliilor de credite.

⁷ Regulamentul BNR-CNVM nr. 6/3/21.04.2009 pentru modificarea și completarea Regulamentului BNR-CNVM nr. 18/23/14.12.2006 privind fondurile proprii ale instituțiilor de credit și ale firmelor de investiții, art. 1. Această reglementare înlocuiește Regulamentul BNR-CNVM nr. 10/8/15.08.2008, care a fost aplicat în perioada august 2008 – aprilie 2009, prin care se abrogau prevederile art. 4 lit. d) referitoare la luarea în calculul fondurilor proprii de nivel 1 a „profitului net al ultimului exercițiu financiar, reportat până la repartizarea sa conform destinațiilor stabilite de adunarea generală a acționarilor, în limita sumei ce se intenționează a se repartiza pe oricare dintre destinațiile prevăzute la lit. a) – lit. c)”.

O analiză a evoluției în termeni reali a surselor proprii ale instituțiilor de credit persoane juridice române, utilizând ca bază fixă fondurile proprii raportate la data de 30.09.2008, dată de la care efectele crizei financiare internaționale au început să afecteze condițiile de operare ale sistemului bancar românesc, relevă persistența unei creșteri reale pozitive, cifrate la aproximativ 15 la sută în cazul fondurilor proprii totale și la peste 17 la sută în cazul fondurilor proprii de nivel 1, în perioada decembrie 2009 – iunie 2010 (Grafic 3.14). Situația menționată este rezultatul eforturilor efectuate începând cu finele anului 2008 pe linia majorării capitalului social, a rezervelor legale, precum și a cuantumului împrumuturilor subordonate.

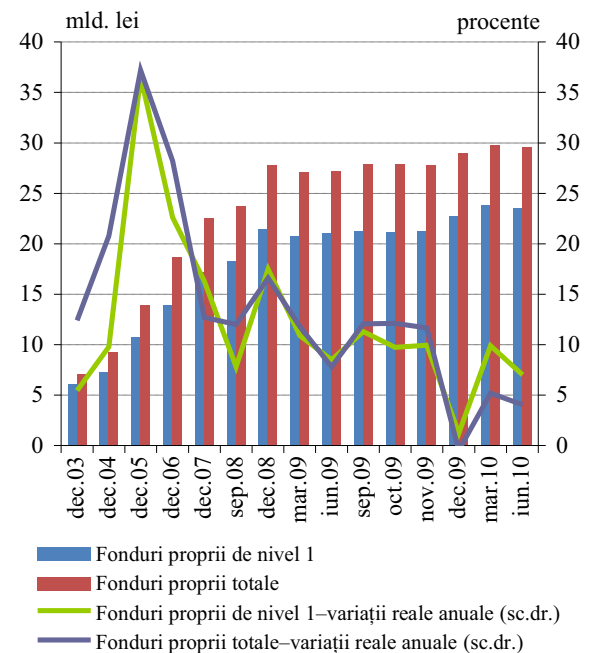
Grafic 3.14. Evoluția fondurilor proprii totale și de nivel 1*

Sursa: BNR

*) bază fixă 30.09.2008

Grafic 3.15. Evoluția fondurilor proprii totale și de nivel 1

Sursa: BNR

Analiza evoluției anuale în termeni reali a fondurilor proprii ale băncilor relevă de asemenea concluzii favorabile, având în vedere contextul macroeconomic dificil în care au fost nevoite să opereze băncile în anul 2009. Astfel, ritmul anual de creștere, în termeni reali, consemnat de fondurile proprii totale și fondurile proprii de nivel 1 aparținând băncilor persoane juridice române s-a menținut la niveluri pozitive (Grafic 3.15) de aproximativ 10 la sută. Luna decembrie 2009 consemnează o contracție pentru prima dată în ultimii șapte ani, dar nivelul acesteia este nesemnificativ. Fenomenul s-a datorat în primul rând efectului de bază (având în vedere nivelul ridicat al fondurilor proprii raportat pentru luna decembrie 2008, care înglobează majorările de capital social efectuate de acționarii a 18 bănci, repartizările din profit efectuate pe destinația rezerve, precum și creșterea soldului împrumuturilor subordonate), dar și restrângerii volumului profitului obținut în anul 2009, privit ca sursă de majorare a fondurilor proprii. În plus, trebuie menționat impactul negativ pe care l-au avut pierderile contabile aferente exercițiului financiar 2009 consemnate de către un număr de 14 bănci persoane juridice române (care însumează 1 265 milioane lei), acestea reprezentând elemente deductibile din fondurile proprii de nivel 1. Ca element de comparație, la finele anului 2008 un număr de 11 bănci persoane juridice române au consemnat pierderi, care au cumulat numai 360 milioane lei, în condițiile în care exercițiul financiar menționat a reprezentat, pentru sistemul bancar românesc, sfârșitul unui ciclu economic

favorabil, ce a contabilizat profituri istorice. În semestrul I a.c., evoluția fondurilor proprii totale a reintrat pe un teritoriu pozitiv (cu o creștere de 4 la sută), având ca determinant majorarea fondurilor proprii de nivel 1 (7 la sută).

Calitatea surselor proprii ale băncilor s-a menținut la un nivel corespunzător în anul 2009, chiar în condițiile dificile induse de efectele crizei internaționale. Această concluzie este susținută de faptul că sursele primare de capitalizare (respectiv fondurile proprii de nivel 1) continuă să contribuie în proporție hotărâtoare (aproximativ 78 la sută în anul 2009 și 80 la sută în semestrul I a.c.) la formarea fondurilor proprii totale (Tabel 3.5). Analiza structurii acestora relevă însă constrângerile cu care băncile s-au confruntat în anul 2009. Pierderile contabile înregistrate de multe bănci ca urmare a creșterii cheltuielilor cu provizioanele și cu sursele atrase au erodat fondurile proprii cu aproximativ 2 la sută. Aceste efecte negative au fost însă compensate de noile injecții de capital și majorarea rezervelor, operațiuni care au fost efectuate de către acționari, cele mai multe la recomandarea băncii centrale. Fondurile proprii de nivel 2 susțin într-o mai mică măsură fondurile proprii totale, iar proporția acestora s-a diminuat pe parcursul anului 2009 datorită erodării contribuției rezervelor din reevaluare, în condițiile în care ponderea împrumuturilor subordonate nete s-a menținut relativ constantă (la valoare brută, ponderea împrumuturilor subordonate a câștigat 2 puncte procentuale în perioada decembrie 2008 – iunie 2010 până la 20,4 la sută din fondurile proprii totale).

Tabel 3.5. Evoluția fondurilor proprii și a indicatorilor de adecvare a capitalului

	<i>procente</i>							
	sep. 2008	dec. 2008	mar. 2009	iun. 2009	sep. 2009	dec. 2009	mar. 2010	iun. 2010
Procent din fonduri proprii totale:	100	100	100	100	100	100	100	100
Fonduri proprii de nivel 1, <i>din care:</i>	76,7	77,2	76,4	76,9	76,1	78,4	79,8	79,3
– Capital social	48,7	43,7	45,7	48,2	47,7	46,0	47,3	49,8
– Prime de capital	4,4	3,8	4,6	4,0	3,9	4,0	6,1	6,1
– Rezerve legale	28,2	34,6	33,5	33,0	32,1	33,4	33,0	32,6
– Profitul perioadei curente (auditat)	-	-	-	-	0,9	3,75	0,0	0,0
– Pierdere perioadei curente	-0,6	-0,7	-2,8	-4,0	-4,1	-2,2	-1,2	-3,0
Fonduri proprii de nivel 2, <i>din care:</i>	23,3	22,8	23,6	23,0	23,9	21,6	20,2	20,7
Rezerve din reevaluare	9,6	8,1	8,4	7,8	7,6	6,06	5,9	5,6
Împrumuturi subordonate (net)	15,2	15,8	16,7	16,4	17,6	17,2	15,7	16,6
Împrumuturi subordonate (brut)	17,5	17,9	19,1	19,0	20,5	20,1	19,0	20,4
Raportul de solvabilitate (> 8 la sută)	11,9	13,8	13,2	13,5	13,7	14,7	15,0	14,3
Rata fondurilor proprii de nivel 1	10,0	11,8	11,4	11,9	12,0	13,4	14,2	13,4

Sursa: BNR

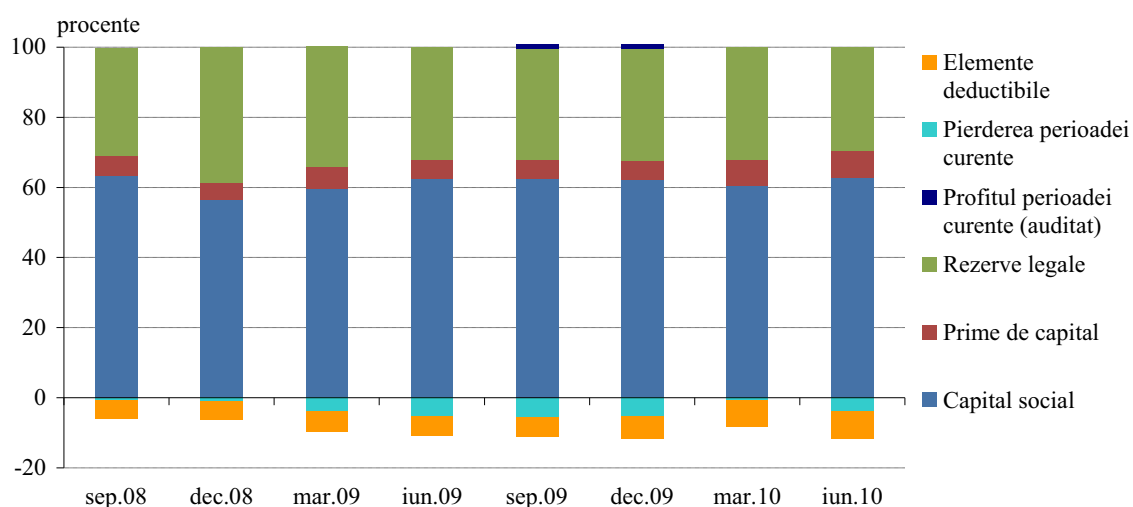
În ceea ce privește dinamica principalelor componente ale fondurilor proprii de nivel 1, se constată:

- (i) Capitalul social, inclusiv primele de capital, a rămas cel mai important element de susținere a fondurilor proprii de nivel 1 (Grafic 3.16), cu o contribuție de aproximativ 70 la sută din fondurile proprii de nivel 1. Această situație s-a datorat noilor aporturi de capital pentru 14 bănci persoane juridice române. Suplimentările au cumulat 1,3 miliarde lei (aproximativ 325 milioane euro) și au condus la o creștere anuală, în termeni reali, a capitalului social aparținând băncilor persoane juridice române cu aproximativ 6 la sută (inferioară celei consemnate în anul anterior, de 13 la sută). Este de menționat faptul că o parte dintre aceste operațiuni au fost efectuate la solicitarea băncii centrale, în scopul de a majora capacitatea

băncilor de a acoperi pierderile contabile consemnate pe seama restrângerii activității, creșterii cheltuielilor cu provizioanele, precum și a costului crescut al resurselor interne și externe. De asemenea, în primul semestru al anului 2010, un număr de 12 bănci și-au majorat capitalul social, noile injecții de capital depășind creșterea aferentă întregului an 2009 (1,9 miliarde lei).

- (ii) Rezervele legale reprezintă al doilea element de susținere a fondurilor proprii de nivel 1 (Grafic 3.16). Majorarea cu peste 40 la sută a volumului acestora în urma repartizărilor din profitul net aferent anului 2008 a contribuit la compensarea pierderilor consemnate de bănci în anul 2009. Aferent anului 2009, băncile au operat noi repartizări pe destinația rezerve, dar de o amplitudine mult redusă, având în vedere rezultatele financiare mai modeste.

Grafic 3.16. Structura fondurilor proprii de nivel 1

Sursa: BNR

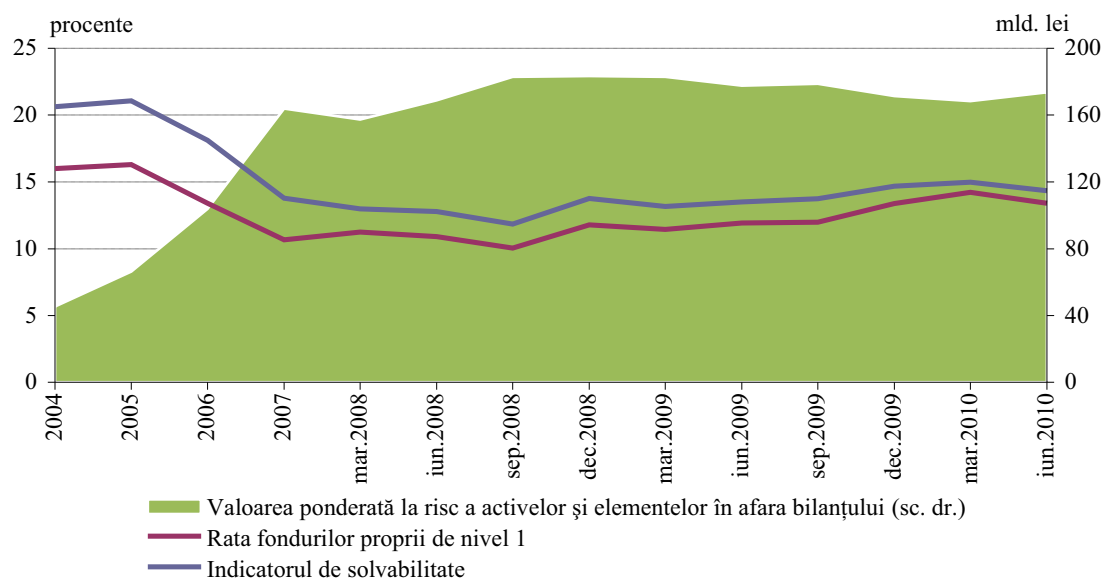
Tendențele din evoluția principalelor elemente ale fondurilor proprii de nivel 2 sunt următoarele: (i) împrumuturile subordonate (Tabel 3.5) sunt principalul factor de susținere a surselor secundare de capitalizare. În anul 2009, cuantumul acestora s-a majorat cu 16 la sută. În conformitate cu reglementările de prudență bancară⁸, în calculul fondurilor proprii a fost recunoscut aproximativ 85 la sută din volumul brut al împrumuturilor subordonate; (ii) rezervele din reevaluare rămân un element important în finanțarea fondurilor proprii de nivel 2, cu o contribuție de aproximativ 30 la sută.

3.2.3.2. Analiza solvabilității

Gradul de adecvare a capitalului s-a îmbunătățit în anul 2009, raportul de solvabilitate calculat la nivel agregat pentru instituțiile de credit⁹ situându-se la un nivel confortabil de aproximativ 14 la sută, nivel care se menține și în semestrul I a.c. (Grafic 3.17).

⁸ Regulamentul BNR-CNVM nr. 18/23/2006 privind fondurile proprii ale instituțiilor de credit și ale firmelor de investiții, cu modificările și completările ulterioare, limitează nivelul împrumuturilor subordonate, pentru scopurile determinării fondurilor proprii, la 50 la sută din valoarea fondurilor proprii de nivel 1. Reglementarea are în vedere faptul că împrumuturile subordonate nu se numără printre sursele primare de capitalizare.

⁹ Sucursalele băncilor străine din statele Uniunii Europene sunt exceptate de respectarea în România a cerințelor de prudență bancară referitoare la fondurile proprii, având în vedere faptul că acestea sunt supuse monitorizării în țara de origine. Prin urmare, acestor entități nu le sunt aplicabili nici indicatorii de prudență bancară calculați în funcție de fondurile proprii. Totodată, în conformitate cu prevederile Regulamentului BNR-CNVM nr. 18/23 din 2006 privind fondurile proprii ale instituțiilor de credit și ale firmelor de investiții, cu modificările și completările ulterioare, începând cu 1 ianuarie 2007 fondurile proprii ale sucursalelor din România ale instituțiilor de credit din state terțe sunt reprezentate de fondurile proprii de nivel 1.

Grafic 3.17. Evoluția indicatorilor de adecvare a capitalului în perioada 2004 – semestrul I 2010

Sursa: BNR

Această situație este rezultatul mai multor factori:

- (i) impunerea, în procesul de supraveghere, a unui nivel minim de prudență bancară de 10 la sută pentru indicatorul de adecvare a capitalului, atât ca urmare a prevederilor acordului de finanțare încheiat cu UE, FMI și alte instituții financiare internaționale, cât și ca atribuție a autorității de supraveghere. În paralel, băncile-mamă ale principalelor nouă filiale care operează în România au semnat un angajament constând în menținerea, în perioada de valabilitate a acordului, a unui nivel de minim 10 la sută al indicatorului de adecvare a capitalului;
- (ii) contracția creditului neguvernamental, datorată restrângerii cererii și ofertei de credite (care influențează indicatorul de solvabilitate prin diminuarea valorii ponderate la risc a activelor și elementelor în afara bilanțului).

Încă de la debutul crizei financiare internaționale, Banca Națională a României a adoptat o atitudine proactivă atât pe linia supravegherii prudențiale, cât și în domeniul reglementărilor aplicabile băncilor. Astfel, în baza responsabilităților pe care le are pe linia supravegherii prudențiale, banca centrală a solicitat unui număr de 19 bănci transmiterea lunară¹⁰ a raportării privind adecvarea capitalului. La baza deciziei menționate au stat următoarele criterii: (i) înregistrarea unor rezultate financiare negative; (ii) scăderea indicatorului de solvabilitate sub media calculată pe sistem bancar; (iii) consemnarea unui volum mare al creanțelor neperformante.

Necesitatea existenței unor rezerve suplimentare de capital, în contextul menționat mai sus, a presupus în mod efectiv solicitarea de către banca centrală, în cazul a 13 bănci, a menținerii unui raport de solvabilitate de minimum 10 la sută.

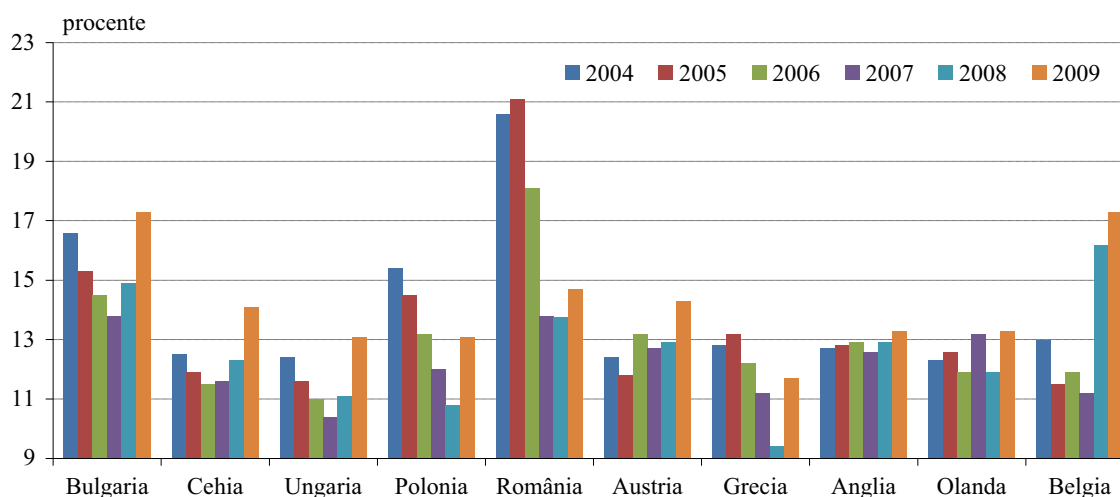
În legătură cu angajamentul asumat de băncile-mamă, este de menționat faptul că, în cadrul inițiativei europene de coordonare bancară, cele nouă grupuri bancare cu subsidiare în România au reafirmat angajamentele pentru a asigura niveluri adecvate de capital pentru filialele lor, respectiv

¹⁰ În conformitate cu reglementările de prudență bancară în vigoare, armonizate cu cele din Uniunea Europeană, raportarea privind cerințele de capital are periodicitate trimestrială.

de peste 10 la sută, precum și menținerea în continuare a expunerilor la nivel de grup față de România în linie cu cele consemnate la finele trimestrului I 2009. La ultima întâlnire, din iulie 2010, s-a convenit ca aceste expuneri să poată fi ajustate la 95 la sută din nivelul de bază. Angajamentele respective – de capitalizare superioară pragului de 10 la sută și de menținere a expunerilor – au fost respectate, contribuind la menținerea solidității sectorului bancar românesc.

Nivelul de adecvare a capitalului băncilor românești a fost, în perioada parcursă de la ultimul Raport asupra stabilității financiare, superior indicatorului de solvabilitate (valoare mediană) calculat pentru grupurile bancare mari cu activitate complexă din zona euro¹¹ (13,3 la sută în trimestrul III 2009), în condițiile în care majoritatea țărilor din Uniunea Europeană și-au intensificat eforturile de îmbunătățire a gradului de adecvare a capitalului instituțiilor de credit, unele state recurgând în aceste scop și la fonduri publice, ca măsură de contracarare a efectelor crizei financiare internaționale (Grafic 3.18).

Grafic 3.18. Evoluția comparativă a raportului de solvabilitate în Uniunea Europeană

Sursa: IMF – Global Financial Stability Report (April 2010), BNR

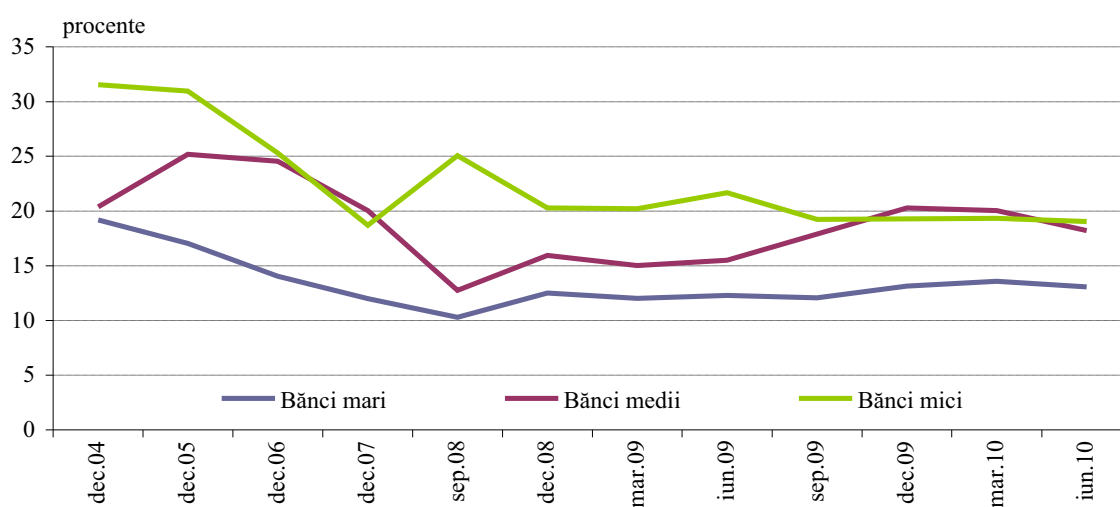
Toate instituțiile de credit din România sunt adecvat capitalizate: în perioada iunie 2009 – iunie 2010, toate entitățile consemnau un raport de solvabilitate superior pragului de 10 la sută impus în procesul de supraveghere (nivelul minim reglementat în România, armonizat cu cel din Uniunea Europeană, este de 8 la sută).

Cerințele de capital, calculate la nivel agregat, au fost influențate, în sensul scăderii, de diminuarea cerințelor pentru riscul de credit, ca urmare a tendinței de reducere a volumului activelor cu grad ridicat de risc, în paralel cu achiziția unor noi portofolii de titluri de stat (cărora, conform reglementărilor, le este alocat un grad mai scăzut de risc). Efectul acestor schimbări în structura activelor bancare a fost superior celui de majorare a cerințelor de capital pentru elementele restante (a căror pondere era, la 30 iunie a.c., de numai 2 la sută din total cerințe de capital). Pe de altă parte, o influență în sensul creșterii cerințelor de capital s-a datorat riscurilor operaționale. Cerințele pentru riscul de poziție, riscul valutar și riscul de marfă înregistrează în continuare niveluri modice.

¹¹ European Central Bank – Financial Stability Review (December 2009).

Analiza raportului de solvabilitate calculat pe grupe de bănci în funcție de criteriul activelor deținute¹² (Grafic 3.19) reflectă eforturile depuse de acționari în vederea încadrării în cerințele de prudență bancară impuse de banca centrală, precum și provocările induse de climatul macroeconomic dificil. Astfel, deși băncile mari continuă să dispună în termeni relativi de cel mai redus palier de solvabilitate (13 la sută în decembrie 2009 și iunie 2010), acesta s-a îmbunătățit semnificativ comparativ cu situația din septembrie 2008. Într-o situație diferită se află băncile mici, care deși dispun în continuare de cel mai înalt nivel de capitalizare (19 la sută în perioada decembrie 2009 – iunie 2010), acesta s-a redus sensibil, îndeosebi ca urmare a consemnării de pierderi. Capitalizarea băncilor de mărime medie s-a îmbunătățit semnificativ în anul 2009, urmată de un ușor recul (până la 18 la sută) în 2010.

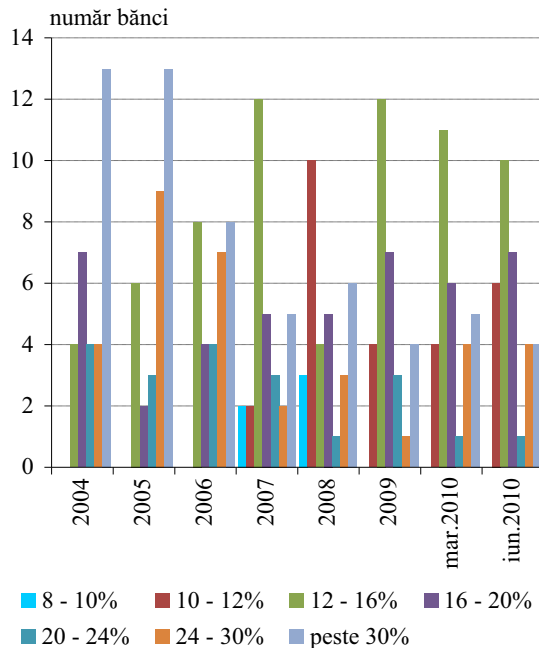
Grafic 3.19. Evoluția raportului de solvabilitate, pe grupe de bănci, în perioada 2004 – semestrul I 2010

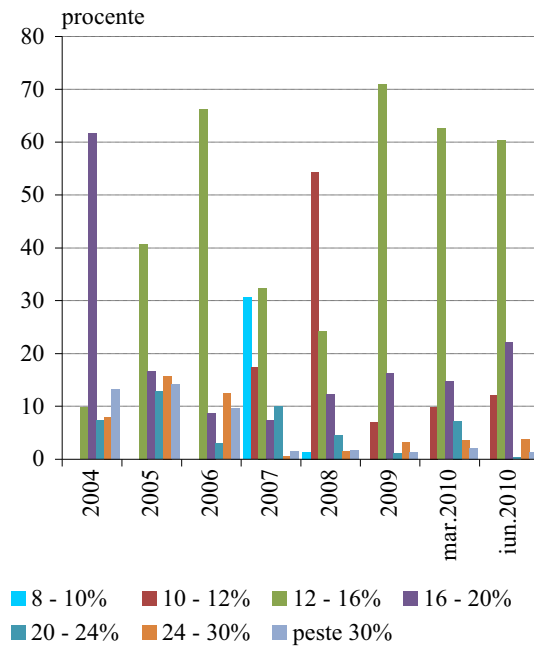
Sursa: BNR

Eforturile depuse în vederea creșterii capacității băncilor de absorbție a pierderilor s-au reflectat în îmbunătățirea, în perioada parcursă de la ultimul Raport asupra stabilității financiare, a distribuției băncilor în funcție de nivelul raportului de solvabilitate (Grafic 3.20). Ca urmare a creșterii la 10 la sută a nivelului prudențial al indicatorului de solvabilitate, nici o bancă nu se mai regăsește în intervalul 8-10 la sută, iar în intervalul imediat următor se încadrează numai 6 bănci. Concentrarea cea mai mare este aferentă intervalului 12-16 la sută. La finele semestrului I 2010, un număr de 9 bănci raportau niveluri foarte ridicate ale solvabilității (peste 20 la sută).

¹² Banca Națională a României utilizează, pentru scopuri de analiză, o clasificare a băncilor în funcție de ponderea activelor deținute de acestea în total active ale sistemului bancar. Băncile mari sunt definite ca fiind acelea ce dețin active cu o pondere mai mare de 5 la sută din total, băncile medii sunt cele ale căror active dețin o pondere cuprinsă între 1 și 5 la sută din total, în timp ce băncile mici sunt definite ca fiind cele ale căror active reprezintă mai puțin de 1 la sută din activele agregate.

Grafic 3.20. Distribuția băncilor în funcție de raportul de solvabilitate

Sursa: BNR

Grafic 3.21. Distribuția activelor bancare în funcție de raportul de solvabilitate

Sursa: BNR

Primul semestru al anului 2010 a consemnat o îmbunătățire semnificativă a distribuției activelor bancare în funcție de raportul de solvabilitate (Grafic 3.21). Comparativ cu decembrie 2008, când peste jumătate din active aparțineau băncilor cu o solvabilitate cuprinsă între 10 și 12 la sută, începând cu decembrie 2009 se constată o migrare către intervalul imediat următor (60 la sută din active în iunie 2010). Această evoluție a fost determinată de faptul că băncile mari și-au majorat nivelul de solvabilitate la peste 12 la sută.

Cel de al doilea indicator care definește gradul de acoperire a capitalului, respectiv rata fondurilor proprii de nivel 1¹³ (Grafic 3.17), a înregistrat un trend favorabil în perioada analizată (ajungând la nivelul de 13,4 la sută în iunie 2010), ca urmare a evoluțiilor pozitive consemnate de sursele primare de capitalizare și de valoarea ponderată la risc a activelor și elementelor în afara bilanțului. Nivelul indicatorului menționat este superior celui calculat pentru grupurile bancare mari cu activitate complexă din zona euro (10 la sută în septembrie 2009 – valoare mediană).

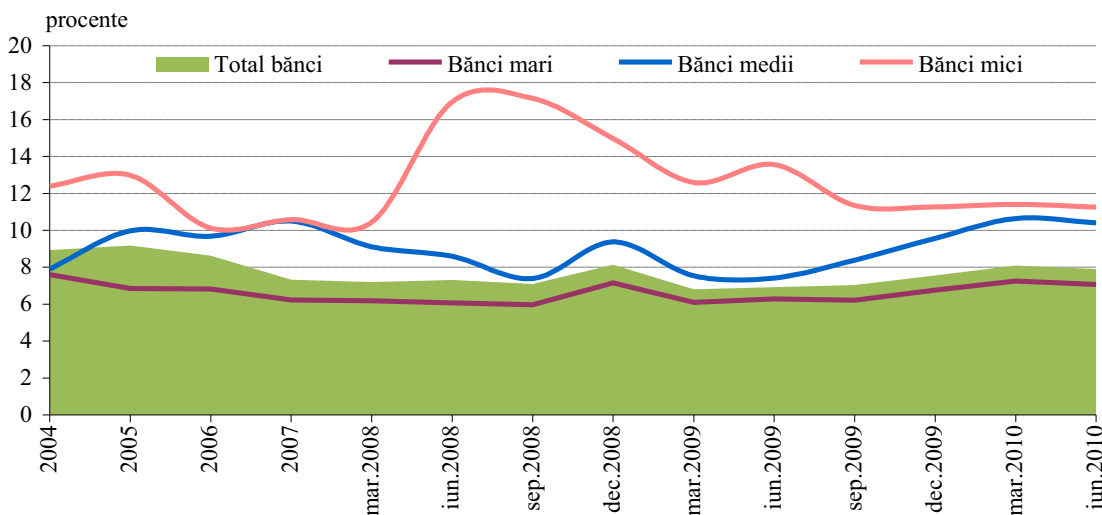
Efectul de pârghie¹⁴ – ca măsură a gradului în care fondurile proprii susțin activele băncii – a tins să se stabilizeze pe un palier apropiat de cel dinaintea crizei. În prima parte a perioadei analizate indicatorul a avut o tendință de scădere (evoluție determinată în principal de băncile mari), urmată de o creștere și stabilizare în perioada a doua, cu efect pozitiv asupra percepției piețelor în privința solidității sectorului bancar românesc (Grafic 3.22). Se remarcă evoluția pozitivă a indicatorului aferent băncilor de mărime medie, însă cauzele sunt mixte la nivelul diferitelor bănci, printre acestea numărându-se nu numai creșterile în volumul surselor primare de capitalizare, dar și scăderea, în termeni nominali, a activelor, tendință a cărei amplificare nu este dezirabilă în condițiile actuale.

¹³ Indicatorul rata fondurilor proprii de nivel 1 (*Tier 1 capital*) este calculat ca raport între fondurile proprii de nivel 1 și suma activelor și a elementelor în afara bilanțului ponderate în funcție de risc.

¹⁴ Efectul de pârghie (*Leverage ratio*) este calculat ca raport între fondurile proprii de nivel 1 și total active bancare la valoare medie.

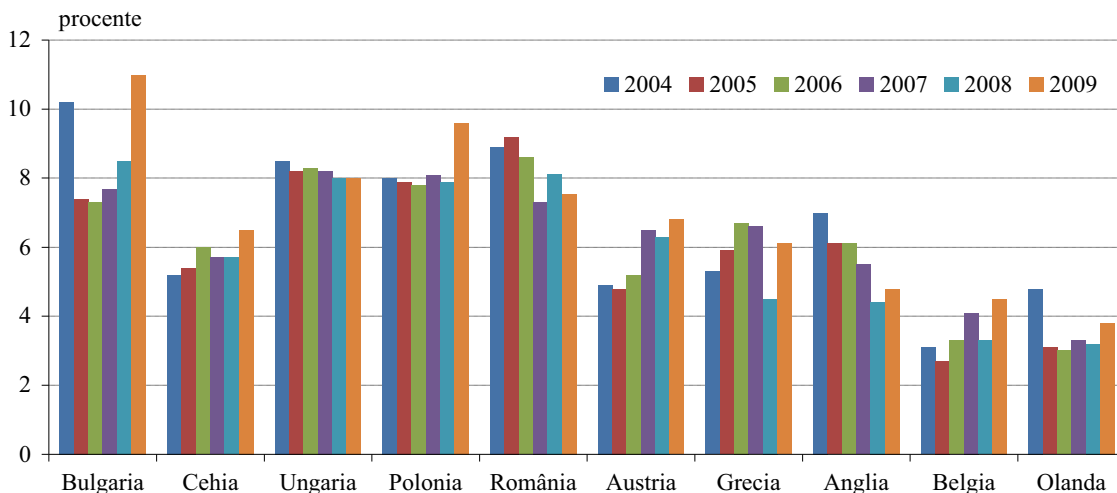
Evoluția indicatorului efectul de pârghie a consemnat o îmbunătățire în multe dintre țările din Uniunea Europeană în anul 2009 (Grafic 3.23), ca urmare a eforturilor întreprinse de guvernele acestora, împreună cu autoritățile de supraveghere și băncile centrale în vederea restabilirii condițiilor de stabilitate financiară. Cu toate acestea, nivelul indicatorului din țările-gază se menține mai ridicat comparativ cu cel raportat de țările de origine.

Grafic 3.22. Evoluția indicatorului „Efectul de pârghie”, pe total și pe grupe de bănci

Sursa: BNR

Grafic 3.23. Evoluția comparativă a „Efectului de pârghie” în Uniunea Europeană

Sursa: IMF – Global Financial Stability Report (April 2010), date BNR

3.2.3.3. Rezultatele analizelor de testare la stres a sistemului bancar

Ultimul exercițiu de testare la stres a băncilor din România, realizat de banca centrală în luna iulie 2010, se înscrie în programul de rulare periodică a unor astfel de analize. Ca în toate exercițiile de acest tip, prin această ultimă testare se urmărește evaluarea rezistenței sectorului bancar la șocuri macroeconomice pronunțate posibile, dar nu probabile, și nu reprezintă o prognoză. Metodologia folosită de BNR este realizată cu sprijinul FMI și validată de această instituție.

Exercițiul de testare la stres derulat de BNR în luna iulie 2010 a inclus instituțiile de credit persoane juridice române și a avut în vedere un orizont de doi ani (2010-2011). Construcția acestui scenariu a pornit de la proiecțiile recente privind cadrul macroeconomic național, avându-se în vedere o corelare a șocurilor considerate cu cele aplicate în cadrul exercițiului desfășurat la nivel european în 2010 (coordonat de CEBS, în colaborare cu Comisia Europeană și autoritățile de supraveghere naționale). Exercițiul s-a derulat însă independent de cel european.

Ipotezele scenariului utilizat de BNR au inclus continuarea declinului economic pe întreg orizontul analizat, plasarea inflației în afara intervalului de variație din jurul țintei, deprecierea cursului de schimb și creșterea primei de risc suveran, în condițiile menținerii unei marje constante între rata medie a dobânzii la credite și cea la depozite. Implicit, modelul are în vedere și deprecierea calității datoriei suverane.

Impactul asupra instituțiilor de credit este urmărit prin două canale distincte: (i) prin canalul direct de transmisie a șocurilor se măsoară modificarea veniturilor realizate de către bănci ca urmare a condițiilor adverse și (ii) prin canalul indirect, prin care se estimează potențiala scădere a fondurilor proprii ca urmare a creșterii cheltuielilor cu provizioanele aferente riscului de credit, pe fondul acumulării unui volum mai mare de credite neperformante.

Conform rezultatelor testului, sistemul bancar românesc este capitalizat corespunzător pentru a rezista în fața unor condiții negative induse de factorii macroeconomici incluși în scenariu, evaluare atestată de o diminuare redusă a indicatorului de solvabilitate pe parcursul celor doi ani analizați.

Astfel, la nivel agregat, indicatorul de solvabilitate ar putea înregistra o diminuare cu doar un punct procentual pe orizontul de timp analizat, ajungând la nivelul de 13,5 la sută la finele anului 2011 în condițiile repartizării relativ uniforme a cheltuielilor aferente provizioanelor constituite pentru riscul de credit. Rata solvabilității rămâne semnificativ superioară nivelului minim reglementat de 8 la sută, respectiv celui impus în procesul de supraveghere de 10 la sută.

Impactul scenariului asupra calității portofoliului de credite este însă unul semnificativ. Deteriorarea calității portofoliului de credite se datorează în special expunerilor față de companii (în 2010), respectiv față de populație (în 2011). Creșterea cheltuielilor privind deprecierea activelor financiare (provizioane) este estimată la aproximativ 38 la sută pentru anul 2010 (52 la sută pentru expunerile față de companii, respectiv 25 la sută pentru expunerile față de populație) și la 21 la sută pentru 2011 (11 la sută pentru expunerile față de companii, respectiv 31 la sută pentru expunerile față de populație). În pofida scăderii ratelor de dobândă asumate în testare, variația veniturilor din dobânzi are un efect marginal asupra profitului. În condițiile scenariului, rezultatul financiar cumulat la nivelul sistemului bancar la finele anului 2010 este unul nul, cu un revirement în anul 2011.

Rezultatele testului indică totodată faptul că la sfârșitul perioadei analizate, rata fondurilor proprii de nivel 1 (*Tier 1 Ratio*)¹⁵ ar fi de aproximativ 10,5 la sută, valoare comparabilă cu cea înregistrată de principalele bănci europene și sensibil mai ridicată decât pragul de 6 la sută utilizat în cadrul exercițiului derulat la nivel european. Este de notat faptul că băncile românești nu au solicitat suport public, capitalizarea suplimentară, acolo unde aceasta s-a impus, fiind asigurată integral de acționari, iar nivelul ratei fondurilor proprii de nivel 1, estimat prin exercițiul de testare, este în general situat peste media grupului din care filiala românească face parte.

¹⁵ BNR nu a reglementat acest indicator; pentru necesitățile acestei analize, respectiv pentru comparații internaționale, la calcularea raportului respectiv s-a ținut seama de prevederile directivei europene privind adecvarea capitalului.

Exercițiul derulat de BNR a folosit, ca date de intrare, nivelul fondurilor proprii existente la finele anului 2009; ca atare, și rezultatele testării reflectă acest nivel de capitalizare. În perioada următoare, mai multe bănci s-au capitalizat suplimentar, ceea ce a contribuit la creșterea nivelului efectiv al ratei solvabilității băncilor respective.

3.2.4. Creditele și riscul de credit

Anul 2009 a reconfirmat tendința de stagnare a creditului neguvernamental, cu debut în ultimul trimestru al anului 2008, în pofida unor măsuri cu efect stimulator adoptate de banca centrală. Fenomenul caracterizează și în prezent piața creditului și reprezintă o provocare serioasă deopotrivă pentru bănci și autorități.

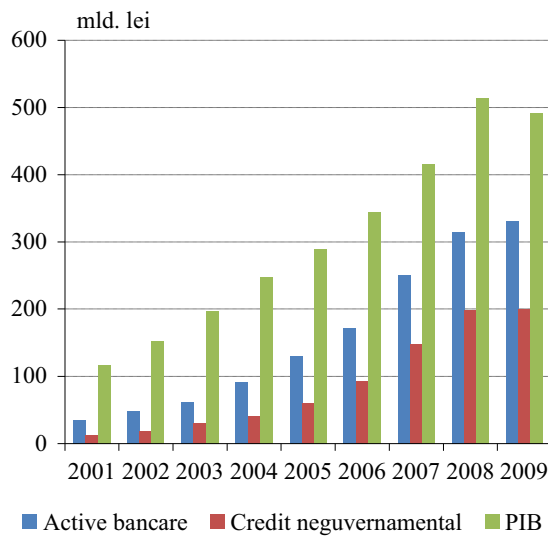
O vulnerabilitate în creștere a sistemului bancar românesc o constituie scăderea calității portofoliului de credite, care s-a manifestat mult mai accentuat în anul 2009 și persistă și în prezent, în principal pe fondul recesiunii economice. Se adaugă povara suplimentară pe care trebuie să o susțină debitorii care au contractat credite în valută și care nu sunt asigurați la riscul valutar. Deși creanțele neperformante se află la un nivel gestionabil, ritmul de creștere a acestora constituie un motiv de îngrijorare pentru stabilitatea financiară. În prezent, băncile dispun de suficiente resurse proprii care să acopere eventualele pierderi neașteptate din riscul de credit. În plus, lipsa activelor toxice din bilanțul băncilor care operează în România a condus la evitarea intervențiilor de capitalizare cu bani publici. Întârzierea relansării economice, costurile încă ridicate de creditare și manifestarea unei atitudini mult mai precaute a băncilor, dar și a clienților, indică menținerea actualelor tendințe pentru întreg anul 2010.

3.2.4.1. Principalele evoluții ale creditului

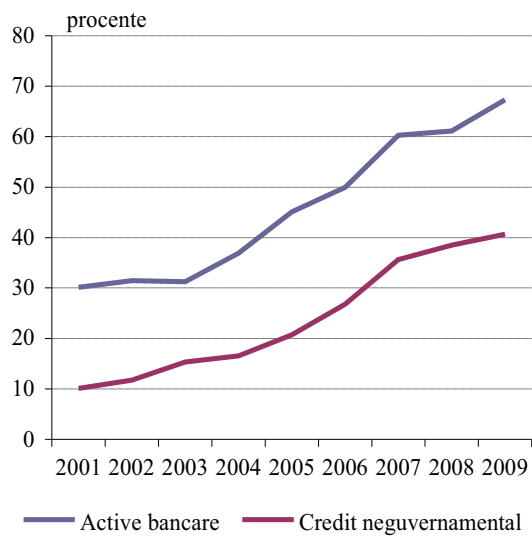
Criza financiară și economică globală a influențat puternic evoluțiile din sectorul real și cel financiar din România, cu persistență de-a lungul întregului an 2009 și în continuare. Ca urmare, dinamica activelor bancare¹⁶ (Grafic 3.24) s-a redus considerabil (5 la sută în 2009, în termeni nominali, față de 26 la sută în anul anterior). Spre deosebire de perioada anterioară, în care ciclul economic s-a aflat pe o curbă ascendentă, majorarea activelor bancare având la bază creșterea creditului neguvernamental, anul 2009 a adus în prim plan majorarea semnificativă a expunerilor față de sectorul guvernamental. Această nouă evoluție a apărut pe fondul sentimentului de aversiune la risc al băncilor, dar și al creșterii deficitului bugetar. Dispunând de suficiente lichidități, băncile au preferat să achiziționeze titluri de stat cu grad scăzut de risc, îmbunătățindu-și calitatea portofoliilor de active. Astfel, ca urmare a restrângerii atât a ofertei, cât și a cererii, volumul creditului neguvernamental de la finele lunii decembrie 2009 era comparabil cu cel consemnat în anul anterior.

Gradul de intermediere financiară (Grafic 3.25), calculat ca pondere în PIB a creditului neguvernamental acordat prin intermediul băncilor, a crescut marginal, până la aproximativ 41 la sută în decembrie 2009, fiind printre cele mai scăzute din Europa (150 la sută media la nivelul UE).

¹⁶ Sursa: bilanțurile contabile transmise de instituțiile de credit la BNR.

Grafic 3.24. Evoluția activelor bancare și a creditului neguvernamental

Sursa: BNR

Grafic 3.25. Evoluția activelor bancare și a creditului neguvernamental, ca pondere în PIB

Sursa: INS, BNR

Contractia creditului neguvernamental în perioada septembrie 2009 – mai 2010 s-a produs pe fondul reducerii atât a ofertei, cât și a cererii de credite. În ceea ce privește oferta de credite, factorul determinant este reprezentat de menținerea sentimentului de aversiune la risc al băncilor, în pofida măsurilor adoptate de banca centrală în vederea încurajării reluării sustenabile a activității de creditare (diminuarea ratelor rezervelor minime obligatorii aplicabile pasivelor în lei¹⁷ și în valută¹⁸ ale instituțiilor de credit, diminuarea ratei dobânzii de politică monetară¹⁹, modificarea unor prevederi ale normelor de prudență bancară²⁰). În contextul acestor măsuri, la care se adaugă menținerea expunerii pe România a principalelor bănci cu capital străin, piața a beneficiat de suficiente lichidități. În ceea ce privește cererea de credite, principalii factori care au contribuit la restrângerea acesteia au fost:

- (i) evoluțiile macroeconomice interne nefavorabile, în special cele legate de produsul intern brut, șomaj și salarii;
- (ii) presiuni de depreciere a monedei naționale în prima parte a anului 2009 și de creștere a volatilității cursului de schimb;
- (iii) menținerea costului creditelor la un nivel ridicat;
- (iv) accentuarea unei abordări mai prudente la nivelul populației, manifestată prin creșterea tendinței de economisire.

¹⁷ Rata rezervelor minime obligatorii aplicabile pasivelor în lei a fost diminuată de la 18 la sută la 15 la sută începând cu luna iulie 2009.

¹⁸ Rata rezervelor minime obligatorii aplicabile pasivelor în valută a fost diminuată treptat în anul 2009. Prima etapă a fost reprezentată de reducerea de la 40 la sută la zero la sută a ratei rezervelor minime obligatorii pentru pasivele în valută cu scadență reziduală mai mare de doi ani începând cu mai 2009. Următoarea etapă a vizat rata rezervelor minime obligatorii aplicabile pasivelor în valută cu scadențe reziduale sub doi ani, care a fost redusă succesiv, în trei etape, între lunile iulie și noiembrie, de la 40 la sută la 25 la sută.

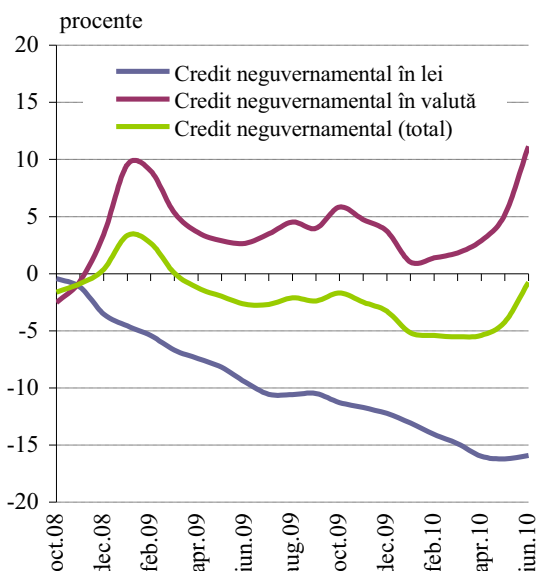
¹⁹ Rata dobânzii de politică monetară a fost redusă treptat de la 10,25 la sută în decembrie 2008 la 8 la sută în decembrie 2009. Procesul a continuat în anul 2010, alte patru reduceri fiind operate în lunile ianuarie, februarie, martie și mai, până la nivelul de 6,25 la sută.

²⁰ Reglementările privind determinarea fondurilor proprii ale băncilor permit, începând cu luna mai 2009, reintroducerea în calculul fondurilor proprii de nivel 1 a profitului interimar și a profitului reportat aferent exercițiului financiar anterior. Totodată, începând cu a doua parte a anului 2009, reglementările privind clasificarea creditelor permit luarea în calcul a garanției aduse de debitor în coeficient de maxim 0,25 (față de coeficient zero, cât prevedea reglementarea anterioară) în cazul creditelor clasificate în „Pierdere” scadente de peste 90 de zile.

Analiza evoluțiilor lunare ale creditului neguvernamental, în termeni reali (bază fixă 30 septembrie 2008 – momentul la care efectele crizei economice internaționale au început să fie resimțite de sistemul bancar din România) relevă contracția creditării începând cu aprilie 2009 (Grafic 3.26), imprimat de evoluția componentei în lei.

Aceeași evoluție a creditului neguvernamental în 2009 este observabilă și din Grafic 3.27. Din perspectiva denominării, tendințele sunt similare, însă amplitudinea mișcărilor este diferită. Astfel, creditul în lei consemnează o scădere relativă încă din luna mai 2009, fenomenul căpătând amploare treptat. În ceea ce privește componenta în valută (exprimată în lei), valorile se mențin pozitive în anul 2009 (situație datorată în mare măsură diferențelor de curs de schimb), urmând însă un trend puternic descendent. Primele luni ale anului 2010 marchează începutul fenomenului de contracție a creditului acordat în valută, acesta reintrând pe un teritoriu pozitiv abia în luna mai a.c. Evoluția menționată a determinat reluarea creșterii creditului neguvernamental total (2 la sută în iunie a.c., creștere anuală în termeni reali) pentru prima dată după nouă luni de restrângere.

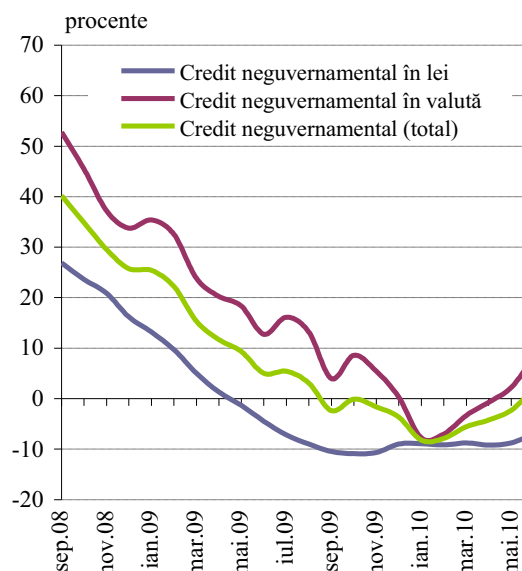
Grafic 3.26. Ritmul real de creștere a creditului neguvernamental*

Sursa: BNR

*) bază fixă 30.09.2008

Grafic 3.27. Ritmul anual de creștere a creditului neguvernamental, termeni reali

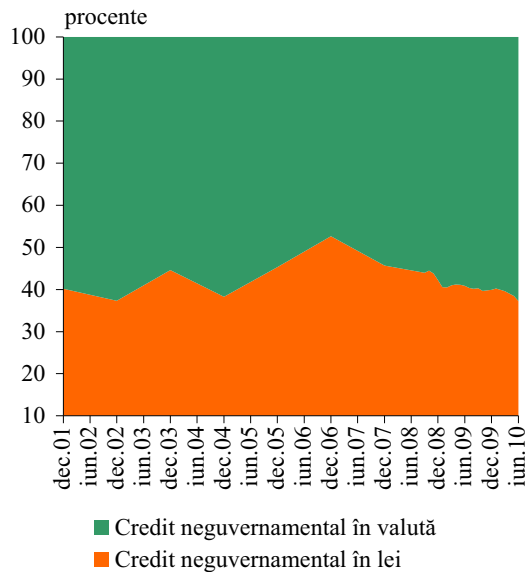

Sursa: BNR

Creditele în valută contribuiau cu aproximativ 60 la sută la volumul total al creditului neguvernamental în perioada ianuarie 2009 – martie 2010, dar proporția acestora a consemnat o ușoară creștere în lunile următoare (Grafic 3.28).

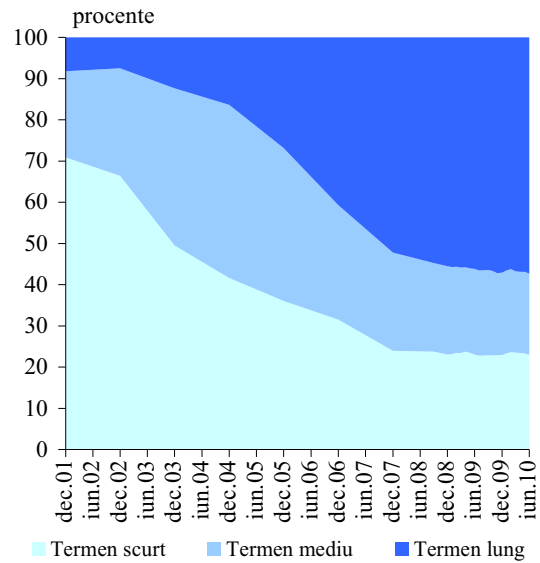
Structura pe maturități a creditului neguvernamental nu consemnează modificări relevante. Astfel, creditele acordate pe termen lung își mențin poziția preponderentă (57 la sută din total credit neguvernamental). De altfel, și proporția celorlalte două componente consemnează o stabilizare în anul 2009 și prima parte a anului curent, creditele pe termen mediu contabilizând 20 la sută din total, iar cele pe termen scurt 23 la sută din creditul neguvernamental (Grafic 3.29).

Grafic 3.28. Evoluția creditului neguvernamental din punct de vedere al monedei de denominare

Sursa: BNR

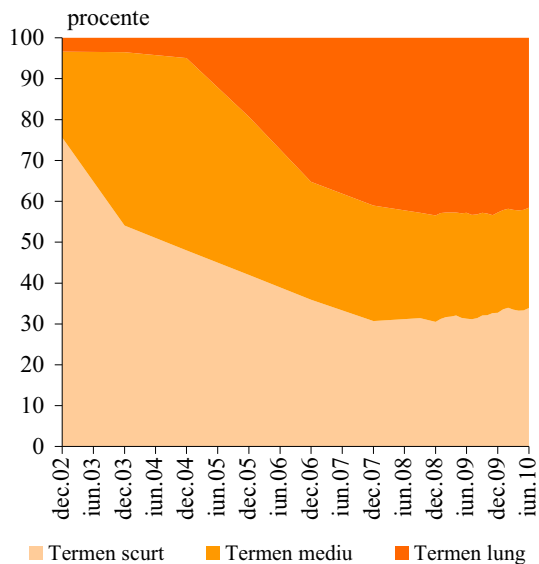
Grafic 3.29. Evoluția creditului neguvernamental pe scadențe

Sursa: BNR

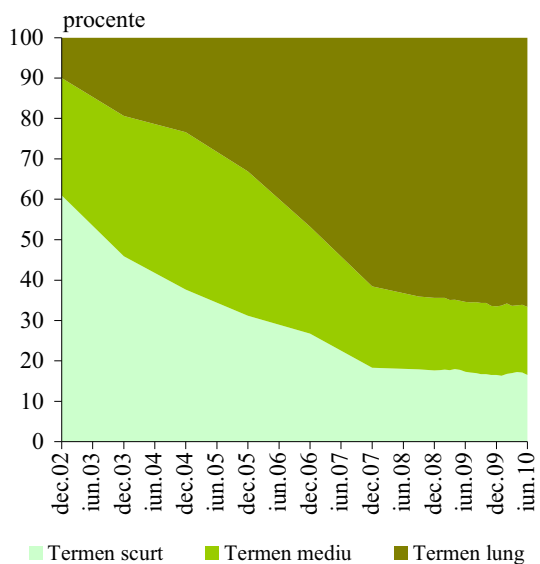
În linii mari, structura pe scadențe a celor două componente ale creditului neguvernamental nu consemnează mutații semnificative. Se menține caracteristica aferentă creditelor în valută (Grafic 3.31) referitoare la concentrarea pe scadențe mai mari de cinci ani (67 la sută din creditul neguvernamental în valută în iunie 2010). Structura componentei în lei rămâne mai echilibrată (Grafic 3.30), creditele pe termen lung reprezentând aproximativ 42 la sută din total credite denominate în moneda națională.

Grafic 3.30. Evoluția creditului neguvernamental în lei, pe scadențe

Sursa: BNR

Grafic 3.31. Evoluția creditului neguvernamental în valută, pe scadențe

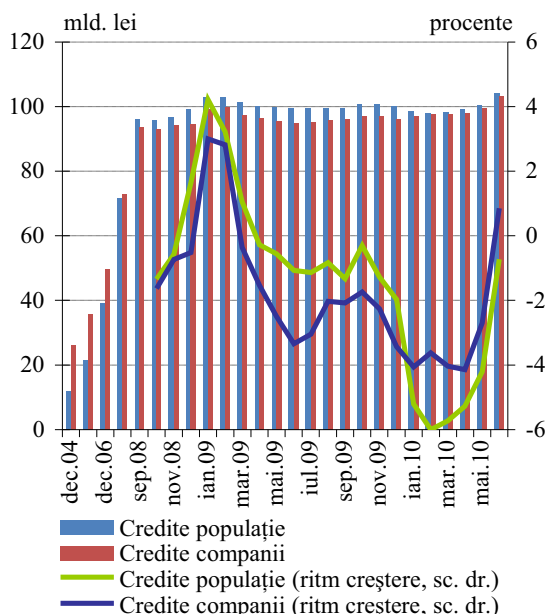
Sursa: BNR

Analiza evoluției în termeni reali a portofoliului de credite din perspectiva beneficiarilor, având ca bază soldul înregistrat la data de 30.09.2008 (Grafic 3.32), relevă contracția creditelor acordate populației (care s-a corelat cu o rată de scădere maximă de aproximativ 6 la sută în perioada

februarie-aprilie a.c., fenomenul fiind observabil începând cu luna aprilie 2009). Creditele acordate companiilor nefinanciare consemnează o scădere de 4 la sută în aceeași perioadă, cu observația că evoluția înglobează efectele operațiunilor de externalizare și, ulterior, de recuperare a creditelor vândute. În luna iunie a.c., evoluția creditelor este pozitivă pe acest segment.

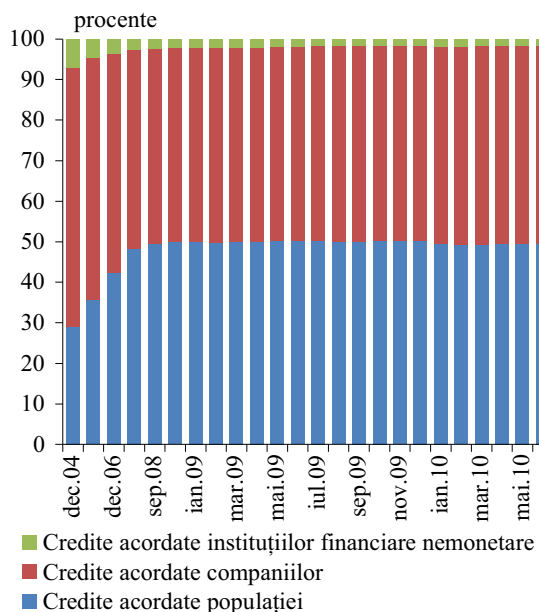
Din punct de vedere al proporției, cele două componente sunt sensibil egale în totalul portofoliului de credite (Grafic 3.33), un ușor avans fiind deținut de portofoliile de credite acordate persoanelor fizice.

Grafic 3.32. Evoluția ritmului de creștere a componentelor creditului neguvernamental

Sursa: BNR

Grafic 3.33. Evoluția structurii creditului neguvernamental pe beneficiari

Sursa: BNR

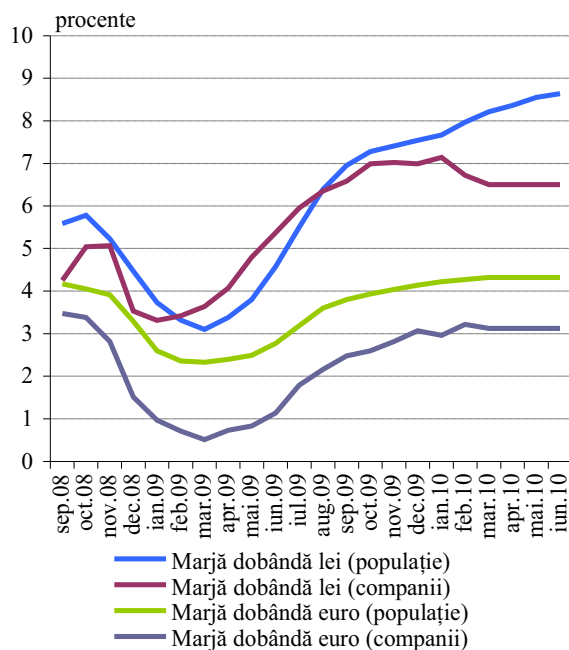
Analiza evoluției dobânzilor practicate de bănci în perioada parcursă de la ultimul Raport asupra stabilității financiare, aferente creditelor și depozitelor în sold (Grafic 3.34), reflectă o serie de tendințe, respectiv:

- (i) primul trimestru 2009 consemnează majorarea dobânzilor la credite, pe seama creșterii riscului aferent companiilor și populației, dar și a dobânzilor bonificate pentru depozite, ca urmare a exacerbării concurenței de pe piața bancară, cu obiectivul de extindere a bazei de surse locale;
- (ii) tendința de ajustare descendentă, atât la creditele în lei și valută, cât și la depozitele în lei și valută, s-a manifestat începând cu trimestrul II 2009, pe ambele categorii de beneficiari. Ritmul de ajustare a încetinit în ultima parte a anului;
- (iii) ca o caracteristică generală, se menține politica băncilor de a percepe dobânzi mai mari cu aproximativ 1-2 puncte procentuale la creditele acordate persoanelor fizice comparativ cu cele acordate companiilor nefinanciare, atât pe componenta lei, cât și pe cea în valută.
În schimb, clienții persoane fizice beneficiază de dobânzi mai mari la depozitele la termen (categorie care deține aproximativ 75 la sută din totalul depozitelor la termen atrase de bănci de la companii și populație);
- (iv) băncile continuă să practice dobânzi mult mai mari aferente creditelor în lei, comparativ cu rata dobânzii de politică monetară stabilită de banca centrală (la finele lunii iunie 2010,

diferența era de 10 puncte procentuale în cazul persoanelor fizice și 6 puncte procentuale în cazul companiilor);

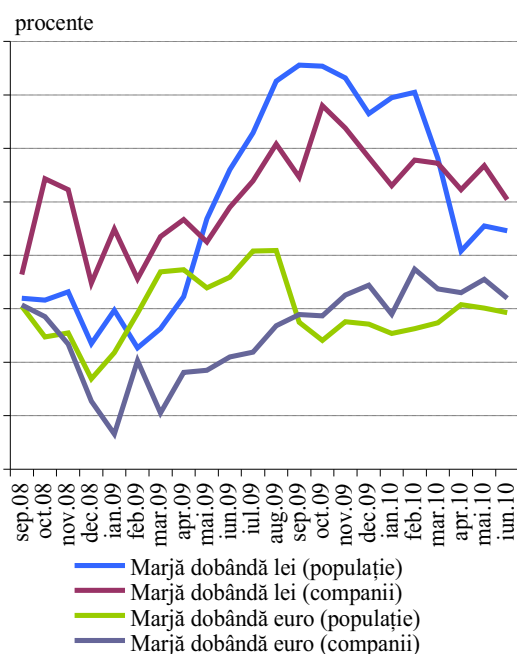
- (v) începând cu trimestrul II 2009, se manifestă tendința de creștere a marjelor de dobândă între credite și depozite, atât pe componenta lei (ajungând la 8 puncte procentuale în iunie 2010 pe segmentul populație, un nivel dublu comparativ cu aceeași perioadă a anului anterior și la 6,5 puncte procentuale pe segmentul companiilor, nivel apropiat de cel practicat de bănci cu un an în urmă), cât și pe componenta în valută (până la 4 puncte procentuale în cazul clienților persoane fizice și, respectiv, 3 puncte procentuale în cazul persoanelor juridice, niveluri ce depășesc cu peste 2 puncte procentuale media dobânzilor aplicate în iunie 2009). Fenomenul menționat a fost determinat de reducerea mai accentuată a dobânzilor oferite la depozite, precum și de presiunea în creștere a cheltuielilor cu provizioanele.

Grafic 3.34. Evoluția marjelor de dobândă la creditele și depozitele în sold

Sursa: BNR

Grafic 3.35. Evoluția marjelor de dobândă la creditele și depozitele noi

Sursa: BNR

Din perspectiva dobânzilor practicate de bănci la creditele noi acordate și depozitele noi constituite în anul 2009 și primul semestru al anului curent (Grafic 3.35), sunt observabile următoarele tendințe:

- (i) băncile au început ajustarea descendentă a dobânzilor aferente creditelor în perioada mai – iunie 2009, respectiv ulterior ajustărilor succesive operate pentru depozitele atrase, care au început în perioada ianuarie – martie 2009. În acest fel, băncile au beneficiat de o marjă mai amplă de dobândă, inclusiv pentru acoperirea cheltuielilor cu provizioanele de risc de credit;
- (ii) începând cu luna septembrie 2009, media dobânzilor aferente creditelor noi în euro acordate persoanelor fizice (aproximativ 6 la sută) era inferioară cu 1 punct procentual comparativ cu cea calculată pe baza soldului mediu, ceea ce poate reprezenta un semnal pozitiv pentru creditare;
- (iii) pe segmentul dobânzilor aferente creditelor noi în lei, situația este mixtă. Pentru persoanele fizice, băncile au practicat dobânzi mai mari comparativ cu nivelul calculat pe baza

soldului mediu al creditelor, aproape pe întregul parcurs al anului 2009, reflectând menținerea percepției de risc ridicat. Abia din decembrie 2009 se constată o diminuare a dobânzilor la creditele noi (diferența ajungând treptat la 4 puncte procentuale în iunie 2010 comparativ cu dobânda calculată pe baza soldului mediu), ca răspuns decalat în timp la reducerea dobânzii de politică monetară. Pentru creditele noi acordate companiilor, ajustarea în jos a început din iulie 2009. Cu toate acestea, dobânzile la creditele în lei se mențin la niveluri foarte ridicate (aproximativ 12 la sută în luna iunie 2010), situație care nu este de natură a stimula cererea de credite.

3.2.4.2. Calitatea creditelor

Indicatorii ce definesc calitatea portofoliilor de credite ale băncilor au consemnat o înrăutățire pronunțată în perioada parcursă de la ultimul Raport asupra stabilității financiare, explicațiile principale fiind:

- (i) recesiunea economică și creșterea ratei șomajului;
- (ii) deprecierea monedei naționale în prima parte a anului 2009 (aspect relevant în condițiile în care creditele în valută cumulează aproximativ 60 la sută din creditul neguvernamental);
- (iii) dezintermedierea financiară (având în vedere că deteriorarea portofoliilor de credite este mai vizibilă în perioadele de stagnare sau de contracție a creditării, ca urmare a efectului de bază);
- (iv) nivelul ridicat al dobânzilor la credite, evoluție legată de riscurile în creștere.

Analiza calității portofoliilor de credite deținute de bănci urmărește atât indicatorii calculați pe baza datelor din raportările de prudență bancară, cât și pe cei determinați pe baza raportărilor financiar-contabile.

a) Evoluția indicatorilor care definesc calitatea creditelor, determinați pe baza raportărilor de prudență bancară

Definiția prudențială a creditelor neperformante se bazează pe prevederile reglementărilor de prudență bancară privind clasificarea creditelor²¹. Indicatorul utilizat în analizele de stabilitate financiară este reprezentat de creditele și dobânzile clasificate în categoria „Pierdere”, în cazul cărora restanțele la serviciul datoriei sunt mai mari de 90 de zile și/sau în cazul cărora au fost inițiate proceduri judiciare față de operațiune ori față de debitor (categoria „Pierdere 2”). Această definiție a creanțelor neperformante este practic echivalentă cu cea recomandată de Fondul Monetar Internațional în *Ghidul de compilare a indicatorilor de stabilitate financiară*²², respectiv „creditele sau activele aferent cărora plățile principalului și dobânzii sunt scadente de mai mult de trei luni (90 de zile sau mai mult)”. Criteriul celor 90 de zile este cel mai des utilizat în diferitele legislații naționale pentru a clasifica un credit ca fiind neperformant. Creditul sau activul clasificat ca neperformant trebuie înregistrat la valoare brută, respectiv soldul din situația financiar-contabilă, nu numai rata care este restantă.

²¹ Regulamentul BNR nr. 3/2009 privind clasificarea creditelor și plasamentelor, precum și constituirea, regularizarea și utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit, cu modificările și completările ulterioare impune clasificarea creditelor acordate clienților din sectorul nebanca în următoarele categorii: standard; în observație; substandard; îndoielnic; pierdere. În cadrul procesului de clasificare a creditelor acordate debitorilor din afara instituțiilor de credit, băncile aplică simultan următoarele criterii: (i) serviciul datoriei; (ii) performanța financiară; (iii) inițierea de proceduri judiciare; (iv) declararea prin contaminare (luarea în considerare a celei mai slabe dintre categoriile individuale de clasificare). Debitorii din afara sectorului instituțiilor de credit sunt încadrați în categorii de performanță financiară, care se notează de la A la E, în ordinea descrescătoare a calității acestora.

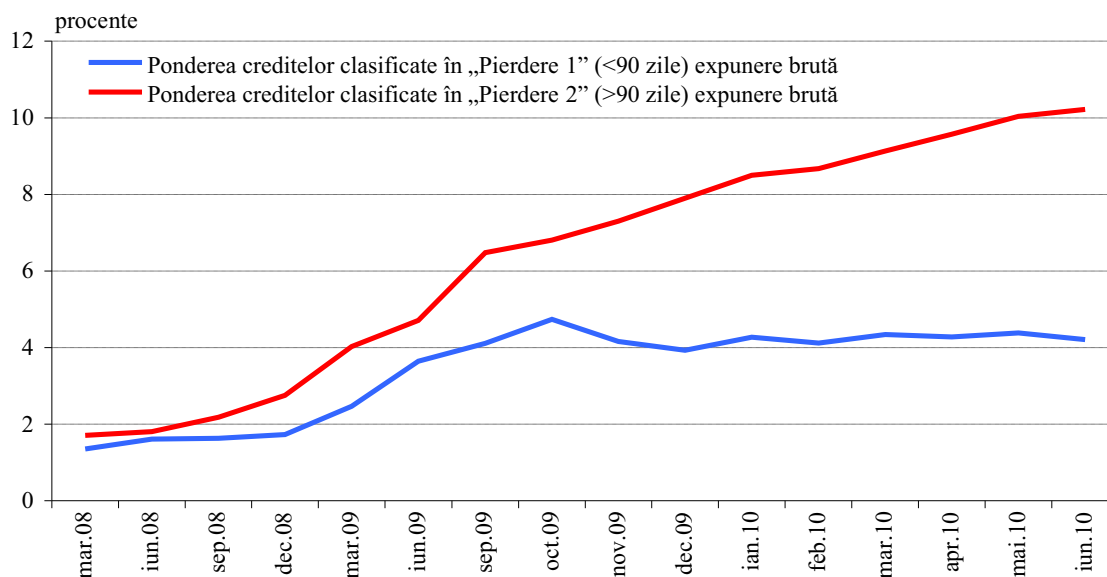
²² *Ghidul* recomandă includerea în categoria creditelor neperformante a acelor credite ale căror scadențe sunt depășite cu mai puțin de 90 de zile, dar care sunt recunoscute ca fiind neperformante în conformitate cu reglementările naționale, în sensul că există indicii asupra imposibilității debitorului de a-și achita datoriile (spre exemplu, societatea a intrat în procedura de faliment). *Ghidul* FMI recomandă aplicarea criteriului celor 90 de zile pentru clasificarea unui credit ca fiind neperformant ca limită maximă și nu descurajează aplicarea unor reglementări mai stricte.

Metodologia prudențială de determinare a creanțelor neperformante diferă sensibil de abordarea contabilă²³, atât din punct de vedere al criteriilor de clasificare utilizate, cât și al cuantumului creditului luat în calcul.

Indicatorii de evaluare a calității creditelor, calculați pe baza raportărilor de prudență bancară, relevă continuarea, în perioada parcursă de la ultimul Raport de stabilitate financiară, a evoluțiilor nefavorabile începute în ultima parte a anului 2008. Expunerea brută din credite și dobânzi clasificate „Pierdere 2” și-a triplat volumul în perioada decembrie 2008 – iunie 2010, cu observația că aceasta este provizionată în conformitate cu prevederile normelor de prudență bancară în vigoare. Începând cu luna aprilie 2009, nivelul indicatorului a fost influențat de prevederile *Regulamentului BNR nr. 3/2009 privind clasificarea creditelor și plasamentelor, precum și constituirea, regularizarea și utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit*, cu modificările ulterioare, referitoare la luarea în considerare a garanțiilor aduse de debitori în coeficient de maxim 0,25, aferent creditelor restante mai vechi de 90 de zile și/sau în cazul cărora au fost inițiate proceduri judiciare față de operațiune ori față de debitor.

Ponderea creditelor și dobânzilor clasificate în categoria „Pierdere 2” (restante de peste 90 de zile) în total credite și dobânzi clasificate (calculate la expunere brută) a consemnat o creștere accelerată (Grafic 3.36), ajungând la 10,2 la sută în luna iunie 2010.

Grafic 3.36. Creditele clasificate în categoria „Pierdere”

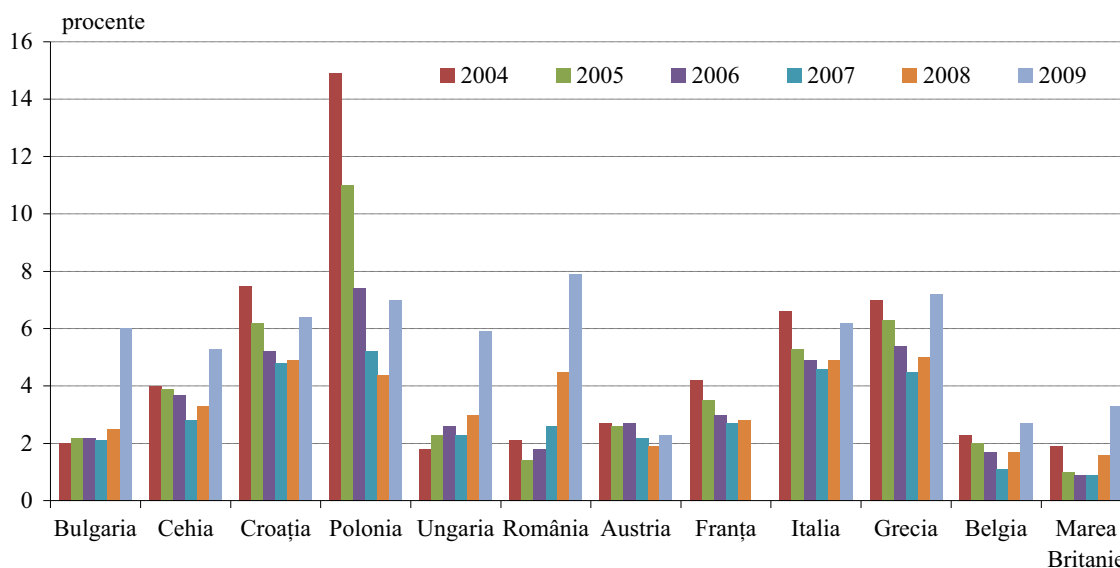
Sursa: BNR

²³ Între metodologia contabilă și cea prudențială privind determinarea creanțelor restante există două diferențe importante, respectiv:

1. criteriile de clasificare utilizate: metodologia contabilă ia în calcul două criterii: (i) serviciul datoriei; (ii) inițierea de proceduri judiciare împotriva debitorului sau creditului, în timp ce metodologia prudențială utilizează patru criterii: (i) serviciul datoriei; (ii) inițierea de proceduri judiciare împotriva debitorului sau creditului; (iii) performanța financiară a debitorului; (iv) criteriul declasării prin contaminare la nivelul debitorului;
2. volumul creditului considerat restant: metodologia contabilă ia în calcul numai ratele efectiv restante (neachitate la scadență) – ratele care sunt scadente în viitor sunt considerate curente – în timp ce metodologia prudențială ia în calcul întregul sold al creditului și dobânzilor aferente, indiferent de numărul ratelor restante.

Trendul nefavorabil pe care îl consemnează calitatea portofoliului de credite, ca efect al crizei financiare și recesiunii economice globale, este comun multor țări dezvoltate și emergente din Uniunea Europeană (Grafic 3.37). Un aspect pozitiv în cazul României îl constituie inexistența *activelor toxice* în bilanțurile contabile ale instituțiilor de credit, precum și faptul că nicio bancă nu a fost în situație de faliment. Prin urmare, nu a fost nevoie de intervenție guvernamentală, respectiv de utilizarea de bani publici pentru salvarea băncilor. Dimpotrivă, sprijinul consistent al acționarilor a oferit acestora rezerve suplimentare pentru absorbția pierderilor din creditele neperformante.

**Grafic 3.37. Calitatea portofoliilor de credite în țări europene
(Credite neperformante ca pondere în total credite)**

Sursa: IMF – *Global Financial Stability Report (April 2010)*, calcule BNR

Pentru România, indicatorul ales pentru comparație este reprezentat de ponderea creditelor și dobânzilor clasificate în categoria „Pierdere 2” (credite și dobânzi restante mai vechi de 90 de zile și/sau pentru care au fost inițiate proceduri judiciare față de operațiune sau față de debitor, calculat conform reglementărilor de prudență bancară). Criteriul celor 90 de zile este utilizat de majoritatea țărilor în definirea creanțelor neperformante.

Păstrând compatibilitatea cu definiția FMI, creditele neperformante pot fi definite și numai pe baza creditelor afectate de restante mai mari de 90 de zile. Acest indicator asumă numai contaminarea la nivelul creditului, nu (și) la nivelul debitorului, și nu include creditele aflate în procedură judiciară și nici dobânzile datorate²⁴. Pe această definiție se prezintă, în acest raport, analiza sectoarelor companii și populație.

Pentru scopuri de analiză, BNR utilizează și indicatorul „rata riscului de credit”²⁵, care este calculat pe baza raportărilor privind clasificarea creditelor (la valoare brută, cu aplicarea criteriului contaminării la nivel de debitor). Indicatorul a consemnat un trend ascendent în anul 2009 (15 la sută la finele anului), dar ritmul este mult diminuat în anul curent. Trebuie menționat însă că acest indicator este mult mai strict decât cel recomandat de FMI, prin faptul că înglobează și creditele clasificate în categoria „îndoielnic”, respectiv creditele restante de mai puțin de 90 de zile.

²⁴ Această definiție este folosită alături de cea utilizată la nivelul sistemului bancar (respectiv „Pierdere 2”), în intenția de a lărgi baza de indicatori utilizați în analiza companiilor și populației.

²⁵ Indicatorul „rata riscului de credit” se calculează ca raport între expunerea neajustată aferentă creditelor și dobânzilor clasificate în categoriile „îndoielnic” și „pierdere”, pe de o parte, și total credite și dobânzi clasificate (exclusiv elemente în afara bilanțului), pe de altă parte.

b) Evoluția indicatorilor care definesc calitatea creditelor, determinați pe baza raportărilor contabile

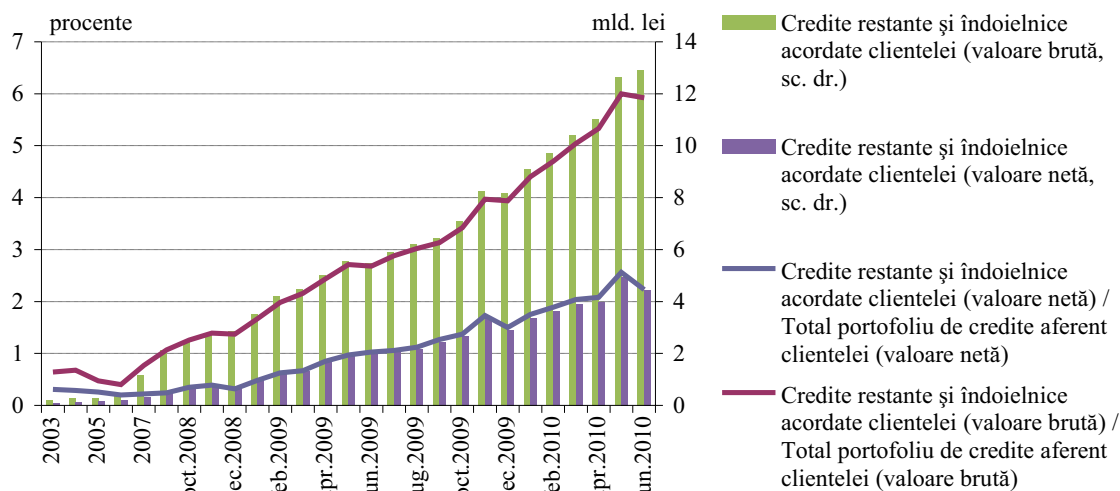
Pe baza raportărilor contabile²⁶ lunare transmise de instituțiile de credit (situația activelor și pasivelor bilanțiere), banca centrală monitorizează următorii indicatori:

- (i) creditele restante și îndoielnice acordate clienței (valoare brută)²⁷, exprimate ca proporție în total portofoliu de credite aferent clienței (la valoare brută);
- (ii) creditele restante și îndoielnice acordate clienței (valoare netă)²⁸, exprimate ca proporție în total portofoliu de credite aferent clienței (la valoare netă);
- (iii) creanțele restante și îndoielnice (valoare netă), exprimate ca proporție în total active bancare;
- (iv) creanțele restante și îndoielnice (valoare netă), exprimate ca proporție în capitalurile proprii.

Volumul creditelor restante și îndoielnice (valoare brută) s-a triplat în anul 2009 comparativ cu decembrie 2008 (Grafic 3.38). Ca urmare, proporția creditelor restante și îndoielnice acordate clienței în total portofoliu de credite aferent clienței (la valoare brută) a urmat același trend, ajungând la 4 la sută în luna decembrie 2009 și 5,9 la sută la finele semestrului I 2010 (de la 1,4 la sută în decembrie 2008). Totuși, se poate aprecia că proporția creditelor restante și îndoielnice are un nivel relativ redus în portofoliul de credite al băncilor, dar ritmul alert de creștere a acesteia este îngrijorător.

În mod similar, *creditele restante și îndoielnice acordate clienței în total portofoliu de credite aferent clienței* (la valoare netă) au cunoscut o ascensiune rapidă în perioada analizată de la un nivel de numai 0,3 la sută în perioada 2003-2008, la circa 2 la sută în iunie anul curent (Grafic 3.38).

Grafic 3.38. Calitatea creditelor sistemului bancar

Sursa: BNR

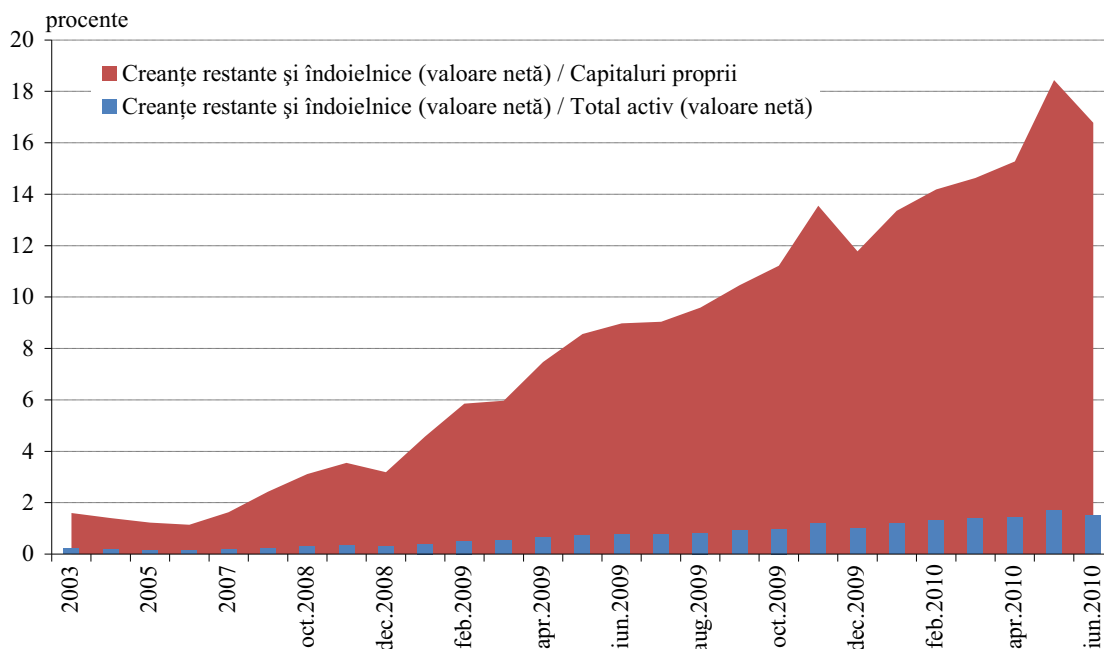
²⁶ Reglementarea contabilă conformă cu directivele europene, aplicabile instituțiilor de credit, instituțiilor financiare nebancaire și Fondului de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar din 19.12.2008, cu modificările și completările ulterioare, definește creanțele restante și îndoielnice. În categoria creanțelor restante intră toate creditele și dobânzile nerambursate la scadență, respectiv restante de cel puțin o zi. În categoria creanțelor îndoielnice se înregistrează creditele și dobânzile pentru care băncile au inițiat procedurile judiciare împotriva debitorului, în vederea recuperării lor.

²⁷ Valoarea brută este valoarea contabilă.

²⁸ Valoarea netă a creditelor restante și îndoielnice acordate clienței se calculează ca diferență între creditele restante și îndoielnice acordate clienței la valoare brută, pe de o parte, și provizioanele de risc de credit aferente acestora, pe de altă parte.

Aprecieri similare în privința dinamicii restanțelor oferă și indicatorii creanțelor restante și îndoielnice calculați prin raportare la activele bancare sau capitaluri proprii (Grafic 3.39). Deși tendința de depreciere a calității portofoliilor de credite a continuat și în anul curent, nivelul acestora se menține gestionabil.

Grafic 3.39. Calitatea creditelor sistemului bancar

Sursa: BNR

3.2.4.3. Gradul de acoperire a provizioanelor constituite de bănci pentru riscul de credit

Reglementările de prudență bancară impun o abordare unitară a modului de constituire, regularizare și utilizare a provizioanelor. Ca principiu, volumul provizioanelor se determină în funcție de expunerea netă²⁹ și prezintă un nivel superior în cazul categoriilor mai slabe de clasificare. De exemplu, expunerea netă din creditele și dobânzile clasificate „Pierdere” se provizionează în proporție de 100 la sută.

În anul 2009, băncile au efectuat cheltuieli mari cu provizioanele (soldul acestora dublându-se comparativ cu anul anterior), ceea ce a condus la majorarea rezervelor destinate să acopere viitoarele pierderi generate de riscul de credit³⁰.

²⁹ Expunerea netă este calculată ca diferență între expunerea brută și valoarea luată în calcul a garanțiilor aduse de debitori.

³⁰ Pe categorii de clasificare, gradul de acoperire cu provizioane a expunerii nete este conform cerințelor reglementărilor de prudență bancară: creditele „În observație” – 5 la sută; creditele „Substandard” – 20 la sută; creditele „Îndoielnic” – 50 la sută; creditele „Pierdere” – 100 la sută.

Caseta 2. Reglementările de prudență bancară referitoare la modul de constituire, regularizare și utilizare a provizioanelor, aplicabile în România

Regulamentul BNR nr. 3/2009 privind clasificarea creditelor și plasamentelor, precum și constituirea, regularizarea și utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit, cu modificările ulterioare, precizează coeficienții de provizionare aferenți categoriilor de clasificare, cu diferențierea creditelor în valută sau indexate la cursul unei valute acordate debitorilor persoane fizice, expuși la riscul valutar, cărora le este impus un coeficient mai mare.

Tabel 3.6. Coeficienți de provizionare aferenți categoriilor de clasificare

Categoriile de clasificare a creditelor și plasamentelor \ Coeficienți de provizionare	Credite înregistrate în valută sau indexate la cursul unei valute, acordate debitorilor, persoane fizice, expuși la riscul valutar	Credite/plasamente altele decât cele din coloana precedentă
Standard	0,07	0
În observație	0,08	0,05
Substandard	0,23	0,2
Îndoielnic	0,53	0,5
Pierdere	1	1

Constituirea de provizioane specifice de risc de credit se referă la crearea acestora și se realizează prin includerea pe cheltuieli a sumei reprezentând nivelul necesarului de provizioane specifice de risc de credit.

Regularizarea provizioanelor specifice de risc de credit se referă la modificarea nivelului existent al acestora în vederea restabilirii egalității dintre nivelul existent și cel al necesarului și se realizează prin includerea pe cheltuieli sau prin reluarea pe venituri a sumei reprezentând diferența dintre nivelul existent în sold al provizioanelor specifice de risc de credit și nivelul necesarului.

Utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit se referă la anularea provizioanelor specifice de risc de credit și se realizează prin reluarea pe venituri a sumei reprezentând nivelul existent în sold al provizioanelor specifice de risc de credit aferente creditelor/plasamentelor pentru care este îndeplinită una dintre următoarele condiții:

- au fost epuizate posibilitățile legale de recuperare ori s-a împlinit termenul de prescripție;
- au fost transferate drepturile contractuale aferente respectivului credit/plasament.

Împrumutătorii constituie și/sau regularizează lunar provizioanele specifice de risc de credit aferente creditelor/plasamentelor evidențiate în sold la finele lunii respective, prin includerea pe cheltuieli și/sau prin reluarea pe venituri, indiferent de rezultatul financiar înregistrat al perioadei.

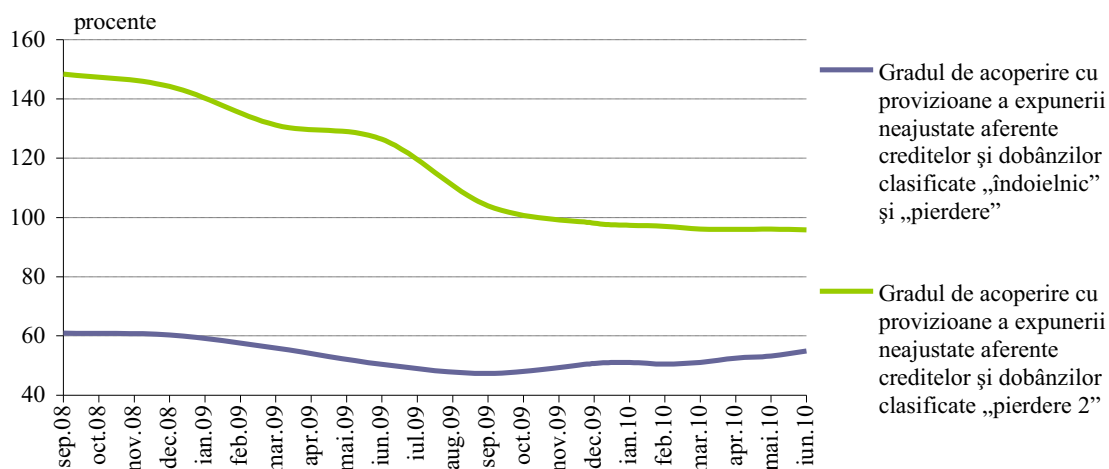
Împrumutătorii constituie, regularizează și utilizează provizioanele specifice de risc de credit, utilizând moneda de exprimare a creditelor/plasamentelor pe care le corectează.

Reglementarea impune provizionarea creditelor și dobânzilor clasificate „Pierdere” (expunere netă) în proporție de 100 la sută, indiferent de perioada de restanță. De asemenea, reglementarea impune o abordare strictă în cazul garanțiilor aferente creanțelor clasificate în categoria „Pierdere 2”:

- (i) pentru expunerile din credite clasificate în categoria „Pierdere 2”, băncile pot lua în calcul maxim 25 la sută din valoarea garanțiilor;
- (ii) garanțiile aferente expunerilor reprezentând dobânzi curente/restante atașate creditelor clasificate în categoria „Pierdere 2” nu se iau în considerare (prin urmare, aceste creanțe se provizionează în procent de 100 la sută, la valoarea brută).

Indicatorii de evaluare a gradului de adecvare a provizioanelor, utilizați în analizele de stabilitate financiară, sunt prezentați în Grafic 3.40. Gradul de acoperire cu provizioane a expunerii neajustate aferente creditelor și dobânzilor clasificate „Pierdere 2” s-a menținut în proximitatea nivelului de 100 la sută în perioada septembrie 2009 – iunie 2010.

Grafic 3.40. Gradul de acoperire cu provizioane a creditelor și dobânzilor clasificate

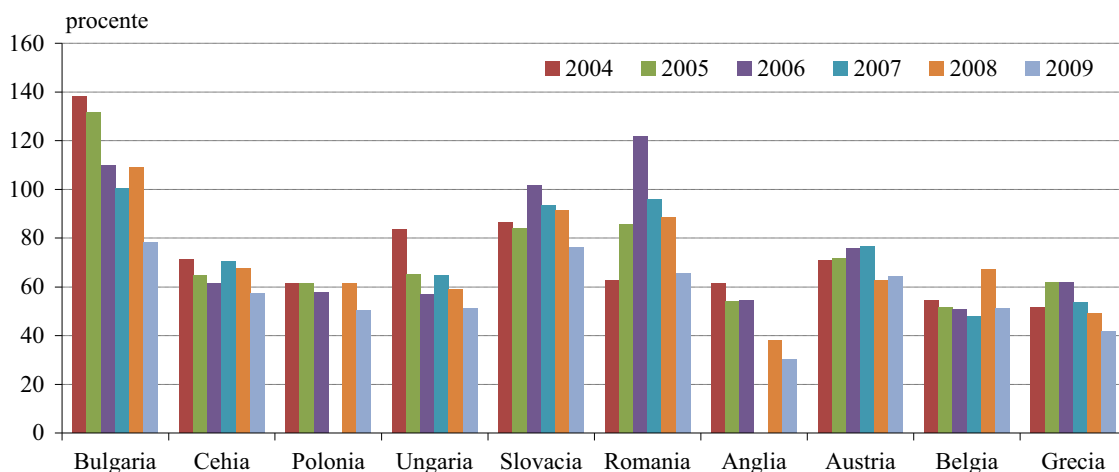

Sursa: BNR

În cazul indicatorilor care se calculează pe baza expunerii neajustate, se utilizează o metodologie foarte restrictivă, având în vedere că valoarea garanțiilor aduse de debitori constituie o sursă importantă de recuperare a creanțelor neperformante, care nu a fost luată în calcul. În perioada următoare, nivelul indicatorilor menționați va fi influențat de noile prevederi ale reglementărilor referitoare la administrarea riscurilor³¹, constând în permisiunea acordată băncilor de a clasifica într-o categorie mai favorabilă creanțele care au fost rescadente/reeșalonate.

Gradul de acoperire cu provizioane a creditelor neperformante nu este omogen la nivelul diferitelor țări din Uniunea Europeană, având în vedere diversitatea metodologiilor contabile și a cerințelor de prudență bancară referitoare la constituirea provizioanelor (Grafic 3.41). Este de remarcat faptul că România³² se compară favorabil cu media Uniunii Europene.

Grafic 3.41. Gradul de acoperire a creditelor neperformante în Uniunea Europeană

Sursa: IMF – Global Financial Stability Report (April 2010), calcule BNR

³¹ Regulamentul BNR nr. 18/2009 privind cadrul de administrare a activității instituțiilor de credit, procesul intern de evaluare a adecvării capitalului la riscuri și condițiile de externalizare a activității acestora, publicat în Monitorul Oficial nr. 630/23.09.2009.

³² Pentru comparație, în cazul României a fost utilizat indicatorul calculat ca raport între total provizioane, pe de o parte, și expunerea neajustată aferentă creditelor și dobânzilor clasificate „Pierdere”, pe de altă parte.

3.2.5. Riscul de lichiditate

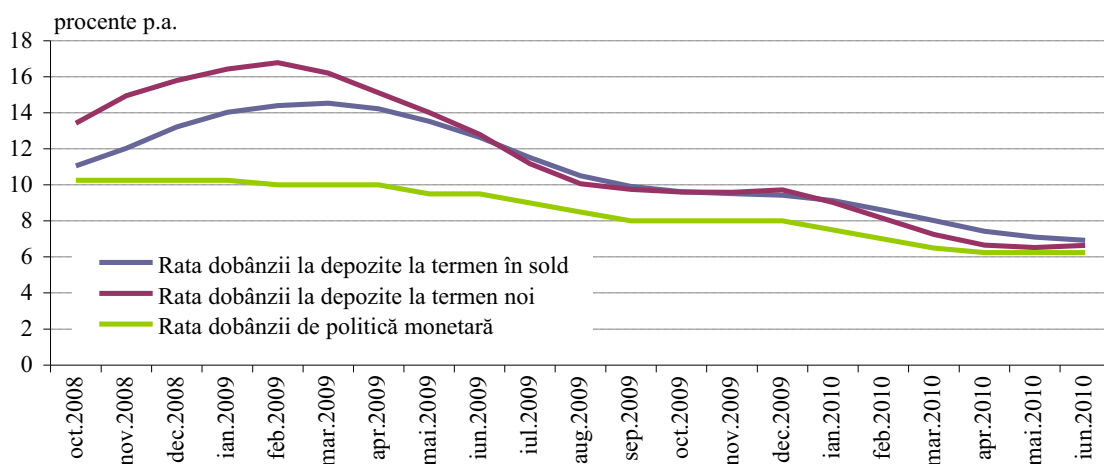
Riscul de lichiditate s-a atenuat față de perioada similară a anului anterior, în condițiile angajamentului băncilor-mamă ale principalelor nouă instituții de credit cu capital străin de a-și menține expunerea la nivel de grup față de România³³, ale acordului de finanțare externă³⁴, ale furnizării de lichiditate de către BNR prin intermediul operațiunilor de politică monetară și ale eforturilor băncilor de a păstra și crește sursele interne. Resursele stabile au evoluat favorabil sub impulsul creșterii economisirii și al reducerii ratelor rezervelor minime obligatorii.

Scadențele în mare parte de sub un an ale resurselor atrase de la populație și companii nefinanciare ca și datoria externă pe termen scurt a băncilor³⁵ reprezintă în continuare potențiale vulnerabilități la eventualele sincope globale de lichiditate și la cele specifice băncilor-mamă.

În contextul crizei financiare, al dezechilibrului pe maturități dintre credite și resursele de finanțare și implicit al dependenței de sursele externe, asigurarea lichidității sistemului bancar din România a depins într-o măsură însemnată de încrederea deponenților interni și a investitorilor străini în bănci și de dorința lor de a reinnoi finanțările ajunse la scadență. Raportul credite/depozite pentru sectorul neguvernamental s-a îmbunătățit, coborând de la un nivel maxim de 137,3 la sută (noiembrie 2008) la 119 la sută (martie 2010), cu o tendință ulterioară de creștere, explicată în parte de procesul de reducere a economiilor la nivelul companiilor în contextul constrângerilor de lichiditate.

Depozitele atrase de la companii și populație au rămas principala sursă de finanțare a activelor (46 la sută în total pasive, în creștere ușoară față de nivelul înregistrat în perioada similară a anului anterior). Această evoluție favorabilă a fost susținută de preocuparea băncilor pentru reinnoirea resurselor ajunse la scadență și atragerea unora suplimentare, inclusiv în contextul procesului de dezintermediere financiară (Grafic 3.42), concurența practică de bănci pentru resursele limitate de economisire fiind reflectată în creșterea dobânzilor la depozitele noi în lei care au atins în februarie 2009 un maxim de aproape 7 puncte procentuale peste nivelul ratei de politică monetară, intrând apoi pe un trend ușor descrescător. Scadențele depozitelor de la rezidenți au rămas însă majoritar pe termen scurt.

Grafic 3.42. Evoluția ratei dobânzii la depozitele în lei și a ratei dobânzii de politică monetară

Sursa: BNR

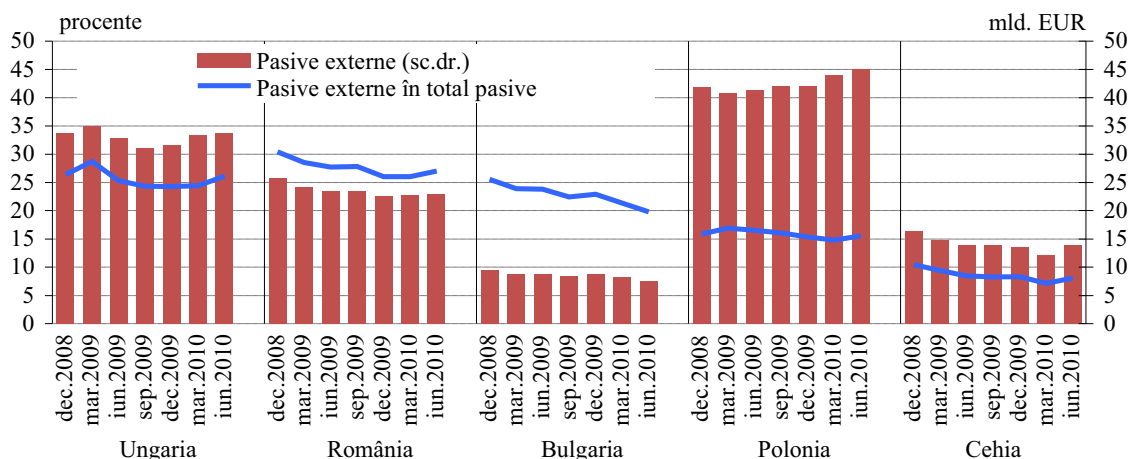
³³ Declarația băncilor participante la reuniunea de la Viena, 26 martie 2009, reconfirmată la întâlnirile de la Bruxelles din 19 mai 2009, respectiv 18 noiembrie 2009.

³⁴ În cadrul Acordului încheiat în luna martie 2009 cu instituțiile financiare internaționale, România a angajat un împrumut în valoare de 12,95 miliarde euro de la FMI, 5 miliarde euro de la CE și câte un miliard euro de la Banca Mondială și BERD. Fondurile vor putea fi accesate într-un interval de doi ani.

³⁵ 6,3 miliarde euro la 30 iunie 2010.

A doua sursă de finanțare a activelor la care au apelat instituțiile de credit a constituit-o pasivele externe (27 la sută în total pasive), practic integral reprezentate de depozite la vedere și la termen și împrumuturi ale nerezidenților. Deși nivelul pasivelor externe în totalul pasivelor sistemului bancar național a rămas peste cele din Ungaria, Bulgaria, Polonia și Republica Cehă, dependența de resursele externe s-a redus față de perioada similară a anului anterior, în ton cu trendul regional (Grafic 3.43). Pentru a evalua stabilitatea pasivelor externe s-a analizat ponderea finanțărilor atrase de la băncile-mamă și scadențele acestora.

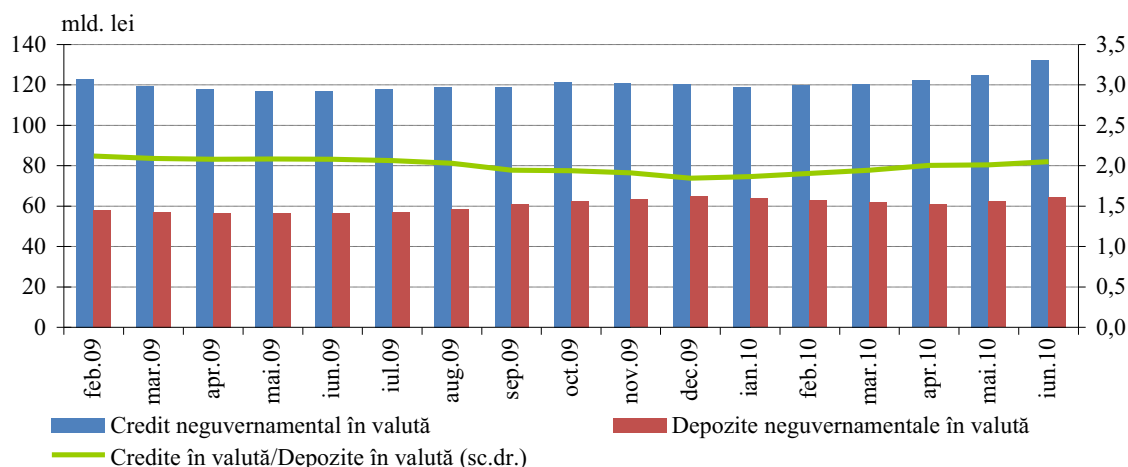
Grafic 3.43. Evoluția pasivelor externe

Sursa: BCE

Indicatorul credite în valută pe depozite în valută era la 30 iunie 2010 de 205 la sută, față de 208 la sută în perioada similară a anului anterior (Grafic 3.44). Nivelul ridicat al acestui indicator, respectiv contribuția importantă a resurselor externe în finanțarea creditelor reprezintă una dintre vulnerabilitățile importante ale sectorului bancar românesc, fiind principalul canal prin care eventuala stopare a finanțării externe se poate transfera în presiuni asupra deprecierei cursului de schimb și în înrăutățirea calității creditelor. Această vulnerabilitate este însă atenuată de preponderența resurselor atrase de la băncile-mamă³⁶ cu scadențe pe termen mediu și lung³⁷, în contextul reducerii la zero a ratei rezervei minime obligatorii aplicabilă pasivelor în valută cu scadență reziduală mai mare de 2 ani.

Grafic 3.44. Evoluția creditelor și depozitelor în valută

Sursa: BNR

³⁶ Băncile-mamă au furnizat în iunie 2010 instituțiilor de credit din România 85 la sută din totalul depozitelor nerezidenților.

³⁷ Ponderea depozitelor nerezidenților pe termen mediu și lung în totalul acestora a crescut în iunie 2010 cu 4,5 puncte procentuale față de perioada similară a anului anterior, atingând nivelul de 72 la sută.

Probabilitatea ca băncile-mamă să-și limiteze susținerea filialelor rămâne redusă în contextul importanței strategice pe care aceste grupuri bancare o acordă regiunii est-europene, întărită de angajamentul acestora de a-și menține pe durata Acordului cu CE și FMI expunerea față de România.

Ponderea capitalului și a altor rezerve a crescut cu 2,8 puncte procentuale atingând la 30 iunie 2010 nivelul de 13,7 la sută în total pasive.

În ceea ce privește ponderea depozitelor interbancare interne în total pasive, aceasta a rămas scăzută (2,4 la sută), riscul de contaminare în sistemul bancar pe acest canal fiind limitat. Evaluările testului de contaminare interbancară relevă un risc sistemic scăzut, expunerile bilaterale interbancare fiind, în general, de dimensiuni reduse în raport cu fondurile proprii și activele lichide de care dispun băncile creditoare.

Lichiditatea imediată³⁸ a sistemului bancar a crescut cu 2,2 puncte procentuale până la nivelul de 35,9 la sută la 30 iunie 2010, indicatorul active lichide raportate la pasive pe termen scurt a atins nivelul de 146,7 la sută, iar indicatorul de lichiditate calculat conform reglementărilor în vigoare³⁹ înregistra nivelul de 1,35, superior limitei minime reglementate de 1.

În conformitate cu reglementările existente⁴⁰ BNR a solicitat instituțiilor de credit detalierea strategiilor privind administrarea riscului de lichiditate în condiții de criză, cu respectarea cerințelor instituite prin cadrul legal în materie. BNR a asigurat gestionarea adecvată a lichidității din sistemul bancar prin utilizarea activă a operațiunilor de piață monetară. În primul semestru al anului 2010, condițiile lichidității de pe piața monetară s-au îmbunătățit substanțial. În prezent, banca centrală reevaluează cadrul de reglementare privind administrarea riscului de lichiditate.

3.2.6. Riscul de piață

Modificările intervenite în nivelul ratelor de dobândă (cuantificate prin analiza valorii economice a capitalului), efectul direct al variației cursului de schimb ca și modificarea valorii de piață a acțiunilor au un impact moderat asupra fondurilor proprii ale instituțiilor de credit, o gestiune bună a riscului de rată a dobânzii precum și reglementările privind poziția valutară netă contribuind la diminuarea expunerii la evoluții adverse ale pieței. Totuși, la nivel individual, se remarcă diferențe semnificative cu privire la așteptările asupra evoluției ratelor de dobândă pe termen scurt, lucru reflectat de valoarea diferită a impactului produs de un șoc pe rata dobânzii asupra fondurilor proprii. Creșterea ponderii titlurilor de stat în totalul activelor sistemului bancar constituie o alternativă viabilă pe termen scurt, în condițiile în care creditarea sectorului privat a cunoscut o scădere importantă, investițiile în elemente cu risc de credit scăzut și lichiditate ridicată contribuind la o atenuare a efectului indus de această scădere asupra dimensiunii bilanțiere.

a) Riscul de rată a dobânzii

Analiza sensibilității la riscul de rată a dobânzii arată un impact redus asupra fondurilor proprii ale instituțiilor de credit (cu un maxim de aproximativ 5 la sută, în cazul unui șoc simultan de 200 de puncte de bază aplicat ratei dobânzii în lei, respectiv în valută, considerând o deplasare paralelă a curbei randamentelor). Grafic 3.45 surprinde efectul pe termen lung, exprimat ca procent din fondurile proprii al unor șocuri pe rata dobânzii pe cele două componente, lei și valută. La nivel individual, efectul șocului asupra instituțiilor de credit persoane juridice române, considerate în

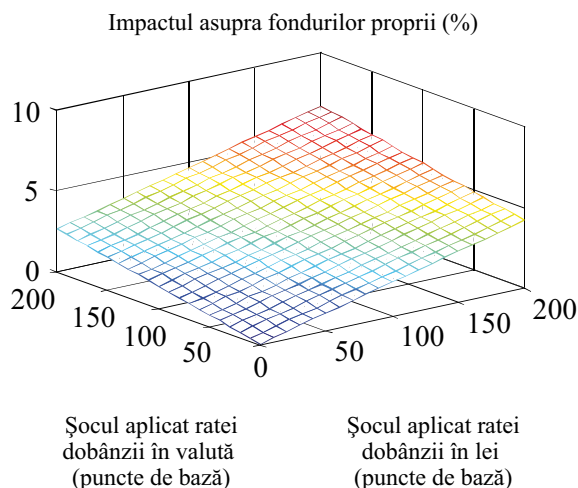
³⁸ Disponibilități și depozite la bănci + titluri de stat libere de gaj / Total datorii.

³⁹ Ca raport între lichiditatea efectivă și lichiditatea necesară, pe fiecare bandă de scadență, conform Normei BNR nr. 1/2001 privind lichiditatea băncilor, cu modificările și completările ulterioare, iar din decembrie 2009 conform Regulamentului BNR nr. 24/2009.

⁴⁰ Norma BNR nr. 1/2001, cu modificările și completările ulterioare, iar din decembrie 2009 Regulamentul BNR nr. 18/2009.

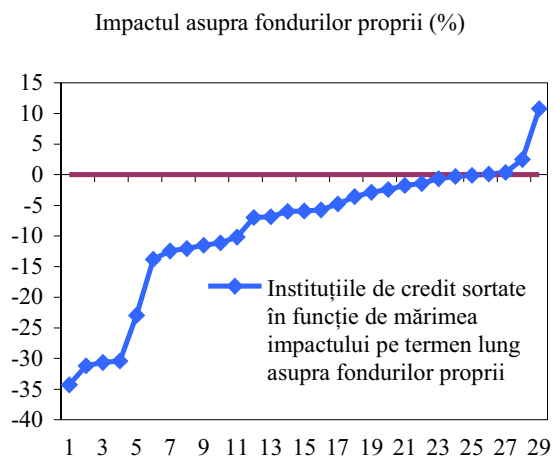
ordinea crescătoare a impactului, este reprezentat în grafic 3.46 (la o deplasare paralelă de 200 de puncte de bază a curbei randamentelor pentru lei, respectiv valută, impactul pe termen lung exprimat ca procent din fondurile proprii variază între 9,7 la sută și 34,9 la sută).

Grafic 3.45. Impactul diverselor șocuri pe rata dobânzii asupra fondurilor proprii la nivel de sistem

Sursa: BNR

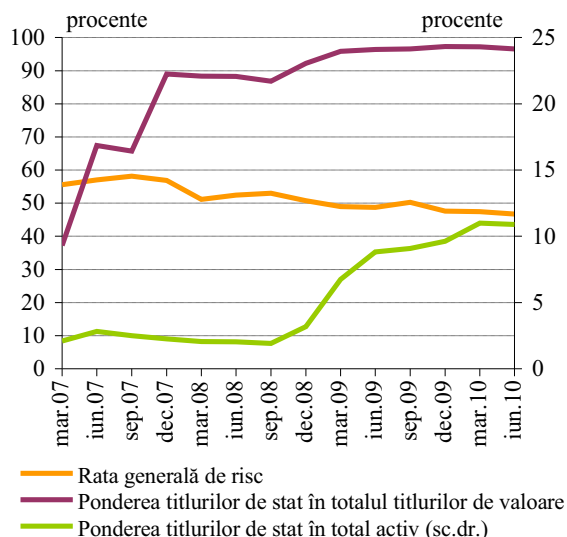
Grafic 3.46. Impactul produs la amplitudinea maximă a șocului simultan asupra fondurilor proprii la nivel individual

Sursa: BNR

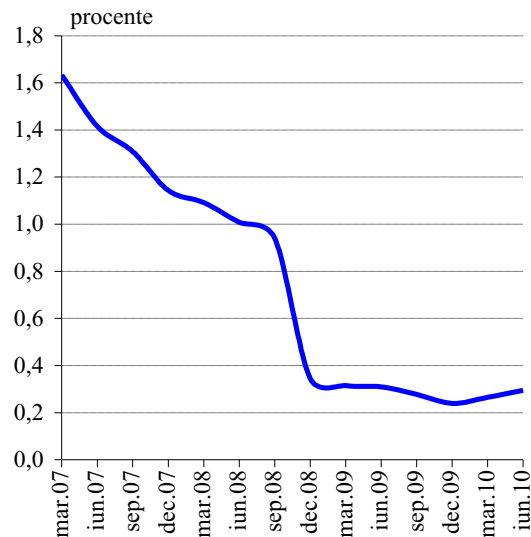
Ponderea titlurilor de stat în totalul activelor sistemului bancar a crescut treptat, pe fondul scăderii apetitului pentru risc al instituțiilor de credit, fapt reflectat de corelația inversă semnificativă a acestei ponderi cu rata generală de risc⁴¹. Aceasta se reflectă și în preponderența titlurilor de stat în totalul titlurilor negociabile deținute de către instituțiile de credit, titluri eligibile ca și colateral în cadrul operațiunilor de piață monetară (Grafic 3.47).

Grafic 3.47. Evoluția ponderii titlurilor de stat în totalul titlurilor de valoare și în activul agregat al instituțiilor de credit

Sursa: BNR

Grafic 3.48. Evoluția ponderii titlurilor emise de instituțiile de credit în total pasiv

Sursa: BNR

⁴¹ Indicator calculat ca raport între activele ponderate la risc și valoarea medie a activelor la valoare contabilă.

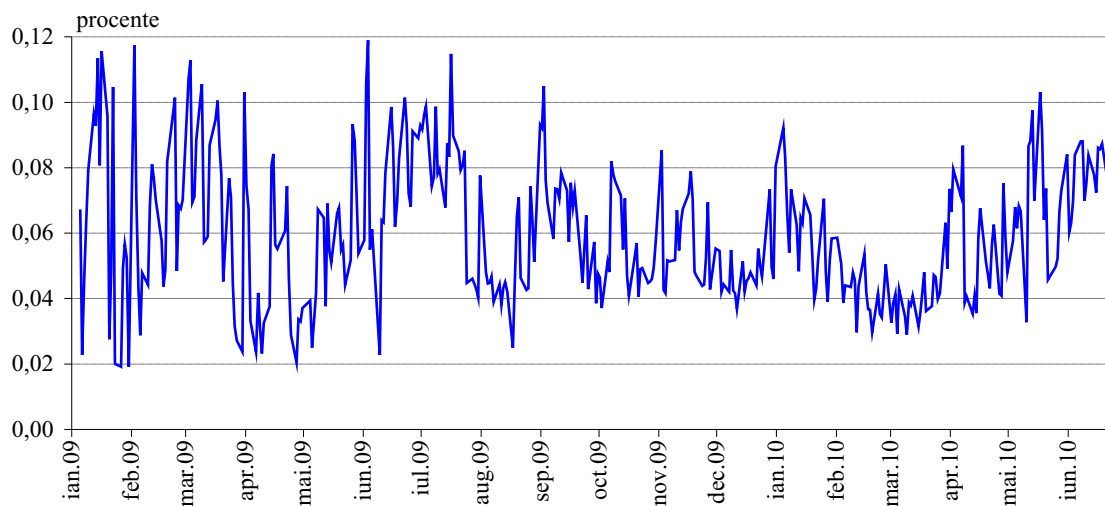
Valorile ridicate ale primei de risc implicate de finanțarea prin emisiunea de titluri au contribuit la scăderea drastică a ponderii acestora în pasivul instituțiilor de credit (Grafic 3.48).

Analiza sensibilității la riscul de rată a dobânzii a titlurilor (estimată prin modificarea valorii de piață a titlurilor de stat, ca principală componentă a portofoliului de tranzacție), arată un impact moderat asupra fondurilor proprii al pierderii provocate de creșterea ratei dobânzii în lei (o deplasare paralelă a curbei randamentelor cu 100 puncte de bază ar conduce la pierderi având o pondere de aproximativ 2,3 la sută în totalul fondurilor proprii, în ipoteza în care toate titlurile ar fi deținute în portofoliul de tranzacție). Riscul reprezentat de variația valorii de piață a acțiunilor, respectiv a mărfurilor aflate în portofoliul de tranzacție, este unul insignifiant, datorită volumului scăzut al acestora. Ponderea instrumentelor financiare derivate este una redusă, operațiunile de schimb la termen, respectiv *swap*-ul valutar, fiind principalele forme întâlnite.

b) Riscul de curs de schimb

Estimat prin pierderea potențială în urma unui șoc, pierdere calculată în funcție de pozițiile valutare nete ale instituțiilor de credit, riscul de curs de schimb se menține la valori reduse comparativ cu nivelul fondurilor proprii. Valoarea zilnică a VaR^{42} pentru cursul de schimb, calculată pe baza poziției valutare nete, înregistrează un nivel modic (chiar în ipoteza în care se ia în calcul valoarea VaR pentru 10 zile de tranzacționare, pierderea maximă la nivelul sistemului bancar în cursul anului 2009 reprezenta 0,12 la sută din fondurile proprii – Grafic 3.49).

Grafic 3.49. Valoarea zilnică a VaR aferentă cursului de schimb, calculată pe baza poziției valutare nete a instituțiilor de credit

Sursa: BNR

Ținând seama de ponderea însemnată a activelor bancare denumite în valută, precum și de faptul că expunerea în valută față de sectorul privat la finele lunii iunie 2010 reprezenta 62,8 la sută din totalul creditului acordat acestui sector (creditarea sectorului privat presupunând implicit o creștere a activelor ponderate la risc), în situația unei depreciere a monedei naționale variația cerinței de capital ca urmare a activelor ponderate la risc în valută ar putea avea un efect direct important

⁴² Valoarea zilnică a VaR ("Value at Risk") este estimată la cea de 99-a percentilă, prin simulări istorice, în funcție de poziția valutară netă a instituțiilor de credit, ținând seama de variațiile cursului de schimb pentru un număr de 13 monede pe o perioadă de 3 ani.

asupra indicatorului de solvabilitate a instituțiilor de credit. Expunerea în euro a băncilor față de sectorul real este predominantă, activele denumite în alte valute cu o volatilitate ridicată a cursului de schimb jucând un rol marginal; impactul variației cursului de schimb este parțial atenuat de împrumuturile subordonate, denumite majoritar în euro.

Impactul indirect al unei potențiale depreciere a monedei naționale este unul semnificativ, cuantificarea acestuia prin dinamica creditelor neperformante fiind însă subiect al interacțiunii cu alți factori determinanți ai riscului de credit. Pe de altă parte, o apreciere puternică a monedei naționale în raport cu euro poate constitui un factor de risc, ținând seama de volumul mare al creditelor acordate pe termen lung denumite în valută, credite finanțate prin surse atrase pe termen scurt; eventuale dificultăți legate de reînnoirea pasivelor externe în valută ar putea conduce la pierderi semnificative ca urmare a diminuării veniturilor nete din dobânzi.

3.2.7. Profitabilitate și eficiență

Rezultatele financiare ale sectorului bancar au fost pozitive, dar modeste pe ansamblul anului 2009. În primele luni ale anului, creșterea cheltuielilor cu provizioanele specifice de risc de credit a avut un impact important asupra profitabilității instituțiilor de credit, cele mai multe dintre acestea reușind însă să se redreseze în semestrul al doilea, rezultatele lor financiare fiind însă departe de performanțele anului precedent. Prima jumătate a anului 2010 a marcat intrarea profitabilității în teritoriu negativ, datorită în special majorării cheltuielilor cu provizioanele. Băncile au inițiat măsuri de control al costurilor, atât prin redimensionarea rețelei de unități, cât și prin amânarea sau reducerea programelor de investiții. Creșterea marjelor de dobândă la lei și valută, vânzarea de active imobilizate și achiziționarea de titluri de stat au fost printre cele mai frecvente strategii puse în practică de bănci pentru îmbunătățirea pe termen scurt a poziției lor financiare.

Se anticipează că profitabilitatea sistemului bancar va rămâne sub presiune în cursul anului 2010, în special datorită nevoilor crescânde de provizionare, expresie a continuării posibile a deteriorării calității activelor, în condițiile reducerii apetitului de risc al băncilor și al continuării ajustărilor economice pe fondul unei recesiuni persistente.

Creșterea profitului operațional aferent sistemului bancar românesc s-a diminuat în semestrul I al anului 2009, trecând în a doua parte a anului în teritoriu negativ, sub impulsul ritmului mai redus al veniturilor comparativ cu cel al cheltuielilor⁴³. În iunie 2010, profitul operațional era cu 20,6 la sută peste cel înregistrat în aceeași perioadă a anului anterior, veniturile operaționale scăzând într-un ritm mai lent decât cheltuielile similare.

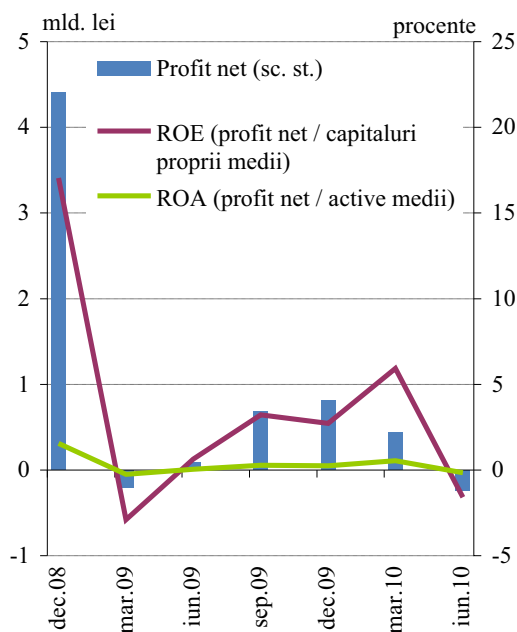
Rezultatul financiar net agregat al anului 2009 de 815,9 milioane lei (192,6 milioane euro) era cu 82,3 la sută sub cel înregistrat în 2008⁴⁴, sub influența costurilor ridicate de provizionare, în contextul amplificării substanțiale a impactului crizei globale asupra economiei naționale manifestate între altele și prin creșterea riscului de neplată aferent clientelei nebankare. Pe de altă parte, costurile cu provizioanele au fost influențate de schimbarea majoră a cadrului de

⁴³ Profitul operațional de 8 862 milioane lei de la finele lunii decembrie 2009 era cu 10,8 la sută sub nivelul celui înregistrat în 2008, care includea și vânzările de participații ale unor instituții de credit din sectorul asigurărilor, contabilizate spre sfârșitul anului 2008, estimate la circa 1 665 milioane lei.

⁴⁴ În cazul sistemului bancar polonez, rezultatul net agregat la 30 septembrie 2009 era cu 44,6 la sută sub cel din perioada similară a anului anterior (*National Bank of Poland, Financial Stability Report, December 2009, p.25*).

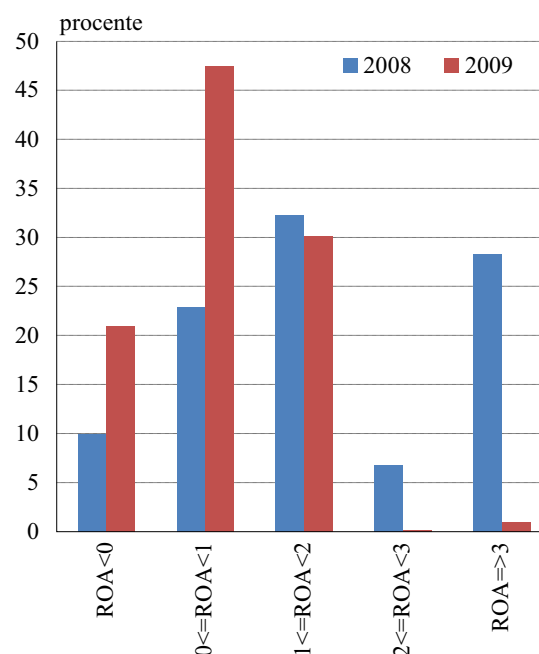
reglementare⁴⁵. La sfârșitul primului semestru al anului 2010, la nivelul sistemului bancar se înregistra o pierdere de 234,8 milioane lei (Grafic 3.50).

Grafic 3.50. Evoluția profitului net, ROE și ROA

Sursa: BNR

Grafic 3.51. Distribuția cotei de piață a instituțiilor de credit în funcție de ROA la 31 decembrie 2008 și 2009

Sursa: BNR

Distribuția pe bănci a profitului a fost eterogenă în 2009, valori ridicate fiind consemnate în special la nivelul instituțiilor de talie mare, ca și în anul anterior. Trendul creșterii cotei de piață a băncilor care au înregistrat pierderi a continuat, acestea reprezentând cumulativ 21 la sută din activele sistemului bancar în 2009 (Grafic 3.51). În iunie 2010, cota de piață a băncilor cu pierderi era de 22,7 la sută din activele sistemului bancar.

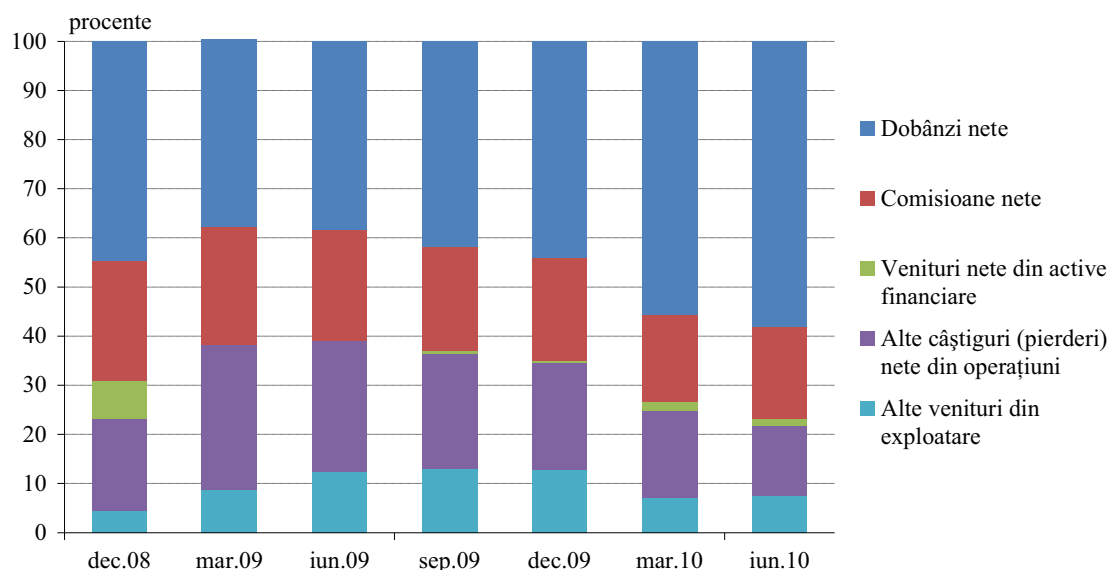
Veniturile operaționale au crescut într-un ritm de 9,4 la sută în cursul anului 2009⁴⁶, principalele surse ale acestora provenind din dobânzi, operațiuni de schimb valutar și comisioane (Grafic 3.52).

Ponderele veniturilor nete din dobânzi în veniturile operaționale s-a redus cu 12 puncte procentuale în martie 2009, față de perioada similară a anului anterior, în contextul scăderii ritmului creditării sectorului privat, respectiv al competiției acerbe pentru depozite. Această pondere a reintrat însă pe creștere⁴⁷, sub influența unor reduceri mai lente ale ritmurilor veniturilor din dobânzi comparativ cu cele ale cheltuielilor cu dobânzile, ca și a evoluțiilor diferite ale unor componente ale acestora. Dobânzile aferente creditelor și-au păstrat poziția dominantă în totalul veniturilor din dobânzi la sfârșitul anului 2009, similar anului anterior.

⁴⁵ Flexibilizarea regimului provizioanelor aferente creditelor restante de peste 90 de zile sau pentru care au fost inițiate proceduri judiciare (aprilie 2009).

⁴⁶ Ritmul de creștere era de -3,1 la sută la 30 iunie 2010, față de perioada similară a anului anterior.

⁴⁷ Ajungând în decembrie 2009 la 44,1 la sută din veniturile operaționale, cu doar 0,7 puncte procentuale sub nivelul perioadei similare a anului anterior, iar la 30 iunie 2010 la 58,2 la sută din veniturile operaționale, cu 19,8 puncte procentuale peste ponderea înregistrată în iunie 2009.

Grafic 3.52. Ponderile principalelor surse în total venituri operaționale

Sursa: BNR

Pe de altă parte, ritmul notabil cu care au crescut dobânzile pentru operațiunile cu titluri a conferit acestui element a doua pondere ca mărime în veniturile din dobânzi, spre deosebire de 2008, când această poziție era deținută de dobânzile aferente disponibilităților la bănci centrale⁴⁸. Datoriile clienței și cele aferente instituțiilor de credit au rămas principalele componente ale cheltuielilor cu dobânzile. Ecartul dintre ponderile lor în total s-a majorat datorită ritmului de creștere superior al dobânzilor plătite clienței nebancale, sub impulsul competiției crescute a băncilor pentru atragerea de depozite.

Veniturile nete din operațiuni, altele decât cele din dobânzi, au reprezentat a doua componentă ca mărime a veniturilor operaționale⁴⁹, în special sub influența evoluțiilor diferențelor nete de curs valutar aferente tranzacțiilor în valută și a câștigurilor (pierderilor) nete din contabilitatea de acoperire. Volatilitatea crescută a pieței valutare de la începutul trimestrului I al anului 2009 a urcat ponderea acestora cu 13,2 puncte procentuale față de martie 2008, evoluțiile ulterioare inversând trendul (-12,2 puncte procentuale în iunie 2010 față de iunie 2009). Reducerea activității de creditare a fost reflectată și de scăderea ponderii veniturilor nete din comisioane în venituri operaționale.⁵⁰

Ponderea grupeii alte venituri din exploatare a crescut în cadrul veniturilor operaționale între decembrie 2008 – decembrie 2009 de la 3,9 la sută la 12,3⁵¹ la sută, în special pe seama veniturilor din recuperări de creanțe, inclusiv cele aferente portofoliilor externalizate.

Băncile au reacționat la deteriorarea veniturilor operaționale înăsprind controlul costurilor. Diminuarea numărului de angajați cu 5 la sută a redus cheltuielile cu personalul în totalul cheltuielilor operaționale la decembrie 2009 cu 10,1 puncte procentuale față de anul anterior.

⁴⁸ Dobânzile aferente disponibilităților la bănci centrale s-au redus ca mărime sub influența diminuării ratei rezervelor minime obligatorii. Volumul mai mare din 2008 al acestora se datora și operațiunilor de sterilizare ale BNR.

⁴⁹ 21,6 la sută la finele lunii decembrie 2009.

⁵⁰ Cu 3,4 puncte procentuale la sfârșitul lui 2009 față de anul anterior până la nivelul de 20,8 la sută, trendul continuând în 2010 (-4 puncte procentuale în iunie 2010 față de iunie 2009, până la nivelul de 18,6 la sută).

⁵¹ 7,2 la sută la 30 iunie 2010.

Același trend l-au înregistrat cheltuielile cu materialele, lucrările și serviciile prestate de terți (-10,9 puncte procentuale) și cheltuielile cu amortizările (-0,8 puncte procentuale). La 30 iunie 2010, continuarea reducerii costurilor de către bănci a fost evidențiată de ritmurile de creștere negativă ale acestor grupe de cheltuieli, față de perioada similară a anului anterior.

Ponderea grupeii alte cheltuieli de exploatare a crescut în cadrul cheltuielilor operaționale la 36,6 la sută în decembrie 2009, față de 14,9 la sută în perioada similară a anului anterior, în contextul trecerii pe pierderi a unor portofolii de credite neperformante⁵².

Indicatorul cost/venit s-a deteriorat cu 8,2 puncte procentuale între decembrie 2008 – decembrie 2009 (de la 55,7 la sută la 63,9 la sută), cheltuielile operaționale crescând mai rapid decât veniturile operaționale. La 30 iunie 2010 însă, nivelul său se ameliorase cu 8 puncte procentuale față de perioada similară a anului anterior, ritmul scăderii cheltuielilor operaționale depășindu-l pe acela al veniturilor similare.

Cheltuielile nete cu provizioanele aferente creditelor acordate clienților nebancați au crescut într-un ritm susținut în trimestrul I⁵³ al anului 2009, pe fondul înrăutățirii calității portofoliului de credite, ritmul majorării acestora reducându-se în perioada următoare⁵⁴, trendul inversându-se însă la 30 iunie 2010. Intrarea profitabilității în teritoriu negativ se datorează în special majorării cheltuielilor cu provizioanele, fiind o expresie a deteriorării pronunțate a calității activelor. În structură, la 30 iunie 2010, 83,6 la sută din totalul provizioanelor o reprezentau cele aferente creditelor și dobânzilor clasificate în categoria pierdere 2 cu serviciul datoriei mai mare de 90 de zile și/sau pentru care s-au inițiat proceduri judiciare.

ROE și ROA au avut un trend puternic descendent în 2009 față de 2008 (2,7 la sută⁵⁵ și 0,2 la sută⁵⁶, comparativ cu 17 la sută, respectiv 1,6 la sută), datorită dinamicii scăzute a profitului net comparativ cu creșterea activelor medii agregate și a capitalurilor proprii medii.

3.3. Sectorul financiar nebancați

3.3.1. Piața asigurărilor

Piața asigurărilor s-a confruntat în anul 2009 cu deteriorarea activității economice și cu tensiunile din piețele financiare, rezultatul constând într-o diminuare a ritmului de creștere pentru asigurările generale și o scădere a asigurărilor de viață. Companiile de asigurări au fost afectate de recesiunea economică, scăderea prețurilor acțiunilor din prima parte a anului și deprecierea monedei naționale, dar au beneficiat de randamente substanțiale din plasamentele în titluri de stat și depozite bancare. Principalele riscuri pentru piața asigurărilor sunt mediul economic fragil și costurile ridicate pe segmentul asigurărilor auto.

⁵² La 31 decembrie 2009, 66 la sută din totalul altor cheltuieli de exploatare era deținut de pierderi din creanțe nerecuperate acoperite și neacoperite cu ajustări din depreciere înregistrate de cinci bănci (61 la sută din acestea la 31 martie 2010).

⁵³ Cu 241,5 la sută în martie 2009 față de perioada similară a anului anterior.

⁵⁴ La 30 iunie 2009, ritmul real de creștere a cheltuielilor nete cu provizioanele era de 152,5 la sută, la 30 septembrie 2009 de 101,6 la sută (în cazul sistemului bancar polonez, provizioanele nete la 30 septembrie 2009 erau cu 216,1 la sută peste cele din perioada similară a anului anterior, *National Bank of Poland, Financial Stability Report, December 2009*), la 31 decembrie 2009 de 76,2 la sută, la 31 martie 2010 de -23,2 la sută, respectiv de 32,3 la sută la 30 iunie 2010.

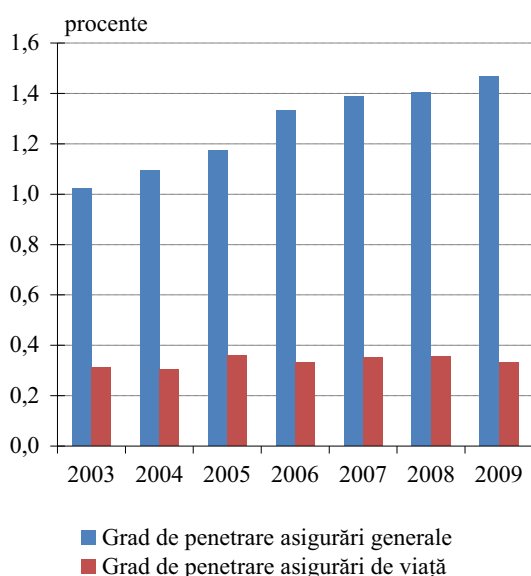
⁵⁵ ROE: 10,1 la sută pentru Alpha Bank Grecia (*Press release, Full Year 2009 Results*), 5,7 la sută pentru Raiffeisen International (*Raiffeisen International: Key figures 2009*), 7,9 la sută pentru Piraeus Bank Grecia (*Full Year 2009 Results*), respectiv 0,9 la sută pentru Société Générale (*Communiqué de presse: activités et résultats 2009, 18 février 2010*).

⁵⁶ ROA: 0,4 la sută pentru Piraeus Bank Grecia (*Full Year 2009 Results*).

La nivelul anului 2009, primele brute subscrise pentru asigurările generale au crescut cu 2 la sută, iar cele aferente asigurărilor de viață s-au redus cu 13 la sută. Pe segmentul asigurărilor generale, cel mai mare avans a fost înregistrat de asigurările de garanții (158,6 la sută), în timp ce pentru asigurările de viață au crescut produsele de asigurări de accidente (14,4 la sută), polițele de tip *unit-linked* (8,6 la sută) și asigurările de sănătate (7,5 la sută).

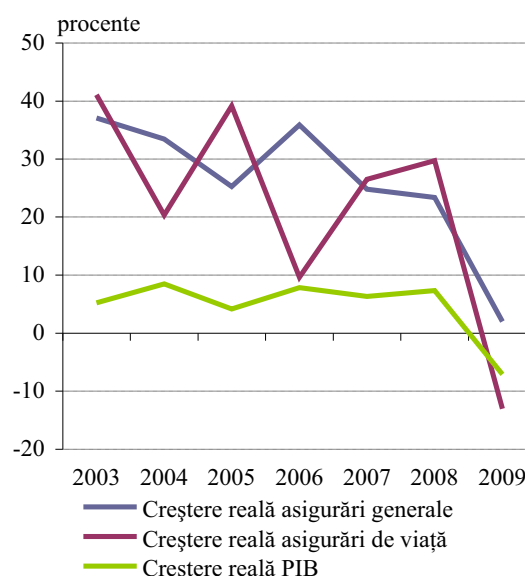
Nivelul de dezvoltare a pieței asigurărilor, raportat la dimensiunea economiei, a avut, de asemenea, o evoluție divergentă în anul 2009 pe cele două componente. Asigurările generale și-au accelerat ritmul de creștere a intermedierei în economie, în special datorită contracției PIB, iar asigurările de viață, afectate mult mai puternic de contextul macroeconomic și financiar, și-au redus gradul de dezvoltare (Grafic 3.53).

Grafic 3.53. Piața asigurărilor – ponderea primelor brute subscrise în PIB

Sursa: CSA

Grafic 3.54. Dinamica pieței asigurărilor și a PIB

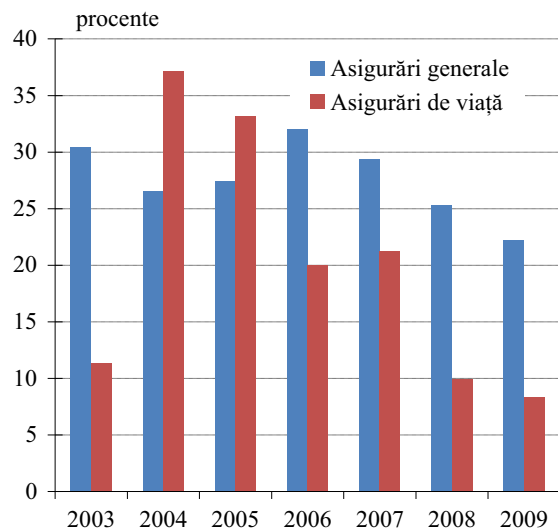

Sursa: CSA, INS, BNR

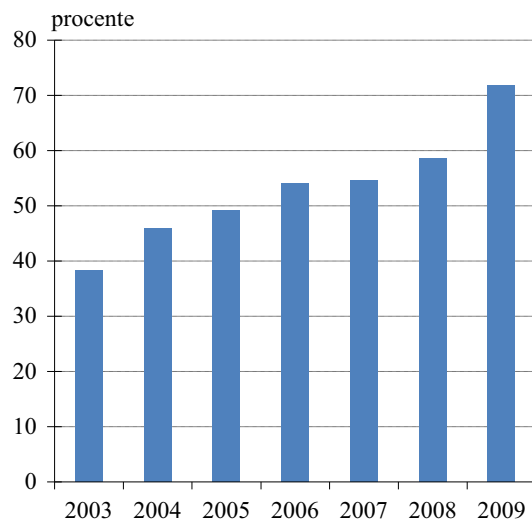
Analizând dinamica sectorului asigurărilor și a economiei în perioada 2003-2009, se poate observa impactul puternic al recesiunii economice din 2009, fiind primul an în care piața asigurărilor a avut o evoluție real negativă (Grafic 3.54). Diminuarea veniturilor, incertitudinea privind siguranța locului de muncă, scăderea consumului și contracția piețelor financiare au afectat cererea de produse de asigurare.

Corelația dintre sectorul asigurărilor generale și creșterea economică în perioada 2003-2009 a fost de 91,4 la sută, respectiv 69,4 la sută între asigurările de viață și creșterea economică. Nivelul de corelație mai scăzut în cazul asigurărilor de viață poate fi explicat prin ponderea redusă în total sector al asigurărilor, care îi imprimă o volatilitate mai mare, dar și prin resimțirea într-o măsură mai mare a evoluțiilor din piețele financiare. Pentru produsele de asigurări de viață este mai importantă componenta investițională, comparativ cu asigurările generale, iar comportamentul piețelor financiare este unul anticipativ, în anumite perioade evoluând decuplat de economia reală.

Companiile de asigurări generale au cedat în reasigurare în ultimii ani o cotă mai mică din primele brute subscrise pentru a reduce costurile, dar s-au expus unor riscuri mai mari. Contractia a fost mai severă pentru companiile de asigurări de viață, care s-au confruntat și cu răscumpărări de polițe determinate de condițiile dificile din economie și din piețele financiare (Grafic 3.55).

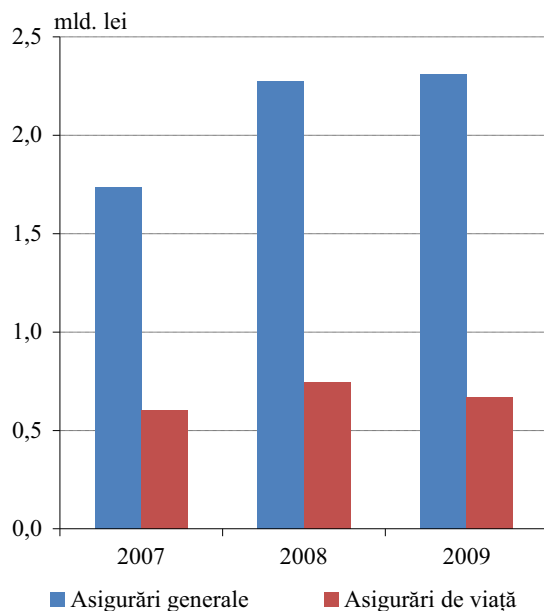
Grafic 3.55. Ponderea primelor brute cedate în reasigurare în total prime brute subscrise

Sursa: CSA

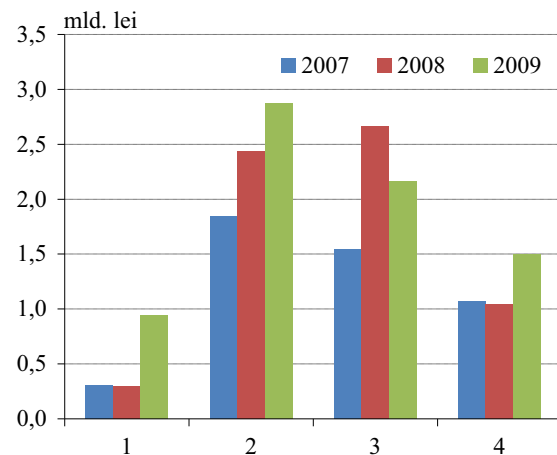
Grafic 3.56. Ponderea indemnizațiilor brute plătite în total prime brute subscrise pentru asigurările generale

Sursa: CSA

Ponderea indemnizațiilor brute plătite în total prime brute subscrise pentru asigurările generale în anul 2009 a crescut datorită dinamicii superioare a indemnizațiilor brute plătite, comparativ cu primele brute subscrise (Grafic 3.56). Valoarea subunitară a indicatorului indică un nivel sustenabil al activității companiilor de asigurări generale, însă avansul semnificativ pune presiune pe creșterea primelor pentru polițele de asigurare în următorii ani, în special pentru asigurările auto. Pentru asigurările de viață raportul între indemnizațiile brute plătite și primele brute subscrise este mai puțin relevant deoarece contractele de asigurare sunt încheiate pe o perioadă mai mare de ani.

Grafic 3.57. Evoluția cheltuielilor de achiziție și administrare

Sursa: CSA

Grafic 3.58. Evoluția principalelor plasamente ale societăților de asigurări

Notă: 1. Acțiuni și alte titluri cu venit variabil
 2. Obligațiuni și alte titluri cu venit fix
 3. Depozite la instituțiile de credit
 4. Plasamente aferente asigurărilor de viață pentru care riscul de investiție este transferat clienților

Sursa: CSA, MFP

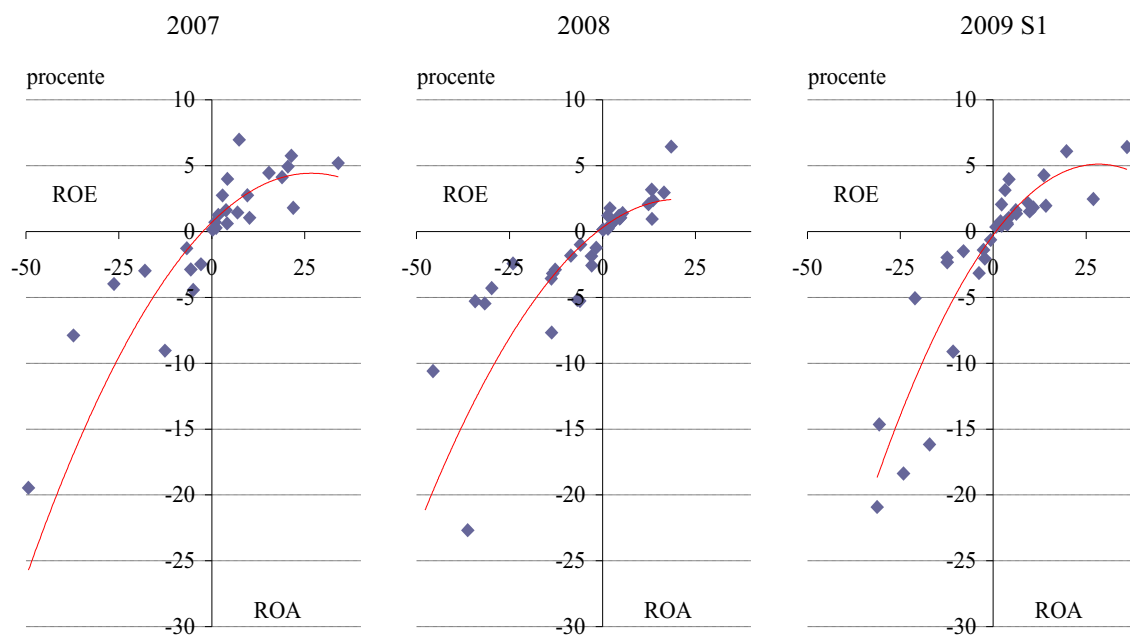
Companiile de asigurări și-au ajustat cheltuielile de achiziție și administrare în funcție de dinamica pieței, anul 2009 marcând o încetinire semnificativă a ritmului de creștere a cheltuielilor în sectorul asigurărilor generale și chiar o contracție pentru asigurările de viață (Grafic 3.57). Flexibilitatea companiilor de asigurări la condițiile economice este benefică stabilității financiare a sectorului pentru că reduce presiunea asupra indicatorilor de eficiență și nu are loc un transfer al costurilor către polițele de asigurare.

Societățile de asigurări s-au orientat către investițiile în instrumente cu venit fix, în principal titluri de stat, ce implică riscuri minime, dar și către depozitele bancare datorită randamentelor semnificative oferite și a preferinței pentru lichiditate (Grafic 3.58). Plasamentele aferente asigurărilor de viață pentru care riscul de investiție este transferat clienților au avansat în anul 2009 pe fondul creșterii primelor brute subscrise pe acest segment de asigurări, iar investițiile în acțiuni, deși în creștere, au avut un nivel redus, companiile de asigurări având aversiune la risc.

Indicatorii de profitabilitate au avut o evoluție ușor pozitivă în primul semestru din 2009 după deprecierea puternică din anul 2008, datorită majorărilor de capital, ajustării cheltuielilor de achiziție și administrare la condițiile dificile din piață, adoptării unui management adecvat al riscurilor, dar și randamentelor substanțiale oferite de titlurile de stat și depozitele bancare (Grafic 3.59). Rezultatele pozitive au fost în creștere, iar cele negative și-au redus dispersia. Indicatorii de profitabilitate rămân însă inferiori valorilor din anul 2007, dar inversarea trendului poate semnala o mai mare stabilitate a companiilor de asigurări în perioada următoare.

Unele companii de asigurări au înregistrat deteriorări ale indicatorilor de prudență pe fondul pierderilor din activitatea curentă sau al reducerii prețurilor activelor financiare, fiind necesare infuzii de capital pentru ca ratele de solvabilitate și lichiditate să se mențină peste nivelul minim reglementat. Un număr de 19 companii de asigurări au efectuat majorări de capital în valoare de peste 550 milioane lei în anul 2009, cele mai multe având loc la solicitarea CSA.

Grafic 3.59. Profitabilitatea companiilor de asigurări

Notă: Indicatorii de profitabilitate au fost calculați pentru un eșantion omogen cuprinzând 43 de companii de asigurări pentru fiecare perioadă, cu mențiunea că valorile extreme au fost excluse din eșantion.

Sursa: MFP

Piața asigurărilor a funcționat într-un context macroeconomic și financiar dificil în 2009, în principal în prima parte a anului. Contractă economică, reducerea lichidității și creșterea volatilității pe piețele financiare, deprecierea monedei naționale și aversiunea investitorilor internaționali față de țările europene emergente au expus companiile de asigurări la riscuri în creștere. Stabilizarea economiei și a piețelor financiare, ce se observă începând cu a doua parte a anului 2009, vor fi de natură să diminueze tensiunea din piața asigurărilor, însă mediul economic fragil face dificilă atingerea în perioada următoare a unor ritmuri de expansiune alerte și susținute ale pieței asigurărilor.

3.3.2. Fondurile de pensii private

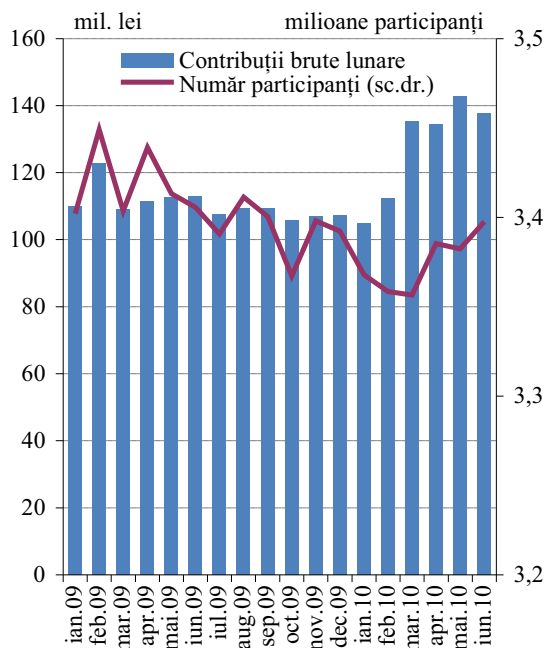
Lansate în anul 2007, fondurile de pensii private se află în etapa de acumulare de contribuții, fără a efectua plăți semnificative. Prin urmare, activele administrate de fondurile de pensii private au continuat să crească în perioada ianuarie 2009 – iunie 2010, dar cu un ritm mai scăzut pe parcursul anului 2009, determinat de evoluțiile nefavorabile din economie. Portofoliul de investiții este orientat către instrumente cu venit fix și risc scăzut, iar expunerea este realizată în cea mai mare parte pe sistemul financiar intern.

Contractă activității economice din anul 2009 s-a resimțit asupra fondurilor de pensii administrate privat (Pilonul II) prin scăderea ușoară a numărului de participanți pentru care s-au încasat contribuții și prin diminuarea sumelor colectate (Grafic 3.60). Unul din factorii care au influențat volumul contribuțiilor colectate în anul 2009 și în primele 2 luni ale anului 2010 a fost modificarea calendarului de creștere anuală a contribuțiilor și menținerea acestora la nivelul anului 2008 (2 la sută). Veniturile din contribuții au crescut începând cu finalul trimestrului I din anul 2010, pe fondul majorării contribuțiilor la 2,5 la sută, dar și al unei stabilizări relative a economiei. La sfârșitul semestrului I din anul 2010, activele totale nete administrate în Pilonul II erau în valoare de 3 379,4 milioane lei. Fondurile de pensii facultative (Pilonul III) administrau la finalul semestrului I din anul 2010 active totale nete în valoare de 264,4 milioane lei, respectiv 7,3 la sută din total sector. Ponderea scăzută face ca influența fondurilor de pensii din Pilonul III asupra dezvoltării întregului sector să fie redusă, dar dinamica acestora poate fi un indicator robust al preferinței populației pentru plasamentele pe piețele financiare și al disponibilității de economisire pe termen mediu și lung. Este însă necesar ca fondurile de pensii facultative (Pilonul III) să depășească etapa dezvoltării din primii ani de funcționare pentru a se contura tendințele în acest sens.

Fondurile de pensii administrate privat au un rol important de amortizare a dezechilibrelor dintre cerere și ofertă ce se pot manifesta pe piețele financiare, dar în cazul României, volumul încă scăzut de active administrate raportat la PIB (0,5 la sută la sfârșitul anului 2009) reduce rolul benefic al fondurilor de pensii administrate privat în astfel de perioade.

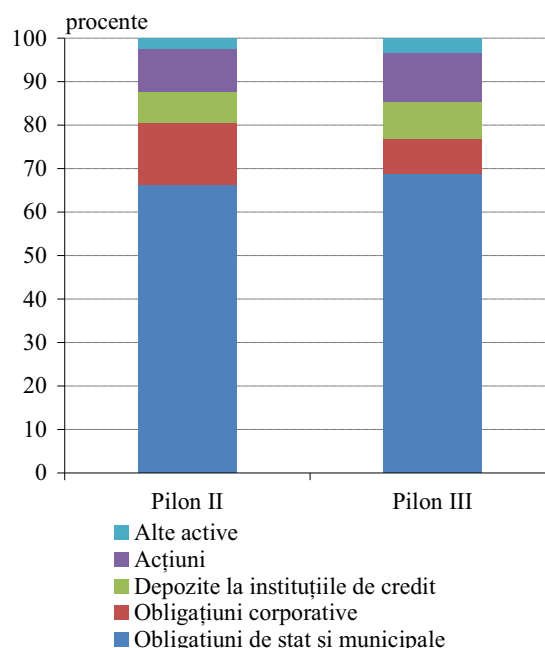
Din structura portofoliului de investiții deținut de către fondurile de pensii (Grafic 3.61) se poate observa că titlurile cu venit fix au o pondere de peste 60 la sută în cadrul Pilonilor II și III, titlurile de stat fiind predominante. Obligațiunile municipale înregistrează o pondere de numai 0,95 la sută din total active în cadrul Pilonului II, respectiv 2,55 la sută pentru Pilonul III, în principal datorită numărului scăzut de emisiuni.

Grafic 3.60. Evoluția contribuțiilor pentru Pilonul II

Sursa: CSSPP

Grafic 3.61. Structura portofoliilor de investiții la sfârșitul semestrului I 2010

Sursa: CSSPP

Fondurile de pensii administrate privat au efectuat plasamente pe piețele externe (14,9 la sută din active) pentru a diversifica riscurile de credit și de piață din portofoliu, dar și datorită pieței locale puțin lichide a titlurilor de datorie privată. De asemenea, fondurile de pensii administrate privat și-au diversificat portofoliul de active prin efectuarea de plasamente în obligațiuni corporative denumite în lei, emise de instituții financiare nerezidente. Titlurile denumite în valută reprezentau o cotă redusă din totalul activelor fondurilor de pensii administrate privat la finalul semestrului I din anul 2010.

Randamentele obținute de fondurile de pensii facultative (Pilonul III) au fost real pozitive în perioada analizată. Rentabilitatea fondurilor de pensii administrate privat (Pilonul II) s-a calculat pentru prima dată în trimestrul II al anului 2010, obținându-se, de asemenea, randamente real pozitive. Fondurile de pensii facultative (Pilonul III) investesc o pondere mai mare din active în acțiuni și tind să obțină randamente mai volatile deoarece caracterul facultativ al respectivelor fonduri de pensii favorizează, în termeni relativi, un apetit mai mare pentru risc. Ambele categorii de fonduri de pensii sunt supravegheate și nu pot asuma riscuri care exced cadrului de reglementare.

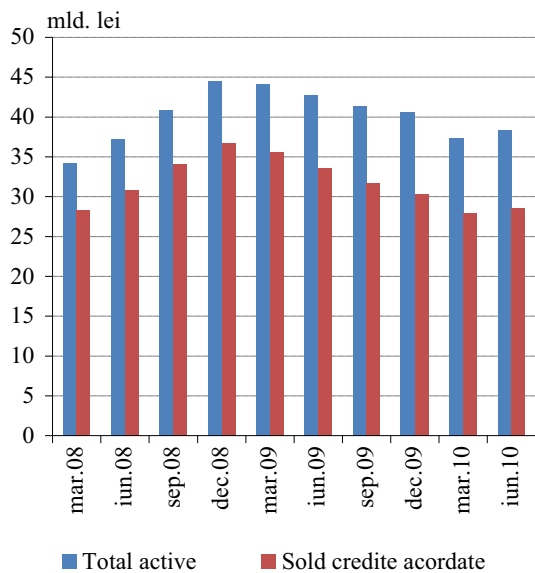
3.3.3. Instituțiile financiare nebancaire

Instituțiile financiare nebancaire și-au restrâns activitatea ca urmare a deteriorării portofoliului de credite pe fondul recesiunii economice, al restrângerii accesului la finanțare și al scăderii cererii de credite. Accentuarea riscului de credit a determinat majorări ale cheltuielilor destinate constituirii provizioanelor, cu impact asupra nivelului profitabilității. Menținerea nivelului reglementat al fondurilor proprii s-a realizat pe seama unor infuzii importante de capital. Ritmul de creștere a creditelor neperformante s-a temperat din a doua jumătate a anului 2009, iar principalul risc pentru instituțiile financiare nebancaire rămâne mediul economic fragil. Riscul de contagiune externă este limitat în perioada curentă, în condițiile în care principalele țări finanțatoare ale instituțiilor financiare nebancaire nu se confruntă cu provocări importante la adresa stabilității financiare.

Mediul economic și financiar fragil s-a resimțit puternic asupra instituțiilor financiare nebancale (IFN), determinând contracția volumului de active deținute (Grafic 3.62). Restrângerea accesului la finanțare, aversiunea IFN de a credita o economie în recesiune și diminuarea cererii de credite au condus la o scădere a activității acestui sector.

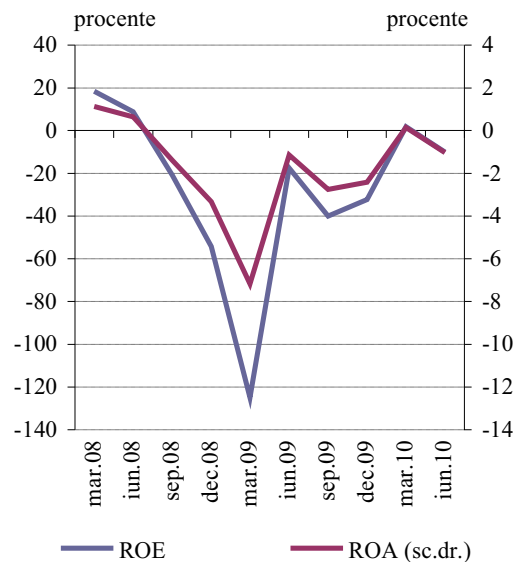
Trecerea rapidă a economiei de la un avans puternic la o recesiune semnificativă a acționat sever asupra sectorului IFN, care are expuneri în cea mai mare parte pe *leasing* auto și credite de consum, acoperite cu garanții ce se depreciază rapid în perioade de scădere economică. Pe fondul reducerii tensiunilor din economie, profitabilitatea s-a stabilizat în a doua parte a anului 2009, evoluție care a continuat și în primul semestru al anului 2010. Nivelul de maximă deteriorare a portofoliului de credite apare a fi fost depășit (Grafic 3.63).

Grafic 3.62. Evoluția sectorului IFN

Sursa: BNR

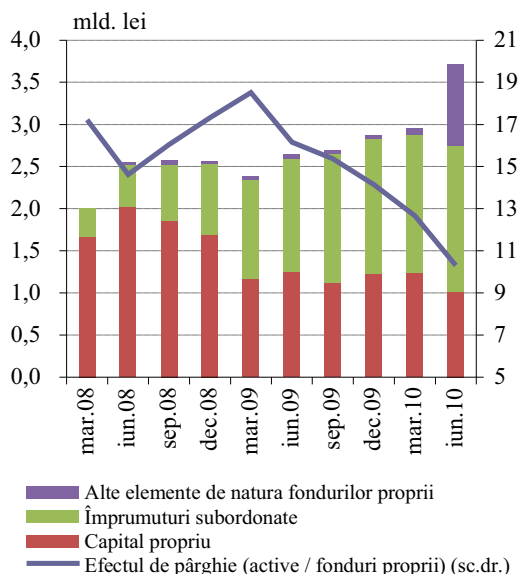
Grafic 3.63. Rentabilitatea sectorului IFN (valori anualizate)

Sursa: BNR

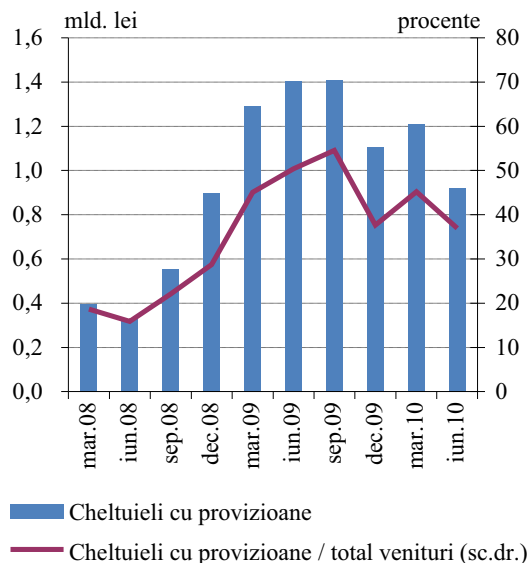
Pierderile din activitatea de creditare au determinat decapitalizarea IFN, care au accesat împrumuturi subordonate pentru a-și menține și chiar majora fondurile proprii la nivelul anterior contracției economice. Evoluția diferită a fondurilor proprii și activelor deținute s-a reflectat în diminuarea efectului de pârghie, crescând capacitatea IFN de a absorbi șocuri (Grafic 3.64). Majorarea fondurilor proprii s-a realizat preponderent prin datorie subordonată (capital de rang 2) și nu prin aport de capital social (capital de rang 1). Preferința acționarilor pentru acest mecanism se justifică prin flexibilitate sporită și o mai bună remunerare a fondurilor, respectiv un cost mai redus al capitalului. Datoria subordonată acoperă pierderi numai după epuizarea integrală a capitalului de rang 1, au o maturitate mai mare de cinci ani, dar se amortizează și sunt necesare noi împrumuturi pentru a menține constant nivelul fondurilor proprii.

Grafic 3.64. Structura fondurilor proprii și efectul de pârghie

Sursa: BNR

Grafic 3.65. Cheltuielile cu provizioane aferente creditelor acordate

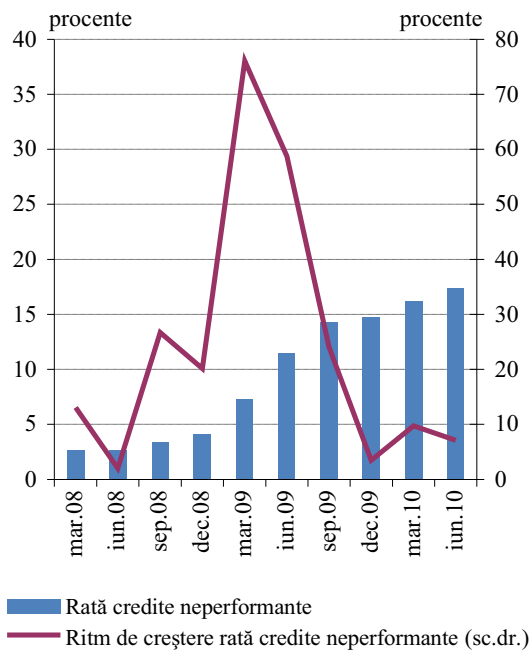

Sursa: BNR

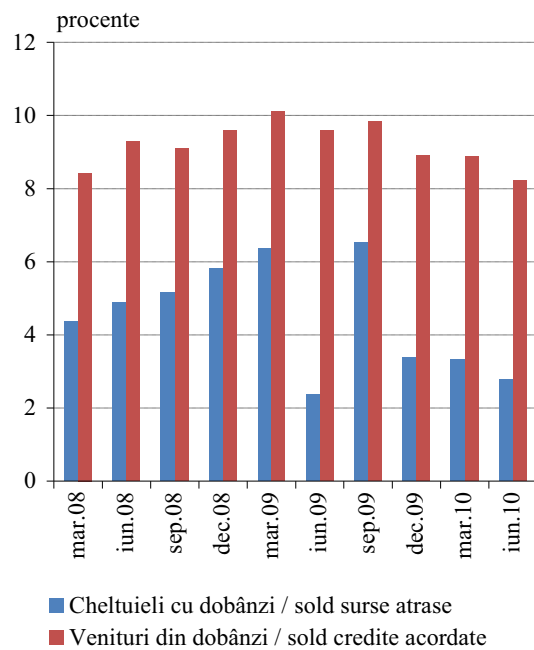
Piețele de capital evaluează nivelul de risc al unei instituții financiare nu numai după valoarea capitalului, dar și în funcție de structura acestuia. O companie cu pondere mare a datoriei subordonate în total capital este considerată mai riscantă deoarece pierderile potențiale asumate de acționari sunt reduse. Aceștia au opțiunea de a face investiții riscante în speranța obținerii de profituri substanțiale, cu riscul unor pierderi limitate. Dar în cazurile IFN active în România, finanțările sunt obținute în principal de la acționari, iar riscul retragerii acestora nu depinde semnificativ de structura fondurilor proprii.

Deteriorarea calității portofoliului de credite a determinat creșterea cheltuielilor cu provizioanele (Grafic 3.65), fapt care a afectat indicatorii de profitabilitate a sectorului IFN. Tendința de deteriorare a calității portofoliului de credite s-a întrerupt în ultimul trimestru al anului 2009. Datele aferente primului semestru al anului 2010 consemnează stabilizarea tendinței, cu un ritm încetinit al deteriorării calității portofoliului de credite (Grafic 3.66).

IFN s-au finanțat și au acordat credite în euro în proporție de peste 80 la sută din totalul operațiunilor derulate în perioada decembrie 2008 – iunie 2010. Prin urmare cheltuielile și veniturile din dobânzi au depins de ratele de dobândă în euro pe piețele internaționale, de riscul de țară și de gradul de solvabilitate a IFN. Acestea au obținut câștig net din dobânzi, chiar și în condițiile creșterii ratei creditelor neperformante, indicând utilizarea unei marje de dobândă ridicate (Grafic 3.67). Pierderile înregistrate de IFN s-au datorat în principal cheltuielilor cu provizioanele, existând posibilitatea ca profitabilitatea să se îmbunătățească în perioada următoare dacă procesul de recuperare a creanțelor va avansa.

Grafic 3.66. Evoluția riscului de credit pentru sectorul IFN⁵⁷

Sursa: BNR

Grafic 3.67. Evoluția riscului de rată a dobânzii pentru sectorul IFN (valori anualizate)

Sursa: BNR

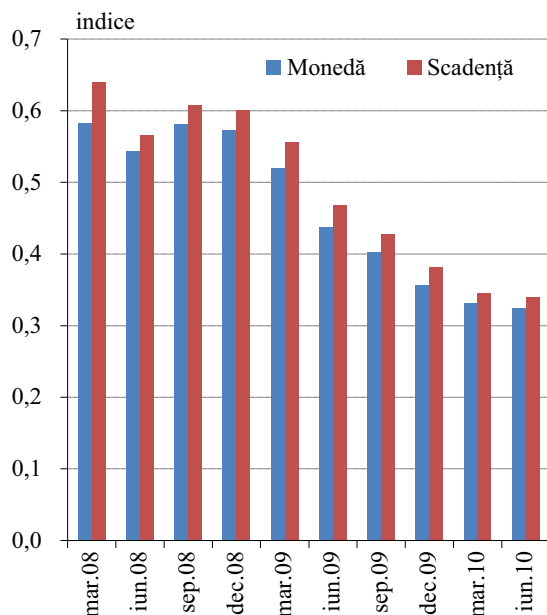
Structura activelor și pasivelor bilanțiere indică un ușor dezechilibru în privința monedei de denominare, IFN acordând un volum mai mare de credite în lei, comparativ cu sursele atrase în moneda națională. Totodată, maturitatea resurselor utilizate de IFN indică orientarea către atragerea de resurse pe scadențe superioare celor ale creditelor existente în portofoliu. Aceste necorelări au înregistrat descreșteri pe parcursul anului 2009, tendință care s-a menținut și în primul semestru din 2010 (Grafic 3.68).

Instituțiile de credit transferă o parte din riscuri către fondurile de garantare a creditelor, incluse în categoria IFN. Fondurile existente în România emit garanții prin care preiau riscul de neplată al debitorilor instituțiilor de credit, stimulând astfel activitatea de creditare. Fondurile de garantare a creditelor au acționariat atât privat, cât și public, se orientează către sectoare specifice (agricol, imobiliar, IMM), iar guvernul susține dezvoltarea acestora. Concentrarea garanțiilor acordate doar în anumite sectoare economice prezintă riscul unei creșteri semnificative a numărului garanțiilor executate, iar rolul activ al statului în acest sector face puțin probabilă nerespectarea integrală a angajamentelor asumate, pe de o parte, dar poate relaxa evaluarea riscului de credit la nivelul instituțiilor de credit, pe de altă parte.

Volumul scăzut al garanțiilor acordate, raportat la soldul creditului neguvernamental (aproximativ 3,5 la sută în iunie 2010) și efectul de pârghie redus indică un efect limitat al fondurilor de garantare în stimularea activității de creditare, dar în același timp un potențial semnificativ de creștere (Grafic 3.69). Avansul important al garanțiilor acordate din semestrul II al anului 2009 se datorează în principal programului guvernamental „Prima casă” de achiziții și construcții de locuințe.

⁵⁷ Rata creditelor neperformante = credite în pierdere / sold credite acordate.

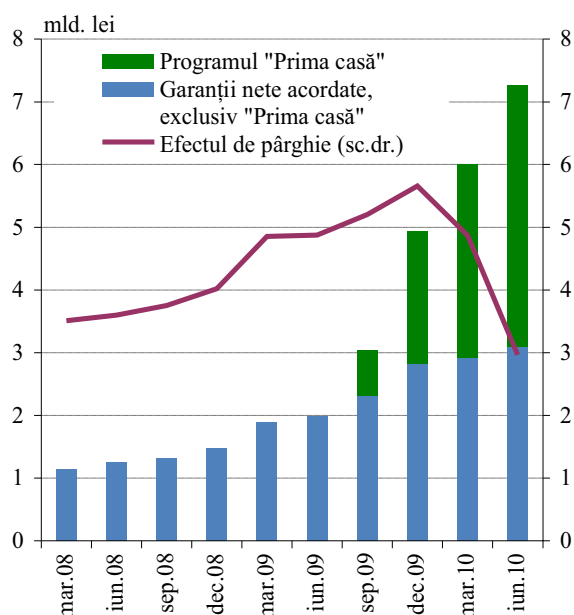
Grafic 3.68. Evoluția dezechilibrelor dintre resursele atrase și creditele acordate în funcție de monedă și scadență⁵⁸

Notă: O valoare mai ridicată a indicelui corespunde unui dezechilibru mai accentuat.

Sursa: BNR

Grafic 3.69. Evoluția garanțiilor acordate și a efectului de pârghie pentru fondurile de garantare a creditelor

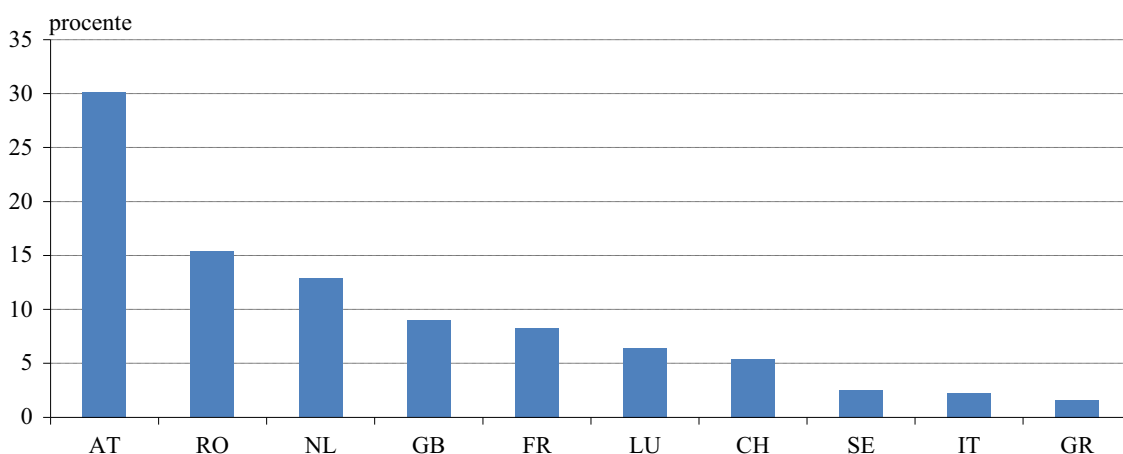

Notă: Efectul de pârghie = (active + garanții acordate nete, exclusiv „Prima casă”) / fonduri proprii.

Sursa: BNR

Sectorul IFN din România este deținut în cea mai mare parte, direct sau indirect, de instituții financiare europene, care îi asigură finanțarea. Dar riscul de contagiune externă prin expuneri bilanțiere este redus în perioada curentă deoarece principalele state de origine ale companiilor mamă nu se confruntă cu provocări în domeniul stabilității financiare care să conducă la retragerea rapidă a fondurilor (Grafic 3.70). Nu se exclude însă riscul ca o instituție finanțatoare importantă să întâmpine dificultăți ori ca un șoc extern să deterioreze percepția finanțatorilor asupra riscurilor din sectorul intern al IFN.

Grafic 3.70. Structura împrumuturilor atrase în funcție de țara de origine la data de 30 iunie 2010

Sursa: BNR

⁵⁸ Indicatorii au fost calculați utilizând resursele atrase și creditele acordate pe fiecare tip de monedă (euro, lei) și de scadență (≤ 1 an, între 1 și 5 ani, > 5 ani). Dezechilibrele sunt cu atât mai mici cu cât valorile indicatorilor sunt mai apropiate de zero.

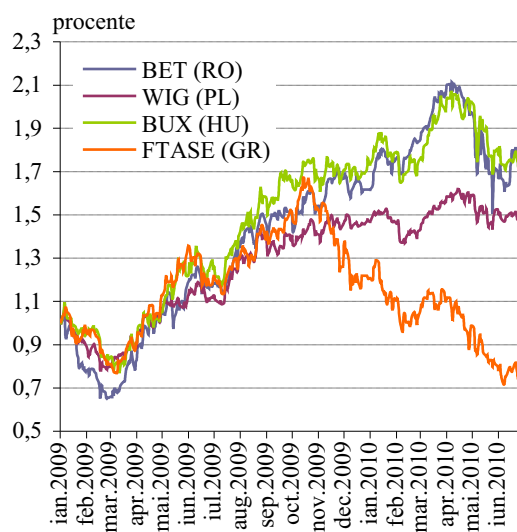
3.4. Piața de capital

Percepția investitorilor față de riscul asociat plasamentelor pe piața de capital s-a îmbunătățit pe parcursul anului 2009, dar s-a deteriorat din nou în trimestrul II din anul 2010 pe fondul îngrijorărilor la nivel global privind datoriile suverane. Evoluția favorabilă din anul 2009 a survenit pe fondul unei lichidități reduse, semnalând în principal o stabilizare a riscurilor și mai puțin o reluare a trendului crescător. Piața locală de capital, parte a pieței financiare europene, este sensibilă la evoluțiile economice și financiare internaționale.

3.4.1. Evoluții generale

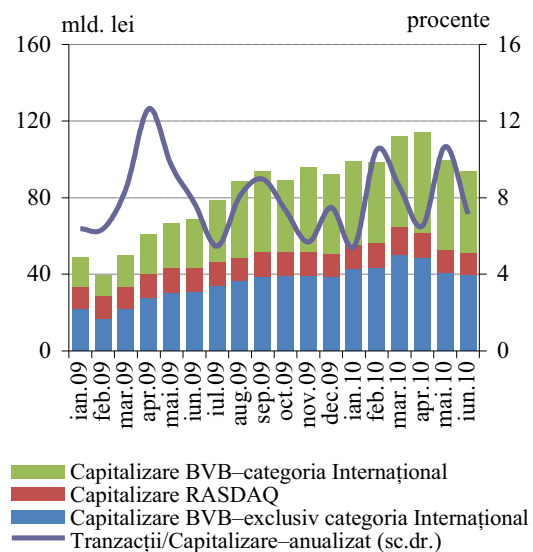
Indicele BET a înregistrat o volatilitate ridicată în anul 2009, scăzând cu 34,5 la sută în primele două luni, însă ulterior a revenit pe un trend ascendent, astfel încât la 31 decembrie 2009 acesta crescuse cu 61,7 la sută comparativ cu începutul anului (Grafic 3.71). În prima parte a anului 2010 evoluția indicelui a fost incertă, fiind marcată de o creștere cu 27 la sută în primele trei luni ale anului, urmată de o depreciere cu 20 la sută în următoarele trei luni. Capitalizarea bursieră a atins valoarea de 93,7 miliarde lei la 30 iunie 2010, după o creștere de 37 la sută față de valoarea înregistrată în aceeași perioadă a anului precedent. În același timp, lichiditatea⁵⁹ bursieră a fost caracterizată de o volatilitate ridicată, înregistrându-se perioade cu un nivel foarte redus al valorii tranzacțiilor (Grafic 3.72).

Grafic 3.71. Dinamica indicilor bursieri regionali
(perioada de referință:
ianuarie 2009=1)

Sursa: Bloomberg

Grafic 3.72. Capitalizarea bursieră și lichiditatea anualizată

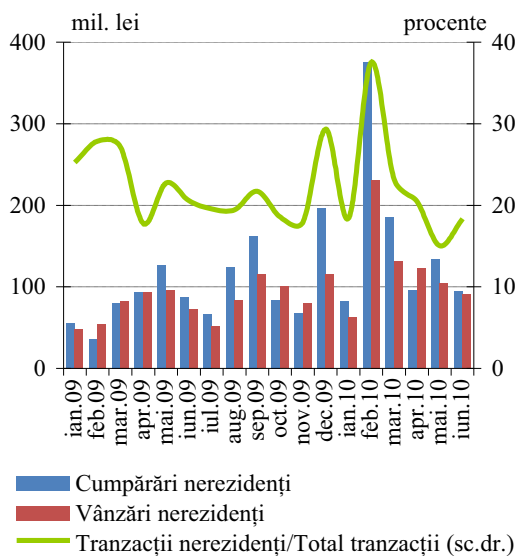
Sursa: BVB

În perioada analizată tranzacțiile lunare ale investitorilor nerezidenți pe BVB⁶⁰ au înregistrat în general o evoluție echilibrată, valoarea acțiunilor cumpărate situându-se aproximativ la același nivel cu cea a acțiunilor vândute (Grafic 3.73). Excepție de la această tendință au făcut lunile decembrie 2009 și februarie 2010, când investitorii nerezidenți au derulat preponderent tranzacții de cumpărare. Aceste două luni în care valoarea netă a tranzacțiilor de cumpărare a fost semnificativă au coincis cu creșteri importante înregistrate pe piețele financiare internaționale.

⁵⁹ Valoare lunară tranzacții * 12 / Capitalizare bursieră la sfârșitul lunii.

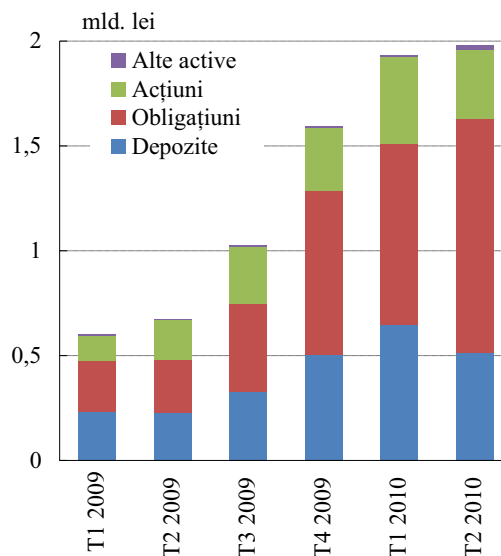
⁶⁰ Bursa de Valori București, piața BVB (nu sunt incluse piața RASDAQ și piața instrumentelor financiare derivate de la Sibiu).

Grafic 3.73. Tranzacțiile investitorilor nerezidenți la BVB (fără tranzacțiile din categoria Internațional)⁶¹

Sursa: BVB

Grafic 3.74. Structura activelor nete ale fondurilor deschise de investiții

Sursa: BNR

La sfârșitul trimestrului II din anul 2010, fondurile deschise de investiții dețineau active nete în valoare de aproximativ două miliarde lei (Grafic 3.74). Acest nivel este de două ori mai mare față de cel înregistrat în bilanțul fondurilor de investiții în aceeași perioadă a anului 2009. Creșterea semnificativă a activului net a fost susținută nu doar de intrările de capital în fondurile de investiții, ci și de extinderea valorii portofoliului. Prețul instrumentelor financiare s-a apreciat pe fondul reducerii randamentelor oferite la titlurile de stat și al creșterii interesului investitorilor pentru plasamentele în acțiuni.

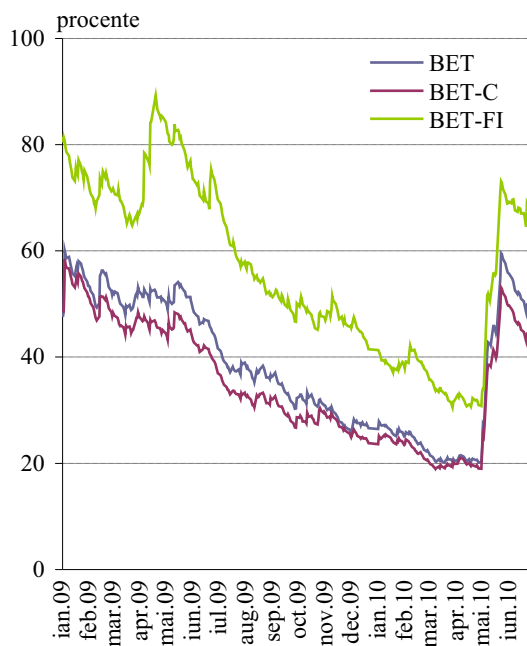
3.4.2. Aversiunea față de risc

Piața de capital din România prezintă particularitățile unei piețe emergente: număr restrâns de entități emitente, lichiditate redusă, număr scăzut de investitori, vulnerabilitate ridicată la șocuri externe, fragmentare crescută. Însă implementarea legislației europene a condus la creșterea protecției investitorilor și la extinderea înțelegerii funcționării piețelor de capital în contextul actual al globalizării. În aceste condiții, gradul de aversiune față de risc din piața de capital poate fi considerat un indicator util pentru decelarea evoluțiilor percepției de risc a investitorilor față de segmente mai ample ale economiei românești.

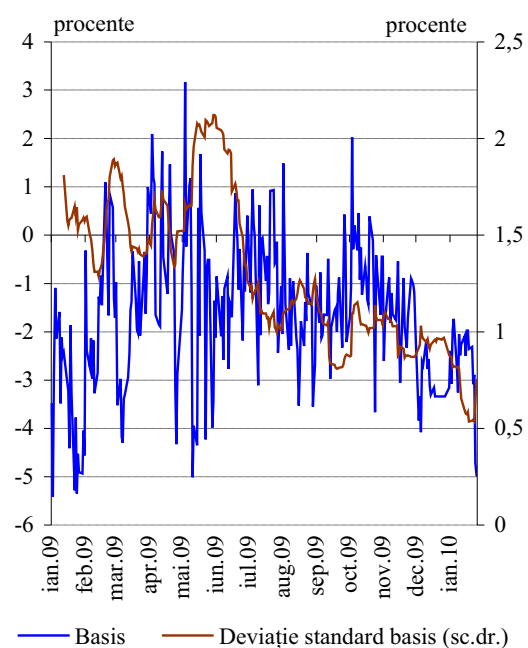
Anul 2009 a fost caracterizat de un proces de recuperare a indicilor bursieri internaționali, după corecțiile extrem de puternice manifestate în anul 2008 și în prima parte a anului 2009. Fenomenul s-a manifestat și pe piața internă de capital, iar reducerea aversiunii față de risc a investitorilor pe piața de acțiuni a determinat poziționarea volatilității pe un trend descrescător (Grafic 3.75). Însă tensiunile s-au amplificat în trimestrul II din anul 2010 ca urmare a temerilor la nivel global cu privire la capacitatea unor țări de a onora serviciul datoriei publice. Reducerea volatilității din anul 2009 și primul trimestru al anului 2010 s-a observat și pe piața instrumentelor financiare derivate, cu mențiunea că oscilațiile volatilității au fost accentuate de lichiditatea mai scăzută (Grafic 3.76).

⁶¹ Valorile trebuie interpretate cu anumite rezerve datorită dificultății de identificare exactă a originii acestor fonduri. Un exemplu în acest sens este clasificarea la categoria nerezidenți a sumelor investite de către rezidenți prin intermediul unor fonduri de investiții străine.

Grafic 3.75. Volatilitatea indicilor bursieri BVB

Sursa: BVB, calcule BNR

Grafic 3.76. Ecartul spot-futures (basis)⁶²

Sursa: CNVM, calcule BNR

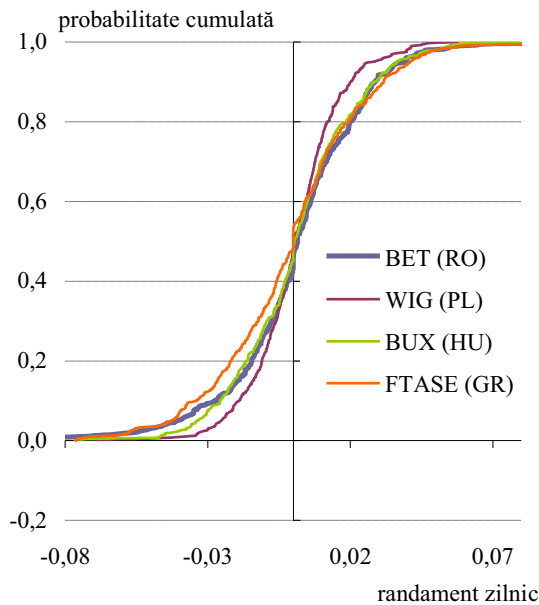
Din distribuția cumulată a randamentelor⁶³ (Grafic 3.77) se pot observa deprecierea considerabilă înregistrată de indicele BET la începutul anului 2009 și în trimestrul II din anul 2010, investitorii manifestând o creștere a aversiunii față de acest indice în perioadele respective. Indicele BET a ocupat o poziție regională medie în ceea ce privește gradul de robustețe (rezistență) din punct de vedere al pierderilor înregistrate și implicit al nivelului de aversiune față de risc manifestată de către investitori. În piața regională de capital se observă o relație inversă între aversiunea față de risc a investitorilor și gradul de robustețe a indicilor bursieri.

Piața de acțiuni prezintă un nivel mediu de integrare raportat la piețele regionale. Corelația a oscilat semnificativ datorită lichidității reduse ce imprimă în anumite momente pieței autohtone de acțiuni o evoluție independentă de dezvoltările regionale, iar în medie coeficientul de corelație a fost 0,37. Nu se observă contagiune dinspre piața de capital din Grecia. Investitorii din România au menținut un interes aproximativ egal pentru evoluțiile din piețele regionale și nu s-a manifestat o creștere a impactului pieței de capital din Grecia, independent de celelalte piețe regionale (Grafic 3.78). Lipsa contagionii poate fi explicată prin credibilitatea sporită susținută de acordul încheiat de România cu organisme financiare internaționale, prin care se accesează fonduri importante și se creează premisele consecvenței *mix*-ului de politici macroeconomice și avansului reformelor structurale, dar și prin structura capitalului deținut de investitorii nerezidenți în sistemul financiar intern. Grecia este un investitor semnificativ, dar nu cel mai important.

⁶² Ecartul este calculat ca diferență între valorile *spot* și cele *futures* la 3 luni, medii ponderate cu volumul tranzacțiilor pentru cele mai lichide titluri de pe piața *futures* de la Sibiu.

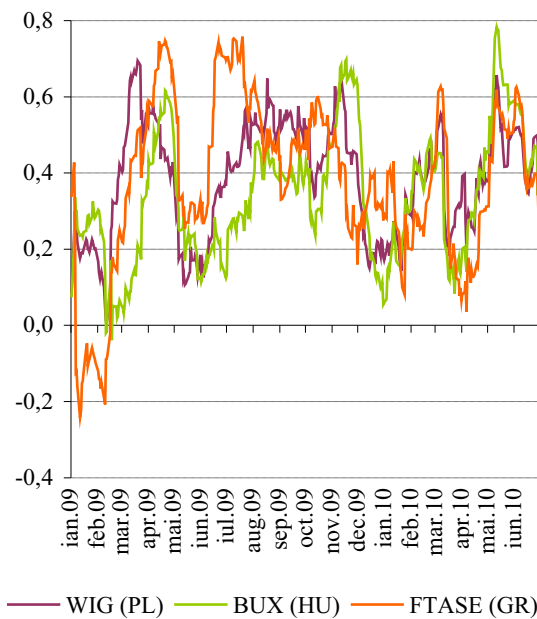
⁶³ Distribuția cumulată de probabilitate a randamentelor celor patru indici bursieri prezentată în Grafic 3.77 a fost calculată utilizând o funcție de estimare de tip Kaplan-Meier. Pe axa Oy a graficului sunt reprezentate valori cuprinse în intervalul [0,1] ale nivelurilor de probabilitate la care a fost estimată funcția. Axa Ox reprezintă diferite valori ale randamentelor indicilor ce sunt aferente nivelurilor de probabilitate.

Grafic 3.77. Distribuția cumulată a randamentelor în perioada ianuarie 2009 – iunie 2010

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

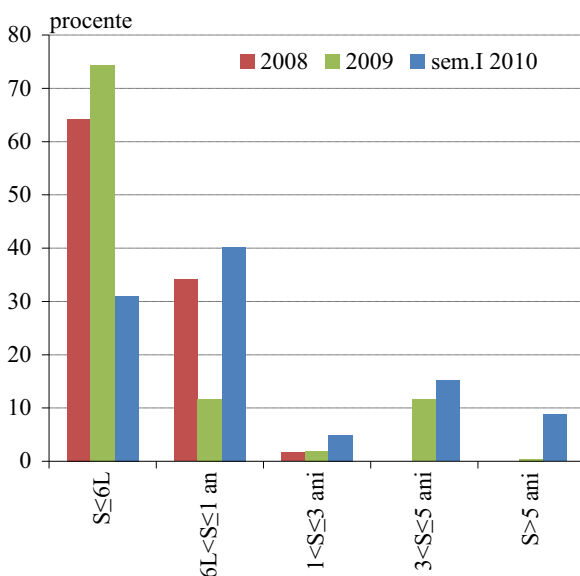
Grafic 3.78. Corelații între indicele bursier BET și indici bursieri europeni

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

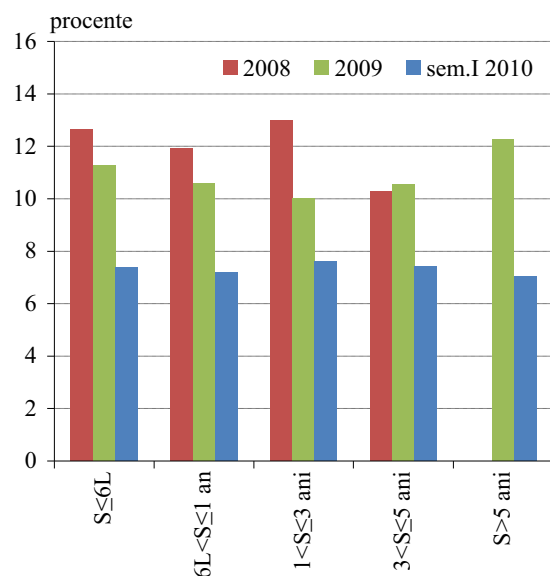
Cererea de titluri de stat s-a orientat preponderent către cele scadente pe termen scurt datorită creșterii presiunilor de finanțare a deficitului bugetar, dar și a lipsei de înclinație a investitorilor de a bloca lichidități pe termen mediu și lung (Grafic 3.79). O astfel de structură a emisiunilor de titluri de stat implică anumite riscuri asociate refinanțării, mai ales dacă procesul de consolidare fiscală ar suferi amânări. Stocul redus de datorie publică a României reduce riscul de refinanțare, însă acest avantaj poate fi diminuat semnificativ în perioade de incertitudine ridicată pe piețele financiare.

Grafic 3.79. Structura valorii emisiunilor de titluri de stat în lei în funcție de scadență (S)

Sursa: BNR

Grafic 3.80. Randamentele medii oferite de titlurile de stat în lei pe piața primară în funcție de scadență (S)

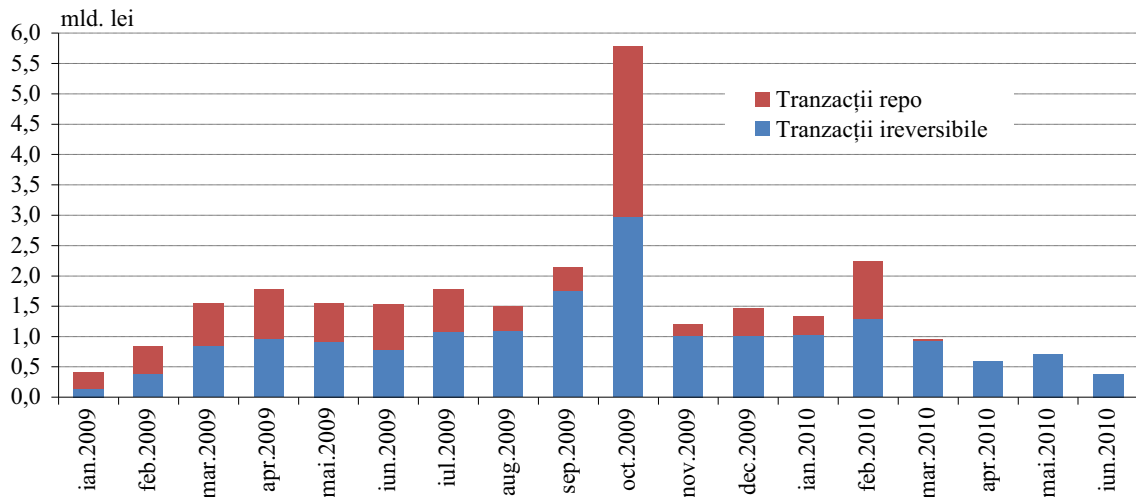

Sursa: BNR

Randamentele medii oferite de titlurile de stat pe piața primară s-au redus în anul 2009 și în semestrul I din anul 2010 pe fondul stabilizării condițiilor macroeconomice, al acordului de împrumut cu instituții financiare internaționale ce a redus presiunea pe resursele interne, dar și al reducerilor ratei dobânzii de politică monetară (Grafic 3.80). Deși randamentele pe piața primară a titlurilor de stat s-au diminuat semnificativ în semestrul I din anul 2010, se observă o anumită aversiune a investitorilor în a accepta randamentele oferite de către Ministerul Finanțelor Publice.

Valoarea medie zilnică a tranzacțiilor cu titluri de stat a avansat puternic în luna octombrie 2009, până la nivelul de 5,8 miliarde lei (Grafic 3.81). Tot în această lună, ratele de dobândă pe piața monetară au avut creșteri importante, iar titlurile de stat au fost fie vândute pentru obținerea de lichidități, fie achiziționate și folosite drept colateral la împrumuturi. În restul perioadei analizate, valoarea tranzacțiilor a fost relativ constantă, dar se observă o reducere semnificativă a acestora în trimestrul II din anul 2010 pe fondul unei lichidități în creștere pe piața interbancară. Operațiuni cu titluri de stat se realizează și la BVB, însă până în prezent valoarea titlurilor de stat tranzacționate pe această piață este redusă, sub 1 la sută din rulajele totale.

Grafic 3.81. Valoarea medie zilnică a tranzacțiilor cu titluri de stat pe piața secundară interbancară

Sursa: BNR

Titlurile de stat emise intern și denominate în euro în perioada ianuarie 2009 – iulie 2010 reprezintă 3,88 miliarde euro, oferă un randament mediu de 4,77 la sută și au o scadență inițială medie de 1,75 ani. Titlurile au fost emise în corelație cu creșterea disponibilităților în valută ale instituțiilor de credit, ca urmare a reducerii rezervelor minime obligatorii. Volumul de tranzacționare a fost scăzut, dar poate crește semnificativ odată cu acceptarea acestor titluri de către BNR pentru operațiuni cu instituțiile de credit începând cu luna aprilie 2010. Titlurile de stat emise pe piețele externe de capital și care nu au ajuns la scadență până la finalul lunii iulie 2010 însumează 2,45 miliarde euro, sunt denominate în totalitate în euro și oferă un cupon mediu de 6,46 la sută, fiind cotate atât la niveluri sub pari, cât și supra pari.

CAPITOLUL 4. RISCURILE AFERENTE EVOLUȚIILOR MACROECONOMICE INTERNE

Dinamica trimestrială a PIB real s-a aflat în teritoriu negativ începând cu trimestrul III 2008, iar premisele unei reveniri substanțiale pe termen scurt sunt modeste, cu toate că prognozele indică o revenire la rate pozitive ale creșterii economice în 2011. Factorii determinanți în reluarea investițiilor private, alături de cei ai consumului se mențin la cote scăzute, cu toate că productivitatea muncii a înregistrat o dinamică ascendentă importantă. Evoluția exporturilor și a producției industriale reprezintă elemente de susținere, însă companiile cu activitate de comerț exterior se pot confrunta cu unele constrângeri legate de reziliența creșterii economice în principalele economii partenere. Competitivitatea produselor și a serviciilor românești s-a ameliorat substanțial față de cea aferentă perioadei premergătoare declanșării crizei, iar vulnerabilitățile reprezentate de amplexarea dezechilibrului extern și de ponderea datoriei pe termen scurt în totalul datoriei externe private s-au corectat considerabil. Creditarea internă s-a restrâns în termeni reali, atât factorii de cerere, cât și cei de ofertă acționând în această direcție.

4.1. Evoluții macroeconomice interne

Economia României a avut, ca direcție, o evoluție similară celorlalte țări din Europa Centrală și de Est, cu excepția Poloniei. Contractia economică a fost severă, iar deficitul fiscal s-a majorat considerabil. Pentru anul 2010, proiecțiile indică menținerea creșterii economice în teritoriul negativ și ajustarea deficitului fiscal.

4.1.1. Sectorul real

Economia României s-a contractat puternic în 2009 (cu 7,1 la sută). Evoluția a fost în linie cu tendințele regionale⁶⁴ (cu excepția Poloniei), manifestându-se însă cu grade de intensitate diferite. Primul semestru al anului 2010 marchează continuarea scăderii economice din România (cu 1,5 la sută față de S1/2009). Riscul semnalat în *Raportul* anterior s-a materializat: țările care au avut în anii dinaintea crizei un ritm rapid de recuperare a decalajelor față de zona euro, însoțit de supraîncălzirea economiei și de adâncirea dezechilibrelor macroeconomice, au tins să sufere corecții însemnate și să performeze mai slab în condițiile recesiunii (Grafic 4.1). Câștigurile anterioare din convergența reală s-au diminuat, ceea ce aduce în centrul atenției nevoia de reluare într-un tipar sustenabil a creșterii economice, în corelație cu ajustarea structurilor economice din respectivele țări.

Pentru România, perspectivele de creștere economică pentru 2010 se mențin în teritoriu negativ⁶⁵, atât ca urmare a unei cereri interne scăzute (deopotrivă în privința investițiilor și a consumului privat), cât și a conținutului ridicat de *inputuri* din import ce se regăsesc în compoziția fluxurilor românești de export (ceea ce diminuează în termeni relativi contribuția exporturilor nete la dinamica PIB⁶⁶).

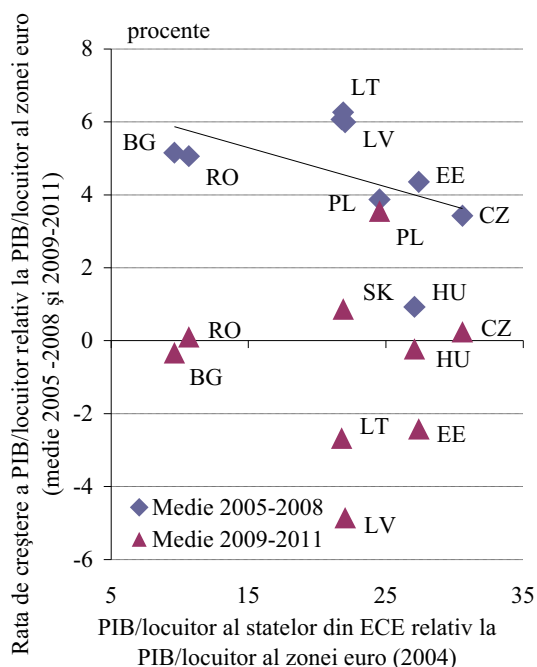
⁶⁴ Au fost incluse în analiză: România, Bulgaria, Cehia, Ungaria, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia și Slovacia.

⁶⁵ Conform Comunicatului de presă remis de UE-FMI-BM la sfârșitul misiunii de evaluare comune a programului economic al României, august 2010, previziunile sunt de scădere economică cu 2 la sută în 2010.

⁶⁶ Conform previziunilor de primăvară ale CE, contribuția exportului net la formarea PIB pentru anul 2010 se va reduce la 0,3 puncte procentuale de la 7,3 puncte procentuale în 2009.

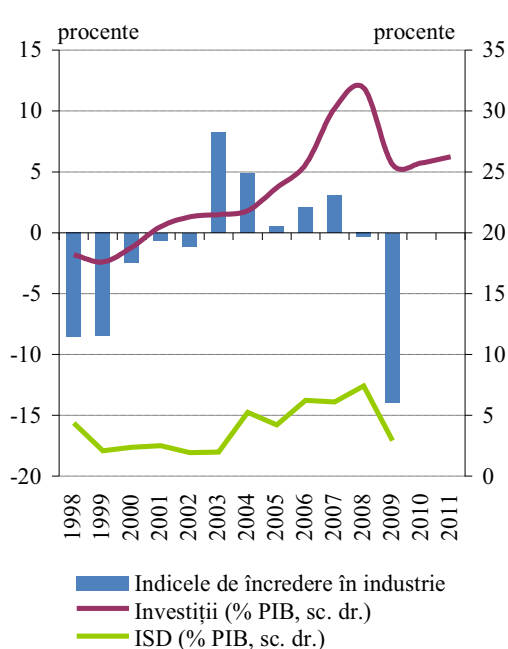
Rata investițiilor a suferit în 2009 o contracție de aproximativ 30 la sută, iar în T1/2010 fenomenul a continuat cu aceeași intensitate. Tendința de revenire la nivelul anterior se preconizează a fi modestă (Grafic 4.2). Diminuarea importantă a profiturilor firmelor și scăderea accesului la finanțarea pe termen lung, concomitent cu contracția cererii, explică evoluția nefavorabilă a investițiilor. IMM au fost cele care și-au redus cel mai mult cheltuielile cu investițiile, iar așteptările din partea acestora pentru 2010 nu sunt optimiste⁶⁷. Ajustările bilanțiere ale sectorului real vor afecta și în 2010 capacitatea investițională a companiilor. Volumul capitalurilor firmelor s-a micșorat ușor în prima jumătate din 2009 (cu 2 la sută). Diminuarea valorii activelor imobiliare va contribui, în perioada următoare, la scăderea bilanțului și reducerea într-o mai mare măsură a capitalurilor (a se vedea și *Capitolul 5, secțiunea 5.3. Riscurile generate de sectorul imobiliar și de activele imobiliare*). Acest lucru va afecta profilul de risc al companiilor și, implicit, va diminua capacitatea de finanțare a acestora.

Grafic 4.1. Ritmul mediu anual de convergență raportat la zona euro în ECE

Sursa: Eurostat, calcule BNR

Grafic 4.2. Evoluția investițiilor în România și perspective

Notă: Datele pentru 2010 și 2011 sunt valori prognozate

Sursa: Eurostat, Comisia Europeană

Companiile care produc bunuri cu valoare adăugată foarte mare (*high tech*) au reușit să facă față crizei mai bine decât restul economiei. Acestea și-au consolidat prezența pe piețele externe (exporturile lor au crescut cu circa 40 la sută, martie 2009 – martie 2010, creștere anuală), iar rentabilitatea lor financiară s-a îmbunătățit ușor (de la 10 la 11 la sută, iunie 2008 – iunie 2009), în timp ce pe ansamblul economiei acest indicator a înregistrat o scădere în perioada respectivă. Aceste companii contribuie însă modest la crearea valorii adăugate în economie, astfel încât este posibil să nu se fi atins masa critică de firme ce produc bunuri cu valoare adăugată mare și foarte mare care să permită o creștere economică sustenabilă.

De asemenea, România a înregistrat cele mai mici valori ale cheltuielilor de cercetare-dezvoltare (exprimate ca raport în PIB), comparativ cu țările ECE⁶⁸. Ponderea concesiunilor, brevetelor,

⁶⁷ Comisia Europeană – *Business and Consumer Surveys* (martie-aprilie 2010).

⁶⁸ 0,5 la sută (medie 2005-2008) comparativ cu 0,7 la sută (ECE) sau 1,8 (media UE).

licențelor, mărcilor comerciale, drepturilor și activelor similare și a altor imobilizări necorporale reprezintă circa 10 la sută din activul total al companiilor (care raportează după standarde IFRS), dar peste 75 la sută sunt concentrate în portofoliul a două companii de stat. Sectorul privat deține sub 10 la sută din valoarea totală a respectivelor active ce pot genera activități cu valoare foarte mare.

Deficitul fiscal s-a majorat considerabil în 2009 (la 7,4 la sută din PIB, respectiv 8,3 la sută potrivit SEC 95), însă proiecțiile pentru 2010 prevăd o ajustare. Nu au fost necesare fonduri publice pentru sprijinirea sectorului bancar, creșterea semnificativă a capitalizării instituțiilor de credit din România fiind făcută integral prin efortul acționarilor, inclusiv ca răspuns la solicitările BNR. Necesitatea ajustării în volum și structură a cheltuielilor guvernamentale va pune indirect presiune pe termen scurt asupra sistemului financiar. Consolidarea fiscală are însă caracter imperativ în condițiile intoleranței piețelor financiare internaționale la niveluri semnificative ale deficitelor bugetare și la creșteri rapide ale stocului de datorie publică.

4.1.2. Evoluția pieței muncii

Situația de pe piața forței de muncă a continuat să se deterioreze în 2009. Rata șomajului⁶⁹ a crescut (de la 4,4 la sută în decembrie 2008 la 7,4 la sută în iunie 2010), iar numărul de locuri vacante s-a redus. Evoluția este în linie cu tendințele regionale, iar așteptările sunt de majorare a ratei șomajului, deși în relativă încetinire, și în 2010.

Deteriorarea perspectivelor privind siguranța locului de muncă a condus la: (i) diminuarea înclinației marginale spre consum a gospodăriilor și reorientarea către economisirea în scop de prevenție, precum și în vederea asigurării precauționare a resurselor necesare onorării serviciului datoriiilor existente față de bănci, alături de (ii) scăderea cererii de credite a populației. Concomitent cu reducerea veniturilor disponibile ale populației au apărut și presiuni de deteriorare a portofoliului bancar⁷⁰.

Oferta de locuri de muncă s-a diminuat și prin reducerea ratei posturilor vacante⁷¹. Sectoarele care au suferit ajustări sunt: industria prelucrătoare și construcțiile. Cea mai afectată categorie de angajați (cu cea mai mare rată a șomajului, de 9,3 la sută în trimestrul I 2010) a fost cea a salariaților cu studii medii⁷². Această categorie reprezintă 60 la sută din totalul forței de muncă angajate. În măsura în care băncile au în portofoliu o pondere mare de asemenea debitori, evoluțiile nefavorabile menționate vor pune presiuni și asupra calității activelor bancare.

⁶⁹ Conform datelor furnizate de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (iunie 2010).

⁷⁰ A se vedea Capitolul 5, secțiunea 5.2.1 „Implicațiile crizei asupra sectorului populației”.

⁷¹ Scăderile anuale cele mai accentuate se înregistrează în Cehia (0,8 puncte procentuale), România (0,6 puncte procentuale) și Slovacia (0,4 puncte procentuale). Datele reprezintă modificarea ratei posturilor vacante în sectoarele industrie, construcții și servicii în T1/2010 comparativ cu T1/2009. Ponderea posturilor disponibile în sectoarele industrie, construcții și servicii reprezintă 98 la sută din totalul posturilor disponibile în România (Eurostat).

⁷² Conform standardelor internaționale de clasificare a educației, aceste categorii se referă la forța de muncă cu studii secundare (liceu teoretic, tehnic sau școli postliceale). La nivel regional, aceste categorii înregistrează o rată medie a șomajului ușor superioară nivelului total (12 la sută, comparativ cu 11,3 la sută) Eurostat.

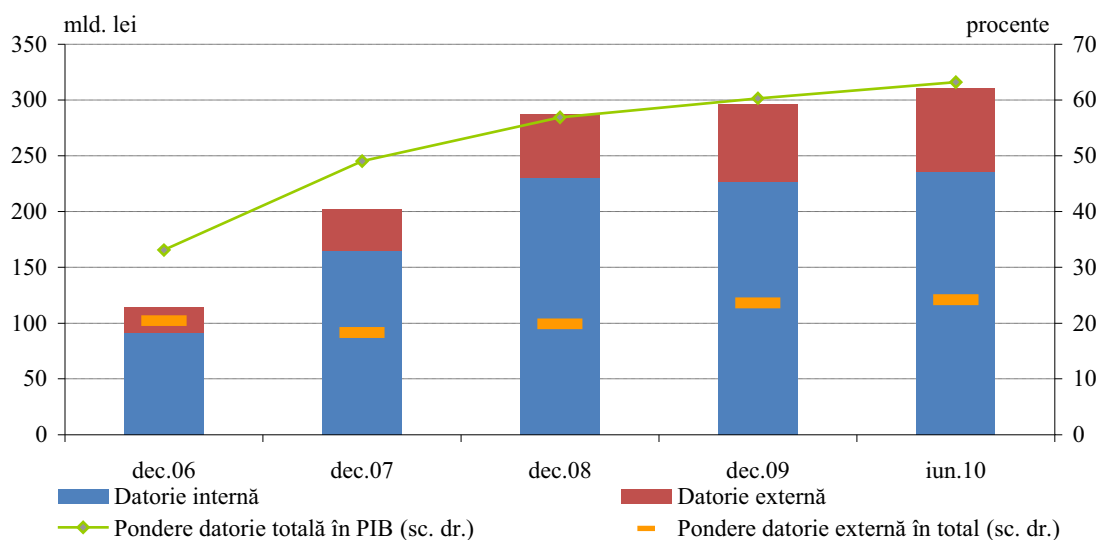
4.2. Strategiile de creditare ale instituțiilor de credit

Strategiile de creditare ale băncilor au avut un caracter prociclic, standardele și termenii creditării fiind înăspriti semnificativ de la sfârșitul anului 2008, în condițiile dinamicii ascendente a creditelor neperformante, dar și în paralel cu reducerea însemnată a cererii de împrumuturi noi din partea firmelor și a gospodăriilor. Îndatorarea mare în valută constituie o preocupare permanentă a autorităților, atât din punct de vedere al gestionării prudentiale a stocului existent de împrumuturi, cât și din perspectivă preventivă, prin reglementarea corespunzătoare, coordonată la nivelul UE, care să descurajeze reluarea creditării alerte în valută în detrimentul celei în monedă națională, în special la nivelul debitorilor neprotejați față de riscul valutar. Raportul dintre nivelul agregat al creditelor acordate și cel al depozitelor atrase s-a îmbunătățit față de cel de la momentul declanșării crizei, inclusiv pe fondul tendinței de reducere a intermedierei bancare.

4.2.1. Strategiile de creditare ale băncilor și accesul la finanțare al companiilor și al populației

Îndatorarea totală a companiilor și a populației de la instituțiile financiare (bănci și IFN, autohtone și din străinătate) a crescut ușor în termeni reali (sub 1 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). Raportat la PIB, stocul datoriei a ajuns la circa 63 la sută, inclusiv drept consecință a efectului de bază indus de contracția economiei (Grafic 4.3). Îndatorarea financiară a companiilor și populației totalizează circa 310 miliarde lei și provine în proporție de două treimi de la băncile autohtone, 9 la sută de la IFN autohtone și 24 la sută de la creditorii externi (iunie 2010).

Grafic 4.3. Evoluția îndatorării companiilor și a populației

Notă: Pentru ponderea datoriei totale în PIB la luna iunie 2010 a fost folosit PIB aferent anului 2009

Sursa: BNR, INS, calcule BNR

Accesul la finanțare pentru companii și populație în perioada decembrie 2008 – iunie 2010 a fost mixt: în timp ce creditorii externi au furnizat în continuare resurse financiare suplimentare (în creștere cu circa 20 la sută), instituțiile financiare interne fie și-au conservat expunerile (cazul băncilor), fie le-au redus semnificativ (cu 28 la sută în cazul IFN). Diminuarea ofertei de finanțare de către creditorii autohtoni a fost prociclică, în condițiile în care în ultimii doi ani premergători crizei (2007-2008) creditul bancar acordat companiilor și populației s-a dublat. Luarea în calcul și a

creditelor externalizate (Casetă 3) arată că întreruperea de ritm în procesul creditării a fost și mai pronunțată. Pe de altă parte, cererea de finanțare din partea companiilor și a populației a cunoscut o reducere importantă în contextul crizei economice (Grafic 4.4). Cererea provenind din partea populației s-a ajustat mult mai puternic decât în cazul firmelor, așteptările privind reducerea venitului disponibil și incertitudinea macroeconomică fiind principalii factori explicativi.

Casetă 3. Externalizarea creditelor de către băncile din România

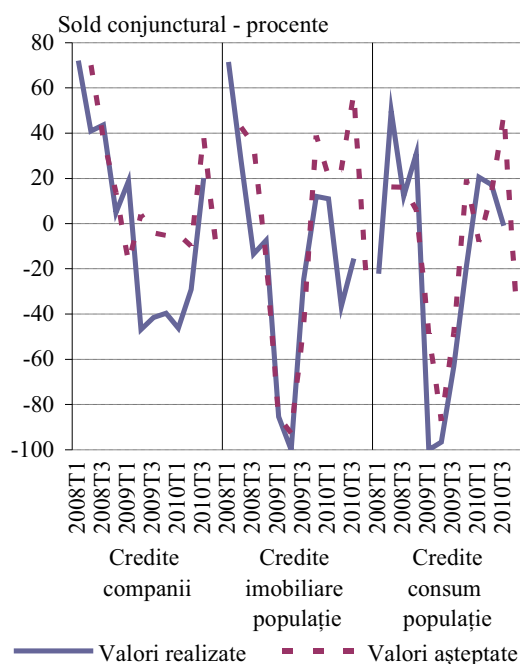
Externalizarea creditelor a început mai evident din anul 2006 și a devenit o practică răspândită la nivelul sectorului bancar românesc (jumătate din bănci au fost implicate în astfel de operațiuni). Creditele au fost externalizate prin două modalități: (a) transferul (vânzare, cesiune etc.) creditelor aflate în propriul bilanț (credite transferate) și (b) intermedierea creditelor pentru o entitate nerezidentă (credite intermediare). Principalele motive care au condus la inițierea operațiunilor de externalizare au fost: (a) eludarea cerințelor prudențiale (ex: limitarea creditării în valută) sau a celor de politică monetară (ca urmare a nivelului ridicat al RMO aplicabile pasivelor în valută ale băncilor din România) și (b) posibilitatea de a oferi clienților condiții mai avantajoase de finanțare.

Soldul creditului externalizat a fost important, el fiind estimat la 10 miliarde euro în septembrie 2009. Aproximativ 70 la sută din acesta reprezintă credite transferate, creditele intermediare reprezentând diferența. Creditele companiilor au constituit partea cea mai însemnată a externalizărilor (circa 70 la sută din total). Creditele intermediare au fost de asemenea acordate în proporție de peste 90 la sută companiilor. Intermedierea a avut loc în cazul creditelor de mare valoare și s-a justificat prin: (a) posibilitatea mai redusă a băncilor autohtone de a acorda un credit de valoare ridicată și (b) soluția de a oferi condiții de finanțare în acord cu poziția privilegiată de negociere a clientului (cel mai adesea corporații cu capital majoritar străin, multe dintre acestea reflectând istoricul relațiilor de afaceri ale firmelor proprietare cu băncile-mamă ale subsidiarelor din România).

Riscul de credit a fost transferat în mare măsură, dar având în vedere calitatea bună a selectării portofoliului la data vânzării, reducerea riscului din bilanț nu a fost semnificativă pe ansamblu. Băncile au reținut în medie circa 25 la sută din riscul de credit al portofoliului externalizat, valoarea fiind semnificativ mai mare în cazul creditelor intermediare (56 la sută).

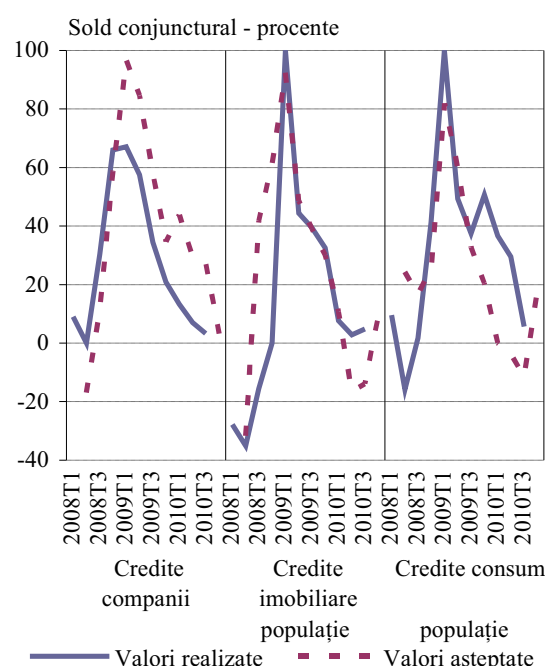
Expunerea grupurilor bancare pe România nu s-a modificat în urma externalizării, pentru că în aproape toate cazurile aceasta a fost realizată cu contrapartide din cadrul aceleiași grup. Băncile autohtone au continuat să presteze servicii de administrare pentru 96 la sută din totalul creditelor externalizate, rambursarea lor realizându-se prin intermediul aceleiași bănci care a acordat inițial creditul.

Activitatea de externalizare a cunoscut o decelerare puternică în 2009, volumul creditelor răscumpărate de subsidiare fiind în creștere, în linie cu tendința de concentrare a expunerilor față de economiile central și est-europene la nivelul unor grupuri bancare în entități distincte de banca-mamă. De asemenea, există posibilitatea ca băncile să apeleze la externalizarea creditelor a căror calitate ar putea înregistra deteriorări.

Grafic 4.4. Evoluția cererii de creditare

Notă: Valorile pozitive ale soldului conjunktural indică o creștere a cererii de creditare

Sursa: BNR – Sondaj privind creditarea companiilor nefinanciare și a populației, august 2010

Grafic 4.5. Evoluția standardelor de creditare

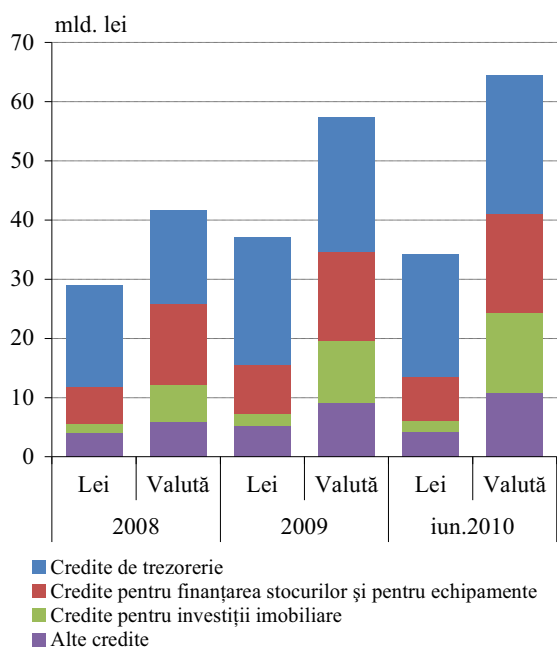
Notă: Valorile pozitive ale soldului conjunktural indică îndeplinirea standardelor de creditare

Declanșarea crizei financiare a produs o reorientare la nivelul obiectivelor băncilor, dinspre ținte preponderent cantitative (creșterea cotei de piață sau maximizarea profiturilor pe termen scurt) către abordări alinate procesului de reducere a intermedierei financiare la nivel global, care acomodează într-o măsură mai însemnată analizele calitative și de risc asociate creditării. Reducerea ofertei de finanțare din partea băncilor românești s-a concretizat în îndeplinirea standardelor și a termenilor creditării companiilor și a populației (Grafic 4.5). Îndeplinirea a fost mult mai severă decât în zona euro (atât ca intensitate, cât și ca viteză de implementare). Băncile românești au argumentat aceste măsuri prin: (i) așteptările nefavorabile privind situația economică generală, (ii) riscul mare asociat ajustărilor de preț și duratei ridicate necesare pentru executarea colateralului/garanției solicitate, (iii) riscul în creștere asociat sectoarelor în care activează unele companii și (iv) așteptările privind deteriorarea situației financiare a populației. Termenii creditării pe care băncile i-au îndeplinit cel mai mult în 2009 au fost: marja ratei medii de dobândă față de ROBOR 1M (în cazul creditelor acordate atât firmelor, cât și populației), cerințele de colateral (în cazul creditării companiilor) și ponderea maximă a serviciului datoriei în venitul lunar (în cazul creditării populației). Totuși, chiar și pe fondul presiunilor asupra intermedierei financiare, există segmente de piață care au cunoscut evoluții favorabile din perspectiva finanțării: (a) creditele acordate cu precădere corporațiilor și (b) creditele imobiliare destinate populației (majorare cu 22 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010).

Băncile au compensat scăderea rolului lor în finanțarea companiilor și a populației prin creșterea creditării sectorului guvernamental. Majorarea nevoilor de finanțare ale autorităților publice și incertitudinile privind perspectivele economice în sectorul privat, alături de angajamentele asumate în cadrul Inițiativei Europene de Coordonare Bancară de menținere la nivel de grup a expunerilor față de România au justificat în parte acest comportament. Ponderea creditului guvernamental în totalul creditului intern a crescut la 20 la sută (iunie 2010) față de 8 la sută (decembrie 2008).

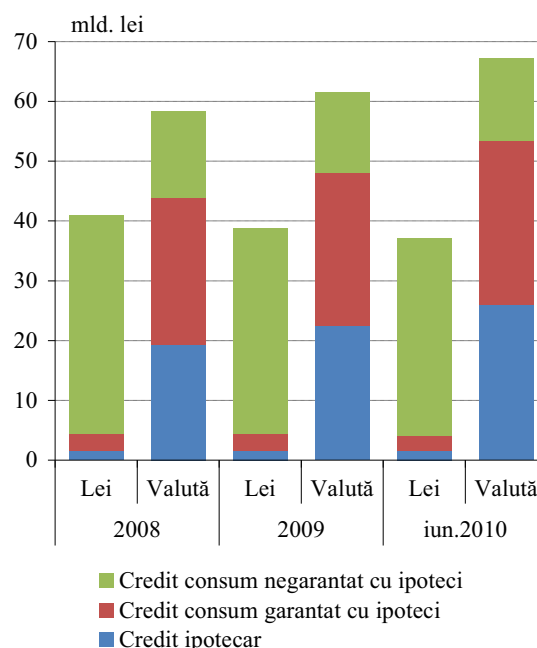
Cererea de resurse a companiilor de la băncile autohtone a fost în special pentru nevoi de trezorerie (circa 45 la sută din total credite acordate companiilor, iunie 2010), jumătate din acestea fiind contractate în valută (Grafic 4.6). Firmele care solicită finanțare de trezorerie în monedă străină sunt în măsură dominantă implicate în activitatea de comerț exterior, fiind mai puțin expuse riscului valutar.

Grafic 4.6. Creditul acordat companiilor, după destinație

Sursa: BNR

Grafic 4.7. Creditul acordat populației, după destinație

Sursa: CRB, BNR, calcule BNR

Numărul companiilor cu credite la instituții financiare (autohtone sau străine) a scăzut în perioada decembrie 2008 – iunie 2010 cu circa 10 la sută, ajungând la 14 la sută din totalul companiilor active din România. După dimensiunea firmei, microîntreprinderile au fost cele mai afectate, acestea explicând peste 80 la sută din scăderea menționată. Numărul încă redus al companiilor care se împrumută (pe plan intern sau extern), precum și rolul semnificativ al acestora pentru economie⁷³ demonstrează că diminuarea finanțării ar putea avea consecințe negative importante. Reluarea cererii de credite de la băncile autohtone, ca o consecință a revenirii creșterii economice la ritmuri pozitive din economiile partenere, este posibil să aibă loc cu întârziere (detalii în secțiunea 4.3 – *Echilibrul extern*).

Companiile care produc bunuri ce încorporează valoare adăugată mare și foarte mare (*medium high tech* și *high tech*) apelează mai puțin la finanțarea internă (comparativ cu valoarea creată în economie). Necesarul de resurse financiare este asigurat pe plan extern, în special pe termen scurt. Dependența de această formă de finanțare este mare: (i) 16 la sută din întreaga datorie externă pe termen scurt (DETS) a sectorului nefinanciar era contabilizată de aceste firme (iunie 2010) și (ii) DETS a acestor companii reprezintă peste 45 la sută din totalul finanțării externe și interne (în timp ce media pe economie este de circa 20 la sută, iunie 2010). Aceste companii au dovedit până în prezent că-și onorează mai bine serviciul datoriei la intern (rata creditelor neperformante⁷⁴ este

⁷³ Aceste companii contribuie cu aproape 60 la sută la valoarea adăugată brută produsă în economie de către companiile nefinanciare (iunie 2009).

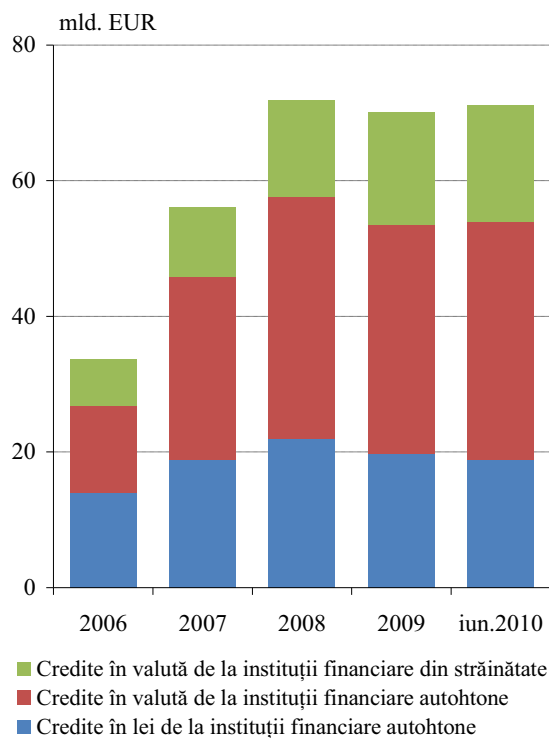
⁷⁴ Rata creditelor neperformante s-a calculat în *Capitolul 4 – Riscurile aferente evoluțiilor macroeconomice interne* ca raport între volumul creditelor cu întârzieri la plată de peste 90 de zile și volumul total al creditelor acordate.

circa 4 la sută, în timp ce media pe economie se situează la 8 la sută, iunie 2010), astfel că riscul diminuării accesului la liniile de finanțare bancară se reduce.

Creditarea populației în anul 2009 și prima jumătate a anului 2010 a fost redusă (creditele nou acordate în acest interval fiind sub 50 la sută din volumul creditelor nou acordate în 2008). La această evoluție au contribuit deopotrivă restrângerea ofertei, cât și a cererii de finanțare. Numărul persoanelor fizice cu credite la bănci sau la IFN a ajuns la circa 4,5 milioane, respectiv aproape 50 la sută din populația activă a României (din care peste 0,5 milioane au credite atât la bănci, cât și la IFN, iunie 2010). În medie, o persoană debitoare trebuie să onoreze circa 1,75 credite (iunie 2010). Îndatorarea semnificativă și rapidă a populației în ultimii ani reclamă o monitorizare atentă, având în vedere că nu există o experiență la nivelul gospodăriilor în gestionarea unor stocuri importante de datorii bancare de-a lungul unui întreg ciclu de afaceri și cu precădere în faza descendentă a acestuia, iar evoluțiile actuale sunt preocupante (detalii în *Capitolul 5*, secțiunea 5.2. *Riscurile generate de sectorul populației*).

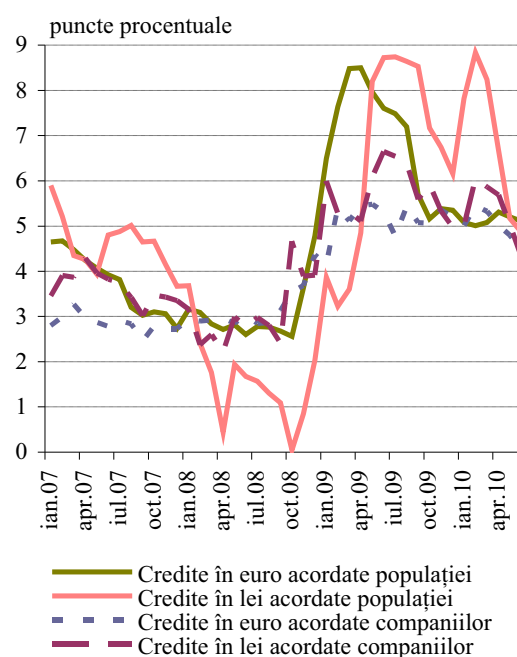
Populația solicită credite de la băncile autohtone preponderent în valută (peste 60 la sută), atât stocul existent de împrumuturi, cât și creditele noi fiind în proporție covârșitoare denominate în euro. Creditul garantat cu ipotecă (credit imobiliar și credit de consum garantat cu ipotecă) contabilizează aproape 80 la sută din creditul în valută acordat populației (Grafic 4.7). Maturitatea acestor credite este pe termen lung și foarte lung, astfel că riscul generat pe maturități reziduale de debitorii care obțin venituri în alte valute decât în cele în care se îndatorează va dispărea în momentul adoptării monedei unice. Totuși, pe termen mediu, riscul valutar este neacoperit, ceea ce reclamă gestionarea cu atenție a stocului existent de credite în valută, alături de inițierea concertată la nivelul UE, atât pentru țările de origine, cât și pentru cele gazdă, de soluții pentru descurajarea reluării creșterii creditului în monedă străină, aplicabile deopotrivă băncilor-mamă și subsidiarelor locale, alături de debitori.

Grafic 4.8. Structura îndatorării companiilor și populației, după monedă

Sursa: BNR

Grafic 4.9. Marja la creditul nou acordat companiilor și populației

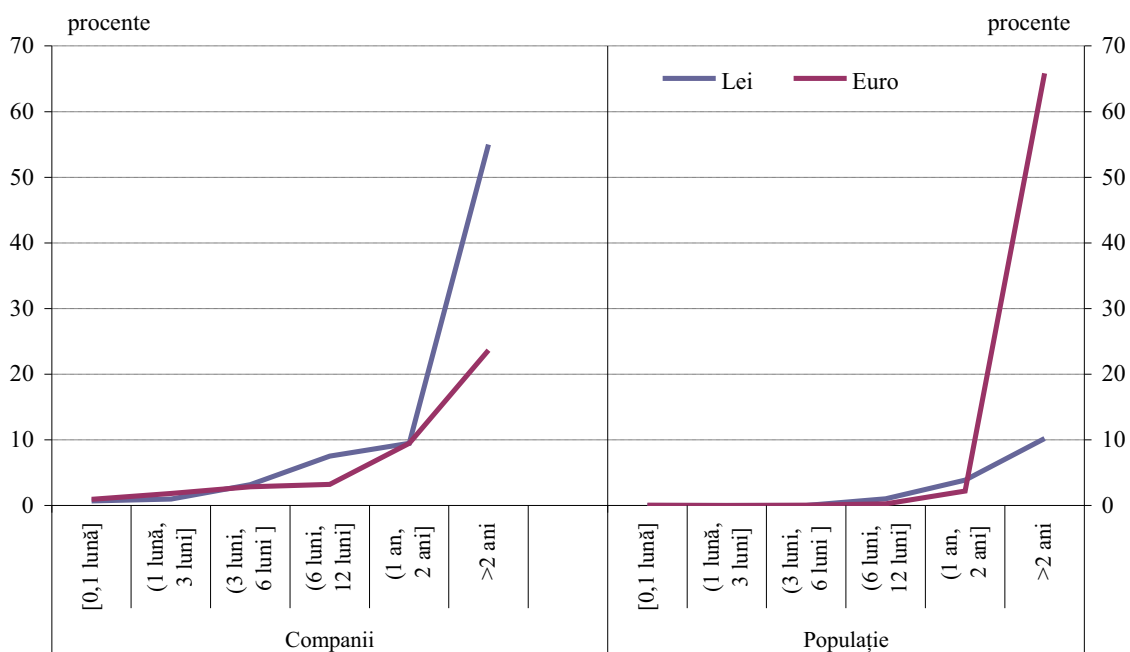
Notă: Marja s-a calculat ca diferență între rata dobânzii la creditele nou acordate și ROBOR 3M, respectiv EURIBOR 3M

Sursa: BNR

Costul creditului a crescut semnificativ în 2009. Cele mai afectate au fost creditele nou acordate în monedă națională, deși rata dobânzii de politică monetară a fost în continuă scădere. Costul creditelor noi în lei, deși a înregistrat anumite ajustări inițiate cu întârziere, a fost în medie cu 4, respectiv 2 puncte procentuale peste nivelurile din 2008 (în cazul finanțării populației, respectiv a companiilor). Marjele de dobândă s-au majorat, indiferent de moneda de finanțare sau tipul debitorului, cea mai amplă restricționare prin cost contabilizându-se în cazul noilor credite acordate populației în lei (Grafic 4.9).

Riscul afectării ofertei de finanțare, în ipoteza retragerii pasivelor externe, s-a diminuat. Raportul dintre creditele acordate și depozitele atrase de la intern s-a îmbunătățit în 2009 și prima jumătate a anului 2010 (de la un maxim de 137,3 la 124 la sută, noiembrie 2008 – iunie 2010). Analiza în structură a indicatorului credite/depozite pentru băncile din România arată că persistă unele asimetrii care pot influența nefavorabil relansarea sustenabilă a creditării companiilor și populației (Grafic 4.10). După criteriul maturității, raportul este corespunzător pentru segmentele aferente termenului scurt (3 luni în cazul sectorului companii, respectiv 1 an în cazul sectorului populație). Pentru expunerile cu maturități superioare nu există acoperire în maturități similare ale depozitelor atrase, băncile trebuind să recurgă la transformări de scadențe prin reînnoiri continue ale bazei de depozite. După criteriul monedei, finanțarea în euro este mai problematică prin prisma acoperirii cu depozite în euro atrase din economisirea internă.

Grafic 4.10. Evoluția în structură a indicatorului credite/depozite pentru băncile din România (iunie 2010)

Notă: Creditele au fost calculate după maturitatea reziduală

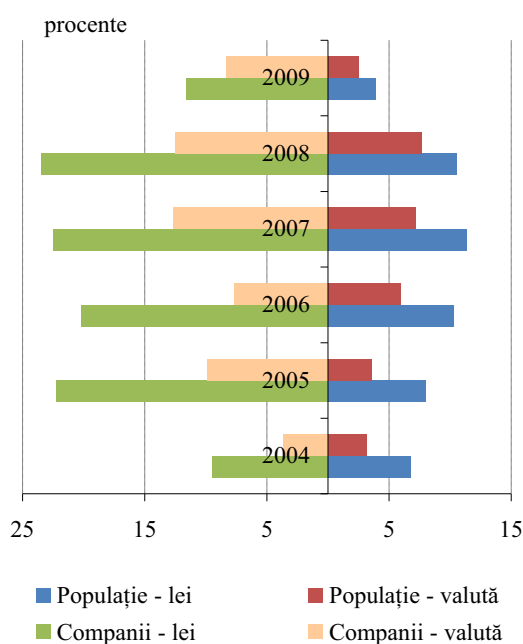
Sursa: BNR

Costul creditului și evoluția cursului este posibil să nu fie singurii factori explicativi în deteriorarea calității portofoliilor bancare. Creditele acordate în perioada de apreciere a monedei naționale (de exemplu, în intervalul 2004-2007) nu au avut până în prezent o performanță foarte diferită de cea a creditelor contractate în perioadele de depreciere (Grafic 4.11). În mod analog, rata restanțelor aferentă creditelor luate în perioade când ratele de dobândă erau în creștere nu diferă semnificativ

de neperformanța îndatorării contractată în perioade cu condiții inverse. Observațiile sunt valabile atât pentru creditele acordate companiilor, cât și pentru cele aferente populației.

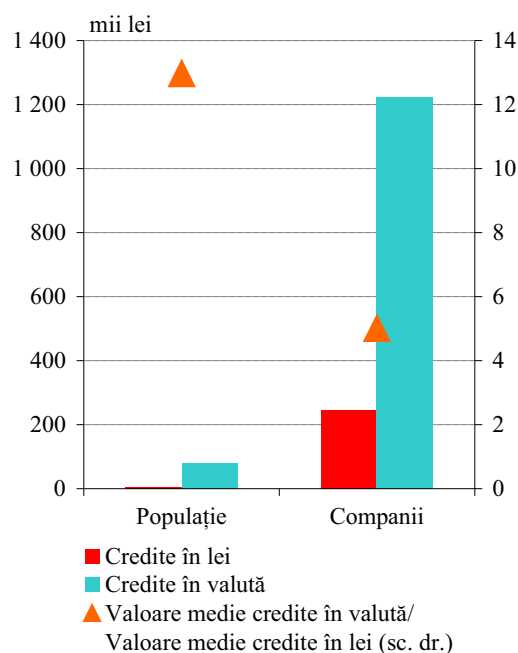
Gradul înalt de îndatorare a debitorilor ce au luat credite în valută și maturitatea mare a acestui tip de îndatorare sunt posibil factorii care explică mai bine dinamica ratei restanțelor. Debitorii care au avut acces la creditul în valută cel mai probabil s-au caracterizat printr-o situație financiară estimată de bănci în perioada anterioară crizei ca fiind mai bună decât a acelor îndatorați în lei⁷⁵. Acest lucru le-a permis un grad de îndatorare mai mare (valoarea medie a unui credit în valută este de 5, respectiv 13 ori mai mare decât valoarea medie a unui credit acordat în lei companiilor, respectiv populației, iunie 2010, Grafic 4.12).

Grafic 4.11. Rata creditelor neperformante pentru creditele nou acordate în anul specificat, iunie 2010

Sursa: CRB, Biroul de Credit, calcule BNR

Grafic 4.12. Valoarea medie a unui credit (lei sau echivalent lei), iunie 2010

Sursa: CRB, Biroul de Credit, calcule BNR

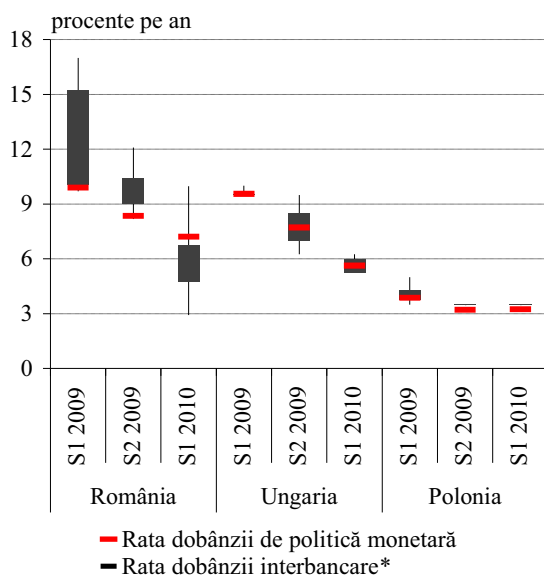
De asemenea, gradul mai mare de îndatorare a fost asociat cu o scadență mai lungă a îndatorării, atât în cazul companiilor, cât și al populației. Creditele imobiliare au o rată de neperformanță care s-a menținut la valori reduse, o explicație fiind motivația mai puternică de onorare a serviciului datoriei în cazul debitorilor îndatorați pentru achiziționarea primei locuințe. Maturitatea medie a unui credit în valută acordat populației este de peste 19 ani, în timp ce creditul în lei este acordat pe un orizont de 2,5 ori mai mic (iunie 2010). Aceeași situație este valabilă în linii mari și în cazul creditului acordat companiilor (maturitatea medie a creditelor în valută fiind de 3,3 ani, iunie 2010). În condițiile crizei, gradul mare de îndatorare și pe o durată mai lungă a contribuit însă la diminuarea capacității debitorilor care au contractat credite în valută de a face față unor evoluții nefavorabile. Dinamica neperformanței la finanțarea în valută a devenit de la începutul anului 2010 superioară neperformanței la creditele în lei (a se vedea *Capitolul 5. Sectorul companiilor și populației*).

⁷⁵ Probabilitatea de nerambursare a firmelor cu credite doar în valută era mai mică decât a companiilor ce aveau credite doar în monedă națională (iunie 2009).

4.2.2. Politica monetară și a cursului de schimb și implicațiile asupra stabilității financiare

Lichiditatea pe piața monetară s-a ameliorat pe parcursul anului 2009 și prima jumătate a anului 2010. Factorii explicativi au fost: (i) reducerea aversiunii la risc (inclusiv ca urmare a încheierii de către autorități a acordului multilateral de finanțare cu Comisia Europeană, FMI și alte instituții financiare internaționale, precum și a angajamentelor principalelor bănci de a-și menține expunerile în România) și (ii) adoptarea de către BNR de măsuri pentru continuarea gestionării adecvate a lichidității (inclusiv prin diminuarea nivelului rezervelor minime obligatorii⁷⁶). În plus, scăderea semnificativă, de 3,75 puncte procentuale între februarie 2009 și mai 2010, a ratei dobânzii de politică monetară⁷⁷ a reflectat în mod prudent, pe de o parte nevoia de a contracara inflația persistentă și de a evita stimularea volatilității excesive a cursului de schimb, iar pe de altă parte necesitatea stimulării unei normalizări a dobânzilor bancare active și pasive în contextul unei contracții economice prelungite. Volumul mediu zilnic al tranzacțiilor pe piața monetară a scăzut cu aproape 9 la sută față de perioada de precriză (de la 2,3 miliarde lei în septembrie 2008 la 2 miliarde lei în perioada ianuarie 2009 – iunie 2010). Ratele dobânzii medii interbancare au coborât cu o anumită întârziere sub rata de politică monetară (Grafic 4.13). Dezvoltarea pieței *repo* (impulsionată de creșterea emisiunilor de titluri de stat⁷⁸) a contribuit la îmbunătățirea activității pe piața monetară. În perioade de incertitudine, băncile s-au orientat către acest segment, astfel că majorarea deținerilor băncilor de titluri eligibile pentru operațiunile de refinanțare va oferi o marjă de siguranță suplimentară în cazul apariției unor evoluții nefavorabile.

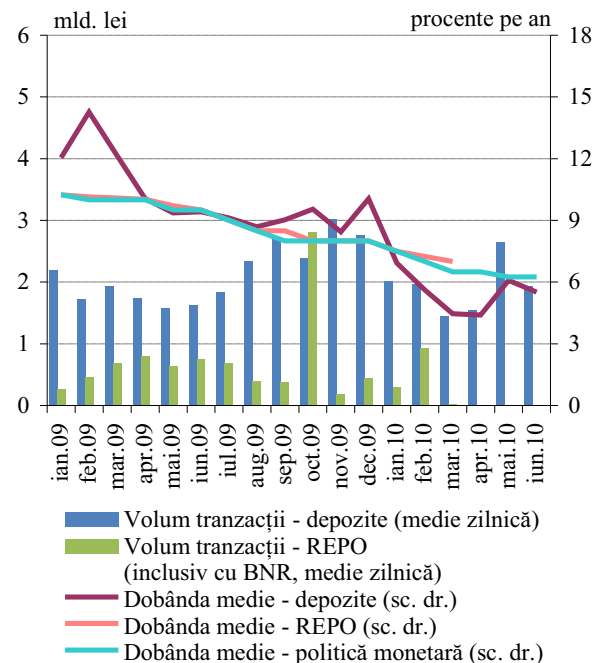
Grafic 4.13. Distribuția ratelor dobânzilor interbancare la o săptămână și rata dobânzii de politică monetară

* Capetele liniei reprezintă valorile minime și maxime. Capetele barei reprezintă percentilele 25 și 75.

Sursa: Bloomberg, BNR

Grafic 4.14. Volumul tranzacțiilor pe piața monetară și rata medie a dobânzii

Sursa: BNR

⁷⁶ Rezervele minime obligatorii au fost reduse succesiv de la 40 la sută la 25 la sută (pentru pasivele în valută) și de la 18 la sută la 15 la sută (pentru pasivele în lei), iar pasivele în valută cu scadența reziduală peste 2 ani au fost eliminate din calculul acestora.

⁷⁷ Rata dobânzii a coborât de la 10,25 la sută (ianuarie 2009) la 6,25 la sută (iunie 2010). Ratele dobânzilor pentru facilitatea de depozit și cea de credit au fost micșorate în consecință. Valorile acestora la sfârșitul lunii iunie 2010 erau de 2,25 la sută și, respectiv, 10,25 la sută.

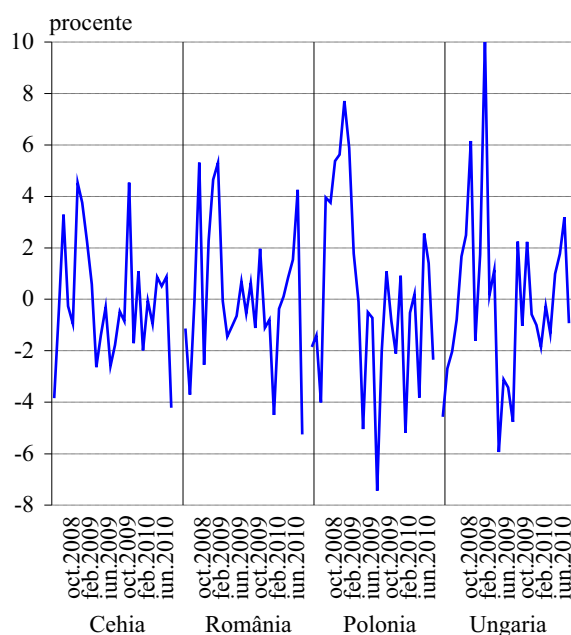
⁷⁸ Deținerile de titluri de stat de către băncile comerciale au urcat de la 7 miliarde lei (octombrie 2008) la 40,4 miliarde lei (iunie 2010).

La nivel individual, piața continuă să rămână concentrată, deși se observă o reducere în termeni relativi a asimetriilor în deținerile de lichiditate⁷⁹. Primele 5 bănci dețin aproximativ 60 la sută din stocul depozitelor interbancare (iunie 2010), în scădere de la 70 la sută (octombrie 2008).

Cu toate că lichiditatea s-a ameliorat, volatilitatea ratelor de dobândă a rămas importantă (Grafic 4.14). Băncile au translatat o parte din aceste incertitudini ale pieței monetare către companii și populație, concomitent cu mărirea primei pentru riscul de credit. Marja ratei dobânzii (față de ROBOR 3M) pentru finanțarea în lei a celor două sectoare a fost în creștere, deși rata de politică monetară a scăzut continuu.

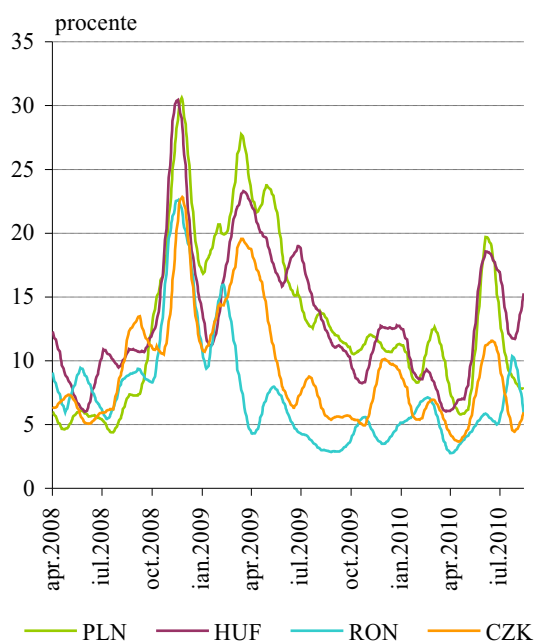
Criza financiară s-a reflectat și printr-o presiune sporită pe piața valutară pentru majoritatea țărilor ECE (Grafic 4.15). Volatilitatea cursului de schimb RON/EUR a fost însă printre cele mai mici din regiune (Grafic 4.16). În cazul României, maximele perioadei au fost atinse în octombrie 2008 și februarie 2009. Reducerea aversiunii la risc a jucătorilor externi (după semnarea acordului de finanțare cu UE, FMI și alte instituții financiare internaționale și ca urmare a semnalelor pozitive venite dinspre țările dezvoltate) a contribuit la diminuarea presiunilor pe piața valutară. Apariția temerilor privind eventualele dificultăți în gestionarea datoriei suverane în cazul Greciei a reintrodus tensiuni pe piețele valutare din regiune în perioada mai-iunie 2010.

Grafic 4.15. Indicatorul de presiune valutară pentru țări din ECE

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

Grafic 4.16. Volatilitatea principalelor monede ECE în raport cu euro (medie mobilă pe 20 de zile)

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

În pofida existenței unui stoc semnificativ de îndatorare în valută, apelarea companiilor românești la instrumente de acoperire a riscului valutar a continuat să se situeze la o valoare redusă. Astfel, doar 0,7 la sută dintre firmele care au accesat piața valutară au tranzacționat instrumente derivate pe cursul de schimb (iar volumul acestora a reprezentat doar 1 la sută din totalul operațiunilor de acest tip). Aceste companii au contribuit modest la balanța comercială (6 la sută din volumul total al exportului și 8 la sută în cazul importului).

⁷⁹ Numărul instituțiilor care au atras resurse pe piața interbancară a urcat de la 19 la 28, indicele Herfindahl-Hirschman (care măsoară gradul de concentrare) reducându-se de la circa 1 800 la 1 400 (valorile sunt calculate ca medii lunare, iar perioada de analiză a fost octombrie 2008 – iunie 2010).

4.3. Echilibrul extern

Ajustarea deficitului de cont curent a contribuit la reducerea substanțială a uneia dintre vulnerabilitățile economiei României la momentul declanșării crizei. Concomitent ajustării, finanțarea deficitului extern s-a făcut cvasiintegral prin intermediul investițiilor străine directe. Proiecțiile pe termen mediu indică creșterea gradului de acoperire a deficitului de cont curent prin ISD. În paralel, o parte importantă a datoriei private externe a fost reînnoită pe maturități în creștere, la niveluri superioare celor prognozate inițial, în pofida desfășurării unui proces de reducere a intermedierei financiare la nivel global, iar stocul de datorie externă pe termen scurt, precum și ponderea acesteia în totalul datoriei externe au scăzut semnificativ, contribuind la reducerea celei de-a doua mari vulnerabilități a economiei românești de la începutul crizei. Contribuția cea mai importantă la reducerea dezechilibrului extern au avut-o companiile de importanță sistemică din sectorul real.

4.3.1. Deficitul de cont curent și finanțarea acestuia

Deficitul contului curent al României s-a ajustat semnificativ în 2009 (de la 11,6 la sută din PIB în decembrie 2008 la 4,5 la sută la sfârșitul anului 2009 și se menține la un nivel apropiat în primul semestru din 2010). Evoluția a fost similară în regiune (Grafic 4.17). Așteptările pentru 2010 sunt de menținere a deficitelor externe la niveluri comparabile cu cele din 2009⁸⁰.

Reducerea deficitului de cont curent a fost în cea mai mare parte determinată de contracția semnificativă a deficitului balanței comerciale (de la -18,5 miliarde euro în 2008 la -7,1 miliarde euro la sfârșitul anului 2009), pe parcursul anului 2009 importurile diminuându-se de două ori mai puternic decât exporturile (scăderi de 32 la sută, respectiv 14 la sută). În primul semestru din 2010, exporturile au înregistrat o dinamică pozitivă mai accelerată (26 la sută, față de 19 la sută în cazul importurilor), revenind la nivelurile atinse înaintea crizei și transmițând un impuls favorabil creșterii producției industriale. Pe de altă parte, deficitul contului curent este afectat și de evoluțiile înregistrate la nivelul balanțelor veniturilor și al transferurilor curente (relevantă fiind aici scăderea cu 50 la sută a sumelor trimise în țară de românii din străinătate în prima jumătate a anului 2010, în comparație cu aceeași perioadă din anul anterior).

Gradul de acoperire cu ISD a deficitului de cont curent în România a fost de 85 la sută în 2009. Proiecțiile⁸¹ sunt ca acest grad de acoperire să se diminueze ușor în 2010 (la circa 80 la sută), urmând să crească în anii următori la aproximativ 90 la sută (orizontul anului 2015), asigurând premise de sustenabilitate unor deficite externe moderate.

Companiile românești care au primit investiții străine directe au făcut mai bine față crizei decât restul economiei. Indicatorii de performanță ai acestora s-au deteriorat mai lent. Rentabilitatea financiară a scăzut de la 8 la sută la 6 la sută (iunie 2008 – iunie 2009), iar rata creditelor neperformante a ajuns la 4,7 la sută (față de 8 la sută pentru totalul creditelor acordate companiilor, iunie 2010). Firmele care au beneficiat de ISD pot contribui la realizarea unei convergențe sustenabile spre zona euro, pentru că: (i) au demonstrat că dețin o structură ce le permite preluarea mai eficientă a șocurilor, (ii) au un rol important în crearea valorii adăugate din economie (circa 40 la sută din valoarea generată de companiile nefinanciare) și (iii) generează peste 75 la sută din

⁸⁰ FMI (WEO, aprilie 2010) anticipează o ușoară deteriorare a deficitului regiunii ECE de la -2,3 la sută la -3,5 la sută. Pentru România, FMI prognozează pentru 2010 o creștere cu 1,1 puncte procentuale a deficitului. BNR anticipează o majorare ușoară a deficitului de cont curent în 2010, urmând ca acesta să se stabilizeze în jurul unui nivel mai sustenabil (BNR, *Raport asupra inflației*, august 2010).

⁸¹ *IMF Country Report* No. 10/227, iulie 2010

exporturile României. Contribuția acestor firme la reluarea pe termen scurt a creditării interne ar putea însă să fie mai mică, acestea preferând în anul 2009 și prima jumătate a anului 2010 finanțarea externă (în creștere cu peste 25 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010), în timp ce apelul lor la împrumuturi bancare interne s-a redus cu circa 2 la sută (același interval). Companiile cu ISD contabilizează 20 la sută din creditarea internă acordată companiilor (iunie 2010) și peste 65 la sută din creditarea privată externă pe termen mediu și lung a României (iunie 2010).

Contribuția cea mai importantă la reducerea dezechilibrului extern au avut-o companiile de importanță sistemică din sectorul real⁸². La nivelul acestui segment corporatist, după ce anul 2008 a consemnat un deficit comercial de peste 6 miliarde euro, tranzacțiile externe s-au soldat în anul 2009 cu un ușor excedent (0,1 miliarde euro). Restul firmelor implicate în activitatea de comerț exterior aproape și-au înjumătățit dezechilibrul extern în 2009 (ajustarea fiind de aproape 9 miliarde euro).

Situația financiară a firmelor de comerț exterior s-a deteriorat în 2009. Constrația puternică a consumului intern și a investițiilor a afectat în special *firmele importatoare*. Acestea sunt importante pentru sectorul bancar românesc (contabilizează 29 la sută din creditul intern din care circa o treime pe termen scurt, iunie 2010). Menținerea în 2010 a cererii interne la nivelul anului 2009 ar putea accentua deteriorarea portofoliului bancar și majorarea arieratelor către furnizori (firmele cu activitate exclusiv de import cumulau aproape 45 la sută din datoria comercială din economie, decembrie 2008).

Companiile cu *activitate preponderent de export* sunt puternic dependente de import (peste 77 la sută din export este asigurat de firme cu importantă activitate de import). Deprecierea monedei naționale le aduce câștiguri de competitivitate doar până la un anumit prag, pentru că ulterior apar efectele adverse provenite din creșterea costului cu materiile prime și materialele importate, efectele de avuție și bilanț, precum și din eventualele presiuni salariale ce pot interveni după reluarea creșterii economice. De aceea, sustenabilitatea pe termen mediu și lung a deficitului comercial presupune orientarea către produse exportate cu valoare adăugată mare (*medium-high tech*) și foarte mare (*high tech*). Contribuția exporturilor companiilor din sectorul *high tech* este mai redusă (circa 8 la sută din totalul exporturilor industriei prelucrătoare ale României, martie 2010), deși au înregistrat o dinamică accelerată în perioada martie 2009 – martie 2010 (aproximativ 35 la sută, variație anuală, Grafic 4.18). Exporturile *high tech* sunt foarte concentrate la nivelul economiei (doar o singură companie contabilizează peste 50 la sută din aceste exporturi). Exporturile sectorului cu valoare adăugată mare (*medium-high tech*) au înregistrat o dinamică similară exporturilor totale ale industriei prelucrătoare, menținându-se la circa 37 la sută din total (martie 2010).

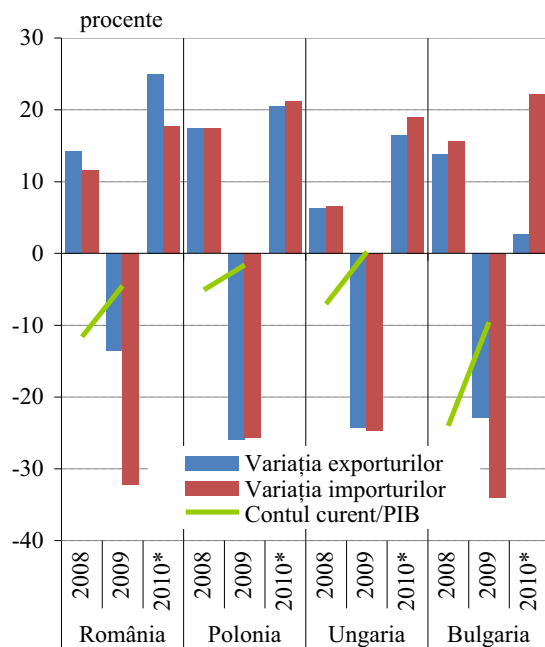
Companiile implicate în activitatea de export au o serie de caracteristici cu grad mai mare de risc, dar care sunt parțial atenuate de refacerea alertă din ultimele luni a cererii externe. În primul rând, finanțarea acestora este într-o pondere însemnată pe termen scurt (aproximativ 43 la sută din sursele financiare atrase), fiind expuse unui potențial șoc de lichiditate. Finanțarea externă este importantă (29 la sută din datoria externă totală pe termen lung și 36 la sută din datoria externă pe termen scurt, iunie 2010). De altfel, la începutul anului 2009, acestea au fost printre cele mai afectate de retragerea finanțării externe pe termen scurt. Rambursările de datorie externă pe termen scurt au reprezentat peste 70 la sută din ieșirile de capital pe termen scurt la nivelul economiei. Un eventual șoc de lichiditate extern se poate translata și la nivel intern, pentru că firmele de comerț

⁸² Companiile nefinanciare selectate după următoarele criterii: cifra de afaceri, active, număr de salariați, pondere în comerțul exterior, îndatorarea internă și externă.

exterior cu activitate de export contabilizează peste 40 la sută⁸³ din datoriile comerciale pe termen scurt ale economiei României. Companiile exportatoare au rol important și pentru sectorul bancar autohton (deținând circa 20 la sută din creditul intern), iar până în prezent (iunie 2010) au avut performanțe mai bune decât restul debitorilor bancari. Rata creditelor neperformante rămâne redusă, sub media pe economie (circa 2 la sută, iunie 2010, cu valori apropiate pentru creditul în valută și cel pe termen scurt).

În al doilea rând, o parte importantă a firmelor de export activează în sistem *lohn*. Acestea realizează 55 la sută din valoarea exporturilor. Finanțarea acestor companii din sectorul bancar autohton este modestă (7 la sută din portofoliul total al creditelor acordate firmelor, iunie 2010) și generează un volum scăzut de neperformanță (4 la sută din volumul creditelor neperformante bancare ale firmelor, iunie 2010).

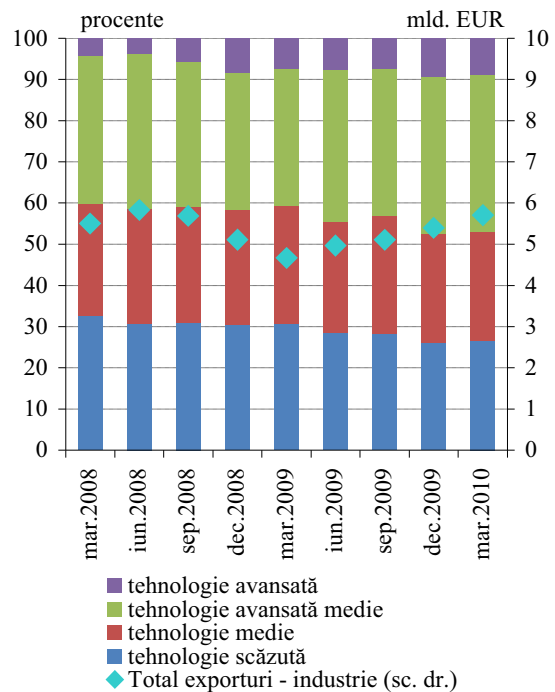
Grafic 4.17. Ajustările exporturilor și importurilor în țări ECE

* ianuarie – mai 2010

Sursa: Eurostat, calcule BNR

Grafic 4.18. Exporturile economiei după criteriul valorii adăugate

Sursa: INS, MFP, calcule BNR

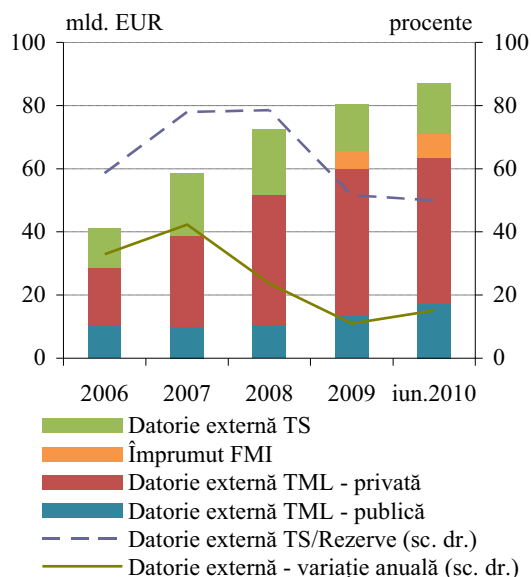
4.3.2. Datoria externă

Atât sectorul privat, cât și cel public au avut în 2009 acces în creștere la finanțarea externă, iar structura pe scadențe a datoriei externe s-a îmbunătățit. Stocul datoriei externe a crescut de la 72,4 miliarde euro (decembrie 2008) la 87 miliarde euro (iunie 2010). O parte semnificativă a creșterii este consecința acordului de finanțare semnat de autorități cu UE, FMI și alte instituții financiare internaționale. Avansul datoriei pe termen mediu și lung a depășit contracția datoriei pe termen scurt (Grafic 4.19). Deși reînnoirea datoriei externe private s-a făcut la maturități în creștere, iar volumele refinanțate au fost superioare celor anticipate de piețe, sectorul public este cel care a beneficiat de principalele fluxuri de finanțare externă (Grafic 4.20), reprezentând în majoritatea cazurilor intrări pe termen mediu și lung. Între finele anului 2008 și iunie 2010, ponderea datoriei externe private pe termen scurt, în totalul datoriei externe, s-a restrâns cu 11 puncte procentuale (de la

⁸³ Pentru companiile care raportează după standarde IFRS; valoare înregistrată în decembrie 2008.

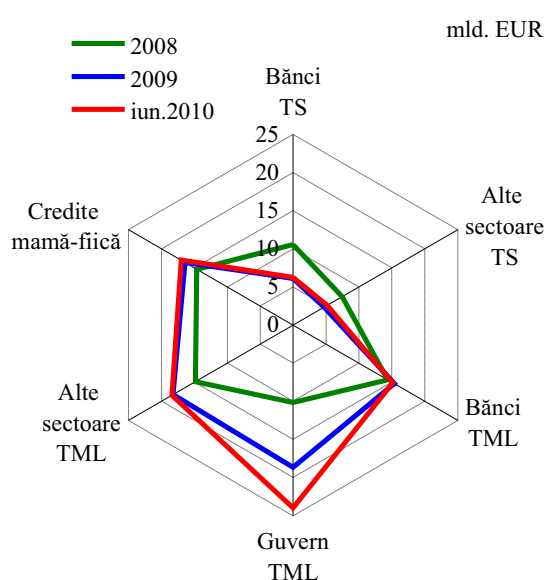
aproape 28 la sută la circa 17 la sută). În sume absolute, componenta pe termen scurt (aparținând majoritar sectorului privat) s-a diminuat cu 5 miliarde euro (decembrie 2008 – iunie 2010).

Grafic 4.19. Structura și dinamica datoriei și a serviciului datoriei externe

Sursa: BNR

Grafic 4.20. Datoria externă în diferite sectoare ale economiei

Sursa: BNR

Sectorul bancar a continuat să atragă resurse externe pe termen mediu și lung. Pasivele externe ale băncilor se situau la 26 la sută din total active, la sfârșitul lunii iunie 2010 (din care circa 70 la sută aveau maturități peste un an). Concentrarea la nivel sectorial este importantă, având în vedere faptul că primele 5 instituții (reprezentând 55 la sută din activele sectorului bancar intern) cumulează 64 la sută din sursele externe.

Companiile nefinanciare și IFN s-au confruntat în 2009 cu o reducere a datoriei externe pe termen scurt. Aceasta s-a materializat, într-o primă etapă, în reducerea semnificativă a finanțării comerciale, urmată de o contracție de mai mică amploare a celei financiare (cu peste 50 la sută, respectiv cu circa 30 la sută, decembrie 2008 – decembrie 2009). În semestrul I 2010 asistăm la o revenire a finanțării pe termen scurt, și în special a celei comerciale, aceasta fiind și consecința dinamizării schimburilor comerciale (în creștere cu 30 la sută, decembrie 2009 – iunie 2010).

Expunerea externă a companiilor nefinanciare este concentrată: primele 100 de firme cu datorie externă dețin peste 40 la sută din această datorie (iunie 2010). Importanța companiilor cu expunere externă asupra economiei și sectorului bancar intern este mare (ele dețin circa 30 la sută din valoarea adăugată creată de firme și din creditele interne, iunie 2010).

CAPITOLUL 5. SECTORUL COMPANIILOR ȘI POPULAȚIEI

5.1. Riscurile generate de sectorul companiilor

Companiile s-au confruntat cu evoluții nefavorabile mai severe decât cele anticipate în *Raportul* anterior. Capacitatea companiilor nefinanciare de a-și continua activitatea în bune condiții este constrânsă de durata prelungită și adâncimea contracției economice, precum și de problemele de lichiditate ce provin din funcționarea acestor entități în contextul unor lanțuri de ofertă afectate suplimentar de evoluții sectoriale nefavorabile, existând riscul ca aceste constrângeri să poată fi transmise între partenerii de afaceri și chiar să fie amplificate.

5.1.1. Impactul crizei asupra performanței economice și financiare a companiilor⁸⁴

Sectorul companiilor nefinanciare a cunoscut evoluții nefavorabile în 2009, principalii indicatori de sănătate financiară deteriorându-se. În prima jumătate a anului 2010, evoluția pozitivă a exporturilor creează premisele relansării industriei prelucrătoare, cu implicații multiplicatoare în economie.

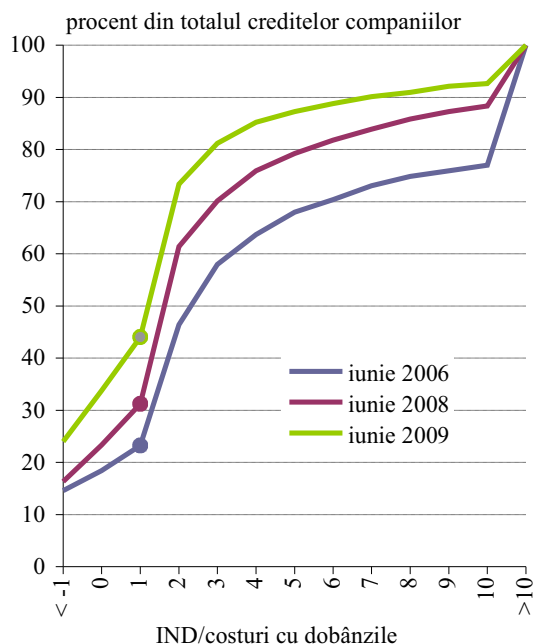
A. Capacitatea firmelor de a-și acoperi costurile cu dobânzile s-a diminuat în prima parte a anului 2009, dar este posibil ca ulterior situația să se fi ameliorat. Volumul încasărilor nete înainte de acoperirea cheltuielilor cu dobânzile (IND⁸⁵) raportat la costurile cu dobânzile s-a redus (de la 3,96 în iunie 2008 la 1,07 în iunie 2009). Evoluția este rezultatul impactului nefavorabil al ambilor factori explicativi: (i) profiturile s-au restrâns semnificativ (cu 64 la sută în perioada iunie 2008 – iunie 2009), în timp ce (ii) costurile cu dobânzile au continuat să crească (31 la sută în aceeași perioadă). Aproape 45 la sută din portofoliul corporatist al băncilor este format din firme care au obținut în iunie 2009 IND inferioare costurilor cu dobânzile (față de circa 30 la sută, în iunie 2008, Grafic 5.1). Aceste firme sunt aproape în exclusivitate IMM⁸⁶. Este posibil ca firmele să fi inițiat încă din anul 2009 măsuri de ajustare a costurilor, de utilizări din fondul de rezervă etc. pentru a-și onora în bune condiții obligațiile de plată, ceea ce este probabil să mai fi atenuat transmiterea șocului către ceilalți parteneri.

B. Îndatorarea totală a companiilor (măsurată prin efectul de pârghie – raportul dintre datorii și capitaluri proprii) s-a majorat. Motivul este creșterea mai rapidă a datoriei totale comparativ cu capitalurile proprii (15 la sută în iunie 2008 față de 6 la sută în iunie 2009). Indicatorul de pârghie a atins cel mai mare nivel din ultimii șase ani (depășind pragul de 2, Grafic 5.2).

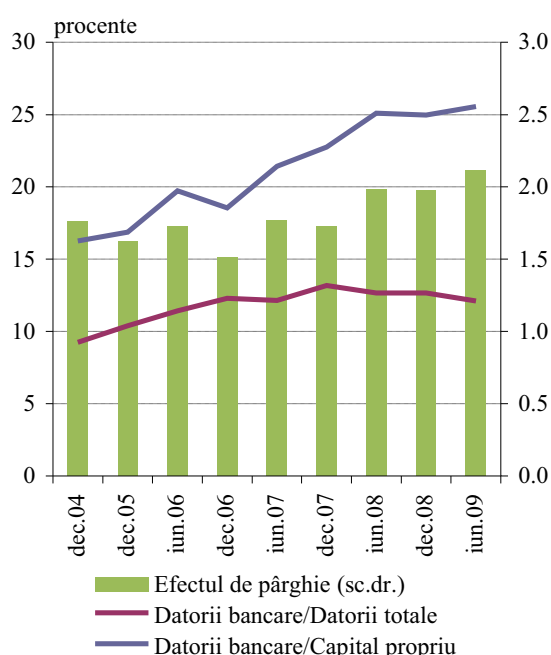
⁸⁴ Dacă nu se precizează altfel, informațiile de bilanț și de cont de profit și pierdere ale firmelor sunt la momentul iunie 2009.

⁸⁵ $IND = (\text{total venituri din exploatare} + \text{total venituri financiare} + \text{total venituri extraordinare} - \text{total cheltuieli de exploatare} - \text{total cheltuieli financiare} - \text{total cheltuieli extraordinare}) + \text{cheltuieli privind dobânzile}$.

⁸⁶ IMM se definesc ca fiind firmele care au mai puțin de 250 de salariați și care obțin o cifră de afaceri anuală netă ce nu depășește 50 de milioane de euro sau care dețin active totale în valoare mai mică de 43 de milioane de euro (*Ordonanța Guvernului nr. 27/2006, care modifică și completează Legea nr. 346/2004 privind stimularea înființării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii*).

Grafic 5.1. Distribuția creditului bancar intern în funcție de rata de acoperire din IND a costurilor cu dobânzile

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.2. Îndatorarea companiilor nefinanciare

Sursa: MFP, calcule BNR

Principala componentă a datoriei interne contabile⁸⁷ a firmelor o reprezintă datoria către entități nebancale (circa 85 la sută din datoria internă). Continuarea evoluției nefavorabile a arieratelor poate pune presiune considerabilă asupra capacității unor firme de a-și onora obligațiile financiare. Datoria către entitățile bancare este de circa 15 la sută din datoria internă⁸⁸, astfel că reluarea creditării bancare va avea influențe moderate asupra dinamicii efectului de pârghie.

C. Capacitatea firmelor de a-și menține fluxurile de numerar⁸⁹ s-a redus simțitor. La nivelul economiei s-a înregistrat o ieșire netă anualizată de numerar de circa 9 miliarde lei (afereantă anului 2009, Grafic 5.3). Cauzele principale ale acestei evoluții nefavorabile sunt scăderea accesului la liniile de finanțare oferite de bănci și diminuarea profitabilității (majoritatea companiilor românești a intrat pe pierdere netă în 2009).

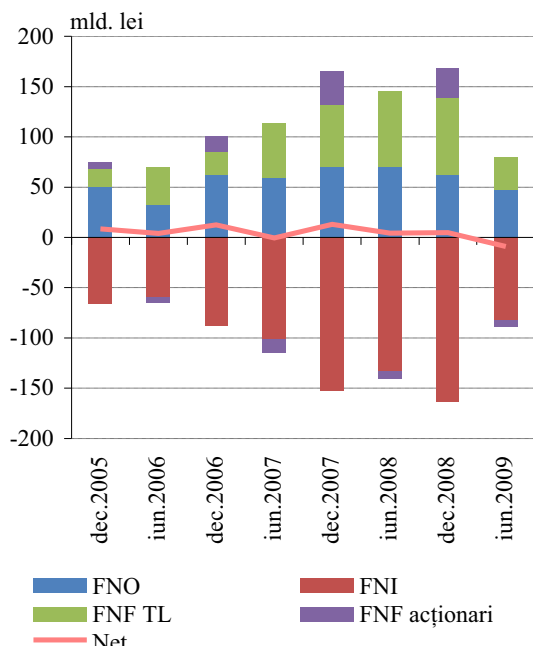
Scăderea capacității firmelor de a-și menține fluxurile de numerar în limite corespunzătoare are implicații asupra: (i) ratei restanțelor (onorarea în bune condiții a serviciului datoriei este afectată), (ii) arieratelor (achitarea obligațiilor financiare față de partenerii comerciali și autorități se realizează cu mai mare dificultate) și (iii) investițiilor (planurile de investiții sunt amânate sau chiar anulate).

⁸⁷ Datoria internă contabilă reprezintă datoria totală bilanțieră a companiilor nefinanciare și a fost calculată pe baza raportărilor financiare ale acestora.

⁸⁸ Comparativ cu alte țări unde apelarea la resursele bancare este semnificativ mai amplă (de exemplu, în Cehia sau Croația, ponderea datoriilor bancare contabilizează circa 50 la sută în totalul datoriilor companiilor).

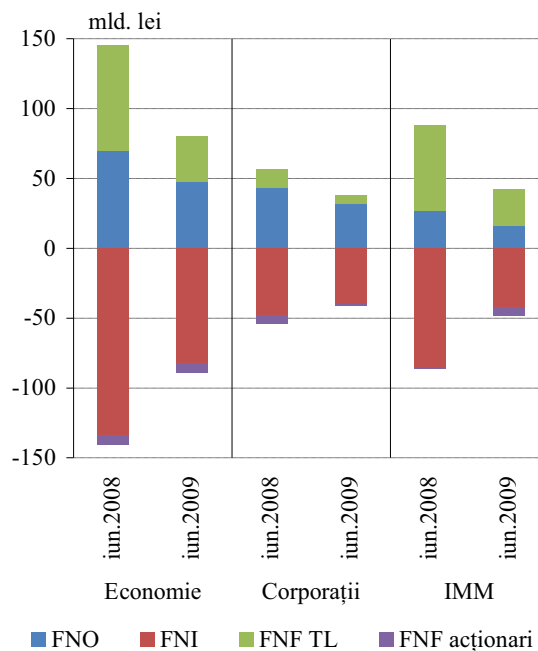
⁸⁹ Acestea se împart în: flux de numerar operațional (FNO, volumul de numerar generat din activitatea de bază), flux de numerar din activitatea de investiții (FNI, numerarul cheltuit pentru investiții în active imobilizate) și flux de numerar din activitatea de finanțare (împărțit în flux de numerar aferent acționariatului și flux de numerar din surse bancare, respectiv FNF acționari și FNF TL) obținut în urma atragerii de fonduri stabile de finanțare.

Grafic 5.3. Evoluția fluxurilor de numerar ale companiilor

Sursa: MFP, BNR

Grafic 5.4. Structura fluxurilor de numerar în funcție de mărimea companiilor

Sursa: MFP, BNR

Fluxurile de numerar sunt foarte concentrate: aproximativ 40 la sută dintre fluxurile cumulate operaționale⁹⁰ sunt generate de companiile de importanță sistemică⁹¹, în timp ce peste 20 la sută din ieșirile cumulate de numerar direcționate către investiții⁹² sunt realizate de aceleași companii.

Capacitatea de menținere a fluxurilor de numerar operațional s-a deteriorat cel mai puțin în cazul companiilor mari și foarte mari (Grafic 5.4). IMM și-au redus fluxurile de numerar direcționate către investiții (acestea aproape că s-au înjumătățit în semestrul I 2009 față de semestrul I 2008), în principal pe fondul diminuării accesului la finanțare pe termen lung și al scăderii profiturilor (fluxurile de numerar operaționale reducându-se în acest context cu aproape 50 la sută).

D. Rentabilitatea capitalurilor (ROE) a avut o pantă puternic descendentă (de la aproape 20 la sută la 6 la sută, iunie 2008 – iunie 2009)⁹³. Factorul explicativ este reducerea marjei profitului (IND/cifra de afaceri)⁹⁴, Grafic 5.5.

⁹⁰ Fluxul cumulat de numerar operațional la nivelul economiei (48 miliarde lei anualizat aferent sem.I/2009) este o sumă dintre fluxurile pozitive (135 miliarde lei, anualizat) și cele negative (-87 miliarde lei, anualizat).

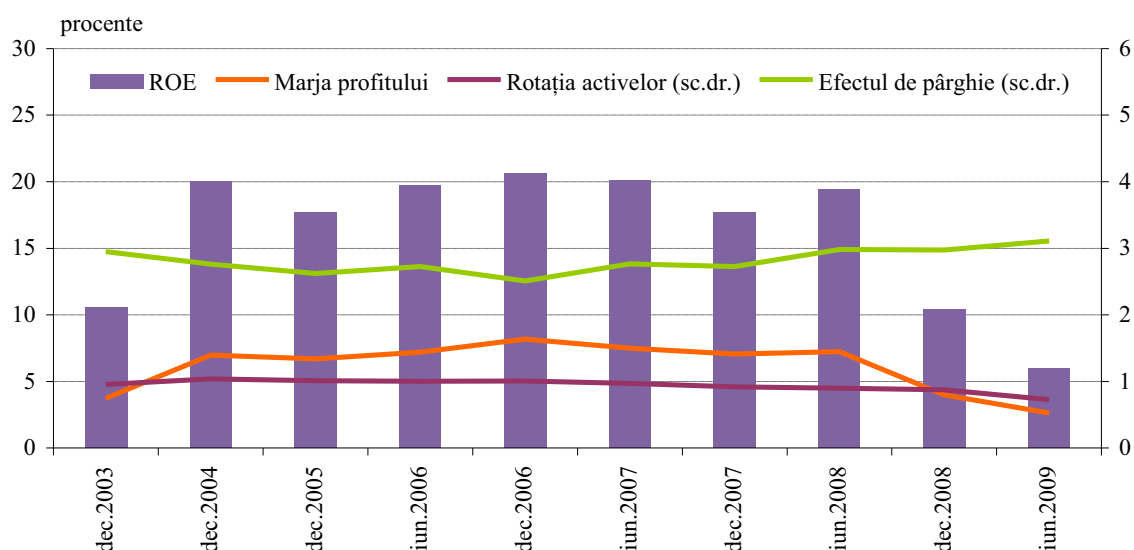
⁹¹ Companiile nefinanciare selectate după următoarele criterii: cifra de afaceri, active, număr de salariați, pondere în comerțul exterior, îndatorarea internă și externă.

⁹² Fluxul cumulat de numerar din activitatea de investiții (-82 miliarde anualizat aferent sem.I/2009) este o sumă dintre fluxurile pozitive (16 miliarde lei, anualizat) și cele negative (-98 miliarde lei, anualizat).

⁹³ ROE s-a calculat folosind IND.

⁹⁴ Ceilalți doi factori explicativi ai variației ROE (efectul de pârghie = active totale / capitaluri proprii și rata de rotație a activelor = cifra de afaceri / active totale) nu au cunoscut deteriorări.

Grafic 5.5. Factorii explicativi ai evoluției rentabilității capitalurilor

Sursa: MFP, calcule BNR

E. *Expunerea valutară brută*⁹⁵ a firmelor ce s-au îndatorat în monedă străină este mare (circa 75 la sută din capitalurile proprii) și în creștere (Grafic 5.6). Nivelul ridicat înregistrat la nivelul economiei se datorează în special IMM care au un grad de îndatorare semnificativ în valută, precum și un grad mai redus de capitalizare. Expunerea valutară este creată în special ca urmare a relației cu partenerii nerezidenți, pentru că firmele au preferat îndatorarea externă celei interne în valută (67 la sută din datoria în valută este datorie externă). La nivel sectorial⁹⁶, cele mai expuse sunt companiile din sectorul imobiliar și din industria prelucrătoare.

Expunerea în valută este foarte concentrată la nivelul firmelor românești. După mărime, pentru fiecare tip de expunere (datorie externă pe termen scurt, pe termen mediu și lung și creditare internă în valută), primele 2 000 de companii (din aproape 650 000 care sunt active⁹⁷) dețin: aproximativ 90 la sută din datoria externă pe termen scurt, 98 la sută din cea pe termen mediu și lung și 75 la sută din creditarea internă în valută (iunie 2010).

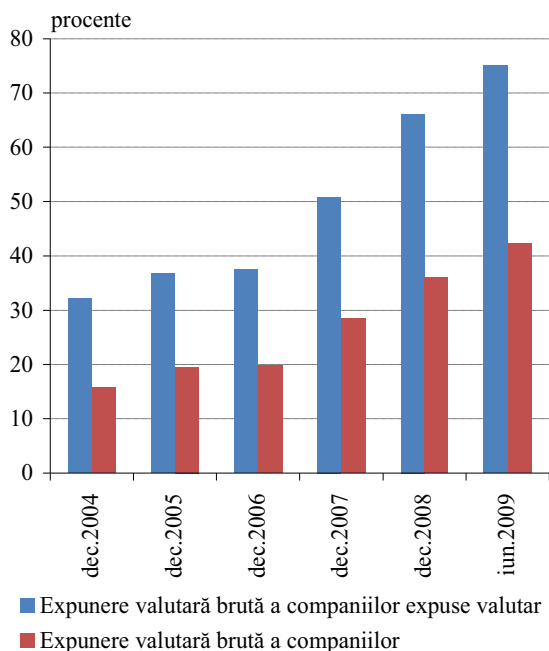
Companiile cu expunere valutară mare (peste 50 la sută din fondurile proprii) au reușit mai bine decât media pe economie să-și onoreze serviciul datoriei la bănci (rata neperformanței este 6,6 la sută, față de 8 la sută, media portofoliului de companii nefinanciare în iunie 2010). Explicația constă în faptul că aceste companii au o situație financiară mai bună decât restul economiei, ceea ce le-a permis inclusiv accesarea de finanțare din exterior.

⁹⁵ Expunerea valutară brută s-a calculat astfel: (credit extern + credit intern în valută) / capitaluri proprii, în timp ce pentru expunerea valutară netă, volumul creditelor în monedă străină a fost diminuat cu depozitele în valută.

⁹⁶ Din lipsa datelor privind depozitele în valută la nivel sectorial, expunerea valutară pe sectoare de activitate s-a calculat la nivel brut (fără a scădea depozitele în valută).

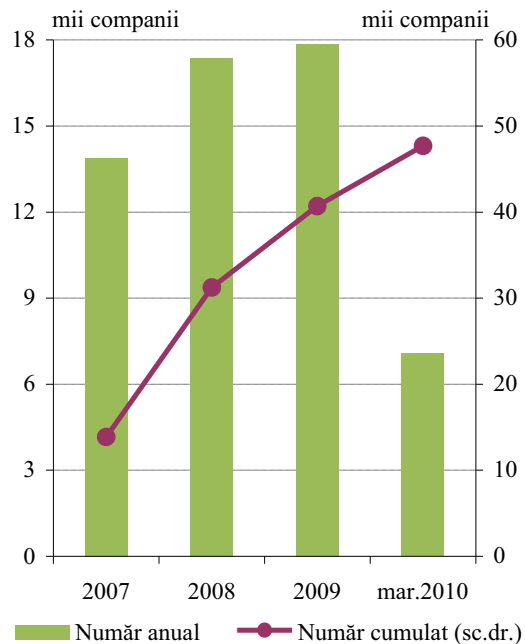
⁹⁷ Companii care au depus informațiile privind situațiile financiare la MFP pentru momentul iunie 2009.

Grafic 5.6. Expunerea valutară

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.7. Numărul firmelor nou intrate în insolvență

Sursa: ONRC, calcule BNR

F. Numărul firmelor intrate în procesul de insolvență în 2009 a fost similar celui din 2008 (apropiindu-se de 18 000, Grafic 5.7). În primul trimestru al anului 2010, numărul firmelor nou intrate în insolvență a înregistrat o creștere de aproximativ 38 la sută comparativ cu aceeași perioadă a anului anterior.

5.1.2. Transmiterea efectelor crizei prin canalul companiilor nefinanciare

Companiile au transferat o parte din evoluțiile nefavorabile cu care s-au confruntat către partenerii de afaceri (sistem financiar, salariați, firme furnizoare, autorități). Aceștia au răspuns prin măsuri similare, ceea ce a agravat constrângerile jucătorilor din economie. Riscul cel mai important pe termen scurt este ca, în ipoteza unei reveniri economice modeste și relativ întârziate, alături de persistența arieratelor bugetare, să se exacerbeze problemele de lichiditate ce provin din funcționarea acestor entități în contextul unor lanțuri de ofertă afectate suplimentar de evoluții sectoriale nefavorabile, existând perspectiva ca aceste constrângeri să poată fi transmise între partenerii de afaceri și chiar să fie amplificate.

A. Companiile au transferat către sistemul financiar o parte a șocului resimțit. Rata creditelor neperformante⁹⁸ acordate de bănci s-a majorat (de la 0,9 la sută la 8 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). O parte a acestui rezultat nefavorabil se datorează și reacției băncilor de a înăspri condițiile de creditare, inclusiv prin reducerea accesului firmelor la creditare (atât prin efectul de preț, cât și de cantitate), în paralel cu o scădere semnificativă a cererii de credite. IFN au resimțit mai sever șocul transmis de companii. Rata creditelor neperformante acordate de IFN este mai mare decât cea din sectorul bancar (12,1 la sută, iunie 2010). Companiile care au credite atât la bănci, cât și la IFN au preferat să onoreze mai riguros serviciul datoriei contractat cu prima

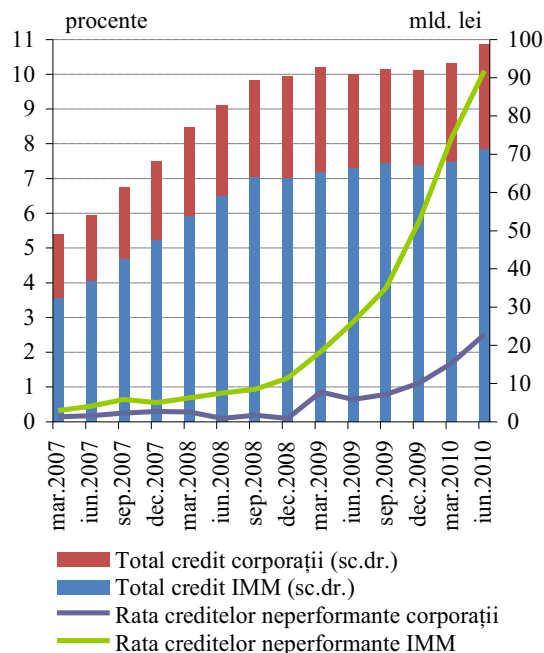
⁹⁸ În acest capitol, s-a definit rata creditelor neperformante ca raport între volumul creditelor cu întârzieri la plată de peste 90 de zile și volumul total al creditelor acordate.

categorie de creditori (rata creditelor neperformante generate la bănci de respectivele firme a fost de 6,6 la sută, în timp ce la IFN a fost de 12,1 la sută, iunie 2010).

Firmele din construcții apar drept cele mai riscante (cu o rată a creditelor neperformante de 11 la sută, iunie 2010). La polul opus se află utilitățile și industria extractivă (datorită concentrării creditului la companii de mari dimensiuni din aceste două sectoare). Sectoarele cu număr mare de companii și care atrag volume importante de credite (serviciile, comerțul și industria prelucrătoare) au plecat de la rate ale restanțelor egale la începutul crizei (1 la sută, septembrie 2008), dar au evoluat diferit, cel mai bine performând industria prelucrătoare (rată a restanțelor de 7 la sută în iunie 2010). În dinamică, cea mai îngrijorătoare deteriorare este înregistrată de sectorul imobiliar (care, în anul anterior, înregistra printre cele mai scăzute rate ale creditelor neperformante, respectiv 0,2 la sută, ianuarie 2009), iar în iunie 2010 restanțele au urcat la 8 la sută.

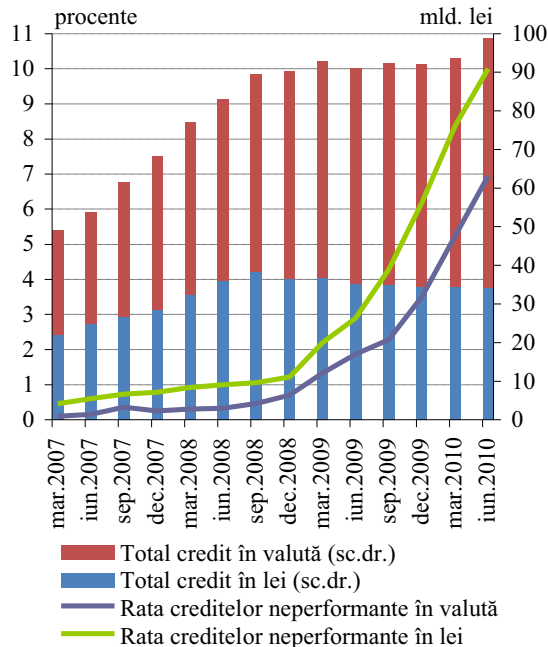
IMM, în special microîntreprinderile, au fost cele mai afectate de diminuarea accesului la finanțare, fiind percepute de bănci ca prezentând un risc de credit superior firmelor de mai mari dimensiuni. IMM au generat cele mai multe credite neperformante, rata depășind 10 la sută (Grafic 5.8). De altfel, principalii indicatori de sănătate financiară a IMM sunt inferiori celor aferenți corporațiilor (iunie 2009): (i) gradul de acoperire cu IND a costurilor cu dobânzile este mai mic (77 la sută față de 173 la sută); (ii) efectul de pârghie este mai pronunțat (3,1 față de 1,4); (iii) fluxul nou de numerar înregistrează un deficit dublu față de corporații (6 miliarde lei față de 3 miliarde lei, cifre anualizate pentru anul 2009); (iv) rentabilitatea capitalurilor, deși este superioară, se datorează în special unei capitalizări mai scăzute.

Grafic 5.8. Creditarea companiilor nefinanciare, după dimensiunea firmei debitoare

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.9. Creditarea companiilor nefinanciare, după moneda de acordare

Sursa: MFP, calcule BNR

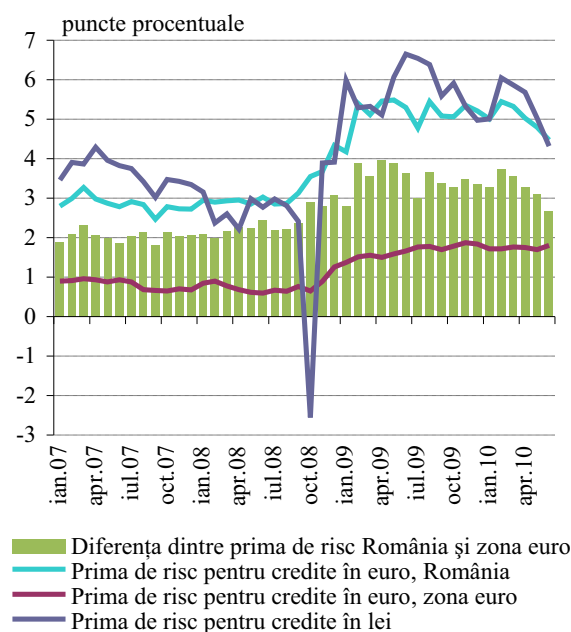
Creditele în lei au o neperformanță mai mare comparativ cu cele în valută (Grafic 5.9), dar viteza de creștere a restanțelor a fost în 2009 și prima jumătate a anului 2010 superioară pentru creditul acordat în valută față de cel în monedă națională. Creșterea restrictivității politicii monetare din zona euro ar putea accentua tendința.

Perspectivile evoluției creditelor neperformante sunt preocupante. Creșterea dificultăților firmelor în a-și onora datoriile la bănci este de presupus să conducă la continuarea acumulării de credite neperformante. Numărul lunar al companiilor noi ce înregistrează pentru prima dată o restanță sau au credite ce sunt clasificate pentru prima dată într-o categorie inferioară sau egală cu „substandard” s-a stabilizat în ultima perioadă. Pentru a-și diminua pierderile, băncile au procedat la restructurarea portofoliului corporatist (Caseta 4). De asemenea, BNR a adoptat măsuri de reclasificare a creditelor cu evitarea hazardului moral.

Probabilitatea de nerambursare pentru sectorul companiilor⁹⁹ s-a accentuat, de la o medie de 4,3 la sută la jumătatea anului 2008, la 12,5 la sută pentru 2010. Datoria la risc este generată într-o mai mare măsură de IMM (acestea dețin aproximativ 70 la sută din credite, dar cumulează 80 la sută din datoria la risc). Datorită tendinței acumulării în continuare de credite neperformante, efortul de provizionare trebuie continuat, chiar dacă el restrânge pe termen scurt profitabilitatea băncilor.

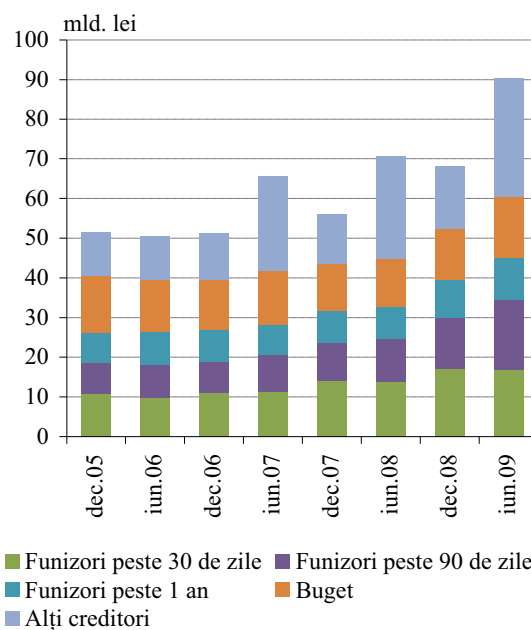
Băncile au răspuns la creșterea creditelor neperformante și prin majorarea primei de risc (Grafic 5.10). Diferența dintre percepția de către băncile românești a gradului de risc al companiilor autohtone comparativ cu percepția de către băncile din zona euro a gradului de risc al firmelor europene s-a menținut relativ constantă în anul 2009 și prima jumătate a anului 2010 (la circa 3 puncte procentuale), după ce în perioada 2007-2008 ecartul de risc era de aproximativ 2 puncte procentuale.

Grafic 5.10. Evoluția primei de risc¹⁰⁰

Sursa: Eurostat, calcule BNR

Grafic 5.11. Structura arieratelor în economie

Sursa: MFP, calcule BNR

B. Companiile și-au transferat reciproc șocurile crizei: arieratele și incidentele de plată au crescut. Rata de neplată de către companii a datoriilor către furnizori¹⁰¹ s-a deteriorat în prima jumătate a anului 2009 (Grafic 5.11): de la sub 4 la sută la aproape 6 la sută (iunie 2008 – iunie 2009). Cel mai

⁹⁹ Probabilitatea de nerambursare este definită pentru un orizont de 1 an și pentru un eveniment de nerambursare în sens Basel II (înregistrarea unei restanțe de peste 90 de zile).

¹⁰⁰ Calculată ca diferență între rata dobânzii la creditele nou acordate companiilor și rata dobânzii pe piața monetară la 3 luni. Diferența dintre prima de risc România - zona euro a fost calculată doar pentru creditele în euro.

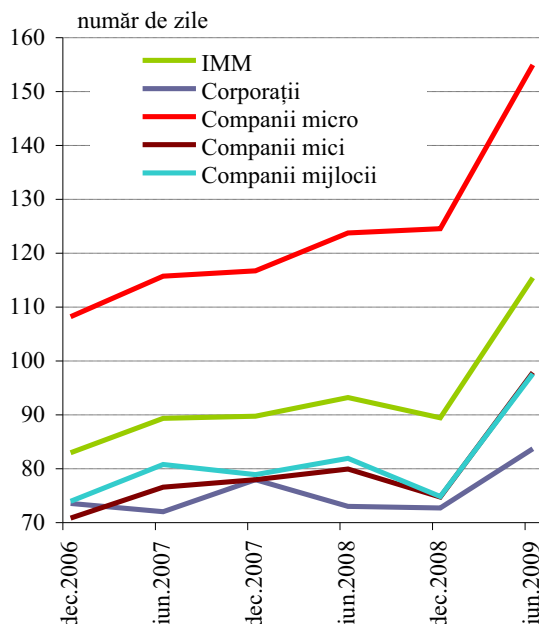
¹⁰¹ Calculată ca raport între arieratele către furnizori și cheltuielile cu furnizorii.

probabil, evoluția nefavorabilă a continuat și în 2010, arieratele generate de stat având o contribuție importantă în această dinamică. Corporațiile se diferențiază marginal față de IMM în disciplina plăților, deși situația lor economică și financiară, precum și accesul mai facil la lichidități ar pleda pentru performanțe superioare celor înregistrate efectiv. Cea mai îngrijorătoare evoluție provine dinspre companiile cu capital majoritar de stat. Rata de neplată a datoriilor nebankare în cazul acestor firme a depășit 20 la sută (iunie 2009). Acestea generează aproximativ 15 la sută din arieratele către furnizori, însă contabilizează doar 5 la sută din cheltuielile cu furnizorii ale companiilor nefinanciare. La acestea se adaugă persistența arieratelor bugetare, de natură să sporească severitatea constrângerilor financiare și de lichiditate cu care se confruntă sectorul companiilor nefinanciare.

Rezultatele scenariilor de stres pe sectorul companiilor nefinanciare arată că în ipoteza deteriorării suplimentare a cifrei de afaceri, firmele din industria prelucrătoare rămân cele mai vulnerabile, având nevoie de o creștere a cifrei de afaceri cu 6 la sută pentru a ieși din teritoriul pierderilor brute. Comerțul și serviciile ar putea suporta o deteriorare modestă a cifrei de afaceri pentru a nu obține pierderi. Cel mai puțin vulnerabile rămân utilitățile și industria extractivă. Trebuie menționat că scenariul a fost construit pe baza datelor disponibile în semestrul I 2009, care nu surprind efectele performanțelor promițătoare ale exporturilor și ale producției industriale din anul 2010, astfel că rezultatele scenariilor de stres ar putea indica efecte negative mai moderate în prezent.

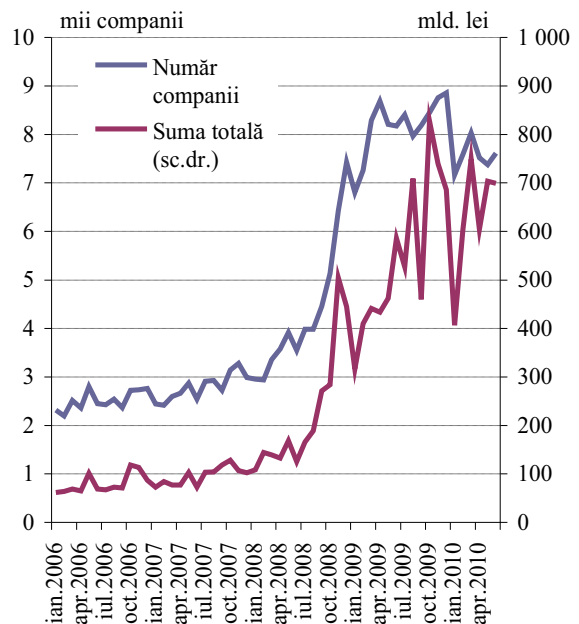
Arieratele către buget ale companiilor nefinanciare se mențin la un nivel semnificativ (aproximativ 3 la sută din PIB), 55 la sută dintre acestea fiind generate de companiile cu capital majoritar de stat¹⁰². La nivel sectorial, cea mai mare parte a arieratelor către buget este generată de industria extractivă (30 la sută, în condițiile în care 80 la sută dintre acestea sunt generate de o singură companie de stat). Reciproc, stocul de arierate¹⁰³ ale bugetului general consolidat s-a majorat semnificativ de la sfârșitul anului 2008: de la 1,06 miliarde lei la 1,76 miliarde lei (decembrie 2008 – martie 2010) și tendința s-a menținut și în trimestrul II 2010.

Grafic 5.12. Perioada de încasare a creanțelor

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.13. Evoluția incidentelor de plată majore nou înregistrate

Sursa: MFP, calcule BNR

¹⁰² Pentru comparație, aceste companii au o pondere a cifrei de afaceri în total de doar 14 la sută.

¹⁰³ Arieratele sunt definite ca întârzieri de plăți de peste 90 de zile.

Companiile de dimensiuni mai importante (corporații) este posibil să fi uzitat de poziția lor pentru a beneficia de condiții mai bune la încasarea creanțelor. Costul acestui posibil comportament l-au suportat în special firmele mici și foarte mici. Corporațiile au reușit ca în perioada de puternică expansiune economică (2007-2008) să-și scurteze ușor durata de încasare a creanțelor de la clienți. În aceeași perioadă, firmele cele mai mici (microîntreprinderile) au consemnat o deteriorare a perioadei de încasare a creanțelor de circa 15 la sută. În primul semestru al anului 2009, pe fondul dificultăților sporite, durata medie de încasare a unei creanțe a crescut la nivelul economiei românești, șocul cel mai mare fiind resimțit de IMM (majorare cu 30 la sută a respectivei perioade), în timp ce în cazul corporațiilor majorarea a fost de doar 15 la sută (Grafic 5.12).

Numărul incidentelor de plăți a avut o evoluție puternic ascendentă în 2008 (Grafic 5.13), însă nivelul lor s-a stabilizat la sfârșitul anului 2009 (rămânând, totuși, pe un palier foarte ridicat). Este posibil ca stagnarea să fie în parte și rezultatul unei atitudini a firmelor de a nu mai accepta în relațiile de afaceri instrumente de plată cu risc, preferând plata în special în numerar sau virament în cont.

În structură, aproape 90 la sută din sumele totale sunt generate de IMM. La nivel sectorial, cele mai riscante par a fi construcțiile și imobiliarele, care generează o pondere mai mare a incidentelor de plăți decât importanța lor în economie (calculată după criteriul cifrei de afaceri).

Companiile care au generat cel puțin un incident de plată major în cursul anului 2009 și prima jumătate a anului 2010 au o importanță moderată pentru economie și sectorul bancar (cumulând circa 4,5 la sută din valoarea adăugată produsă de firmele nefinanciare, 15 la sută din numărul salariaților, 20 la sută din creditul bancar și aproape 70 la sută din restanțele bilanțiere ale portofoliului bancar). Există o legătură puternică între incidentele majore de plăți și restanțele la bănci, ambele fiind generate în cele mai multe cazuri de aceleași companii.

5.2. Riscurile generate de sectorul populației

Riscurile generate de sectorul populației asupra stabilității financiare s-au accentuat față de Raportul anterior, creditele în valută având cele mai mari rate de creștere a neperformanței la nivelul acestui segment al debitorilor bancari. Perspectivele pe termen scurt ale portofoliului bancar aferent populației rămân preocupante.

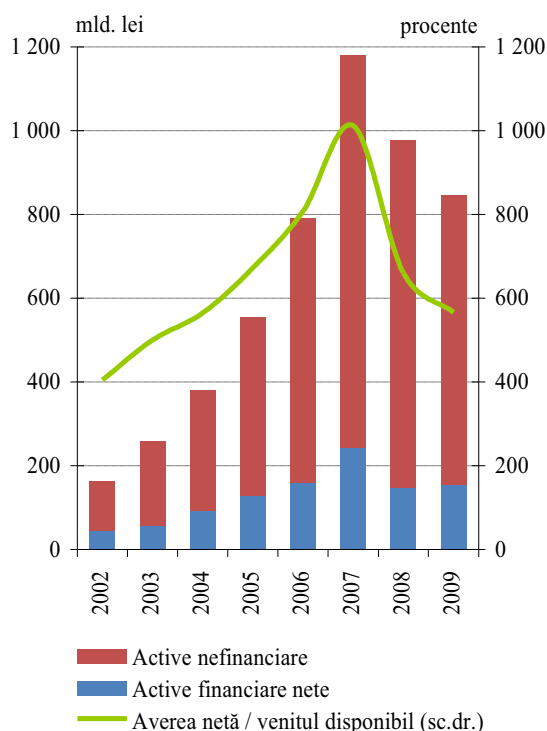
5.2.1. Implicațiile crizei asupra sectorului populației

Sectorul populației a resimțit efectele crizei în special din următoarele perspective: (A) avuția netă s-a deteriorat, (B) veniturile disponibile au fost sub presiunea ajustării, iar (C) gradul de încredere în economie a scăzut.

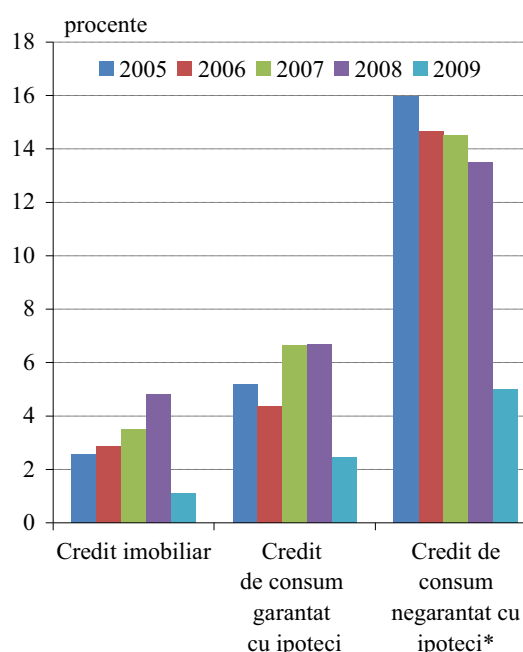
(A) Avuția netă a populației a scăzut și în 2009 (trendul descrescător a început în 2008, Grafic 5.14). Efectul de preț aferent activelor nefinanciare (imobile) este factorul explicativ determinant. Activele financiare nete s-au majorat ușor, în special datorită creșterii economisirii bancare.

Avuția netă a fost afectată și de deprecierea mai rapidă a valorii activelor achiziționate prin credit (bunuri de consum și imobile) comparativ cu gradul de amortizare a pasivelor aferente (datoriile la creditori contractate pentru cumpărarea acelor active). Acest risc a fost semnalat în ultimele două *Rapoarte asupra stabilității financiare*, iar de la începutul crizei s-a manifestat mai vizibil. Creditele pentru cumpărarea de bunuri de consum, cu alte garanții în afară de ipotecă sau

negarantate, acordate în perioada 2005-2008 au rata de nerambursare¹⁰⁴ cea mai mare (Grafic 5.15). Aceasta este și consecința politicilor băncilor de a acorda credite de consum pe maturități tot mai lungi pentru a permite unei categorii cât mai largi de populație să aibă acces la credit, inclusiv în vederea evitării restricțiilor BNR în privința limitării gradului de îndatorare pentru creditele de consum la 30 la sută din veniturile lunare ale gospodăriilor. Creditele imobiliare sau de consum garantate cu ipotecă contractate în perioada de maxim al prețurilor imobiliare și de relaxare a politicilor de creditare (2007-2008) au în prezent (iunie 2010) rate de nerambursare superioare celor acordate în alte perioade (Grafic 5.15).

Grafic 5.14. Avuția netă a populației

Sursa: BNR, INS, CNVM, CSA, CSSPP, calcule BNR

Grafic 5.15. Rata creditelor neperformante pe tipuri de active, după anul de acordare a creditului (iunie 2010)

* Creditele de consum având alte garanții în afară de ipotecă și credite negarantate, mai mari de 20 000 lei

Sursa: calcule BNR, CRB

Evoluția activelor financiare a influențat pozitiv dinamica avuției nete. Contribuția favorabilă cea mai importantă a provenit din direcția depozitelor bancare (care s-au majorat cu 17 la sută în 2009). Structura activelor financiare s-a îmbunătățit, pentru că activele lichide¹⁰⁵ și-au majorat importanța (creștere de 20 la sută în 2009), astfel încât raportul față de activele ilichide a ajuns unitar. Activele lichide sunt formate în special din active fără risc (94 la sută), reflectând tendința semnalată în *Raportul* anterior privind comportamentul precaut al populației pe fondul creșterii aversiunii la risc (Grafic 5.16).

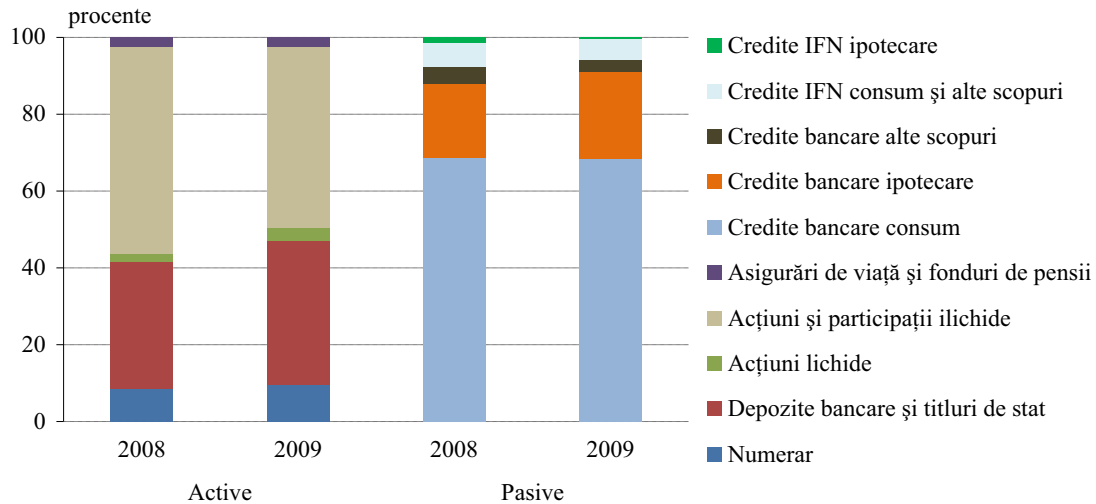
(B) Venitul disponibil al populației a fost sub presiunea ajustărilor în 2009 și prima parte a anului 2010. Perspectivele până la sfârșitul anului rămân asemănătoare. Rata șomajului s-a majorat (de la 4,4 la 7,4 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010), iar tendința ar putea continua. Ajustarea cheltuielilor de personal din sectorul bugetar va pune presiune pe calitatea portofoliului bancar,

¹⁰⁴ În acest capitol rata creditelor neperformante este definită ca raport între volumul creditelor cu întârzieri la plată de peste 90 de zile și volumul total al creditorilor acordate.

¹⁰⁵ Activele financiare lichide includ: (i) active fără risc (numerar, depozite bancare și titluri de stat) și (ii) acțiuni lichide (acțiuni și titluri cotate și tranzacționate efectiv și acțiuni/unități de fond aparținând fondurilor închise/deschise de investiții).

pentru că ponderea creditelor acordate personalului bugetar reprezintă circa 20 la sută din creditarea populației (decembrie 2009)¹⁰⁶. Acest portofoliu nu a creat probleme deosebite în 2009, băncile considerând necesar să restructureze o parte modestă (2 la sută) din creditele acordate personalului bugetar.

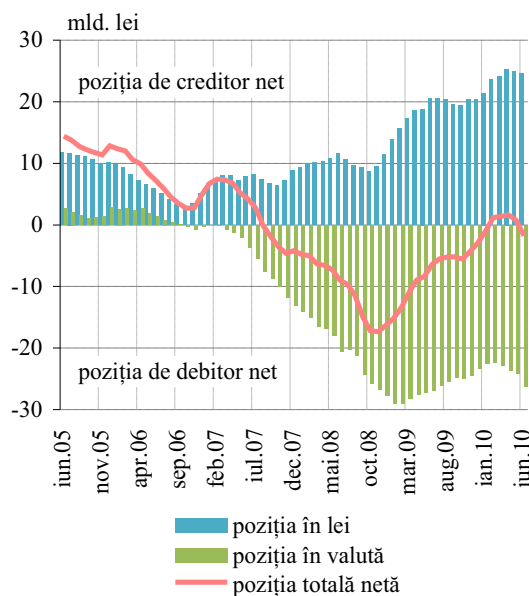
Grafic 5.16. Structura activelor și pasivelor financiare ale populației

Sursa: BNR, INS, CNVM, CSA, CSSPP, calcule BNR

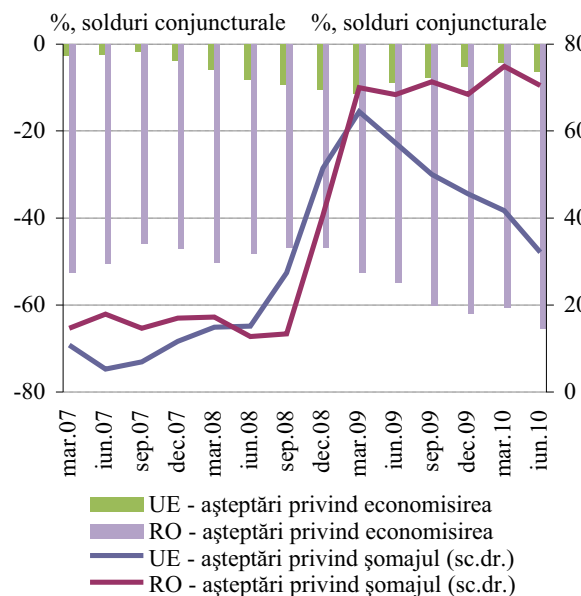
Incertitudinea privind evoluția veniturilor viitoare a stimulat economisirea, în special cea în scop de precauție. Populația și-a redobândit în primul trimestru al anului 2010 poziția de creditor net față de sectorul bancar, pe fondul unei dinamici susținute a economisirii (Grafic 5.17).

Grafic 5.17. Poziția netă a sectorului populație față de sectorul bancar

Sursa: BNR

Grafic 5.18. Așteptări ale populației privind evoluția ratei șomajului și a economisirii în următoarele 12 luni

Sursa: Comisia Europeană

¹⁰⁶ Estimare obținută pe baza unui chestionar (decembrie 2009) la care 17 bănci (având aproape 60 la sută din cota de piață a creditelor acordate populației) au furnizat informații privind inclusiv creditarea și restructurarea creditelor personalului bugetar. Celelalte bănci au invocat indisponibilitatea, respectiv existența informațiilor doar în format hârtie.

Evoluția economisirii ridică două provocări. În primul rând, majoritatea resurselor economisite de populație în 2009 continuă să se concentreze pe scadențe de până în doi ani, iar motivele precauționare ale acestora indică perspectiva reducerii posibile a sumelor economisite în cazul materializării riscurilor pe care trebuie să le compenseze. Inversarea tendinței de consolidare a poziției de creditor net a populației ce a avut loc în luna mai 2010 pare să susțină această ipoteză. În al doilea rând, ponderea depozitelor de valori mari și foarte mari (peste 50 000 euro echivalent) a rămas importantă, la 27 la sută din depozitele populației (iunie 2010). Mai mult, numărul persoanelor care au depus sume mai mari de 50 000 euro (echivalent) s-a majorat cu 23 la sută în perioada decembrie 2008 – iunie 2010, în timp ce numărul micilor deponenți a scăzut cu circa 9 la sută, însă depozitele de valoare mare au înregistrat în unele momente o volatilitate semnificativă.

(C) Revenirea încrederii este factorul esențial pentru ieșirea din criză. În cazul populației, aceasta s-ar traduce faptic prin reluarea consumului și a cererii de credite. Este foarte posibil ca această criză să producă și o schimbare în comportamentul populației, în sensul ajustării consumului în mai strânsă legătură cu veniturile disponibile. Astfel, cererea de credite pentru consum este probabil să fie substanțial mai redusă în viitor decât în perioadele dinaintea crizei.

Percepția privind creșterea șomajului a continuat să persiste în 2009 și în prima jumătate a anului 2010 (Grafic 5.18), fiind puternic asociată cu așteptări negative asupra situației financiare viitoare. Deteriorarea așteptărilor privind capacitatea de economisire poate fi un alt argument că majorarea economisirii populației înregistrată până în prezent s-ar putea estompa pe măsură ce resursele astfel acumulate vor fi utilizate pentru compensarea reducerii venitului disponibil, deși aceasta este numai într-o anumită măsură vizibilă în decelerarea ritmului de creștere a depozitelor bancare.

5.2.2. Transmiterea efectelor crizei prin canalul populației

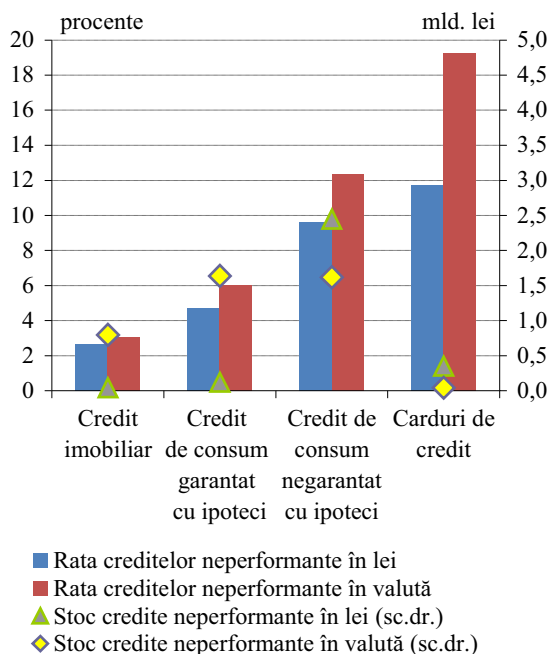
Populația a transferat către sistemul financiar o parte din problemele generate în contextul crizei. Portofoliul băncilor legat de creditarea populației a cunoscut o anumită deteriorare, iar semnalele nu sunt încurajatoare pe termen scurt (A). Gradul de îndatorare a populației este însemnat relativ la venitul disponibil, astfel încât (B) capacitatea populației de a prelua eventuale noi evoluții nefavorabile fără a le amplifica spre creditori s-a mai redus.

(A) Rata creditelor neperformante a crescut semnificativ în anul 2009 și în prima jumătate a anului 2010 (de la 2,4 la sută la 6,9 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). Provocările se mențin pe termen scurt deoarece: (i) există o întârziere de câteva luni în transmiterea șocurilor negative dinspre piața forței de muncă către restanțele bancare, (ii) persistă așteptările negative ale populației privind propria situație financiară viitoare și (iii) riscurile acumulate în anii cu condiții mai laxe privind creditarea se vor menține pe termen lung în portofoliul băncilor, pentru că maturitatea finanțării a fost în creștere în ultimii ani premergători declanșării crizei.

IFN au fost mai afectate decât băncile de problemele populației în a-și onora serviciul datoriei. Rata neperformanței în cazul creditelor de valoare mijlocie și mare (peste 20 000 lei) a ajuns la 12,4 la sută în cazul IFN (iunie 2010). Diminuarea mai accentuată a calității portofoliului IFN ca urmare a creditării populației afectează în grad moderat stabilitatea financiară, pentru că: (i) volumul finanțării populației de la IFN este relativ mic (circa 6 miliarde lei, față de 104 miliarde lei în cazul băncilor, în iunie 2010), iar (ii) pentru IFN, portofoliul populației reprezintă aproximativ 20 la sută din total credite (față de 50 la sută în cazul băncilor, în iunie 2010).

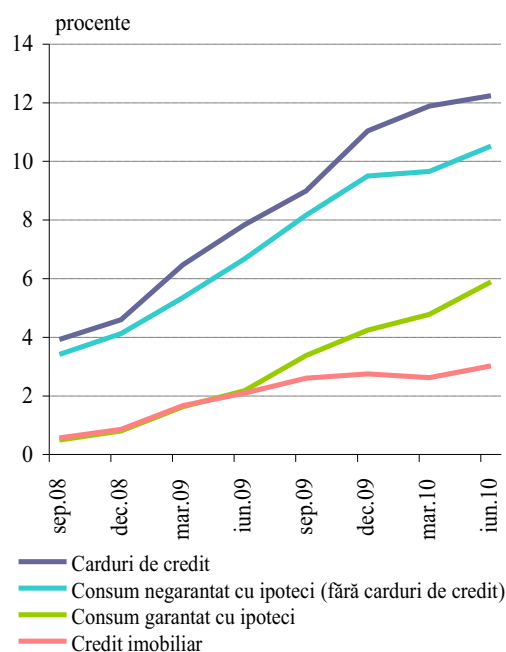
Volumul creditelor neperformante în valută a înregistrat o dinamică mai pronunțată decât în cazul finanțărilor în lei (creștere cu 300 la sută, comparativ cu 125 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). Rata neperformanței pentru creditele în monedă străină a ajuns la 6,1 la sută (comparativ cu 8,5 la sută pentru creditele în lei, iunie 2010). În structură, creditele în valută au ajuns să aibă o neperformanță superioară creditelor în lei, pentru toate tipurile de finanțare acordată populației¹⁰⁷ (Grafic 5.19). Evoluția cursului de schimb contează în dinamica neperformanței, dar este posibil să nu fie factorul determinant (detalii și în secțiunea 4.2.1 – *Strategiile de creditare ale băncilor și accesul la finanțare al companiilor și populației*).

Grafic 5.19. Structura creditelor neperformante acordate de bănci populației, după monedă (iunie 2010)

Sursa: calcule BNR, CRB, Biroul de Credit

Grafic 5.20. Dinamica ratei creditelor neperformante pe tipuri de credite

Sursa: calcule BNR, CRB, Biroul de Credit

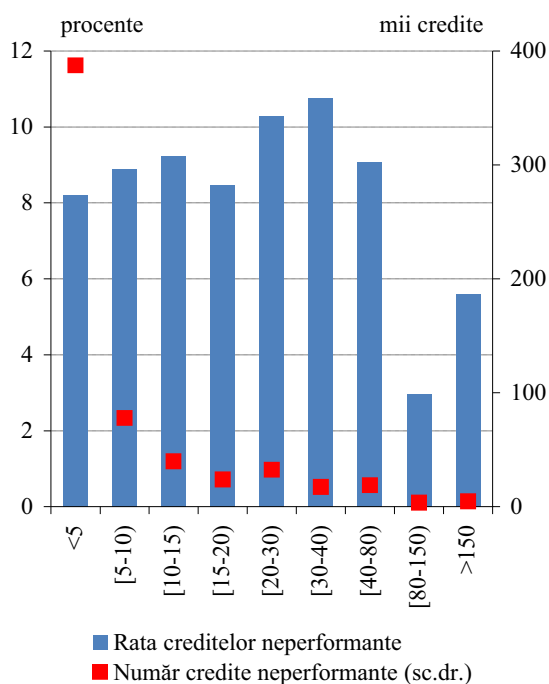
Cardurile de credit și creditul de consum negarantat cu ipoteci prezintă cea mai slabă performanță (rata creditelor neperformante fiind de 12,3, respectiv 10,5 la sută, iunie 2010, Grafic 5.20). Creditele de consum garantate cu ipoteci înregistrează o rată a restanțelor tot mai mare, dar care rămâne inferioară creditelor de consum negarantate cu ipoteci. Creditele imobiliare au o rată de neperformanță care s-a menținut la valori reduse de la începutul crizei (3 la sută, iunie 2010), o explicație fiind motivația mai puternică de onorare a serviciului datoriei în cazul debitorilor îndatorați pentru achiziționarea primei locuințe. În aceste condiții, decuplarea în comportamentul de plată între creditele imobiliare și cele de consum garantate cu ipoteci reclamă atenție (detalii și în secțiunea 5.3 – *Riscurile generate de sectorul imobiliar și de activele imobiliare*).

Cei care s-au îndatorat atât la bănci, cât și la IFN reprezintă cea mai riscantă categorie a populației debitoare (peste 0,5 milioane persoane fizice, totalizând o datorie de 13,8 miliarde lei, iunie 2010). Aceste persoane au în general trei credite (două la bănci și unul la IFN) și prezintă o rată a neperformanței de 13,4 la sută (iunie 2010), similară pe cele două categorii de creditori.

¹⁰⁷ Rata neperformanței la creditele în lei este pe ansamblu mai mare decât rata neperformanței la creditele în valută datorită faptului că finanțarea pentru consum negarantată cu ipoteci este acordată semnificativ în monedă națională (grafic 5.19), ceea ce înclină balanța la nivelul agregat al neperformanței creditării populației spre componenta în lei.

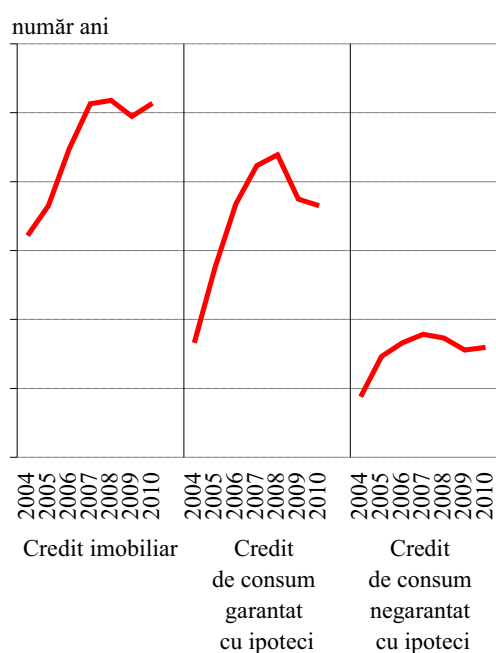
Cele mai numeroase credite neperformante sunt cele de valoare mică (sub 5 000 lei, Grafic 5.21). După rata creditelor neperformante, aceste credite se situează pe o clasă de risc moderată (imediat după creditele de valori foarte mari). În consecință, penalizarea creditelor de valoare redusă printr-o rată ridicată a dobânzii nu ar avea justificare în argumentul ratei mai mari de nerambursare.

Grafic 5.21. Distribuția ratei neperformanței după soldul creditelor, mii lei (iunie 2010)

Sursa: CRB, Biroul de Credit, calcule BNR

Grafic 5.22. Maturitatea medie a creditelor nou acordate în anul menționat (mai mari de 20 000 lei), pe tipuri de active

Notă: Pentru anul 2010, calculele vizează semestrul I

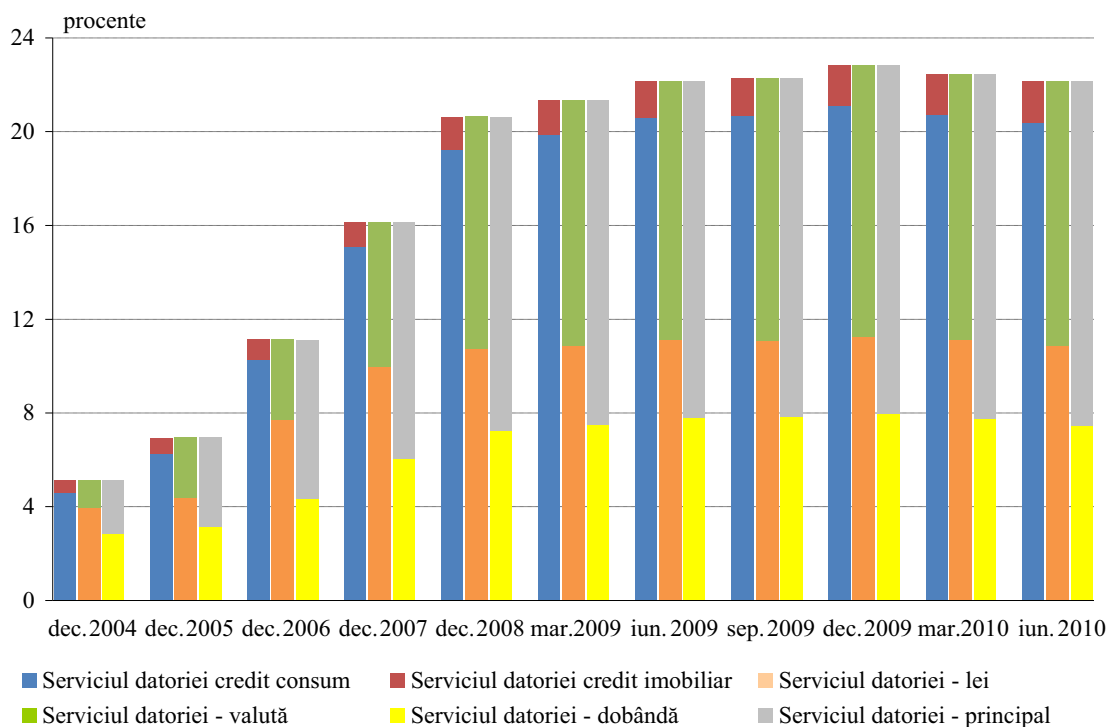
Sursa: CRB, calcule BNR

Băncile au acordat credite pe maturități tot mai lungi (Grafic 5.22). Durata medie a unui credit imobiliar este de circa 25 de ani, iar creditele de consum negarantate cu ipotecă trebuie să fie rambursate în medie în 8 ani. În acest ultim caz, riscul ca bunul de consum achiziționat prin credit să ajungă să valoreze mai puțin decât datoria rămasă de rambursat este semnificativ. Maturitatea creditelor a crescut în perioadele când standardele și termenii creditării erau lași, inclusiv în vederea evitării restricțiilor BNR în privința limitării gradului de îndatorare pentru creditele de consum la 30 la sută din veniturile lunare ale gospodăriilor, iar mai recent prin restructurarea creditelor (a se vedea Caseta 4). Așa cum s-a evidențiat și în *Raportul* anterior, majorarea maturităților are următoarele consecințe: (i) o sensibilitate mai ridicată a serviciului datoriei lunar la modificarea ratei dobânzii sau a cursului de schimb și (ii) populația va plăti în următorii ani tot mai mult pentru achitarea dobânzii, în timp ce datoria efectivă față de bănci (principalul) se va diminua mai puțin. Deteriorarea fluxului de venituri disponibile și constatarea că datoria către bănci nu s-a redus decât marginal (pentru că plățile au acoperit în special dobânzile) ar putea conduce, de asemenea, la majorarea ratei de nerambursare.

(B) Ponderea serviciului datoriei în veniturile disponibile a crescut în 2009 (Grafic 5.23), dar într-un ritm mult mai redus comparativ cu anii precedenți, pe fondul diminuării recursului la credit, coroborat cu un avans al economisirii. În prima jumătate a anului 2010, ponderea serviciului datoriei în veniturile disponibile ale întregii populații din România a avut o evoluție pozitivă,

ajungând la 22 la sută (iunie 2010). Nivelul rămâne însă dublu față de media din zona euro¹⁰⁸. Majoritatea sumei ce trebuie rambursată băncilor (92 la sută, iunie 2010) are ca destinație acoperirea creditelor de consum, ceea ce aduce în discuție viabilitatea pe termen mediu și lung a structurii îndatorării populației.

Grafic 5.23. Ponderea serviciului datoriei bancare în venitul disponibil anual

Sursa: BNR, calcule BNR

Numărul persoanelor având credite neperformante a crescut cu 80 la sută în intervalul decembrie 2008 – iunie 2010. Unul din zece debitori persoane fizice ai sectorului bancar este restanțier și acumulează în medie 1,4 credite restante peste 90 de zile.

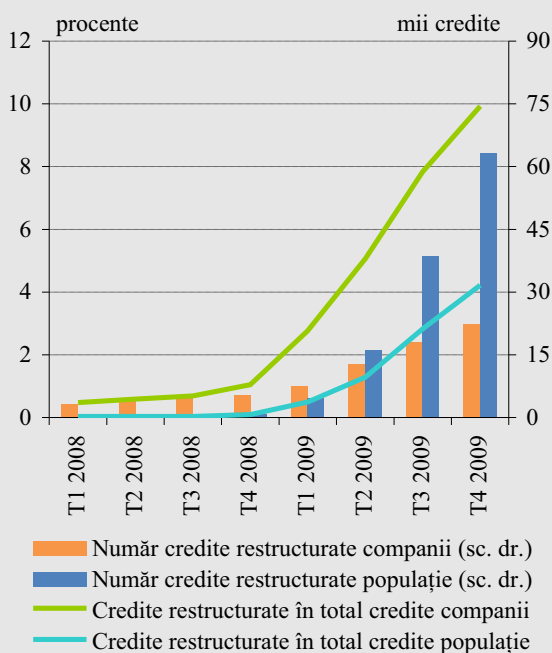
Capacitatea de onorare a serviciului datoriei este posibil să continue să înregistreze constrângeri în următoarea perioadă pentru că: (i) venitul disponibil al populației este probabil să stagneze sau chiar să cunoască unele reduceri, deși această tendință va fi contrabalansată parțial de utilizarea economisirilor făcute în scop precautionar, iar (ii) serviciul datoriei nu are premise să scadă semnificativ. Explicația este că: (a) cele mai multe credite acordate populației sunt pe termen mediu și lung, generând obligații de plată și pe viitor, (b) o parte dintre aceste credite sunt în valută la rate variabile ale dobânzii, afectate de perspectiva de creștere a dobânzilor pe piețele internaționale atunci când politicile monetare în zona euro, SUA și alte economii vor începe să se înăsprească, iar (c) numeroase credite imobiliare acordate în anii anteriori au avut condiții promoționale a căror perioadă de grație începe să expire.

¹⁰⁸ Sub rezerva comparabilității datelor.

Caseta 4. Procesul de restructurare a creditelor acordate populației și companiilor nefinanciare¹⁰⁹

Restructurarea creditelor acordate populației și companiilor nefinanciare a devenit o practică tot mai des utilizată de instituțiile de credit începând cu trimestrul I 2009. Procesul de restructurare a fost inițiat atât la solicitarea debitorilor, ca urmare a dificultăților financiare cu care se confruntă, cât și la propria inițiativă a băncilor. Metodele de restructurare sunt variate, permițând o adaptare la profilul fiecărui client: (i) rescadențarea; (ii) reeșalonarea principalului, respectiv a dobânzilor; (iii) alte tipuri de restructurare, din care: (a) modificări ale ratei de dobândă aplicate, (b) reîncadrarea într-o altă tipologie de credit cu/fără solicitarea unor garanții suplimentare, (c) refinanțarea sumelor restante etc.

A. *Dinamica a fost mai accelerată pe segmentul populației*, tot mai mulți debitori recurgând la această soluție. Cu toate acestea, ponderea creditelor restructurate în totalul creditelor acordate populației era de numai 4 la sută, în volum, respectiv 1 la sută ca număr (decembrie 2009, Grafic). Creditele restructurate sunt preponderent cele de consum (60 la sută ca volum și 91 la sută ca număr, decembrie 2009). Creditele imobiliare se detașează prin dinamica mai ridicată și valoarea medie pe credit restructurat mai mare.

Soldul creditelor restructurate pe sectorul companiilor și populației

B. În schimb, *deteriorarea situației financiare a companiilor nefinanciare* s-a transferat asupra mai multor credite acordate acestora, în medie fiind restructurate 1,5 credite pe debitor. Volumul creditelor restructurate raportat la totalul creditelor acordate companiilor nefinanciare reprezenta 10 la sută la 31 decembrie 2009 (Grafic). În structură, IMM au fost cele ce au apelat preponderent la restructurarea creditelor (circa 85 la sută din volumul total al creditelor restructurate). Sectoarele construcțiilor și imobiliar cumulează 30 la sută din volumul total al creditelor restructurate, urmate de turism și comerț (aproximativ 25 la sută). Din punct de vedere al valorii medii a unui credit restructurat, cele mai ridicate valori se înregistrează pentru creditele restructurate din sectorul imobiliar.

Pe parcursul anului 2009 s-au conturat preocupări ca urmare a înrăutățirii calității portofoliului restructurat. Ponderea creditelor restructurate fără nici o zi întârziere s-a redus în favoarea celor cu peste 90 de zile întârziere¹¹⁰. Numeroase credite restructurate provin din clase cu risc ridicat (circa 17 la sută credite cu întârzieri peste 90 de zile pentru companii, respectiv populație, decembrie 2009). Pe fondul așteptărilor negative privind condițiile macroeconomice (creșterea ratei șomajului, reducerea activității în anumite industrii, fluctuațiile cursului de schimb) și al lichidității scăzute pe piața imobiliară, băncile anticipau o intensificare a procesului de restructurare în prima parte a anului 2010.

¹⁰⁹ Informațiile din Caseta 2 se bazează pe rezultatele obținute în cadrul unui chestionar transmis de BNR la sfârșitul anului 2009 tuturor instituțiilor de credit.

¹¹⁰ În volum ponderea se reduce cu 30 puncte procentuale (la 63 la sută) pentru creditele populației și cu 10 puncte procentuale (la 53 la sută) pentru companii. Situația este similară ca număr de credite restructurate. Ponderea creditelor cu peste 90 de zile întârziere era de circa 20 la sută pentru populație și companii.

5.3. Riscurile generate de sectorul imobiliar și de activele imobiliare

Riscurile asupra stabilității financiare provenind din evoluția nefavorabilă a sectorului imobiliar și a activelor imobiliare s-au majorat de la data precedentului *Raport*. Principalele motive sunt: (A) calitatea portofoliului garantat cu ipotecă acordat companiilor și populației s-a deteriorat, iar (B) ponderea ridicată a activelor imobiliare în bilanțul firmelor și al populației generează preocupări legate de implicațiile scăderii prețurilor de pe piața imobiliară.

(A) În condițiile crizei, băncile au încercat să se protejeze suplimentar, solicitând debitorilor tot mai multe garanții ipotecare. Acest fapt: (i) a pus presiune în special pe companii (care au fost nevoite să identifice noi active de acest fel pentru a avea acces la finanțare) și (ii) a majorat considerabil expunerea băncilor pe acest tip de colateral. Creditul acordat companiilor a ajuns să fie în peste 75 la sută din cazuri garantat cu ipotecă, iar creditul imobiliar împreună cu cel de consum garantat cu ipotecă acordat populației reprezintă peste 50 la sută din totalul creditului acordat persoanelor fizice (iunie 2010).

Băncile au înăsprit standardele de creditare a companiilor, în special prin solicitarea de garanții ipotecare suplimentare. Această politică nu a produs efectele așteptate. Rata creditelor neperformante¹¹¹ pentru expunerile garantate cu ipotecă a devenit din iunie 2010 și în cazul IMM superioară ratei creditelor neperformante pentru creditele negarantate cu ipotecă¹¹² (Grafic 5.24). În cazul IMM (ce dețin 80 la sută din creditele garantate cu ipotecă), neperformanța se ridică la 10,2 la sută pentru creditele garantate cu ipotecă, respectiv 9,5 la sută pentru creditele negarantate cu ipotecă (iunie 2010). La corporații se observă un comportament mai bun în onorarea serviciului datoriei, rata creditelor neperformante menținându-se mult sub media pe economie (3,3 la sută în cazul creditelor garantate cu ipotecă, respectiv 1,5 la sută în cazul celor negarantate cu ipotecă, iunie 2010). În aceste condiții, eficiența politicii de garantare utilizate de bănci reclamă o monitorizare mai atentă.

Calitatea portofoliului creditului garantat cu ipotecă acordat populației (inclusiv aici creditul imobiliar și creditul de consum garantat cu ipotecă) s-a deteriorat în 2009 și în prima jumătate a anului 2010. Nivelul riscului este gestionabil, dar dinamica necesită o monitorizare atentă (rata creditelor neperformante a ajuns la 4,5 la sută în iunie 2010, față de 0,8 la sută în decembrie 2008). Riscul este diferențiat pe categorii de credite, fiind mai accentuat pe segmentul: (i) creditelor de consum garantate cu ipotecă și (ii) al creditelor garantate cu ipotecă acordate în altă monedă decât cea națională sau euro¹¹³ (Grafic 5.25). Aceste evoluții pledează pentru o diferențiere în tratamentul prudential al stocului existent al creditelor în valută. Creditele imobiliare au o rată a neperformanței mai redusă, posibil datorită gradului mai ridicat al disciplinei financiare pentru acele credite contractate pentru cumpărarea unei locuințe având ca scop utilizarea acesteia ca rezidență de către debitor.

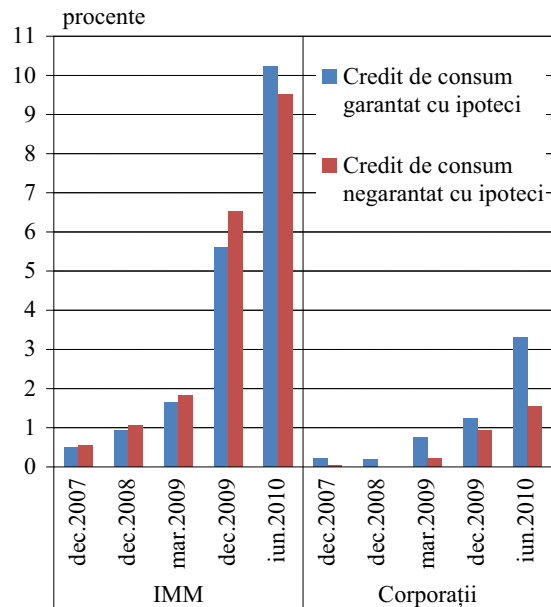
¹¹¹ Rata creditelor neperformante se definește ca pondere a creditelor afectate de restanțe mai mari de 90 de zile, în total credite.

¹¹² Acest lucru se datorează în special câtorva firme din sectorul imobiliar (având proiecte rezidențiale mari) care de la începutul anului 2010 au generat restanțe bancare în creștere. Prin recalcularea indicatorului de restanțe bancare fără aceste companii, se obține că rata creditelor neperformante pentru creditele garantate cu ipotecă este mai mică decât în cazul creditelor negarantate cu ipotecă.

¹¹³ Creditele garantate cu ipotecă sunt denumite preponderent în euro (70,6 la sută), urmate de cele în franci elvețieni (21,5 la sută) și dolari SUA (0,6 la sută), iunie 2010.

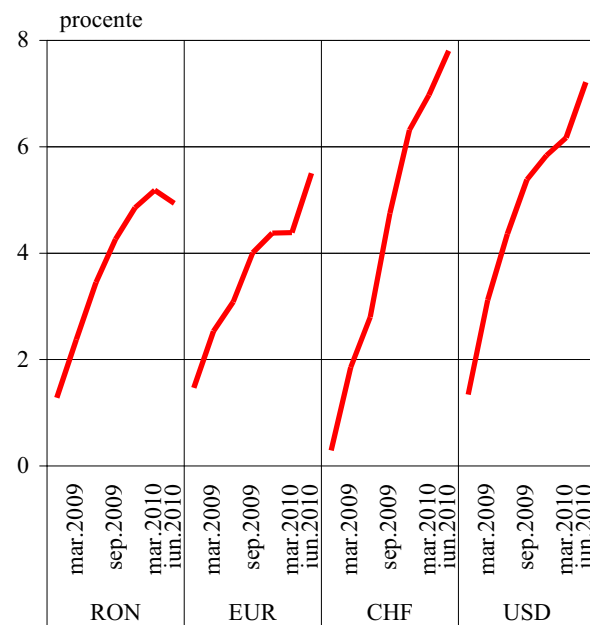
Ponderea creditelor promoționale nou acordate în totalul creditelor imobiliare acordate a rămas ridicată, dar pe o tendință descendentă (de la 55 la sută la 20 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). Majoritatea condițiilor promoționale oferite în 2009 expiră în 2010.

Grafic 5.24. Rata creditelor neperformante acordate companiilor, după tipul de garantare a creditelor

Sursa: CRB, BNR, calcule BNR

Grafic 5.25. Rata de neperformanță pentru creditul garantat cu ipotecă acordat populației, după moneda de acordare

Sursa: CRB, Biroul de Credit, BNR, calcule BNR

Informațiile de risc pentru creditul imobiliar sunt preocupante: (i) deși rata creditelor neperformante este încă redusă (3 la sută, iunie 2010), dinamica de înrăutățire a portofoliului este accelerată, inclusiv ca urmare a existenței unui efect de bază reprezentat de numărul redus de restanțe înregistrate în perioada de dinaintea declanșării crizei; (ii) se manifestă o migrare a debitorilor către clasele de întârziere superioare (proces care a început la finalul anului 2008) și (iii) volumul creditelor afectate de restanțe mai mari de 90 de zile este în creștere (depășind 0,8 miliarde lei în iunie 2010, față de aproximativ 0,2 miliarde lei în decembrie 2008).

Creditele de consum garantate cu ipotecă sunt importante pentru portofoliul bancar, ponderea lor în creditul de consum majorându-se de la 37 la sută în decembrie 2008 la 43 la sută în iunie 2010. Aceste credite au o dinamică a ratei creditelor neperformante mai pronunțată decât în cazul creditelor imobiliare (de la 0,8 la sută la 5,9 la sută, decembrie 2008 – iunie 2010). Comportamentul debitorilor de a-și onora diferit serviciul datoriei pentru creditul imobiliar față de creditul de consum garantat cu ipotecă a devenit sesizabil din T3/2009. Menținerea sau chiar accentuarea acestei tendințe poate aduce în discuție și necesitatea reevaluării cadrului actual de reglementare (care consideră că cele două categorii de credite au un comportament asemănător la plată).

Firmele din sectoarele construcțiilor și imobiliar au resimțit puternic efectele crizei: de la creșteri rapide ale valorii adăugate în aceste sectoare, ceea ce a atras și volume importante de resurse financiare, contribuind la supraîncălzirea economiei, ele au ajuns să contabilizeze scăderi pronunțate ale activității¹¹⁴, iar accesul lor la creditare s-a restricționat semnificativ.

¹¹⁴ Volumul lucrărilor de construcții a scăzut în primul semestru din 2010 comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut cu 16 la sută (date ajustate sezonier). Pe obiecte de construcții, cele mai afectate au fost clădirile rezidențiale (-37 la sută), urmate de clădirile nerezidențiale (-23,6 la sută), date INS.

Sectorul construcțiilor a fost prociclic, scăzând în 2009 cu o viteză mai accentuată decât totalul economiei. Contribuția sectorului la formarea valorii adăugate din economie s-a redus de la 11,9 la sută în 2008 la 10,9 la sută în 2009. Declinul activității companiilor din sectorul construcțiilor a continuat și în prima jumătate a anului 2010. Reducerea personalului angajat din acest sector (cu 20 la sută în anul 2009) explică peste 25 la sută din creșterea numărului de șomeri din anul respectiv. Disponibilizările au continuat și în T1/2010, dar în T2/2010 se observă o ușoară creștere a forței de muncă din acest sector¹¹⁵. De asemenea, perspectivele privind investițiile nu sunt optimiste. Creditorii externi și-au menținut expunerile pe firmele din construcții, astfel că datoria externă a rămas la același nivel ca în decembrie 2008 (5 la sută din totalul datoriei externe private a companiilor nefinanciare¹¹⁶). Expunerea băncilor autohtone este relativ importantă (peste 10 la sută din total credite acordate companiilor), în condițiile în care acest sector contabilizează cea mai mare rată a creditelor neperformante din sectoarele economiei (11 la sută, față de media de 8 la sută, iunie 2010).

Sectorul imobiliar are o contribuție relativ modestă la valoarea adăugată creată de către companii (3 la sută, iunie 2009), însă deține 13 la sută din activele totale (iunie 2009). Un risc ridicat provine din nivelul datoriei externe, care reprezintă peste 35 la sută din totalul datoriei externe private a României (iunie 2010). Mai mult, aproximativ o treime din datoria externă pe termen scurt provine din acest sector (iunie 2010). Deși riscurile sunt în creștere, nerezidenții și-au majorat expunerea pe acest sector de la începutul crizei (volumul datoriei crescând de la 8,4 miliarde euro la 11 miliarde euro, decembrie 2008 – iunie 2010). De asemenea, expunerea băncilor autohtone pe acest sector este relativ mare (peste 14 la sută din creditele acordate către companii, respectiv 14 miliarde lei, iunie 2010, și în creștere de la 9,7 miliarde lei, decembrie 2008)¹¹⁷.

Rolul firmelor din construcții și imobiliare pentru sectorul bancar și economie ar putea fi modest în perioada următoare, în lipsa unor proiecte importante de infrastructură.

Principalele motive sunt:

1. Cererea de noi active imobiliare (atât comerciale, cât și rezidențiale) ar putea rămâne la niveluri modeste în 2010 datorită revenirii lente a economiei și diminuării veniturilor populației. Cererea de construcții comerciale și birouri ar putea fi cea mai afectată¹¹⁸. Pe segmentul rezidențial, intenția de achiziție sau de construire a unei case în următoarele 12 luni a scăzut, atingând în iunie 2010 minimumul ultimilor șapte ani (Grafic 5.26).
2. Oferta de finanțare pentru construcția de noi active imobiliare este redusă și se realizează la costuri relativ ridicate. Băncile percep firmele din construcții și tranzacții imobiliare ca fiind cele mai riscante din economie, iar această percepție se păstrează de zece trimestre consecutive (T1/2008-T2/2010). Rolul creditului bancar în inițierea de tranzacții imobiliare este scăzut, mai puțin de 10 la sută din operațiunile de vânzare/cumpărare fiind efectuate prin acest tip de finanțare. Companiile care activează în construcții și imobiliar au continuat să fie susținute financiar de companiile-mamă, volumul intrărilor nete pe termen

¹¹⁵ BNR, Buletine de conjunctură, ediții din anul 2010.

¹¹⁶ Volumul datoriei externe a companiilor din sectorul construcții era de 1,4 miliarde euro (iunie 2010), comparativ cu 1,18 miliarde euro (decembrie 2008).

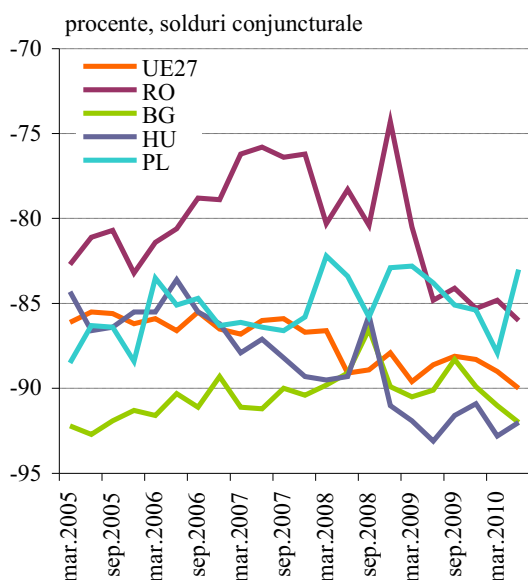
¹¹⁷ Dinamica nu se datorează neapărat majorării creditării în perioada respectivă a firmelor din sectorul imobiliar, ci și răscumpărării de către bănci a unor credite acordate în anii anteriori și pe care le vânduseră unor entități din străinătate (a se vedea detalii privind externalizarea creditelor și în secțiunea 4.2. *Strategiile de creditare ale instituțiilor de credit*).

¹¹⁸ Rata de neocupare pentru spațiile de birouri s-a înscris în 2009 pe un trend ascendent (analog situației din zona euro), care a continuat și în primul trimestru al anului 2010. Mai mult, volumul ridicat al spațiilor de birouri finalizate în ultima perioadă și tendința de reducere a cheltuielilor operaționale de către companii au pus presiune și pe nivelul chiriilor, ceea ce face mai neatractivă investiția în noi active imobiliare de tip comercial.

scurt înregistrând o creștere în ambele sectoare în prima jumătate a anului 2010 (față de aceeași perioadă a anului 2009).

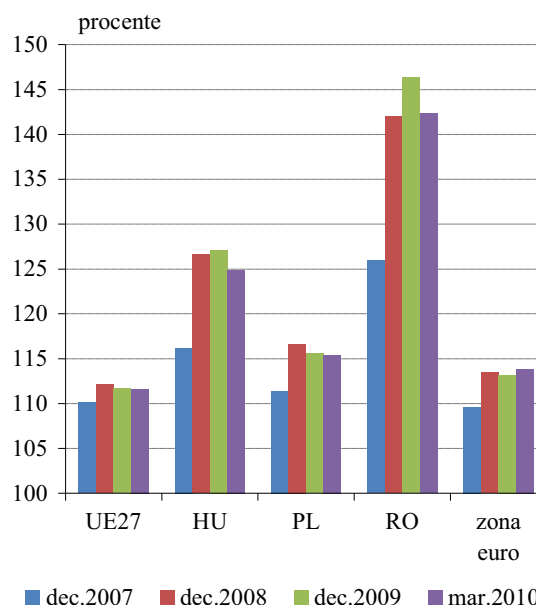
- Costurile de construcție pentru clădirile noi se mențin ridicate în România comparativ cu multe țări din UE (aproximativ la același nivel ca în 2008, Grafic 5.27), dar în scădere în primul trimestru al anului 2010. Acest fapt poate avea două consecințe: (i) firmele românești de construcții ar avea o anumită marjă de manevră în eficientizarea costurilor pentru a rezista crizei, dar pe de altă parte (ii) costurile de producție în scădere în țările zonei euro arată că se creează premisele ca fluxurile de capital să identifice rentabilități superioare în alte zone decât în ECE, mai ales în comparație cu perioada premergătoare crizei.

Grafic 5.26. Intenția de achiziție sau construire a unei case în următoarele 12 luni

Sursa: Comisia Europeană

Grafic 5.27. Costurile de construcție comparativ cu media europeană și din alte țări din regiune (anul 2005=100)

Sursa: Eurostat

(B) Activele imobiliare au o pondere importantă în bilanțul companiilor și în averea populației. Scăderea valorii acestor active are implicații negative în special asupra sectorului companiilor.

Ponderea activelor imobiliare în bilanțul firmelor ce raportează după standarde IFRS¹¹⁹ era foarte mare la debutul crizei (circa 30 la sută, decembrie 2008). Conform cerințelor IFRS, auditarea obligatorie a rapoartelor financiare ale acestor firme va presupune, pentru raportările contabile viitoare, și reevaluarea, la valoarea de piață, a clădirilor și a terenurilor aflate în bilanț. Scăderea valorii acestor active imobiliare ar putea avea influențe asupra valorii activelor totale, a capitalurilor proprii și a rentabilității economice. Deteriorarea acestor indicatori are implicații nefavorabile asupra gradului de acces la finanțare și a deciziei de demarare de noi investiții.

Pentru sectorul populației, activele nefinanciare continuă să reprezinte partea dominantă a averii (peste 70 la sută). Ajustarea prețurilor imobilelor ar putea să contribuie la diminuarea consumului prin canalul efectului de avere.

¹¹⁹ Valoarea adăugată produsă în economie și creditul bancar contractat de aceste firme era de circa 60 la sută, respectiv 45 la sută (iunie 2009).

CAPITOLUL 6. INFRASTRUCTURA SISTEMULUI FINANCIAR

6.1. Evoluțiile cadrului de reglementare a piețelor financiare

Actuala criză financiară a decelat deficiențe serioase în supravegherea și reglementarea sistemului financiar internațional, motiv ce a condus la intensificarea preocupărilor în direcția restructurării și consolidării arhitecturii acestuia.

Dezvoltarea sistemului financiar internațional, din perspectiva dimensiunii, structurii, complexității și interconexiunii, a creat dificultăți autorităților responsabile cu menținerea stabilității financiare. Evaluarea anevoioasă a vulnerabilităților și riscurilor acestuia a pus sub semnul întrebării însăși eficiența cadrului de reglementare și supraveghere financiară, devenind prioritară restructurarea sa, în scopul consolidării stabilității financiare.

La nivelul diverselor economii naționale, autoritățile competente s-au concentrat, în limita atribuțiilor, pe supravegherea microprudențială, fiind mai puțin pregătite, într-o primă etapă a crizei, să identifice și să diminueze riscurile macroprudențiale¹²⁰. Analizele de stabilitate financiară ale băncilor centrale au avut mai mult un caracter național, fără a insista pe dimensiunea globală a sistemului financiar, confirmată de criză (de exemplu influența grupurilor bancare mari și cu activitate transfrontalieră intensă asupra sistemelor financiare naționale).

Totodată, în contextul aranjamentelor europene privind gestiunea crizelor financiare, BNR a dezvoltat și în 2009 procedurile specifice și a urmărit armonizarea în continuare a procedurilor și instrumentelor sale cu prevederile europene. În colaborare cu MFP, BNR a elaborat Planul strategic de acțiune în sectorul bancar, care urmărește structurarea setului de măsuri la dispoziția autorităților române când apar indicii ale unei eventuale crize bancare, ținând seama de principiul responsabilității financiare primare a acționarilor și conducătorilor instituțiilor de credit. Apelul la instrumente de intervenție publică pentru rezolvarea unei crize intervine atunci când soluțiile private de piață nu sunt fezabile sau au fost epuizate.

6.1.1. Restructurarea cadrului de stabilitate financiară

Contextul internațional a favorizat decizia structurilor europene de a restructura și consolida arhitectura sistemului financiar european.

Noul cadru legislativ al UE vizează armonizarea regulilor și practicilor de supraveghere a instituțiilor financiare la nivelul UE și crearea unui nou standard în domeniu, care să țină cont de dezvoltările pieței¹²¹ și să consolideze încrederea în relațiile dintre autoritățile naționale și în cadrul de supraveghere financiară al UE.

Reglementările europene privind stabilitatea financiară în UE¹²² urmăresc întărirea supravegherii prudențiale pe două paliere: macro și micro¹²³. Elementul de noutate, care modifică fundamental abordarea supravegherii instituțiilor de credit, îl constituie introducerea conceptului de supraveghere

¹²⁰ Supraveghere macroprudențială.

¹²¹ De exemplu dominația grupurilor cu activitate intensă transfrontalieră, dominația băncilor străine pe piețele bancare ale noilor state membre etc.

¹²² Aflate în fază de proiect.

¹²³ Recomandările cuprinse în Raportul Grupului condus de J. de Larosière (februarie 2009).

macroprudențială. Aceasta are drept scop identificarea și prevenirea riscurilor sistemice. Evaluarea vulnerabilităților se poate realiza cu ajutorul unor instrumente calitative și indicatori macroprudențiali, printre care: indicatori bilanțieri, prețuri, modele econometrice de analiză a crizei financiare, *stress test* la nivel macroprudențial și indicatori de avertizare timpurie¹²⁴. Măsurile de întărire a supravegherii macroprudențiale, la nivel național și internațional, presupun cooperarea internațională și schimbul de informații între autoritățile competente pentru supravegherea instituțiilor de importanță sistemică, cu activitate transfrontalieră. Concomitent cu introducerea conceptului de supraveghere macroprudențială, se redefinește și regimul microprudențial (supravegherea instituțiilor financiare și a piețelor).

Cadrul european de reglementare pentru prevenirea riscului sistemic va cunoaște o serie de modificări de substanță¹²⁵, precum: (i) reconsiderarea cerințelor de capital pentru bănci, în sensul majorării calitative și cantitative a capitalului deținut conform Basel II, cu scopul diminuării efectelor prociclice (*capital buffer*); (ii) reducerea riscului de lichiditate prin impunerea unor restricții cantitative pentru activele lichide ale băncilor și sursele de finanțare, în scopul încurajării comportamentului anticiclic al instituțiilor financiare (cerința de acoperire a lichidității – LCR și cerința de finanțare stabilă netă – NSFR); (iii) armonizarea reglementărilor privind raportarea financiară (IFRS¹²⁶); (iv) acordarea unui tratament special instituțiilor financiare de importanță sistemică¹²⁷; (v) armonizarea legislativă privind supravegherea și asigurarea unui mod similar de implementare a acesteia la nivelul fiecărui stat membru; (vi) reglementarea și supravegherea agențiilor de rating. Pe de altă parte, asigurarea unui cadru legislativ eficient pentru administrarea crizelor (cu caracter național și/ sau transfrontalier) impune reformarea măsurilor de intervenție timpurie, a celor de restructurare a băncilor (*bank resolution*), precum și a procedurilor privind insolvența instituțiilor financiare.

Din punct de vedere structural și instituțional, arhitectura de supraveghere propusă se bazează pe doi piloni: Sistemul European al Supraveghetorilor Financiar¹²⁸ (SESF) și Comitetul European pentru Riscuri Sistemice¹²⁹ (CERS). Cei doi piloni permit un proces evolutiv pentru crearea unui sistem de supraveghere european mai eficient, integrat și sustenabil.

SESF, cu rol în supravegherea instituțiilor financiare individuale, este format din supraveghetorii financiar¹³⁰ naționali și din cele trei noi Autorități Europene de Supraveghere¹³¹ (*European Supervisory Authorities*) pentru sectorul bancar¹³², al asigurărilor și pensiilor ocupaționale¹³² și cel al pieței de capital¹³³. Noua rețea europeană va avea un mandat extins, responsabilitățile privind supravegherea pe plan național a instituțiilor financiare împletindu-se cu noi sarcini încredințate la

¹²⁴ Selectați dintre indicatorii financiar¹²⁴ colectați de FMI, cei care au avertizat cel mai bine criza bancară precedentă.

¹²⁵ Propunerea legislativă CRD IV se află în proces consultativ la nivelul Comisiei Europene, urmând a se finaliza spre finele anului 2010.

¹²⁶ Emise de *International Accounting Standard Boards* (IASB).

¹²⁷ Bănci foarte mari sau grupuri de bănci mai mici, puternic interconectate și care desfășoară același tip de activități.

¹²⁸ *European System of Financial Supervisors* (ESFS).

¹²⁹ *European Systemic Risk Board* (ESRB).

¹³⁰ Noile autorități provin din transformarea celor trei comitete de nivel 3 aferente actualei configurații existente la nivelul UE, conform recomandărilor din Raportul Grupului de Larosière, respectiv *Committee of European Banking Supervisory* (CEBS), *Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors* (CEIOPS) și *Committee of European Securities Regulators* (CESR).

¹³¹ *European Banking Authority* (EBA).

¹³² *European Insurance and Occupational Pension Authority* (EIOPA).

¹³³ *European Securities and Markets Authority* (ESMA).

nivel european (specifice abordării riscurilor transfrontaliere). SESF urmărește aplicarea unor practici armonizate și coerente la nivelul UE.

CERS, cu rol în monitorizarea și evaluarea riscurilor pentru stabilitatea întregului sistem financiar, va emite avertizări timpurii privind riscurile sistemice și recomandări de prevenire a acestora. CERS este înființat pentru rezolvarea vulnerabilităților confirmate de criză, precum expunerea sistemului financiar la riscurile sistemice de interconectare, complexitate, sectoriale și intersectoriale. BCE îi va furniza suportul analitic, statistic, administrativ și logistic.

Dinamica transformărilor intervenite în sistemul financiar european, precum și necesitatea colaborării tot mai active a autorităților competente cu organizațiile internaționale influențează evoluția cadrului de reglementare a pieței financiare românești pe toate componentele acesteia. Reforma cadrului de supraveghere proiectată la nivelul UE se va reflecta și în sectorul financiar din România.¹³⁴ Abordarea macroprudențială va oferi o nouă deschidere analizelor financiare realizate de autorități, din perspectiva evaluării riscurilor venite din sistemul financiar global și a conexiunilor cu economia reală, în timp ce accesul la informații detaliate va permite identificarea timpurie a riscurilor sistemice, ca potențiale amenințări și la stabilitatea sistemului financiar românesc. Pe de altă parte, prin cooperarea cu CERS și cu celelalte autorități de supraveghere stabilite de SESF, autoritățile vor dispune atât de posibilitatea dezvoltării de noi instrumente pentru îndeplinirea funcției de supraveghere și realizarea analizelor, cât și de canale noi de comunicare a riscurilor identificate și a eventualelor recomandări de acțiune. Practic, măsurile de revizuire a cadrului legislativ urmăresc să tempereze prociclicitatea manifestată de participanții la piețele financiare și să prevină apariția riscului de concentrare în statele membre ale UE, inclusiv în România. În acest sens, adoptarea coordonată la nivelul UE a măsurilor de descurajare a creditului în valută, opozabile atât băncilor-mamă, cât și filialelor locale ar putea conduce la ajustarea unor dezechilibre macroeconomice și la diminuarea riscurilor în sistemul financiar. Reconsiderarea legislației europene privind insolvența/lichidarea vizează reducerea diferenței structurale dintre băncile cu statut de filială și cele cu regim de sucursală, prin aplicarea unui set comun de principii. Dacă în prezent sucursalele băncilor li se aplică prevederile directivei UE, în timp ce filialele le este opozabilă legislația națională, noua abordare urmărește să permită tratarea uniformă a băncilor din perspectiva măsurilor de reorganizare.

Propunerile de reformă a supravegherii financiare, formulate de Comisia Europeană, în baza recomandărilor din Raportul Grupului de Larosière, s-au aflat și în atenția Comitetului Național de Stabilitate Financiară (CNSF). Membrii CNSF, reprezentanți ai autorităților române de supraveghere financiară și ai MFP, au dezbătut aspecte legate de necesitatea întăririi supravegherii macroprudențiale în UE, în vederea identificării și prevenirii riscurilor sistemice, concomitent cu perfecționarea supravegherii microprudențiale. Totodată, CNSF a constituit un forum de analiză pentru modalități concrete de colaborare interinstituțională și măsuri adecvate de menținere a stabilității financiare.

¹³⁴ Modificările aduse legislației naționale în materie, până în prezent: (i) transpunerea Directivei 2009/111 de modificare a Directivelor 2006/48/CE, 2006/49/CE și 2007/64/CE în ceea ce privește băncile afiliate instituțiilor centrale, anumite elemente ale fondurilor proprii, expunerile mari, reglementările privind supravegherea, precum și gestionarea crizelor și (ii) întărirea atribuțiilor BNR prin revizuirea procedurii administrării speciale.

6.1.2. Siguranța și eficiența schemelor de garantare a depozitelor

Criza financiară a relevat deficiențele în domeniul reglementării schemelor de garantare a depozitelor, precum și consecințele acestora în ceea ce privește încrederea deponenților în sistemul financiar.

Siguranța depozitelor bancare devine preocuparea primordială a deponenților în perioade de criză. Studii și analize recente au subliniat că nicio bancă, indiferent de prestigiul de care se bucură pe piața financiară internațională, nu dispune în orice moment de lichidități suficiente pentru a restitui imediat tuturor clienților săi depozitele deținute. Mai mult, neîncrederea în instituție, manifestată prin retragerea masivă și simultană a depozitelor, poate induce riscul de faliment. Privită din perspectiva stabilității financiare, protecția deponenților a devenit o prioritate pentru UE, în special după evenimentele din 2007 și 2008. Astfel, deși *acquis*-ul comunitar¹³⁵ a încercat să rezolve aceste probleme încă din 1994, prin impunerea participării instituțiilor de credit din statele membre ale UE la scheme de garantare a depozitelor¹³⁶ (SGD) care să funcționeze pe baza unui set de reguli, actuala criză financiară a dovedit ineficiența unora dintre măsurile existente. SGD, instituite în temeiul directivei, au fost concepute pentru a compensa clienții băncilor în cazul depozitelor devenite indisponibile, în limita unui plafon minim de garantare de 20 000 EUR și într-o perioadă de maximum 9 luni. Comportamentul precipitat al deponenților pe perioada crizei, stimulat și de caracterul necoordonat al reacțiilor inițiale la nivelul statelor membre, a determinat autoritățile să evalueze, în regim de urgență, efectele reglementărilor în vigoare și posibilitatea perfecționării acestora, căutând să ofere noi soluții legislative la provocările crizei. În acest sens, noua directivă¹³⁷ europeană privind SGD prevede, printre altele, (i) majorarea plafonului minim de garantare¹³⁸, (ii) reducerea perioadei de plată a compensațiilor¹³⁹ și (iii) eliminarea conceptului de coasigurare.

Analize ulterioare au identificat, însă, o multitudine de probleme ca efect al diferențelor semnificative în practica și legislația statelor membre ale UE, fiind demonstrată și susținută, în acțiunile¹⁴⁰ Comisiei Europene, nevoia acută de armonizare instituțională și operațională a SGD. În acest context, procesul de revizuire a directivei privind SGD, aflat într-un stadiu avansat de analiză, vizează: (i) simplificarea procedurilor pentru accelerarea plății compensațiilor și (ii) armonizarea deplină, în scopul creării unei piețe unice cu condiții egale pentru toți participanții¹⁴¹.

Principalele propuneri de modificare¹⁴² se referă la: (i) stabilirea nivelului unic pentru plafonul de garantare a depozitelor de 100 000 EUR; (ii) armonizarea criteriilor de eligibilitate pentru categoriile de deponenți; (iii) reducerea perioadei de plată a compensațiilor la 7 zile calendaristice; (iv) renunțarea la principiul compensării depozitelor cu creanțele băncii asupra deponentului; (v) armonizarea modalității și nivelului minim de finanțare a SGD: contribuții *ex ante* (75 la sută)

¹³⁵ Directiva 94/19/CE privind sistemele de garantare a depozitelor.

¹³⁶ Componentă a dispozitivului de securitate financiară (*safety net*).

¹³⁷ Directiva 2009/14/EC privind sistemele de garantare a depozitelor, publicată în martie 2009.

¹³⁸ Plafonul minim de garantare prevăzut de directivă este de 50 000 EUR (introdus până la sfârșitul lunii iunie 2009) și, respectiv, de 100 000 EUR, începând cu sfârșitul anului 2010, dacă în Raportul Comisiei se arată că această majorare și armonizare sunt adecvate și viabile din punct de vedere financiar pentru toate statele membre.

¹³⁹ Perioada maximă de plată a compensației este de cel mult 3 luni de zile, urmând a se reduce la 20 de zile lucrătoare (plus 10 zile pentru situații excepționale, respectiv 4-6 săptămâni), începând din 31 decembrie 2010.

¹⁴⁰ Analize proprii, Consultarea publică din iulie 2009, Raportul *Joint Research Centre*, Evaluare de impact, Raportul privind modificarea directivei privind schemele de garantare (care include propunerile legislative) prezentat Consiliului European și Parlamentului European în decembrie 2009.

¹⁴¹ *Level playing field*.

¹⁴² Aflate în stadiul de negociere cu statele membre ale UE.

și *ex post* (25 la sută) cu un grad țintă de acoperire de 2 la sută; (vi) armonizarea bazei de calcul a contribuțiilor (cota contribuției aplicată la partea garantată a depozitelor eligibile, la maximum 100 000 EUR). În ceea ce privește mandatul SGD, nu se intenționează nici armonizarea și nici extinderea mandatului acestora prin impunerea de noi competențe în procesul de redresare (*bank resolution*). În cazul sucursalelor instituțiilor de credit, SGD din țara gazdă va acționa ca punct unic de contact, pentru informarea deponenților, dar responsabilitatea plății compensațiilor va aparține SGD din țara de origine; aceste proceduri presupun întărirea cooperării transfrontaliere între SGD naționale. Problema creării unei scheme pan-UE rămâne un subiect de viitor.

Din analizele¹⁴³ BNR, valoarea optimă pentru plafonul de garantare al SGD din România, care să ofere încredere deponenților, dar să nu favorizeze hazardul moral (asumarea de către bănci a unor riscuri disproporționate) este de 50 000 EUR. Acesta asigură garantarea majorității depozitelor persoanelor fizice (99,64 la sută din deponenți și 61,92 la sută din valoarea depozitelor). O nouă și probabilă majorare a plafonului, până la nivelul de 100 000 EUR, nu aduce modificări semnificative în privința numărului de deponenți garantați prin lege, dar determină o creștere a gradului de acoperire a volumului depozitelor garantate (aproximativ 6 la sută). Totuși, în condițiile unei finanțări mixte¹⁴⁴ a SGD națională, dublarea valorii plafonului de garantare a depozitelor va intensifica presiunea asupra instituțiilor de credit, care vor trebui să suporte o contribuție *ex ante* cu mult mai mare, fără ca aceasta să se materializeze neapărat într-un beneficiu justificat/protecție suplimentară pentru deponenți. Referitor la reducerea suplimentară a perioadei de plată a compensației la 7 zile, deși vizează eficientizarea SGD, în condițiile în care nu sunt oferite și soluții concrete de implementare, măsura poate fi dificil transpusă în fapt. Mai mult, procesul de revizuire a cadrului de reglementare a schemelor de garantare ar trebui corelat și cu obiectivul de întărire a cooperării în domeniul supravegherii inclus în recente preocupări de restructurare a arhitecturii europene de supraveghere financiară.

La nivel internațional, preocupările privind eficientizarea SGD au întărit ideea că aceste scheme trebuie să devină parte integrantă a unui dispozitiv de securitate financiară, împreună cu reglementarea și supravegherea prudențială, facilitatea de împrumutător de ultimă instanță (*lender of last resort*) și mecanismele de intervenție timpurie. În acest sens, în anul 2009 au fost promovate Principiile fundamentale (18) pentru scheme eficiente de garantare a depozitelor¹⁴⁵, ca elemente definitorii pentru asigurarea stabilității sistemului financiar internațional, precum și Ghidul pentru înființarea schemelor eficiente de garantare¹⁴⁶. Adoptarea acestor principii este lăsată, pentru moment, la latitudinea schemelor de garantare naționale.

¹⁴³ Analiza privind impactul deciziei de majorare a plafonului de garantare de la 20 000 EUR la 50 000 EUR și respectiv la 100 000 EUR, BNR (Direcția Stabilitate Financiară), februarie 2009.

¹⁴⁴ Resursele de finanțare ale Fondului de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar sunt: contribuții *ex ante*, linii de credit *stand-by* (pot fi efectuate trageri numai atunci când completarea resurselor financiare proprii ale Fondului este justificată de falimentul unei instituții de credit), alte surse financiare.

¹⁴⁵ Elaborate de Comitetul de la Basel privind Supravegherea Bancară (BCBS) și Asociația Internațională a Asigurătorilor de Depozite (IADI), cu sprijinul Băncii Reglementelor Internaționale (BRI), Institutului de Stabilitate Financiară (FSI), publicate în iunie 2009.

¹⁴⁶ IADI, BRI 2009.

6.2. Infrastructura piețelor financiare – stabilitatea sistemului de plăți ReGIS

Sistemul de plăți ReGIS s-a menținut stabil pe parcursul anului 2009 și în prima parte a anului 2010, fiind capabil să absoarbă șocuri de lichiditate de intensitate medie, iar restrângerea resurselor financiare determinată de criza financiară nu a afectat funcționarea acestuia.

Într-o societate modernă, buna funcționare a infrastructurii sistemului financiar reprezintă o condiție *sine qua non* pentru stabilitatea sistemului financiar. Pentru a depăși criza actuală este nevoie deopotrivă de: (i) un sistem financiar stabil, capabil să-și îndeplinească funcțiile principale, (ii) capacitatea participanților de a-și asuma riscurile și (iii) încrederea publicului în instituțiile financiare și în infrastructură.

Preocupările BNR privind promovarea și monitorizarea bunei funcționări a sistemelor de plăți pentru asigurarea stabilității financiare¹⁴⁷ au fost intensificate pe parcursul anului 2009, în special pe linia identificării riscurilor potențiale și ineficiențelor determinate de modul de operare a sistemelor de plăți, în condițiile crizei financiare. În acest sens, au fost elaborate analize privind monitorizarea componentelor de importanță sistemică ale sistemului național de plăți, fiind urmărit în principal comportamentul participanților¹⁴⁸ în sistemul ReGIS¹⁴⁹ în condițiile restrângerii resurselor financiare determinate de actuala criză.

ReGIS este considerat un sistem de plăți de importanță critică pentru stabilitatea financiară întrucât asigură decontarea: (i) operațiunilor de politică monetară ale băncii centrale, (ii) a plăților aferente operațiunilor de pe piața interbancară, (iii) a pozițiilor nete calculate de toate sistemele de plăți care asigură compensarea fondurilor¹⁵⁰, precum și (iv) a transferurilor de fonduri aferente tranzacțiilor cu instrumente financiare din toate sistemele de decontare a operațiunilor cu instrumente financiare¹⁵¹.

Din analizele de monitorizare a procesului de decontare și a activității participanților în sistemul ReGIS, se observă că valoarea tranzacțiilor efectuate în ReGIS s-a menținut relativ constantă în perioada analizată. În sistem nu s-au înregistrat blocaje din cauza lipsei de fonduri în conturile de decontare ale unuia sau mai multor participanți, datorită nivelului ridicat al rezervelor minime obligatorii, dar și a operațiunilor BNR de acomodare a cererii de lichiditate pe piața interbancară. Sumele accesate de participanții la sistemul ReGIS prin intermediul facilității de lichiditate pe parcursul zilei (*intraday credit*) au fost în creștere.

Totodată, analizele au avut ca obiectiv și: (i) evaluarea riscului de lichiditate în sistemul de plăți ReGIS în condițiile producerii unor evenimente operaționale severe; (ii) observarea comportamentului participanților în sistemul de plăți: instituții de credit, BNR, Trezoreria Statului; (iii) determinarea gradului de concentrare și a posibilelor efecte negative ale contagiunii în condiții de stres; (iv) identificarea modificărilor riscului de credit perceput la nivelul participanților în perioadele de restrângere a lichidității.

¹⁴⁷ Atribuție a BNR prevăzută în Legea nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României (art. 21, 22, 23).

¹⁴⁸ Participanții la ReGIS sunt instituții de credit, Trezoreria Statului, BNR.

¹⁴⁹ Sistem RTGS destinat procesării și decontării pe bază brută, în timp real, a instrucțiunilor de plată de mare valoare – peste 50 000 lei – sau urgente.

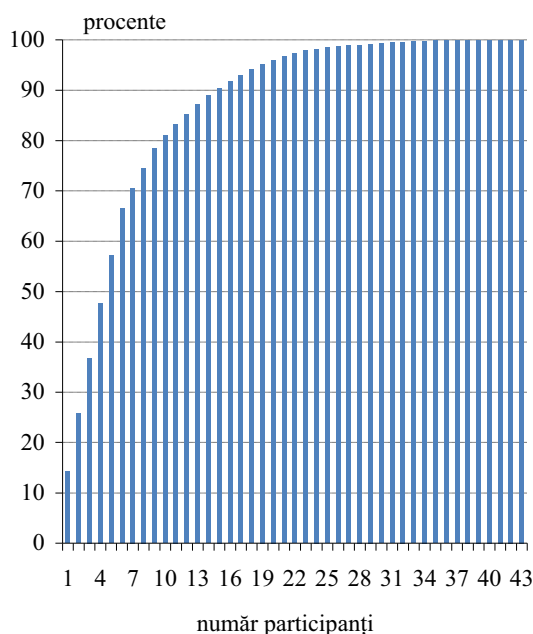
¹⁵⁰ Sistemul SENT.

¹⁵¹ Sistemele SaFIR, RoClear.

În vederea obținerii unor rezultate cât mai concludente, pentru realizarea acestor analize s-a utilizat simulatorul pentru sistemele de plăți și de decontare BoF PSS2¹⁵², construit de Banca Finlandei, care oferă posibilitatea de „reproducere” a mediului de operare real, asigurând testarea și observarea scenariilor propuse în vederea evaluării capacității de absorbție a șocurilor.

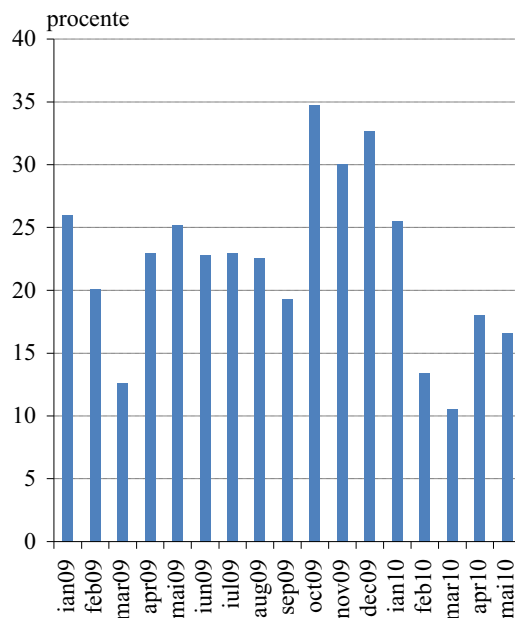
Gradul de concentrare în sistemul de plăți este relativ ridicat, în condițiile în care primii patru participanți cumulează aproximativ jumătate din volumul tranzacțiilor (47,7 la sută) (Grafic 6.1). Ierarhia este însă diferită comparativ cu cea a activelor deținute. Instituțiile de credit active în sistemul de plăți oferă operațiuni curente clienților și procesează tranzacții în nume propriu, în scopul administrării lichidității ori pentru obținere de profit, fără a exista o relație directă între volumul activelor administrate și cel al tranzacțiilor efectuate.

Grafic 6.1. Ponderea cumulată a participanților instituții de credit la sistemul de plăți ReGIS în perioada ianuarie 2009 – mai 2010

Sursa: BNR

Grafic 6.2. Gradul de utilizare a lichidității în sistemul de plăți ReGIS în perioada ianuarie 2009 – mai 2010

Sursa: BNR

Prin lichiditatea utilizată se înțelege necesarul de resurse pentru decontarea integrală a ordinelor de plată introduse în sistem. Acest necesar este inferior valorii totale a plăților, deoarece lichiditatea circulă în sistem între participanți (este reciclată), iar gradul de utilizare a resurselor¹⁵³ este direct proporțional cu sincronizarea ordinelor de plată. În România, gradul de utilizare este redus (Grafic 6.2), dar este așteptat să crească dacă trendul descrescător al ratei rezervelor minime obligatorii va continua.

¹⁵² Simulatorul BoF PSS2 este, în acest moment, cel mai apreciat instrument de pe piața internațională, în domeniul analizei sistemelor de plăți, din perspectiva riscurilor – în special a celor de lichiditate și de contagiune – și a rezistenței sistemelor de plăți de importanță sistemică la anumite șocuri, fiind folosit de bănci centrale și institute de cercetare din peste 60 de țări.

¹⁵³ Gradul de utilizare a lichidității se calculează ca raport între lichiditatea utilizată pe parcursul zilei și lichiditatea disponibilă la începutul zilei.

Modelul comportamental al participanților pe parcursul unei zile de operare indică o distribuție liniară a numărului ordinelor de plată, valoarea plăților fiind însă concentrată în ultima parte a zilei, când incertitudinea privind necesarul de lichiditate al participanților se reduce semnificativ. Aceștia urmăresc diminuarea costurilor cu atragerea de lichiditate din piața monetară și au tendința de a aștepta acumularea de resurse în contul de la BNR, înainte de a iniția plățile. Amânarea plăților tinde să reducă rezistența sistemului de plăți în cazul unei disfuncționalități majore în a doua parte a zilei de operare.

Sistemul ReGIS nu s-a confruntat cu riscuri semnificative în perioada analizată, dar soliditatea unui sistem de plăți nu este dată numai de parametrii de funcționare în condiții normale, ci și de rezistența acestuia, respectiv de capacitatea de absorbție a șocurilor cu costuri cât mai reduse. Astfel, analizele de tip *stress test* dezvoltate au avut ca scop observarea sistemului ReGIS în condiții de instabilitate accentuată, care deși au o probabilitate redusă de apariție, sunt imprevizibile și impun monitorizarea atentă, pentru a putea surprinde anumite riscuri latente ce se pot manifesta ulterior.

Scenariile propuse vizează evaluarea capacității ReGIS de a absorbi un șoc de lichiditate pe fluxuri ori pe volumul resurselor financiare deținute. Acestea utilizează ipoteze privind intrarea în incapacitate de plată a unor participanți, nivelul lichidității din sistemul de plăți și modalitățile de reglare a lichidității. Gradul ridicat de interconexiune între participanții la ReGIS poate antrena fenomenul de contagiune, determinând disfuncționalități ale fluxurilor financiare la nivelul întregului sistem.

În scopul unei monitorizări mai intense a participanților de importanță sistemică în ReGIS și al prevenirii unui eventual risc sistemic generat de aceștia s-a inițiat realizarea unei analize periodice de identificare a participanților de importanță sistemică, instituții de credit, și de estimare a riscurilor generate de aceștia. Prin participant de importanță sistemică, în sensul analizei, se înțelege o instituție de credit care îndeplinește concomitent următoarele condiții: (i) rulează un volum mare de lichiditate în ReGIS, (ii) este puternic interconectată cu alți participanți importanți din ReGIS, (iii) nu poate fi substituită de alte componente ale sistemului. Concluziile analizei au reliefat importanța sistemică a unor instituții de credit¹⁵⁴. Eventuala intrare în incapacitate de plată a oricăreia dintre acestea ar putea afecta sever nivelul lichidității din sistemul ReGIS, cu impact negativ și asupra economiei reale (scăderea volumului plăților și creșterea ratelor de dobândă). Deși, în general, participanții de importanță sistemică au potențial de tensionare a sistemului de plăți ReGIS, funcționarea optimă a acestora, confirmată până în prezent, asigură stabilitatea sistemului și permite absorbția șocurilor de lichiditate de dimensiune medie.

¹⁵⁴ Instituțiile de credit au fost selectate pe baza datelor din perioada august-decembrie 2009.